

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ ТА НАУКИ УКРАЇНИ
УМАНЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ
ПАВЛА ТИЧИНИ
ФАКУЛЬТЕТ СОЦІАЛЬНОЇ ТА ПСИХОЛОГІЧНОЇ ОСВІТИ
КАФЕДРА СОЦІАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ ТА СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ
РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ЧЕРКАСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ТЕХНОЛОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ХАРКІВСЬКА ГУМАНІТАРНО-ПЕДАГОГІЧНА АКАДЕМІЯ
УПРАВЛІННЯ ПРАЦІ ТА СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ НАСЕЛЕННЯ
УМАНСЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ

**ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ
НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ
КОНФЕРЕНЦІЇ
“АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ
СОЦІАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ
ТА СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ”
12 жовтня 2023 р.**

ЗБІРНИК МАТЕРІАЛІВ

УМАНЬ

Редакційна колегія:

Кравченко Оксана, доктор педагогічних наук, професор, декан факультету соціальної та психологічної освіти, професор кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини;

Албул Ірина, кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини;

Коляда Наталія, доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини;

Карнич Ірина, кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини.

Рекомендовано до друку

*вченою радою факультету соціальної та психологічної освіти
Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини
(протокол № 5 від 08 листопада 2023 року)*

Актуальні проблеми соціальної педагогіки та соціальної роботи :
A43 матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. м. Умань, 12 жовт. 2023 р. /
МОН України, Уманський держ. пед. ун-т імені Павла Тичини,
Рівненський держ. гуманіт. ун-т [та ін.] ; [ред. кол.: Коляда Н.,
Кравченко О., Албул І. [та ін.]. – Умань : Візаві, 2023. – 328 с.

До збірника увійшли матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції «Актуальні проблеми соціальної педагогіки та соціальної роботи», яка відбулася 12 жовтня 2023 р. в Уманському державному педагогічному університеті імені Павла Тичини.

УДК [37.013.42+364.4](06)

© Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини, 2023

ЗМІСТ

<i>В. АКАТНОВ; Н. КОСТЕНКО</i>	РАННЯ ПРОФІЛАКТИКА ПРОТИПРАВНОЇ ПОВЕДІНКИ НЕПОВНОЛІТНІХ ЯК СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА	9
<i>І. АЛБУЛ</i>	ПАТРОНАТНЕ БАТЬКІВСТВО ЯК ФОРМА ТИМЧАСОВОГО ВЛАШТУВАННЯ ДІТЕЙ-СИРІТ ТА ДІТЕЙ, ПОЗБАВЛЕНИХ БАТЬКІВСЬКОГО ПІКЛУВАННЯ	12
<i>І. АЛБУЛ В. БАЛДИНЮК</i>	ВОЛОНТЕРСТВО В УКРАЇНІ ЯК СОЦІАЛЬНЕ ЯВИЩЕ	14
<i>О. БАЛДИНЮК М. БАРСЬКА</i>	ПРОБЛЕМИ ЗАЙНЯТОСТІ ТА БЕЗРОБІТТЯ В УКРАЇНІ	17
<i>О. БАЛДИНЮК В. РОМАНЮК</i>	ПСИХОЛОГІЧНА ГОТОВНІСТЬ УЧНІВ ДО ВИБОРУ ПРОФЕСІЇ	20
<i>М. БЕСПАЛЬКО Т. КОЧУБЕЙ</i>	КОНСТРУКТ ПАРТНЕРСЬКОЇ ВЗАЄМОДІЇ В СОЦІАЛЬНІЙ ІНКЛЮЗІЇ	22
<i>В. БІЛОУС Л. МОРГАЙ</i>	ДИСФУНКЦІОНАЛЬНІ (НЕБЛАГОПОЛУЧНІ) СІМ'Ї	27
<i>Д. БОЄЧКО Н. КОСТЕНКО,</i>	СОЦІАЛЬНИЙ МОНІТОРИНГ ТА ПРОАКТИВНІ ЗАХОДИ ЯК МЕТОДИ РОБОТИ З ДІТЬМИ, ЯКІ ПОТРЕБУЮТЬ ІНДИВІДУАЛЬНОГО ПІДХОДУ	30
<i>О. БОЙКО</i>	СОЦІАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ МОЛОДІ В УКРАЇНІ	35
<i>С. БОНДАР Л. МОРГАЙ</i>	СОЦІАЛЬНА РОБОТА З ЛЮДЬМИ ПОХИЛОГО ВІКУ	37
<i>Ю.ВАРИВОДА О. КРАВЧЕНКО</i>	СОЦІОКУЛЬТУРНА АДАПТАЦІЯ ДІТЕЙ ТА МОЛОДІ З ІНВАЛІДНІСТЮ ЗАСОБАМИ МУЗЕЙНОЇ ПЕДАГОГІКИ	40
<i>В. ВАСИЛЬЄВА Л. МОРГАЙ</i>	НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ В ТЕРИТОРІАЛЬНІЙ ГРОМАДІ	43
<i>Т. ВАСИЛЮК</i>	ПІДГОТОВКА МОЛОДІЖНИХ ПРАЦІВНИКІВ В УКРАЇНІ	46
<i>Л. ВАСЬКО М.ТОМАШЕВСЬКА</i>	ФОРМИ ПАРТНЕРСЬКОЇ ВЗАЄМОДІЇ У РОБОТІ З БАТЬКАМИ	49
<i>Ю. ВАСЮТІНА І. ШИМКО</i>	СОЦІАЛІЗАЦІЯ ДІТЕЙ ТА МОЛОДІ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ: СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНИЙ АСПЕКТ	51
<i>В. ВІХЛЯЄВА</i>	ВПРОВАДЖЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-ОСВІТНЬОЇ ПРОТИАЛКОГОЛЬНОЇ ПРОГРАМИ «СІМЕЙНА РОЗМОВА», ЯК ПРОФІЛАКТИКА ВИНИКНЕННЯ АДИКТИВНОЇ ЗАЛЕЖНОСТІ У СТАРШОКЛАСНИКІВ	56

<i>О. КРАВЧЕНКО, Л. ГАСАНОВА</i>	РЕАЛІЗАЦІЯ СОЦІАЛЬНО-ЕМОЦІЙНОГО НАВЧАННЯ В РАМКАХ ОСВІТНЬОЇ РЕФОРМИ	59
<i>І. ГЛЄВА І. КАРПИЧ</i>	СОЦІАЛЬНА РОБОТА З ПІДЛІТКАМИ «ГРУПИ РИЗИКУ» В УМОВАХ ЗАКЛАДУ ОСВІТИ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ	63
<i>Я. ГЛУХ І. ГОНЧАР</i>	СОЦІАЛЬНА АДАПТАЦІЯ УЧАСНИКІВ БОЙОВИХ ДІЙ	65
<i>З. ГОНТАРУК О. МАТРОС</i>	СОЦІАЛЬНІ ПОСЛУГИ, ЯКІ НАДАЮТЬСЯ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ	68
<i>І. ГОНЧАР</i>	РЕАБІЛІТАЦІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ОСОБИСТОСТІ ТА ЙОГО РІВНІ	74
<i>М. ДАНЬШИН</i>	ГЕНДЕРНИЙ ПІДХІД ДО ПРОЯВУ ЛІДЕРСЬКИХ ЯКОСТЕЙ У МЕНЕДЖЕРІВ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ	77
<i>В. ДІДЕНКО В. ПОЛЄХІНА</i>	СОЦІАЛЬНА ПРОФІЛАКТИКА ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ СУБ'ЄКТІВ ПРОБАЦІЇ	80
<i>І. ДУБОВА</i>	ОСОБЛИВОСТІ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА	83
<i>В. ДУБОСАРУ</i>	РОЗВИТОК ІНКЛЮЗИВНОГО ВОЛОНТЕРСТВА В УКРАЇНІ	88
<i>А. ДУКА Н. КОЛЯДА</i>	ФЕНОМЕН АГРЕСІЇ ТА АГРЕСИВНОЇ ПОВЕДІНКИ У ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОМУ ДИСКУРСІ	91
<i>Б. ЖОШКО</i>	ДИТЯЧА СУБКУЛЬТУРА ЯК ФАКТОР СОЦІАЛІЗАЦІЇ МОЛОДШОГО ШКОЛЯРА: СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНИЙ АСПЕКТ	94
<i>О. ЖУКОВА А. БУЛДАКОВА</i>	ОРГАНІЗАЦІЯ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З СІМ'ЯМИ, ЯКІ ПЕРЕБУВАЮТЬ У СКЛАДНИХ ЖИТТЄВИХ ОБСТАВИНАХ	100
<i>А. ЗЕВДІЙ, М. ТОМАШЕВСЬКА</i>	ДО ПРОБЛЕМИ ФАСИЛІТАЦІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ПЕДАГОГА	104
<i>Р. ЗУБКОВ</i>	ОСОБЛИВОСТІ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ НАСЕЛЕННЯ	106
<i>Р. ЗУБКОВ В. ЛЯШЕНКО</i>	РОЛЬ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ТА СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В ЕКОНОМІЧНІЙ СИСТЕМІ ДЕРЖАВИ	111
<i>В. ІОНОВ</i>	КОНЦЕПТУАЛЬНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УПРАВЛІННЯ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТОЮ	113
<i>І. ІОНОВА Ю. ІВАНЧЕНКО</i>	ПІДЛІТКОВИЙ КІБЕРБУЛІНГ ЯК СОЦІАЛЬНО- ПЕДАГОГІЧНИЙ ФЕНОМЕН	117

<i>І. ІОНОВА О. КАЗАНДЖИЄВА</i>	РОЗВИТОК СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ СТАРШИХ ПІДЛІТКІВ У ПОЗАКЛАСНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ В ПРОЦЕСІ ОНЛАЙН-СПІЛКУВАННЯ	120
<i>В. ІСАЧЕНКО Н. КУЧЕР</i>	РОЛЬ І МІСЦЕ СОЦІАЛЬНОЇ КОМУНІКАЦІЇ В ОРГАНІЗАЦІЯХ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ	123
<i>Д. КАРДАШ Н. КОСТЕНКО</i>	ЗАКОНОМІРНОСТІ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ ЛЮДЕЙ З ОБМЕЖЕНИМИ ФУНКЦІОНАЛЬНИМИ МОЖЛИВОСТЯМИ	127
<i>І. КАРПИЧ</i>	ПРОФІЛАКТИКА СОЦІАЛЬНОГО СІРІТСТВА ДІТЕЙ В КОНТЕКСТІ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ	131
<i>Н. КЛИМЕНКО Ю. ПІДВАЛЬНА</i>	СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ АДАПТАЦІЇ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ	135
<i>А. КОВАЛИШИНА І. ГОНЧАР</i>	ОСОБЛИВОСТІ ІНТЕГРАЦІЇ ДІТЕЙ З ІНВАЛІДНІСТЮ	138
<i>В. КОЗАК Л. МОРГАЙ</i>	ЗМІСТ ТА ЗАВДАННЯ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ НАСЕЛЕННЯ У ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАДАХ	141
<i>Н. КОЛЯДА Н. ПОЛІЩУК Н. КОЛЯДА</i>	ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ ДО ВОЛОНТЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	144
<i>Т. КОЧУБЕЙ</i>	ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИМИ ОСОБАМИ	149
<i>А. КРИВОШЕЄНКО І. ГОНЧАР</i>	ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ	151
<i>Ю. КУШПА- СУРДІНА</i>	СОЦІАЛЬНІ СТЕРЕОТИПИ ЩОДО ЖІНКИ-КЕРІВНИКА	155
<i>О. ЛЕВКО</i>	СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ СТОМАТОЛОГІВ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ФАХОВИХ ДИСЦИПЛІН	158
<i>А. ЛУНА Н. КОСТЕНКО</i>	ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ОРГАНІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ В ЦЕНТРАХ ЗАЙНЯТОСТІ	162
<i>О. ЛУЦИШИН Н. КОСТЕНКО</i>	КАНІСТЕРАПІЯ ЯК МЕТОД СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ	165
<i>Н. МАКАРЕНКО</i>	АКТИВІЗАЦІЯ ЗАХИСНИХ РЕСУРСІВ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ	168
<i>Т. МАЛЯР</i>	СУЧАСНА СИСТЕМА НАДАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ УКРАЇНИ	171
<i>О. МАТРОС</i>	РОЛЬ СОЦІАЛЬНОЇ ПРОФІЛАКТИКИ В ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ	177

<i>Т. МЕДИНА</i>	АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ КУРСУ «КОНФЛІКТОЛОГІЯ ТА МЕДІАЦІЯ» В ПРОЦЕСІ ПІДГОТОВКИ ЗДОБУВАЧІВ ОП «СОЦІАЛЬНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ»	182
<i>В. МЕЛЕШ</i>	ФОРМУВАННЯ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ КЕРІВНИКІВ ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ	185
<i>Л. МЕЛЬНИК</i>	АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ В ГАЛУЗІ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ	188
<i>О. МЕЛЬНИК М. ШИМКО</i>	СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНИЙ АСПЕКТ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ З ДІТЬМИ ТА МОЛОДДЮ В РАМКАХ РУХУ ТОВАРИСТВА ЧЕРВОНОГО ХРЕСТА УКРАЇНИ	191
<i>Т. МЕЛЬНИЧУК Н. КОСТЕНКО</i>	СОЦІАЛЬНИЙ СТЕРЕОТИП ЯК ПСИХОЛОГІЧНЕ ЯВИЩЕ: ПОНЯТІЙНИЙ АНАЛІЗ	195
<i>В. МИГОВИЧ</i>	ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ МАЙБУТНІХ КЕРІВНИКІВ ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ	199
<i>Я. МУДРИЙ М. ПРОДАНЧУК</i>	СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВА ПІДТРИМКА ПРАЦЕВЛАШТУВАННЯ ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ В УКРАЇНІ	202
<i>М. НАГОРНА О. ГОНЧАРЕНКО</i>	ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ РОЗВИТКУ СХИЛЬНОСТІ ДО АСОЦІАЛЬНИХ ПРОЯВІВ У ПОВЕДІНЦІ ПІДЛІТКІВ, СПРИЧИНЕНИХ ВОЄННИМИ ДІЯМИ	205
<i>М. НЕМЕШ</i>	РОЗВИТОК КОМУНІКАТИВНИХ ЗДІБНОСТЕЙ МАЙБУТНЬОГО КЕРІВНИКА В ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ	209
<i>О. ОВЧАРЕНКО</i>	СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНА ПІДТРИМКА СТУДЕНТІВ В УМОВАХ ВІЙНИ	213
<i>О. ОМЕЛЬЧЕНКО</i>	АКТУАЛЬНІ ВИКЛИКИ ТА ІННОВАЦІЇ В ПІДГОТОВЦІ ФАХІВЦІВ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ ДЛЯ РОБОТИ З СУЧАСНИМИ СОЦІАЛЬНИМИ ПРОБЛЕМАМИ	216
<i>Р. ПАНЧЕНКО</i>	ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З ПЕРЕМІЩЕНИМИ ОСОБАМИ І БІЖЕНЦЯМИ У КРАЇНАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ	220
<i>В. ПІДВИСОЦЬКИЙ Н. КОСТЕНКО</i>	СКЛАДНІСТЬ ПРОФЕСІЇ СОЦІАЛЬНОГО ПРАЦІВНИКА	223
<i>Я. ПЕРЕТЯТКО, В. ПОЛІВОДА</i>	ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ІНКЛЮЗІЇ В УКРАЇНІ	227
<i>О. ПОПКО</i>	СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНА ПІДТРИМКА ПРАЦІВНИКІВ ОРГАНІВ ВНУТРІШНІХ СПРАВ У СКЛАДНИХ ЖИТТЄВИХ ОБСТАВИНАХ	230

<i>І. РАЗМОЛОДЧИКОВА</i>	ТЕХНОЛОГІЗАЦІЯ ЯК СПОСІБ ОПТИМІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНОГО РЕЗУЛЬТАТУ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦЯ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ СФЕРИ	232
<i>В. РИТЧЕНКО</i>	ФОРМУВАННЯ ЛІДЕРСЬКИХ ЯКОСТЕЙ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ ЗАСОБАМИ ВОЛОНТЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	236
<i>С. РОЄНКО Л. ТКАЧЕНКО</i>	ЗАКОНОДАВЧЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ТА ОБОВ'ЯЗКІВ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ	240
<i>О. РОМАНЕНКО О. МАТРОС</i>	СУТНІСТЬ ПОНЯТТЯ «НЕГАТИВНІ ПРОЯВИ» СЕРЕД ДІТЕЙ У ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ	244
<i>Г. САВЧУК-ГОЛОВНЯ</i>	СОЦІАЛЬНА ПІДТРИМКАМ ДІТЕЙ В УМОВАХ РЕФОРМУВАННЯ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ	247
<i>І. САРАНЧА</i>	ІНКЛЮЗИВНА ОСВІТА ЯК КЛЮЧОВИЙ ЕЛЕМЕНТ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ І ПРАКТИЧНІ ВИКЛИКИ	249
<i>А. СЕБЕНКОВА Л. МОРГАЙ</i>	ПІДГОТОВКА СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ ЗА СУЧАСНИХ УМОВ НАВЧАННЯ	253
<i>Ю. СЕРБАЛЮК, В. СПІВАК</i>	НОРМАТИВНЕ ВИЗНАЧЕННЯ ПРАВОВОГО КОМПОНЕНТУ	255
<i>М. СКІЛЬСЬКА</i>	ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНОЇ ФУНКЦІЇ ДЕРЖАВИ В ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ	259
<i>А. СОБОЛЄВА, А. ПОЛЯНИЧКО</i>	СІМЕЙНЕ НЕБЛАГОПОЛУЧЧЯ ТА ЙОГО СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОФІЛАКТИКА	263
<i>В. СТАРОСТА</i>	ТЕХНІЧНА ЗАБЕЗПЕЧЕНІСТЬ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ	267
<i>Н. СТЕЦА</i>	АКТУАЛЬНІТЬ ФОРМУВАННЯ ВІДНОСИНИ МІЖ ОСОБАМИ З ІНВАЛІДНІСТЮ І СОЦІАЛЬНИМИ ПРАЦІВНИКАМИ	271
<i>А. СУМЦОВА О. ГОНЧАРЕНКО</i>	СОЦІАЛЬНА РОБОТА У СФЕРІ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я ЧОЛОВІКІВ І ЖІНОК: ГЕНДЕРНИЙ ПІДХІД	275
<i>І. СУХОДОЛЯ</i>	ЗДОРОВИЙ СПОСІБ ЖИТТЯ ЯК СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА УМОВА СТАНОВЛЕННЯ ОСОБИСТОСТІ У ПІДЛІТКОВОМУ ВІЦІ	279
<i>О. ТЕРНОВЦІ</i>	АНТИКРИЗОВЕ УПРАВЛІННЯ В УМОВАХ СУЧАСНОГО ЗАКЛАДУ ОСВІТИ	285
<i>М. ТОМАШЕВСЬКА О. ШНІЦЕР</i>	МЕТОДИ АКТИВІЗАЦІЇ РОЗВИТКУ КРЕАТИВНОГО МИСЛЕННЯ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	289
<i>Н. КОСТЕНКО В. ТОМЧУК</i>	ПРОФЕСІЙНИЙ ВІДБІР АБІТУРІЄНТІВ НА СПЕЦІАЛЬНІСТЬ «СОЦІАЛЬНА РОБОТА» У США	291

<i>М. ФЕДОРОВ</i>	ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ СТАНОВЛЕННЯ ВОЛОНТЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У СОЦІАЛЬНІЙ ТА БЕЗПЕКОВІЙ СФЕРІ В УКРАЇНІ	295
<i>Л. ФЕДОТОВА Н. КОЛЯДА</i>	РОЛЬ ПЕДАГОГІЧНОГО ПРОЦЕСУ В СОЦІАЛІЗАЦІЇ СТУДЕНТІВ	300
<i>Ю. ХАУЛЯК О. ГОНЧАРЕНКО</i>	ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНЕ ПІДґРУНТЯ ДЛЯ ВИКОРИСТАННЯ В СОЦІАЛЬНІЙ РОБОТІ МЕТОДУ ГЕНДЕРНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ	304
<i>К. ЧЕРНІКОВА О. ШЕВЧУК</i>	СОЦІАЛЬНА ПІДТРИМКА ЯК СПЕЦИФІЧНА СИСТЕМА ВЗАЄМОДІЇ СОЦІАЛЬНИХ СУБ'ЄКТІВ	308
<i>Є. ЧУГАЙ</i>	СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ БЕЗРОБІТТЯ В УКРАЇНІ	311
<i>О. ШЕВЧУК</i>	ДІАГНОСТИКА ІНДИВІДУАЛЬНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ПОДОЛАННЯ КРИЗОВИХ СИТУАЦІЙ У СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ	314
<i>Д. ЩУКІНА</i>	ЗАКОНОДАВЧІ АСПЕКТИ ОСВІТИ В ІНКЛЮЗИВНОМУ ПРОСТОРІ	320
<i>О. ЯКУШЕВ В. СВИЩЕНКО Є. МЕЛЬНИК</i>	ПЕРСПЕКТИВИ ВПРОВАДЖЕННЯ ДІДЖИТАЛІЗАЦІЇ ЯК ІНСТРУМЕНТ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ СУСПІЛЬСТВА	323
<i>В. ЯРМОЛЮК</i>	ФОРМУВАННЯ УПРАВЛІНСЬКИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ МАЙБУТНІХ КЕРІВНИКІВ ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ	325

РАННЯ ПРОФІЛАКТИКА ПРОТИПРАВНОЇ ПОВЕДІНКИ НЕПОВНОЛІТНІХ ЯК СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

Суспільство постійно стикається з численними викликами і проблемами, серед яких особливо важливим є збереження соціальної безпеки та формування здорового молодого покоління. Однією з ключових соціально-педагогічних проблем є рання профілактика протиправної поведінки неповнолітніх. Саме ця проблема стає об'єктом нашої магістерської роботи.

Зацікавлення зарубіжними науковцями в проблемі девіантної поведінки відображається через дослідження таких вчених, як Е. Торндайк, Б. Скіннер і Ст. Холл. У країнах Західної Європи активно досліджувалися питання, пов'язані з причинами і умовами, сприятливими девіаціям у поведінці та правопорушенням серед неповнолітніх. Дослідники Е. Кречмер і Е. Дюркгейм наголошували, що соціальні фактори відіграють ключову роль у виникненні і розвитку девіацій у поведінці дітей [4].

Рання профілактика протиправної поведінки неповнолітніх є однією з важливих соціально-педагогічних проблем, яка вимагає уваги та досліджень. Створення ефективних стратегій та заходів для запобігання девіантній поведінці серед дітей та підлітків є важливою складовою формування здорового суспільства та майбутнього національного розвитку.

У наш час зростають вимоги до аналізу теоретичних принципів і підходів до профілактики девіантної поведінки серед неповнолітніх. Девіантна (відхильна) поведінка – це поведінка індивіда або групи, яка не відповідає загальноприйнятим нормам, внаслідок чого відбувається порушення цих норм [3, с. 23-24]. Необхідно розглядати різноманітні фактори, які впливають на виникнення девіацій та створюють передумови для порушення закону та моральних норм у підлітковому віці. Це включає в себе питання родинного

середовища, освіти, друзів, соціально-економічного статусу та інших чинників, які можуть впливати на життя та поведінку дітей і підлітків.

Деякі науковці розглядали поняття девіантної поведінки залежно від галузі науки, яка досліджувала це явище, і виокремили три підходи [1, с. 78]:

1. Соціально-науковий підхід вважав девіантною поведінкою соціальні явища, які загрожували фізичному та соціальному виживанню людей у конкретному соціальному середовищі, в колективі, що регулював соціально-моральні норми і культурні цінності. Він також розглядав порушення процесу засвоєння норм і цінностей та саморозвиток і самореалізацію в суспільстві.

2. Медичний підхід визначав девіацію в поведінці як відхилення від прийнятих в даному суспільстві норм міжособистісних взаємодій. Це включало в себе різні види дій, вчинків і висловлювань, які можуть спостерігатися як в рамках нормального психічного здоров'я, так і в контексті різних форм нервово-психічної патології.

3. Психологічний підхід розглядав девіацію як відхилення від соціально-психологічних та моральних норм. Це може бути інтерпретовано як неправильний антигромадський спосіб вирішення конфлікту, порушення суспільно прийнятих стандартів або вчинок, який завдає шкоди суспільному благополуччю, оточуючим і самому собі.

Застосування сучасних технологій соціальної роботи є обіцяючим напрямком у ранній профілактиці протиправної поведінки неповнолітніх. Сучасний світ насичений інформацією та можливостями спілкування, і це відкриває нові шляхи для впливу на молодше покоління. Ефективні програми та інтерактивні підходи до роботи зі школярами та підлітками можуть допомогти формувати їхню свідомість, цінності та навички, необхідні для вдалих взаємин зі суспільством та уникнення девіантної поведінки [2].

Крім того, важливим аспектом є вивчення впливу системи профілактичних заходів на девіантну поведінку підлітків. Аналіз результатів експериментального дослідження може розкрити ефективність і недоліки

підходів, вживаних у ранній профілактиці, та допомогти вдосконалити стратегії та програми, спрямовані на запобігання протиправній поведінці неповнолітніх.

Цікавим інноваційним підходом до корекції девіантної поведінки у підлітків є терапія реальності, розроблена на основі концепції У. Глассера. Основна мета цієї терапії полягає в навчанні підлітка відповідальності та реалістичності поведінки в контексті реального життя. Цей підхід передбачає:

1. Вибір особистістю позиції – жертви або діяча.
2. Вибір бажаного світу і відповідної поведінки, з постійним контролем над ними.
3. Підкреслення важливості успішної персоналізації та позитивної орієнтації особистості як умови збереження її психічного здоров'я.

Отже, рання профілактика протиправної поведінки неповнолітніх є надзвичайно важливою соціально-педагогічною проблемою. Аналіз теоретичних підходів та факторів, що впливають на виникнення девіацій, а також застосування сучасних технологій соціальної роботи показують, що існує потенціал для успішного запобігання такій поведінці серед молодого покоління.

Дослідження впливу системи профілактичних заходів на девіантну поведінку підлітків може допомогти удосконалити методики та програми роботи зі школярами та підлітками, забезпечуючи їхній більший успіх у соціумі і сприяючи створенню безпечного і гармонійного суспільства.

Рання профілактика протиправної поведінки неповнолітніх є важливим завданням для суспільства та освітньо-педагогічної системи. Впровадження науково обґрунтованих стратегій і програм, спрямованих на формування позитивних цінностей та навичок у дітей і підлітків, дозволить зменшити кількість випадків девіантної поведінки та сприятиме створенню кращого майбутнього для молодого покоління і суспільства в цілому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бакланова, Н. К., Данилова, Л. В. Творчий розвиток дітей у процесі музичної діяльності, 2017. № 3. С. 78-100.

2. Замашкіна, О. Д. Девіантна поведінка підлітків: узагальнена класифікація видів поведінкових відхилень // Науковий вісник Ізмаїльського державного гуманітарного університету. Серія «Педагогічні науки», 2019, Вип. 42. С. 75-81.

3. Психолого-педагогічна робота з дітьми, схильними до прояву девіантної, делінквентної поведінки (з досвіду роботи спеціалістів психологічної служби системи освіти України) / упор.: В. Г. Панок, Ю. А. Луценко – К. : Український НМЦ практичної психології і соціальної роботи, 2014. С. 23-24.

4. Соціальна робота з вразливими сім'ями та дітьми : посіб. у 2-х ч.; Ч. І. Сучасні орієнтири та ключові технології / З. П. Кияниця, Ж. В. Петрочко. – К. : ОБНОВА КОМПАНІ, 2017. 256 с.

Ірина АЛБУЛ

**ПАТРОНАТНЕ БАТЬКІВСТВО
ЯК ФОРМА ТИМЧАСОВОГО ВЛАШТУВАННЯ ДІТЕЙ-СИРИТ ТА ДІТЕЙ,
ПОЗБАВЛЕНИХ БАТЬКІВСЬКОГО ПІКЛУВАННЯ**

Відповідно до Конституції України, турбота про дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування покладається на державу. В умовах воєнного часу дитина вважається такою, що позбавлена батьківського піклування, навіть тоді, коли доля батьків невідома. Таким дітям намагаються забезпечити родинне оточення: їх влаштовують у родини або родичів, або прийомних батьків, або патронатних родин [3].

Патронат – це форма тимчасового догляду, виховання та реабілітації дитини у іншій родині, родині патронатного вихователя. Зазначимо, що форму прихистку у патронатній сім'ї було запроваджено ще до повномасштабної війни, тоді ж було обмежено і термін перебування у такій родині – від трьох до шести місяців, оскільки вважалося, що за цей час цілком можуть бути подолані складні життєві обставини батьків дитини чи її законних представників.

На законодавчому рівні офіційний статус такої форми тимчасового влаштування дитини у родину було закріплено ще у 2016 році. Сьогодні ж питання особливостей патронату в умовах воєнного стану, специфіки отримувачів такої послуги, вимог до потенційних патронатних вихователів набувають все більшої актуальності.

Уряд України ухвалив спеціальне рішення, розроблене Координаційним штабом з питань захисту прав дитини в умовах воєнного стану, завдяки якому реалізується право дитини, влаштованої під патронат, на догляд та виховання в безпечному та сприятливому сімейному середовищі. Зокрема, Уряд доповнив Порядок створення та діяльності сім'ї патронатного вихователя, влаштування, перебування дитини в сім'ї патронатного вихователя правилами надання послуги патронату над дитиною під час воєнного або надзвичайного стану та у разі виникнення загрози життю чи здоров'ю дитини. Так, в документі ретельно прописано механізм переміщення дитини разом із сім'єю патронатного вихователя на безпечну територію у разі виникнення загрози її життю чи здоров'ю; можливість влаштування до сім'ї патронатного вихователя за його згодою дітей, які не є рідними братами та сестрами або такими, що виховувались в одній сім'ї; можливість продовження або припинення дії договору про патронат над дитиною з урахуванням фактичних обставин; механізм прийняття рішення про надання послуги патронату над дитиною та укладення договору про умови запровадження патронату за розпорядженням сільського, селищного, міського голови на підставі подання служби у справах дітей; розмежування функцій служб у справах дітей за місцем створення сім'ї патронатного вихователя та за місцем її переміщення на безпечній території [2].

Окрему увагу варто приділити питанню патронатних вихователів, адже виконання цієї надважливої і непростієї місії вимагає володіння компетентностями догляду, виховання та реабілітації влаштованої в сім'ю патронатного вихователя дитини, взаємодії з батьками / законними представниками дитини та спеціалістами, залученими до організації послуги патронату над дитиною, у процесі забезпечення найкращих інтересів дитини та надання послуг її сім'ї.

Реалізовувати можливість патронатного батьківства потрібно з опорою на принципи науковості, системності, комплексності, пріоритетності самостійного навчання, використання позитивного життєвого досвіду, а також на основі

індивідуального підходу до процесу підготовки потенційних патронатних вихователів.

Доцільним буде використовувати можливості міждисциплінарної команди підтримки послуги патронату над дитиною (фахівці служби у справах дітей, центру соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, органу праці та соціального захисту населення, дільничний сімейний лікар, соціальний педагог / психолог закладу загальної середньої освіти, методист / психолог закладу освіти та інші фахівці).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Методичні рекомендації щодо пошуку та відбору кандидатів у патронатні вихователі

https://www.msp.gov.ua/files/deinst/patronat/%D0%9C%D0%B5%D1%82%D0%BE%D0%B4%D0%A0%D0%B5%D0%BA%D0%BE%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D0%B4%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%97_%D0%92%D1%96%D0%B4%D0%B1%D1%96%D1%80%20%D0%BA%D0%B0%D0%BD%D0%B4%D0%B8%D0%B4%D0%B0%D1%82%D1%96%D0%B2.pdf

2. Про внесення змін до Порядку створення та діяльності сім'ї патронатного вихователя, влаштування, перебування дитини в сім'ї патронатного вихователя <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/581-2022-%D0%BF>

3. Реформування системи виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування під час війни, а також про розвиток сімейних форм виховання. <https://www.msp.gov.ua/news/22780.html>

Ірина АЛБУЛ,

Владлена БАЛДИНЮК

ВОЛОНТЕРСТВО В УКРАЇНІ ЯК СОЦІАЛЬНЕ ЯВИЩЕ

Волонтерство або волонтерська діяльність – це добровільна, безкорислива, соціально спрямована, неприбуткова діяльність, що здійснюється волонтерами та волонтерськими організаціями шляхом надання волонтерської допомоги [2].

Милосердя, благодійність та меценатство стали підґрунтям для розвитку волонтерства. В Україні людей, що займалися суспільно-корисною справою, називали добротинцями, благодійниками, альтруїстами, громадськими діячами, меценатами (Князь Володимир, Ярослав Мудрий, Гетьман Петро Сагайдачний, Іван Мазепа), приватними благодійниками (Терещенки, Семеренки, Броцькі).

Вважається, що волонтерство як суспільний рух виникло на Заході, а першими волонтерами були самаритяни, які почали надавати допомогу усім, хто її потребував.

Роком виникнення волонтерського руху у світі вважають 1859 рік. Саме в цей період Анрі Дюран, відомий французький письменник-журналіст, вражений наслідками кривавої битви при Сольферино, запропонував створення Червоного Хреста – організації, яка б працювала на волонтерських засадах і надавала першу медичну допомогу полоненим та пораненим. Принципами, сформульованими Анрі Дюраном, керуються і досі волонтерські організації всього світу [3].

Усвідомлюючи величезну роль волонтерства, Генеральна Асамблея Організації Об'єднаних Націй у 1985 році запропонувала щорічно 5 грудня відзначати Міжнародний день волонтерів. ООН постійно закликає держави вживати заходів з метою підвищення обізнаності про важливий внесок служби добровольців, тим самим спонукаючи приєднуватися до волонтерської діяльності.

Волонтерство – це благодійна діяльність, яка здійснюється фізичними особами на засадах неприбуткової діяльності, без заробітної плати, без просування по службі, заради добробуту та процвітання спільнот та суспільства в цілому [3, с. 38].

14 вересня 1990 р. в Парижі на XI Всесвітній конференції Міжнародної Асоціації добровільних зусиль прийняли Загальну Декларацію про волонтерську діяльність, згідно з якою така діяльність розглядається як інструмент соціального, економічного, культурного, екологічного розвитку. Декларація підкреслює: волонтерство – це добровільний вибір, що відображає особисті погляди і позиції; це активна участь громадянина в житті суспільства, що виражається зазвичай спільною діяльністю в межах різних асоціацій. Волонтерство сприяє поліпшенню якості життя, особистому процвітання й поглибленню солідарності, реалізації основних потреб на шляху будівництва

справедливого й мирного суспільства, більш збалансованому економічному й соціальному розвитку, створенню нових робочих місць і професій [1, с. 67–80].

Також у Декларації проголошено низку головних принципів руху, зокрема, надання особистих або організованих послуг, а також принцип перетворення волонтерства на елемент особистого розвитку, набуття нових знань і навичок. Ця Декларація підтримує право кожної жінки, чоловіка та дитини на вільне об'єднання у спілки для волонтерської діяльності без будь-якої дискримінації через культурне та етнічне походження незалежно від віросповідання, віку, статі, фізичного, соціального чи економічного становища. Всім людям у світі має бути гарантовано право на вільне витрачання свого часу, таланту й енергії на користь інших людей чи громади, якщо вони працюють індивідуально чи в колективі, не сподіваючись на фінансову винагороду [1, с. 67–80].

Таким чином волонтерство в Україні розглядається як один із важливих засобів розвитку суспільства, навчання й оволодіння новими знаннями, навичками та вміннями, а також як один із способів розвивати сильну правову Україну – державу, що захищає права людини, цінує особистість, підтримує європейські цінності та формує громадянське суспільство.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Загальна декларація волонтерів, прийнята на XI конгресі Міжнародної асоціації волонтерів. Права людини: навч. посіб. К. : Просвіта, 2002. С. 67–80.
2. Про волонтерську діяльність: Закон України № 42, ст.435 від 2011 р. Стаття 1. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3236-17#Text>
3. Соціальна робота в Україні: Навч. посіб. / І. Д. Зверева, О. В. Безпалько, С. Я. Марченко та ін.; За заг. ред. І. Д. Зверєвої, Г. М. Лактіонової. К.: Центр навчальної літератури, 2004.

ПРОБЛЕМИ ЗАЙНЯТОСТІ ТА БЕЗРОБІТТЯ В УКРАЇНІ

Безробіття – одна з головних проблем України на сьогоднішній день.

Безробіття вважається, з одного боку, важливим стимулятором активності працюючого населення, а з іншого – великим суспільним лихом. Експерти Міжнародної організації праці вважають, що найближчими роками в середньому в світі рівень безробіття досягне 10 % і повністю ліквідувати його не зможе жодна країна. Тому дослідження проблеми безробіття в Україні в сучасних умовах господарювання є досить актуальним.

Безробіття – це «соціально-економічне явище, за якого частина осіб не має змоги реалізувати своє право на працю та отримання заробітної плати (винагороди) як джерела існування» [4].

Рівень безробіття серед економічно активних громадян України є доволі високим. При цьому безробітними можуть стати особи будь-якої вікової категорії. Так, у віці від 15 до 29 років такими є 27 % економічно активного працездатного населення, у віці від 30 до 39 років – 26 %, а у віці від 40 до 49 років – 27 % [5].

Тобто у реальному житті безробіття виступає як перевищення пропозиції робочої сили над попитом на неї. В Україні вперше у 1991 році з прийняттям Закону «Про зайнятість населення» законодавчо визначається безробіття. Згідно з нашим законодавством, безробітними вважаються люди працездатного віку, які втратили роботу з незалежних від них причин, не мають заробітку, а також ті громадяни, що виходять вперше на ринок праці, зареєстровані в центрах зайнятості, шукають роботу і здатні приступити до праці.

До безробітних, зареєстрованих в органі державної служби зайнятості, відносяться особи, що не мають роботи, шукають роботу і в установленому порядку отримали офіційний статус безробітного в органах державної служби зайнятості.

В літературі зазначається така класифікація безробіття за наступними критеріями:

- причинами виникнення безробіття (фрикційне, структурне, циклічне, сезонне, безробіття викликане високими витратами на оплату праці);
- формою прояву безробіття (відкрите, приховане);
- тривалістю безробіття (короткострокове, середньострокове та тривале безробіття);
- поширеністю безробіття (загальнодержавне, регіональне, галузеве, міське, сільське);
- соціально-професійним складом безробітних (професійне, статеві-вікове, серед осіб з різним соціальним статусом, серед соціально-вразливих верств населення) [3].

Наявність безробіття в суспільстві свідчить про неповне використання трудових ресурсів. Надмірне безробіття, без сумніву, негативно відображається на всій економіці країни. Разом з тим, існує ряд позитивних моментів, пов'язаних із безробіттям: безробіття – найважливіша умова нормального, безперебійного функціонування економіки, яка забезпечує формування резерву робочої сили; забезпечується необхідний виробництву перерозподіл кадрів; роботодавці мають можливість підібрати найбільш кваліфікованих спеціалістів і стимулювати робітників до систематичного підвищення своїх фахових навичок і вмінь; безробітна людина має вільний час і може приділяти його родині, вихованню дітей, одержуючи при цьому допомогу по безробіттю.

У свою чергу, негативними економічними наслідками безробіття є знецінювання наслідків навчання; скорочення виробництва; витрати на допомогу безробітним; втрата кваліфікації; зниження життєвого рівня; недовироблення національного доходу; зниження податкових надходжень. Позитивними економічними наслідками варто вважати створення резерву робочої сили для структурної перебудови економіки; конкуренція між працівниками як стимул до розвитку здатностей до праці; перерва в зайнятості

для перенавчання й підвищення рівня утворення; стимулювання росту інтенсивності й продуктивності праці [1, с. 53].

На сьогоднішній день виділяють такі основні **причини виникнення** високого рівня безробіття в Україні: повномасштабні бойові дії в країні, нерегулярна чи взагалі відсутня виплата заробітної плати; обмежена кількість робочих місць; структурні зрушення в економіці, закриття застарілих підприємств і виробництв, скорочення випуску продукції у разі переорієнтації виробництва, закриття шкідливих підприємств; важкі умови праці; процеси приватизації та роздержавлення; економічна криза в країні; тіньова економіка тощо [2].

Саме тому, це проблема, яку потрібно вирішувати і яка потребує глибокого наукового аналізу та вироблення на цій основі практичних рекомендацій, які можуть використовуватися для розробки і реалізації ефективної соціально-економічної політики, направленої на забезпечення продуктивної зайнятості економічно активного населення країни, зменшення рівня безробіття до мінімального соціально-допустимого рівня.

Таким чином, можна зробити висновок, що безробіття – це негативне явище, рівень якого треба постійно контролювати та приймати заходи щодо підвищення зайнятості населення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бондаренко Г. Безробіття як соціальна проблема. *Сучасний рух науки: тези доп. V міжнародної науково-практичної інтернет-конференції*, 7-8 лютого 2019 р. Дніпро, 2019. С. 52-56.
2. Мочерний С. В. Економічна теорія : навчальний посібник / С. В. Мочерний. 4-те вид., стереотип. К. : ВЦ «Академія», 2009. 640 с.
3. Попов С. В. Види безробіття та критерії їх класифікації. *Форум права*. 2006. № 3. С. 106-110. URL: <http://www.nbu.gov.ua/ejournals/FP/2006-3/06psvkik.pdf>
4. Про зайнятість населення: Закон України Відомості Верховної Ради (ВВР), 2013, № 24, ст.243. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5067-17#Text>
5. Рівень безробіття в Україні. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/labour/unemploy/>

ПСИХОЛОГІЧНА ГОТОВНІСТЬ УЧНІВ ДО ВИБОРУ ПРОФЕСІЇ

Готовність до вибору професії – це складне структурне утворення взаємопов'язаних і поєднаних переконаннями морально-вольових якостей особистості, способів поведінки, знань про професії, практичні вміння і навички, сформовані у відповідності з вимогами суспільства й можливостями навчально-виховного процесу в школі [3].

Готовність до свідомого вибору професії включає в себе:

1) моральну готовність – усвідомлення суспільного й особистісного значення праці, прагнення максимально проявити свої сили, здібності у праці, позитивне ставлення до різних видів праці;

2) психологічну готовність – свідомий вибір професії у відповідності з наявними здібностями та можливостями. Стан психологічної готовності включає усвідомлення людиною своїх потреб, вимог суспільства, колективу, поставлених цілей; прогнозування прояву своїх інтелектуальних, емоційних, мотиваційних та вольових процесів, оцінку співвідношення своїх можливостей, рівня домагань і необхідності досягнення певного результату;

3) практичну готовність – загальні та політехнічні знання, загально трудові та спеціальні вміння й навички [4].

Компонентами готовності до свідомого вибору професії виступають:

1) загальне позитивне ставлення до праці;

2) знання певного кола професій, їх змісту, вимог, шляхів отримання професії та перспектив професійного росту;

3) сформованість професійних інтересів;

4) адекватна самооцінка;

5) сформованість мотиваційної сфери;

6) наявність спеціальних здібностей;

7) практичний досвід;

8) збалансованість інтересів, здібностей і нахилів, їх відповідність вимогам професії до особистості;

9) відповідний стан здоров'я;

10) сформованість моральних якостей, які відповідають вимогам професії;

11) професійна придатність – сукупність психолого-педагогічних і психофізіологічних особливостей людини, необхідних для досягнення задовільних з точки зору суспільства успіхів у праці при наявності спеціальних знань, умінь і навичок, а також отримання власного задоволення від самого процесу праці [2].

Важливою передумовою успішного професійного самовизначення є також сформованість в особистості професійно-важливих якостей – окремих психічних, психологічних і фізичних властивостей, які відповідають вимогам певної професії і сприяють успішному оволодінню нею. Підготовка до свідомого вибору професії передбачає активне формування таких психологічних якостей як здібності, інтереси, ціннісні орієнтації, орієнтації, прагнення, професійні плани, ідеали, переконання.

Психологічна готовність молодого спеціаліста допомагає успішно виконувати свої обов'язки, правильно використовувати знання, досвід, зберігати самоконтроль і перебудовуватись в залежності від появи непередбачуваних ситуацій.

Питання психологічної готовності випускників до трудової діяльності слід розглядати, перш за все, з позицій цілісності особистості, враховуючи при цьому роль мотивів і пізнавальних процесів. Психологічна готовність як якість і як стан в вирішальній мірі обумовлюються мотивами і індивідуальними особливостями даної особистості. Її розвиток починається з обізнаності в професії, потім слідує набуття необхідних знань, навичок, вмінь, здібностей їх реалізувати в конкретних умовах професійної діяльності, закріплення професійних мотивів, позитивного відношення до обраної спеціальності, підвищення вимог до себе, самокритичність [1].

Таким чином, психологічна готовність є центральною ланкою серед інших видів готовності і виражається в єдності професійно важливих якостей та направленості учня на майбутню діяльність.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Поліщук О. Р. До вивчення соціально-психологічної готовності старшокласників щодо професійного вибору. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: «Педагогіка. Соціальна робота»*. 2021. Випуск 1 (48). С. 343-349.

2. Професійна орієнтація: підручник [для студентів] / Єгорова Є. В., Ігнатович О. М., Кобченко В. В., Литвинова Н. І., Марченко І. Б., Мерзлякова О. Л., Синявський В. В., Татаурова-Осика Г. П., Шевенко А. М. ; [за ред. О. М. Ігнатович]. Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2014. 240 с.

3. Психологічний словник / авт.-уклад.: В. В. Синявський, О. П. Сергеєнкова; [за ред. Н. А. Побірченко]. К. : Наук. світ, 2007.

4. Тичина І. М. Професійний вибір як життєвий вибір суб'єкта професійної діяльності. *Актуальні проблеми діяльності психологічної служби системи освіти: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції*. 11-12 квітня 2006 р. Суми, 2006. С. 112-115.

Маргарита БЕСПАЛЬКО

Тетяна КОЧУБЕЙ

КОНСТРУКТ ПАРТНЕРСЬКОЇ ВЗАЄМОДІЇ В СОЦІАЛЬНІЙ ІНКЛЮЗІЇ

Соціальна інклюзія в сучасному українському суспільстві стає певним соціальним механізмом, інструментом, спрямованим на подолання бар'єрів та обмежень на шляху до соціального благополуччя та добробуту, що докорінно змінює існуючу державну соціальну політику. Власне, соціальне включення можна визначити, як бажану ситуацію, у межах якої всі члени суспільства володіють достатніми ресурсами та можливостями задля повноцінної та рівноправної участі в усіх сферах суспільної діяльності. Соціальна інклюзія торкається усіх соціальних процесів й фактично сприяє утвердженню у суспільстві соціальної рівності [3].

Аналізуючи проблеми соціальної інклюзії, можемо зазначити, що під час розроблення будь-яких програм, що направлені на розвиток людини, використовується підхід, який, перед усім, формується на дотриманні основних прав і свобод людини. Соціальна інклюзія – це процес змін у політичній, економічній, соціальній сферах, спрямований на утвердження соціальної рівності. Поняття «соціальна рівність» постійно змінюється з розвитком

суспільства, виступає принципом рівноправності, а отже, доповнюється вимогою фактичної рівності у правовому, моральному, інтелектуальному полі і, в першу чергу, знань, а саме боротьбі за загальне безкоштовне навчання, за вільні школи, за доступну науку, літературу, тощо. Отже, таку рівність має бути здійснено шляхом передачі засобів виробництва у власність всього суспільства.

Разом з ідеями забезпечення соціальних прав і добробуту людини протягом останніх десятиліть розвивалась концепція соціального відторгнення (соціальної ізоляції), яку Європейський Союз визначає як процес, за якого окремі групи населення або окремі люди не мають можливості повною мірою брати участь у суспільному житті. Причинами соціального відторгнення можуть бути бідність, відсутність базових знань і можливостей, мовні бар'єри, недостатня активність і впевненість людей, дискримінація або расизм. Це, в свою чергу, не дає можливості працевлаштування, отримання доходів і можливості навчання. Як наслідок, такі люди чи групи людей мають обмежений доступ до влади та прийняття рішень органами влади і, таким чином, часто не можуть взяти участь у процесах розроблення та прийняття рішень, що впливають на їх повсякденне життя. Отже, соціальне відторгнення є проявом прямого порушення базових прав людини – права на якісну освіту, на медичні послуги, на прийнятний рівень життя, на захист своїх інтересів і загалом на участь в економічному, соціальному, культурному, політичному житті [1].

На думку А. Колупаєвої, включення до системи соціальних стосунків та взаємодій, перш за все, відбувається в рамках освітнього середовища, до якого особа чи група осіб намагається долучитися. Охарактеризувавши шляхи включення, дослідниця звертає увагу на те, що «окрім підготовки такої особи до життя в суспільстві, ще їй необхідна підготовка суспільства до прийняття особи. Одним із найважливіших факторів соціальної інклюзії є формування відповідних правових основ держави, що регламентують сприятливі умови для формування позитивних стосунків між усіма членами суспільства, а також

передбачають вплив суспільства і соціального середовища на особистість та активну участь у цьому процесі самої особистості» [2].

Провідну роль у такій партнерській взаємодії та становленні соціально-приємливих стосунків відіграють інклюзино-ресурсні центри, що створенні в Україні з метою забезпечення права осіб з особливими освітніми потребами на здобуття освіти, шляхом проведення комплексної психолого-педагогічної оцінки розвитку особи та забезпечення їх системного кваліфікованого супроводу.

Однак, інклюзивна освіта (інклюзія – inclusion (англ.) – залучення), насамперед передбачає партнерську взаємодію міждисциплінарної команди, що направлена на створення освітнього середовища, яке відповідало б потребам і можливостям кожної особи, незалежно від особливостей її психофізичного розвитку. Для забезпечення законодавчого підґрунтя реформування системи загальної середньої освіти 16 січня 2020 р. Верховною Радою був прийнятий новий Закон «Про повну загальну середню освіту» (зі змінами від 11.04.2023р.), який визначає правові, організаційні та економічні засади функціонування і розвитку системи загальної середньої освіти.

Саме на рівні регіонів може вирішуватися чимало питань, пов'язаних з піднесенням освіти, стимулюванням соціально-економічних процесів, тому на регіональному рівні доцільно проводити широку просвітницьку кампанію, яка б дозволила інформувати суспільство про необхідність і важливість інклюзії; проводити спеціальну роботу для формування в суспільстві толерантності по відношенню до дітей з особливими потребами, а отже налагоджувати соціальні практики.

Розглядаючи партнерство в соціальній інклюзії маємо на меті сформувати спільну взаємодію на основі принципів освітньої діяльності: забезпечення рівного доступу до освіти без дискримінації за будь-якою ознакою (у т. ч. інвалідністю); людиноцентризм; верховенство права; розвиток інклюзивного освітнього середовища (у т. ч. у закладах освіти найбільш доступних та наближених до місця проживання осіб з особливими освітніми потребами);

індивідуалізація (здійснення особистісно орієнтованого підходу); забезпечення універсального дизайну та розумного пристосування; різноманітність, цілісність і наступність системи освіти; свобода у виборі видів, форм і темпу здобуття освіти, тощо.

Враховуючи те, що міжвідомча співпраця є одним із принципів діяльності інклюзивно-ресурсного центру, то варто зазначити основних партнерів інклюзивно-ресурсного центру та їх ролі в реалізації прав осіб з особливими освітніми потребами на якісну освіту:

- *місцеві органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування* координують дії, що спрямовані на поліпшення умов освітніх послуг та розвитку соціальної інклюзії в громаді. Так відповідно до Закону України «Про освіту» саме органи місцевого самоврядування на всіх трьох рівнях адміністративно-територіального устрою держави мають право створювати заклади освіти та володіють широким спектром повноважень щодо них: від затвердження установчих документів до забезпечення матеріально-технічної бази закладів освіти та створення інклюзивного середовища, універсального дизайну;

- *заклади освіти (команди психолого-педагогічного супроводу дитини у закладі загальної середньої та дошкільної освіти, а також психолого-педагогічні комісії спеціальних закладів загальної середньої освіти)*, що формують інклюзивне навчання, як гнучку, індивідуалізовану систему навчання осіб з особливими потребами в умовах масової загальноосвітньої школи за місцем проживання, а саме: адаптує навчальні програми та плани, фізичне середовище, методи та форми навчання, використовує наявні в громаді ресурси, залучає батьків, фахівців для надання спеціальних послуг відповідно до потреб кожної дитини, забезпечує сприятливий клімат в освітньому середовищі;

- *заклади охорони здоров'я* – сприяють в організації проведення медичних оглядів з метою надання особам відповідної медичної допомоги; інформують (за згодою батьків/законних представників) інклюзивно-ресурсний центр про

стан здоров'я дитини, наявність психофізичних порушень з метою проведення комплексної психолого-педагогічної оцінки розвитку дитини для подальшого її психолого-педагогічного супроводу; здійснюють направлення батьків дітей з особливими освітніми потребами до закладу охорони здоров'я для забезпечення допомогою поза системою освіти (лікування);

- *заклади (установи) соціального захисту та служби у справах дітей* сприяють у виявленні дітей-сиріт, дітей позбавлених батьківських прав, які мають особливі освітні потреби, з метою забезпечення їхнього права на навчання; отримання дітьми соціальної допомоги та можливості їхньої соціальної реабілітації; супроводу під час інклюзивного навчання, виявлення та допомога дітям, які не охоплені освітою шляхом підтримка родин у вихованні та догляду за дітьми з особливими освітніми потребами;

- *громадські об'єднання у партнерстві з інклюзивно-ресурсним центром* сприяють розвитку та корекції порушень дітей з різними порушеннями; доступу до отримання корекційно-розвиткових послуг дітям з інвалідністю у віддалених районах, селах; забезпечують інклюзивно-змістовне дозвілля; професійно-трудове навчання (наприклад, підготовка юного кулінара); формують практики соціального партнерства з різними фахівцями (корекційними педагогами, психологами, логопедами та ін.), державними та громадськими організаціями, благодійними фондами щодо реалізації прав особливих дітей на повне життя у суспільстві їх соціальної адаптації та інтеграції у суспільство; здійснюють інформаційну, психолого-педагогічну підтримку батьків, що виховують особливих дітей, посилення їхнього реабілітаційного потенціалу; проводять інформаційні кампанії щодо своєї діяльності серед членів громад із подальшим залученням їх до підтримки [3].

Н. Кічук наголошує, що в умовах інклюзії варто виходити саме з конструкту «партнерські взаємини», оскільки лише в ракурсі таких взаємин може бути осмислена взаємодія за певними параметрами ресурсності. Йдеться, зокрема, про такі параметри, як дитиноцентризм, компетентний супровід, відповідальність[1].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кічук Н.В. (2019) Проблема здатності майбутнього фахівця до взаємодії з батьками як виду партнерських відносин в інклюзивній освіті. Соціальне партнерство в інклюзивній освіті: акмеологічні засади, сучасні реалії: збірник наукових праць за матеріалами Міжнародної науково-практичної конференції (с. 60-64). 25 квітня, 2019, Ізмаїл, Україна: РВВ ІДГУ.
2. Колупаєва, А.А. ред., 2012. Основи інклюзивної освіти. Київ: А. С. К.
3. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції «Соціальна допомога і соціальна робота: виклики сучасності». Луцьк, ЛНТУ, 2020. 166 с. https://lntu.edu.ua/sites/default/files/sites/default/files/files13/zbirnik_22-23.05.2020_r.pdf
4. Стрельнікова О.О., Єсіна Н.О. Поняття та сутність соціальної інклюзії у соціальній роботі. Сучасне суспільство. 2019. Вип. 1. С. 233-241. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/cuc_2019_1_22

Вероніка БІЛОУС,

Лілія МОРГАЙ

ДИСФУНКЦІОНАЛЬНІ (НЕБЛАГОПОЛУЧНІ) СІМ'Ї

Сім'єю вважають динамічну малу групу людей, які разом проживають, пов'язані родинними стосунками (шлюбу, кровної спорідненості, усиновлення, опіки), спільністю формування і задоволення соціально-економічних та інших потреб, взаємною моральною відповідальністю. Сім'ю також визначають як соціальний інститут, що характеризується спільною формою взаємин між людьми, в межах якого здійснюється основна частина їхньої життєдіяльності. Сьогодні сім'ю розглядають як провідний чинник соціалізації особистості, оскільки вона є персональним середовищем її життя та розвитку [2].

Дисфункціональні сім'ї – це сім'ї педагогічно неграмотні, з деформованими ціннісними орієнтаціями, деструктивними і конфліктними відносинами подружжя, дітей і батьків [3].

Найважливішими характеристиками сім'ї є її функції, серед яких виділяють такі:

– виховна (сім'я задовольняє індивідуальні потреби чоловіка та жінки в материнстві та батьківстві, в контактах з дітьми, їхньому вихованні і можливості реалізувати себе в дітях; забезпечує соціалізацію дітей і підготовку нових членів суспільства);

– господарсько-побутова (сім'я задовольняє матеріальні потреби, що сприяє збереженню соматичного здоров'я, відновленню затрачених у різних видах діяльності фізичних сил);

– емоційна (сім'я задовольняє потребу в симпатії, повазі, визнанні, емоційній підтримці, психологічній захищеності, сприяє збереженню психічного здоров'я, емоційній та особистісній стабільності);

– духовного спілкування (сім'я задовольняє потребу у спільному проведенні дозвілля, сприяє духовному збагаченню й розвитку членів сім'ї);

– первинного соціального контролю (сім'я забезпечує виконання соціальних норм членами сім'ї) [3].

Реалізуючи свої функції, сім'я задовольняє певні важливіші природні потреби людини, а з іншого боку, дає змогу людині досягнути певних цілей у спілкуванні, особистісному та духовному зростанні. При цьому з розвитком сім'ї цілі закономірно змінюються відповідно до нових соціальних умов.

Найважливішою особливістю сімейних функцій є їхня комплексність, основана на взаємодії родичів. Кожна потреба, яка задовольняється сім'єю, може бути реалізована і без її участі, але тільки у сім'ї ці потреби можуть бути задоволені комплексно і оптимально.

Сім'я як соціальний інститут в наші дні переживає істотні зміни. Соціально-економічні реформи погіршили становище багатьох сімей, дітей, молоді. Зростає небезпечна тенденція самоусунення частини батьків від виховання дітей, що має свій вияв як у фактичному обмеженні виконання своїх обов'язків щодо дитини, у перекладанні цих обов'язків на родичів, так і в офіційній (юридично оформленій) відмові від виховання та утримання дитини.

Виховна функція сім'ї – одна з її основних. На виховання дітей у сім'ї впливає характер стосунків між батьками і дітьми, іншими членами сім'ї, ставлення батьків до праці, їхні інтереси, ціннісні орієнтації, загальний і культурний рівень тощо. На формування характеру дитини, її ставлення до навколишнього середовища має вплив моральна, емоційно-психологічна та

трудова атмосфера сім'ї, життєвий і професійний рівень батьків, їхнє вміння спілкуватися з дітьми та один з одним [1].

Негативні соціально-економічні процеси впливають на можливості реалізації виховної функції сучасної сім'ї. Відбувається обмеження матеріальних умов повноцінного функціонування сім'ї, погіршення загального стану здоров'я населення, звуження сімейного спілкування (за рахунок надання пріоритету телебаченню, комп'ютеру), обмеження можливостей повноцінного сімейного відпочинку, зміни ієрархії цінностей суспільства та окремих особистостей тощо. Тому сім'ї поділяють на:

– сім'ї, що нормально функціонують – такі, які відповідально й диференційовано виконують усі функції, внаслідок чого задовольняється потреба у зростанні й змінах як сім'ї загалом, так і кожного її члена;

– дисфункціональні сім'ї – такі, в яких виконання функцій порушується, внаслідок чого у подружній, батьківській, матеріально-побутовій та інших сферах життєдіяльності не досягаються цілі родичів і суспільства загалом.

В основі порушення функцій сім'ї можуть лежати найрізноманітніші чинники: психологічна несумісність подружжя, відсутність навичок і низька культура спілкування, погані умови життя і т. ін. [3].

Отже, однією з найактуальніших проблем суспільства є зростання кількості сімей, які не здатні або й не бажають створити умови для нормального розвитку дитини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Професійна підготовка соціальних працівників / соціальних педагогів в Україні. URL: <https://studentam.net.ua/content/view/3826/114/>.
2. Семигіна Т. Сучасна соціальна робота. Київ: Академія праці, соціальних відносин і туризму, 2020. 275 с URL: https://www.researchgate.net/profile/Tetyana_Semigina3/publication/342003632_Sucasna_socialna_robota/links/5eddf6ae299bf1d20bd86768/Sucasna-socialna-robota.pdf.
3. Чалова Н. О. Дисфункціональні сім'ї: поняття та особливості їх створення. URL: <http://appsychology.org.ua/data/jrn/v10/i25/54.pdf>.

***СОЦІАЛЬНИЙ МОНІТОРИНГ ТА ПРОАКТИВНІ ЗАХОДИ ЯК МЕТОДИ
РОБОТИ З ДІТЬМИ, ЯКІ ПОТРЕБУЮТЬ ІНДИВІДУАЛЬНОГО ПІДХОДУ***

Соціальна діагностика та профілактика є надзвичайно важливими методами роботи з дітьми з особливими потребами. Ці підходи дозволяють розпізнати та реагувати на потреби цих дітей на ранніх стадіях їхнього розвитку, сприяючи їхньому повноцінному включенню в суспільство та підтримці їхнього фізичного, психологічного та соціального розвитку. У цьому короткому вступі ми розглянемо, як соціальна діагностика та профілактика стали ключовими інструментами для забезпечення дітей з особливими потребами якісною підтримкою та можливістю досягти свого повного потенціалу.

У сфері соціально-педагогічної діяльності, спрямованої на спільну роботу з дітьми, які мають особливі потреби, та їх сім'ями, важливим фактором є проведення соціальної діагностики. Соціальна діагностика є складним процесом, спрямованим на глибоке дослідження особистості з метою виявлення, розпізнання та передбачення причинно-наслідкових зв'язків і відносин, які визначають поточний стан і тенденції подальшого розвитку.

Соціальна діагностика виконується відповідно до принципів об'єктивності, причинності, комплексного підходу і наукової обґрунтованості. Соціальні педагоги проводять індивідуальну соціально-психологічну діагностику, щоб визначити початковий стан та ефективність реабілітаційного процесу. Під час цієї діагностики соціальні педагоги взаємодіють з дітьми, які мають складнощі у навчанні, а також з дітьми, які взагалі не можуть отримувати освіту, використовуючи соціально-педагогічні методи діагностики і реабілітації.

Серед широкого спектру заходів у сфері соціально-педагогічної роботи з дітьми з особливими потребами вельми важливе місце відводиться

профілактичній діяльності. Ця діяльність передбачає об'єднання зусиль різних фахівців для створення цілісної системи підтримки дітей, яка включає в себе психологічну, педагогічну, правову, соціальну та інші види допомоги.

Під поняттям соціальної профілактики розуміють науково обґрунтовані та вчасно застосовані заходи, спрямовані на такі цілі [4]:

1. Попередження можливих фізичних, психологічних або соціокультурних конфліктів у окремих осіб.

2. Збереження, підтримання та захист нормального рівня життя і здоров'я людей.

3. Сприяння досягненню поставлених цілей та розкриттю внутрішніх потенціалів осіб.

Профілактичні заходи мають важливе значення в усіх сферах життєдіяльності людей. Всесвітня організація охорони здоров'я визнає профілактику основним напрямком забезпечення здоров'я населення. Вона спрямована на усунення причин виникнення та розвитку хвороб, створення оптимальних умов для збереження здоров'я та розвитку фізично та морально здорових осіб. Профілактика стає обов'язком не лише медичних установ, але і всіх соціальних організацій та закладів у проведенні заходів з охорони здоров'я, покращення оточуючого середовища, дотримання гігієнічних норм та потреб.

Профілактика ґрунтується насамперед на своєчасному визначенні та виправленні негативних впливів інформаційного, педагогічного та психологічного характеру, які можуть призвести до відхилень у психологічному та соціальному розвитку, а також в поведінці, стані здоров'я та організації життєдіяльності та дозвілля дітей. Таким чином, профілактика визнається одним із ключових та перспективних напрямів в соціальній роботі. Життєвий досвід підтверджує, що легше запобігти можливим відхиленням у соціальному об'єкта, ніж подолувати негативні наслідки, які можуть виникнути внаслідок цих відхилень.

Робота з профілактики у сфері дітей має декілька напрямків [1], зокрема і психопрофілактичну роботу. Цей напрямок передбачає своєчасне запобігання

можливим порушенням у розвитку індивідуально-інтелектуального росту дітей та створення умов для їхнього повноцінного психічного розвитку. Ця робота проводиться опосередковано через педагогічний колектив, опікунів та інших дорослих, які впливають на становлення та формування особистості дитини.

У рамках психопрофілактичної роботи соціальний працівник виконує ряд конкретних заходів:

1. Психологічне обстеження: Проводиться психологічне обстеження дітей при їх прийнятті до дитячої установи інтернатського типу, а також при переході з однієї установи до іншої (наприклад, з будинку дитини до дошкільного дитячого будинку, з дошкільного дитячого будинку до школи або школи-інтернату), а також на кожному новому віковому етапі (при надходженні дитини до школи, при переході з початкової школи до середньої). Це робиться з метою розробки індивідуальної програми роботи з кожною дитиною для її належної адаптації до нових умов виховання та навчання, а також для ранньої діагностики можливих відхилень і корекції розвитку особистості та індивідуальності дитини.

2. Запобігання психологічному перевантаженню: Особлива увага приділяється запобіганню психологічному перевантаженню та нервовим зривам у дітей, що пов'язані з особливими умовами їхнього життя.

3. Педагогічний консиліум: Організовується педагогічний консиліум для психологічного аналізу поведінки та розвитку вихованців. Це допомагає максимально розкрити індивідуальні особливості, здібності та потенціал особистості дитини.

4. Створення сприятливого психологічного клімату: Соціальний працівник працює над створенням сприятливого психологічного клімату в дитячій установі інтернатського типу. Він оптимізує форми спілкування в педагогічному колективі (між дорослими) та сприяє поліпшенню норм спілкування між педагогами та дітьми.

5. Проводить роботу з адаптації вихованців до широкого соціального оточення за межами дитячого будинку чи школи-інтернату, оптимізує взаємини вихованців із членами їхніх родин у випадку, якщо такі взаємини зберігаються.

Консультавання в сфері профілактичної роботи має наступні завдання:

1. Інформування батьків, педагогів, соціальних працівників та інших осіб: Надає інформацію щодо вікових особливостей дитини, що допомагає більше розуміти та враховувати їх при вихованні та навчанні.

2. Своєчасне виявлення первинних психосоматичних відхилень у дитини і направлення на консультації у фахівців з психології, медицини та педагогіки: Основна мета полягає в ранньому виявленні можливих проблем та направленні дитини на необхідну медичну та педагогічну допомогу.

3. Запобігання вторинним відхиленням у розвитку та надання рекомендацій щодо психогігієни та психопрофілактики: Включає спільну роботу з психопатологами та лікарями для запобігання подальшому загостренню психологічних проблем та надання порад щодо збереження психічного здоров'я.

4. Складання рекомендацій для осіб, що мають вплив на дитину (педагоги, батьки, соціальні працівники та інші): Формулювання рекомендацій з психолого-педагогічної корекції для полегшення навчання та виховання дитини.

5. Складання рекомендацій з виховання в родині: Включає спільну роботу з фахівцями з сімейної терапії, соціальними працівниками та педагогами для надання порад та підтримки сімейного середовища.

6. Проведення групової роботи в спеціальних групах при консультаванні: Розробка та проведення колективних заходів для дітей у спеціальних групах, спрямованих на психологічний розвиток та підтримку.

На жаль, соматичні захворювання можуть спостерігатися в дітей різного віку і, якщо їх знехтувати, можуть призвести до серйозних ускладнень. Це часто призводить до інвалідності, тому необхідно вживати специфічних заходів для запобігання подальшому прогресуванню розладів психіки і соціальної

дезадаптації у дітей до їхнього повноліття. Особливо важливо враховувати, що психологічні дослідження показали, що у 75% школярів із цією категорією дітей інтелектуальний розвиток відповідає їхньому віку. Для успішної реалізації реабілітаційних програм важливий психологічний стан сім'ї, в якій виховується дитина-інвалід.

Окрім того, з урахуванням основних причин дитячої інвалідності, таких як спадкові захворювання, вроджені вади розвитку та дитячі травми, було включено предмети у навчальні плани загальноосвітніх закладів, які сприяють збереженню здорового способу життя у молоді: «Фізична культура і здоров'я» та «Основи безпеки життєдіяльності людини».

На даний момент в Україні, станом на 29.08.2023 року, функціонує 99 дитячих реабілітаційних установ і закладів охорони здоров'я, які проводять заходи щодо реабілітації дітей з інвалідністю [3].

Отже, загальна оцінка проблем, що стикаються українські сім'ї, де виховують дітей та молодь з функціональними обмеженнями, базується на суб'єктивних оцінках їхніх членів і вказує на те, що на першому місці розташовані фінансові та матеріальні проблеми, на другому - постійне психічне та нервово перевантаження батьків, незрозуміння соціальним оточенням, відчуття самотності та покинутості, ускладнення в сфері моралі і етики через ставлення суспільства до таких дітей, молоді та їхніх сімей. На третьому місці розташовані комплексні проблеми, пов'язані з лікуванням, медичною та педагогічною корекцією, компенсацією вад, а також отриманням технічних засобів і спеціального обладнання, задоволенням потреб у періодичному контролі стану здоров'я, кваліфікованих консультаціях і оздоровленні [2, с. 4-5].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Грабовенко Н.В. Методичні рекомендації щодо забезпечення самостійної роботи студентів з дисципліни «Методи соціальної роботи» (для бакалаврів). – К. : МАУП, 2018. – 48 с.
2. Лабайчук Г. Навчання дітей з обмеженими можливостями здоров'я // Радість дитинства – вільні рухи. – 2007 - №4. - ст. 4-5.
3. Перелік реабілітаційних установ, закладів охорони здоров'я, які здійснюють заходи із реабілітації дітей з інвалідністю станом на 29.08.2023р. Фонд соціального захисту

4. Шипунова Т. В. Технологія соціальної роботи: соціальна робота з особами девіантної поведінки: навч. посібник для вузів.- М., 2011 року. - 38 с.

Ольга БОЙКО

СОЦІАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ МОЛОДІ В УКРАЇНІ

Сучасні суспільні процеси різко змінили соціальне, матеріальне і політичне становище молоді. Останнім часом загострилося надзвичайно багато молодіжних проблем, серед яких найголовніші: низький рівень життя, безробіття і значна економічна та соціальна залежність від батьків; шлюбно-сімейні; низька народжуваність – рівень народжуваності не забезпечує відтворення поколінь; матеріальна незабезпеченість, відсутність ресурсів для поліпшення житлових умов; поганий стан здоров'я і зростання рівня соціальних відхилень; втрата ідеалів, соціальної перспективи, життєвого оптимізму.

Молоде покоління залишилося без надійних соціальних орієнтирів. Руйнація традиційних форм соціалізації підвищила особисту відповідальність молоді за свою долю, поставивши її перед необхідністю вибору, виявила неготовність більшості з них включитися в нові суспільні відносини. Вибір життєвого шляху став визначатися не здібностями й інтересами молодої людини, а конкретними обставинами.

Соціальне самопочуття молоді є одним з головних показників розвитку суспільства. Для того щоб формування молоді відбувалося адекватно суспільним процесам, необхідно визначити її роль і місце в суспільстві, з'ясувати її проблеми. Серед них є традиційні – кохання, дружба, пошуки сенсу життя, створення сім'ї тощо. Вирішення багатьох проблем залежить від факторів соціального життя. Не менш актуальними є здоров'я, освіта молоді, спілкування її з дорослими й однолітками. Вивчаючи молодіжні проблеми, неможливо обійтися простим констатуванням позитивних чи тривожних фактів життєдіяльності молодих людей, потрібен глибокий системний аналіз буття молоді. Актуальним є питання постійного скорочення питомої ваги молоді

щодо всього населення. В Україні за останні десять років її кількість знизилася з 22 до 20%. За всіма прогнозами, ця тенденція триватиме і надалі. Соціальні проблеми, тобто суперечності, що потребують свого вирішення на шляху соціального становлення молоді, наявні у всіх сферах її життєдіяльності [1, с.110].

Варто зазначити, що згідно із Законом України «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні» створено мережу соціальних служб для молоді, головним завданням яких є допомога молоді у вирішенні її проблем. Соціальні служби для молоді, де б вони не функціонували, мають на меті: надавати молоді інформаційну, правову, психологічну, медичну й інші форми соціальної допомоги; проводити роботу із запобігання негативним явищам у молодіжному середовищі (наркоманії, алкоголізму, злочинності тощо) та їх подолання; здійснювати соціальну опіку певних категорій молоді (інвалідів, сиріт). Значний коефіцієнт прийняття і виправдання протизаконних і аморальних учинків. Молодь значно легше виправдовує: ухилення від сплати податків – 4,5 %; крадіжки – 2,3 %; одержання хабара і давання його ж – 3,7 %; брехню у власних інтересах – 3,9 %; отримання державної допомоги, на яку немає прав – 3,9 %; оприлюднення конфіденційної інформації про конкурента – 3,5 % [2].

На першому місці в житті молодь ставить розрахунок на себе і власні сили, але не впевненість у них. Майже кожна десята молода людина не розраховує ні на кого й ні на що. Відчуття впевненості у собі властиве лише трохи більш ніж кожному двадцятому молодому громадянину країни.

За показниками соціального негативізму й апатії: щасливими почувуються 6,5 % молодих людей. Соціальної перспективи в Україні не бачать дві третини молоді. Кожна четверта молода людина боїться злиднів. Майже половина молоді – найбільше в житті боїться втратити здоров'я [3].

Отже, соціальне самопочуття молоді є одним з головних показників розвитку суспільства, а проблема формування її свідомості – однією з провідних у соціології. Для того щоб формування молоді відбувалося адекватно

суспільним процесам, необхідно визначити її роль і місце в суспільстві, з'ясувати її труднощі та проблеми. Серед них є традиційні – кохання, дружба, пошуки сенсу життя, створення сім'ї тощо. Вирішення багатьох проблем залежить від факторів соціального життя. Йдеться про вибір професії, життєвого шляху, самовизначення, професійну мобільність тощо. Не менш актуальними є здоров'я, освіта молоді, спілкування її з дорослими й однолітками.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Баняс С.М., Хомко Л.В. Соціальне забезпечення молоді: окремі аспекти. Актуальні проблеми реформування законодавства про працю та у сфері соціального захисту: збірник тез доповідей учасників науково-практичного семінару (21 травня 2020 року). Львів : ЛьвДУВС, 2020. 219 с.
2. Декларація «Про загальні засади державної молодіжної політики в Україні» [Електронний ресурс] // режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua>
3. Державна цільова соціальна програма – Молодь України на 2016 – 2020 роки [Електронний ресурс] // режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/148-2016-%D0%BF>

*Світлана БОНДАР,
Лілія МОРГАЙ*

СОЦІАЛЬНА РОБОТА З ЛЮДЬМИ ПОХИЛОГО ВІКУ

Соціальна робота з людьми похилого віку – це комплекс дій і послуг, спрямованих на підтримку, покращення якості життя та задоволення потреб індивідів, які досягли пенсійного віку або зазнали фізичних та психологічних змін, характерних для старіння [1].

Ця робота може включати в себе такі аспекти:

1. Соціальна підтримка. Забезпечення старшим людям доступу до необхідних послуг та ресурсів, включаючи медичну допомогу, житло, соціальні послуги і соціальні виплати.
2. Психологічна підтримка. Допомога в подоланні почуття самотності, депресії, стресу та інших психологічних труднощів, що можуть виникнути в старшому віці.

3. Соціальна інтеграція. Сприяння активному життю та участі у громадському житті через організацію соціальних заходів, культурних подій, роботу волонтерів та інші ініціативи.

4. Допомога з особистої гігієною і побутовими питаннями: Надання допомоги зі здійснення повсякденних дій, таких як приготування їжі, прибирання вдома, купівля продуктів тощо.

5. Охорона здоров'я: Забезпечення доступу до медичних послуг, нагадування про прийом ліків, догляд за хворими старшими людьми та координація медичної допомоги.

6. Подолання дискримінації і насильства: Захист прав індивідів похилого віку від будь-якої форми дискримінації або насильства.

Соціальні працівники, геронтологи та інші спеціалісти у галузі геронтології і соціальної роботи здійснюють ці функції, спільно працюючи зі старшими людьми, їхніми родинами і спільнотами, щоб забезпечити їм якісне і гідне життя в старості [2].

Основна мета соціальної роботи зі старшими людьми полягає в забезпеченні їхнього комфорту, безпеки, соціальної інтеграції і психологічного благополуччя.

У соціальній роботі з людьми похилого віку вирішуються такі завдання:

- попередження причин, які породжують проблеми літніх людей;
- сприяння практичній реалізації прав і законних інтересів, забезпеченню можливостей самореалізації і самовиявлення людей похилого віку і попередження соціальної ізоляції, відсторонення від активного життя;
- додержання рівності і врахування можливостей літніх людей при отриманні соціальної допомоги і послуг;
- диференціація підходів до розв'язання проблем різних груп людей похилого віку на основі врахування факторів соціального ризику, які впливають на їхній стан;
- виявлення індивідуальних потреб людей похилого віку в соціальній допомозі і обслуговуванні;

– адресність при наданні соціальних послуг з пріоритетом сприяння літнім людям в ситуаціях, які загрожують їхньому здоров'ю і життю;

– використання нових технологій соціальної роботи, яка спрямована на задоволення потреб людей похилого віку;

– забезпечення інформованості престарілих громадян про можливості соціальної допомоги і послуг [1].

Отже, соціальна робота з людьми похилого віку є важливою і необхідною сферою діяльності, спрямованою на поліпшення якості життя старших громадян та задоволення їхніх потреб. Вона включає в себе широкий спектр послуг і підходів, спрямованих на соціальну підтримку, психологічну підтримку, соціальну інтеграцію, охорону здоров'я і багато інших аспектів. Старші люди мають право на гідне та задовільне життя, і соціальна робота допомагає забезпечити це право. Ця галузь роботи вимагає від спеціалістів емпатії, розуміння і великого прагнення допомагати іншим.

Робота зі старшими людьми важлива не лише для їхнього благополуччя, але й для суспільства загалом, оскільки вона сприяє побудові більш інклюзивного і зрілого суспільства, де кожен член має можливість жити повноцінним життям незалежно від віку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Архипова С. Освіта як елемент життєдіяльності людей похилого віку. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vlup_2013_13%284%29_5

2. Професійна підготовка соціальних працівників / соціальних педагогів в Україні. URL: <https://studentam.net.ua/content/view/3826/114/>.

3. Семигіна Т. Сучасна соціальна робота. Київ: Академія праці, соціальних відносин і туризму, 2020. 275 с URL: https://www.researchgate.net/profile/Tetyana_Semigina3/publication/342003632_Sucasna_socialna_robota/links/5eddf6ae299bf1d20bd86768/Sucasna-socialna-robota.pdf.

СОЦІОКУЛЬТУРНА АДАПТАЦІЯ ДІТЕЙ ТА МОЛОДІ З ІНВАЛІДНІСТЮ ЗАСОБАМИ МУЗЕЙНОЇ ПЕДАГОГІКИ

Пристосування людини в соціумі це складний процес, який залежить від багатьох чинників. Для дітей та молоді з інвалідністю процес адаптації проходить важче через наявність у соціумі фізичних, соціальних, освітніх, культурних, економічних, цифрових та інших бар'єрів.

Сьогодні міжнародне та вітчизняне законодавство спрямоване на розв'язання цієї проблеми та створення таких умов, аби процес соціальної адаптації дітей та молоді з інвалідністю був успішним та сприяв розвитку особистості.

Пропонуємо розглянути поняття «соціокультурна адаптація», так як вважаємо, що воно є ширшим та дозволяє глибше дослідити проблему, а також знайти шляхи її розв'язку.

Соціокультурна адаптація – «це процес і результат свідомого пристосування людської спільноти, соціальної групи чи індивіда до інокультурного середовища задля гармонійного співіснування» [4].

Також соціокультурну адаптацію розглядають, як «культурно-психологічні механізми, що формують стереотипи культурної поведінки та сприйняття певного типу культурного спілкування, належність до певної етнокультурної групи, використання можливостей певного суспільства» [1].

На думку Ян Мен, соціокультурна адаптація – це «активний процес, який реалізується в єдності двох життєвих програм – зовнішньої і внутрішньої. Мета першої полягає у соціально-психологічному пристосуванні до особливостей оточення, соціуму, а другої – у здійсненні самореалізації, самовдосконалення, розкриття власного потенціалу і тим самим здійснення певного впливу на суспільне середовище і стан культури» [2, с.27–28].

Відтак, можна сказати, що сутність соціокультурної адаптації полягає у набутті особистістю досвіду, знань, умінь та навичок від соціального та культурного оточення, у якому вона проживає. Це зумовлює розвиток особистості, формування її світогляду, системи цінностей, громадянської позиції тощо.

Якщо говорити про дітей та молодь з інвалідністю, то успішна соціокультурна адаптація відіграє велику роль у становленні та розвитку особистості.

Н. Мирошніченко зазначає про суперечність, що склалася у суспільстві – «подолання соціальної ізоляції дітей та молоді з інвалідністю та відсутністю умов, які сприяли б ефективній соціальній адаптації цієї категорії осіб» [3].

Ця суперечність унеможливує подолання певних бар'єрів. Однак варто зауважити, що більшість медичних, реабілітаційних, освітніх, соціальних, культурних та громадських установ та / або організацій спрямовують свою діяльність на розв'язання цих проблем та створення необхідних умов для соціокультурної адаптації дітей та молоді з інвалідністю.

Вважаємо, що соціокультурній адаптації дітей та молоді з інвалідністю сприятиме використання засобів музейної педагогіки під час навчання, реабілітації / абілітації, отримання соціальних послуг тощо.

Використання засобів музейної педагогіки та / або відвідування музеїв має на меті не тільки просвітницький, культурний, патріотично-виховний характер, але й виконує такі функції як налагодження контактів у соціумі, розуміння себе та оточуючих, формує ставлення до оточуючого суспільства та ін. Тобто такий підхід сприяє соціальному та психоемоційному стану особистості дитини та молодої людини, впливає на розвиток soft skills, виконанню її соціальних функцій та ролей.

В Україні ще не всі музеї мають можливості надавати свої послуги для людей з інвалідністю. Однак до музеїв, що реалізують практики інклюзії та здійснюються адаптацію музейних установ та експозицій до вимог універсального дизайну, належать:

- Державний природознавчий музей Національної академії наук України (Львів);
- Косівський музей народного мистецтва та побуту Гуцульщини (філія Національного музею народного мистецтва Гуцульщини й Покуття імені Й. Кобринського);
- Мистецький арсенал;
- Музеї Волинської ікони в Луцьку;
- Музей Івана Георгія Пінзеля, Львівська національна галерея мистецтв імені Бориса Возницького;
- Музей історії міста Києва;
- Музей «Львів стародавній»;
- Національний музей Голодомору-геноциду;
- Національний історико-архітектурний музей «Київська фортеця»;
- Національний музей імені А. Шептицького;
- Національний музей мистецтв імені Богдана та Варвари Ханенків;
- Національний музей Тараса Шевченка;
- Педагогічний музей України;
- Полтавський літературно-меморіальний музей Панаса Мирного;
- Харківський художній музей [5, с.3].

Отже, соціокультурна адаптація дітей та молоді з інвалідністю це важливий етап формування та становлення особистості. Ураховуючи низку наявних бар'єрів, сучасне суспільство створює необхідні умови, які мінімізують або повністю усувають ці проблеми. Адже набуття соціального та культурного розвитку сприяє включеності особистості у соціокультурне життя суспільства та забезпечення соціальної справедливості для усіх категорій населення.

Соціокультурна адаптація дітей та молоді засобами музейної педагогіки спрямована на відновлення соціального функціонування особистості та розкриття її внутрішнього потенціалу для подальшої взаємодії у суспільстві.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Адаптація культурна. Що таке культурна адаптація?. URL: <http://surl.li/fwqhh> (дата звернення: 10.10.2023).
2. Мен Ян, Сутність поняття «соціокультурна адаптація» та специфіка її прояву в іноземних магістрантів – майбутніх викладачів вокалу. *World Science*, 1(7(35), 26–30. https://doi.org/10.31435/rsglobal_ws/12072018/6001
3. Мирошніченко Н.О. Соціально-педагогічні умови інтегрування молоді з функціональними обмеженнями в сучасне середовище: автореф. дис. ... на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: 13.00.05. Київ, 2008. 20 с.
4. [Оборська С. В.](#) Адаптація культурна // Велика українська енциклопедія. URL: https://vue.gov.ua/Адаптація_культурна (дата звернення: 10.10.2023)
5. Ясеновська М., Зіненко О. Кращі практики інклюзії. Friedrich Ebert Stiftung, 2020, 32 с.

Лілія МОРГАЙ,

Віолета ВАСИЛЬЄВА

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ В ТЕРИТОРІАЛЬНІЙ ГРОМАДІ

Нормативно-правове забезпечення соціальної роботи в територіальній громаді визначається законодавством кожної конкретної країни або регіону.

Нормативно-правове забезпечення соціальної роботи в територіальній громаді включає в себе комплекс законів, підзаконних актів та інших нормативних документів, які регулюють діяльність соціальних служб та спрямовані на забезпечення соціального захисту та допомоги громадянам у потребі [2].

До основних аспектів нормативно-правового забезпечення соціальної роботи в територіальній громаді відносять:

1. Конституція України: основний закон України гарантує права і свободи громадян, включаючи соціальні права. Він встановлює принципи державної політики у сфері соціального захисту і підтримки.

2. Законодавство про соціальний захист: в Україні діє цілий ряд законів, що регулюють питання соціального захисту населення, включаючи Закон про соціальні послуги, Закон про соціальний захист інвалідів та інші.

3. Постанови Кабінету Міністрів України: Уряд приймає постанови та розпорядження, які визначають порядок надання соціальних послуг та організацію соціальної роботи на місцевому рівні.

4. Міжнародні договори: Україна є учасником різних міжнародних конвенцій та угод, які визначають стандарти у галузі соціальної роботи і соціального захисту.

5. Рішення органів місцевого самоврядування: Місцеві ради та влада приймають рішення та регулюють діяльність соціальних служб на своїй території, забезпечуючи належний рівень підтримки громадян.

6. Соціальні програми і проекти: Для реалізації соціальних послуг та ініціатив часто розробляються спеціальні програми і проекти на різних рівнях влади.

7. Правила і стандарти професійної соціальної роботи: Професійні організації та асоціації розробляють стандарти та кодекси етики для соціальних працівників, які визначають їхні обов'язки та відповідальність [3].

Ця система нормативно-правового забезпечення забезпечує регуляцію та контроль за діяльністю соціальних служб і гарантує права громадян на отримання необхідної соціальної підтримки та допомоги в територіальній громаді. Важливо, щоб соціальні працівники були обізнаними з цими нормами і відповідально виконували свої обов'язки для забезпечення благополуччя громадян.

Однак, загальні принципи та структура нормативно-правового забезпечення соціальної роботи зазвичай мають схожі елементи та спрямовані на забезпечення соціального захисту та допомоги громадянам [2].

Основні елементи нормативно-правового забезпечення соціальної роботи в територіальній громаді включають:

1. Стосовно законодавства, то зазвичай існують закони та нормативні акти, які регулюють соціальну роботу та соціальний захист нації. Це може включати закони про соціальний захист, соціальний сервіс, права та обов'язки соціальних працівників і т. д.

2. Стандарти і нормативи. Уряди можуть встановлювати стандарти та нормативи для соціальних служб, які повинні бути дотримані усіма соціальними працівниками. Ці стандарти визначають якість та рівень надання соціальних послуг.

3. Фінансування. Нормативно-правове забезпечення включає механізми фінансування соціальних служб та програм. Це може бути державний бюджет, гранти, благодійні внески, а також інші джерела фінансування.

4. Система ліцензування та регулювання. Для забезпечення якості та безпеки соціальних послуг часто існують процедури ліцензування та регулювання діяльності соціальних працівників і організацій.

5. Захист прав споживачів. Нормативи також зазвичай включають права та обов'язки громадян, які отримують соціальну допомогу або послуги. Це може включати в себе захист від дискримінації, право на конфіденційність та доступ до інформації.

6. Механізми контролю та відповідальності. Нормативно-правове забезпечення також передбачає механізми контролю за діяльністю соціальних працівників і організацій, а також відповідальність за порушення законодавства [1].

Отже, кожна країна має власну систему нормативно-правового регулювання соціальної роботи, і важливо ознайомитися з конкретними законами та правилами, які діють у вашій територіальній громаді для відповідної інформації. Також слід звертатися до місцевих органів соціального захисту та професійних асоціацій соціальних працівників для отримання додаткової допомоги та консультацій з цього питання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Семигіна Т. Сучасна соціальна робота. Київ: Академія праці, соціальних відносин і туризму, 2020. 275 с.
2. Сирота І. М., Гудзь А. О. Принципи права соціального забезпечення в сучасних умовах. Держава та регіони. Серія: Право. 2019. № 4 (66). С.62-66.
3. Слосанська Г. І. Соціальна робота в територіальній громаді: теорії, моделі та методи: монографія / за наук.ред.д-ра пед. наук, проф. В. А. Полішук. Тернопіль: ТНПУ імені В. Гнатюка, 2018. 382 с.

ПІДГОТОВКА МОЛОДІЖНИХ ПРАЦІВНИКІВ В УКРАЇНІ

У сучасному світі приділяється значна увага розвитку молодіжного руху. Це пов'язано із тим, що молодіжну політику як основний вектор розвитку держави всіляко пропагують, впроваджують та повсякчас вдосконалюють на усіх рівнях влади. Разом з тим, до 2021 року існувала прогалина у вітчизняному законодавстві щодо регламентації соціально-педагогічної роботи з дітьми та молоддю. З прийняттям Закону України «Про основні засади молодіжної політики» (2021) [3] відбулося суттєве зміцнення акцентів соціально-молодіжної діяльності.

Уведення посади фахівця з питань молоді (молодіжного працівника) стало результатом сучасних реформ у молодіжному секторі України та підтвердженням важливості підтримки молоді. Тож, після професіоналізації молодіжної роботи залишилося відкритим питання забезпечення відповідної професійної підготовки молодіжних працівників, розвитку освітньої складової професіоналізації.

Молодіжний працівник – особа, яка здійснює молодіжну роботу, пройшла спеціалізовану підготовку в порядку, визначеному центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує молодіжну політику, та отримала свідоцтво встановленого зразка [3].

Варто зазначити, що у Законі України «Про основні засади молодіжної політики» не визначається необхідний рівень освіти для таких фахівців, що породжує низку питань, зокрема які вимоги до освітнього рівня молодіжного працівника висувати.

Запроваджені в Професійному стандарті [5] вимоги до наявності документу про освіту та освітньої кваліфікації молодіжного працівника потребують, з одного боку, обговорення питань про можливість внесення змін до відповідного закону, а з іншого – визнати той факт, що питання підготовки

молодіжних працівників має сьогодні розглядатися в межах освітнього законодавства.

Навчання в системі вищої освіти за спеціальностями галузей знань 01 «Освіта/Педагогіка», 02 «Культура і мистецтво», 03 «Гуманітарні науки», 05 «Соціальні та поведінкові науки», 23 «соціальна робота» в контексті підготовки молодіжних працівників знаходиться лише на початковому етапі та потребує запровадження окремих заходів.

У відповідних профільних законах [1; 2; 4] міститься повний обсяг інформації, на основі якої були сформульовані вимоги Професійного стандарту до документів про освіту та освітню і професійну кваліфікацію молодіжного працівника. Питання підготовки молодіжного працівника з відповідним отриманням документу про наявність формальної освіти в контексті запровадження професійного стандарту «Фахівець з питань молоді (молодіжний працівник)» потрібно розглядати як запровадження підготовки молодіжних працівників із здобуттям відповідної фахової передвищої та вищої освіти. тож, незабаром має бути розроблено модель підготовки фахівців за спеціальністю «Молодіжна робота». І важливо, щоб означена спеціальність була включена до Переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти.

Приділення уваги молодіжному руху в сучасному світі має велике значення з кількох ключових причин: зокрема це: молодь є майбутнім суспільства, адже її розвиток, освіта та виховання мають вирішальне значення для стабільності та процвітання будь-якої країни; молодь має великий потенціал у створенні нових інновацій та технологій, а її творчий підхід та енергія можуть призвести до розвитку нових сфер господарства та покращення якості життя; молодіжний рух є драйвером змін у суспільстві, виступає за права та інтереси різних груп населення; рух молодіжних організацій та ініціатив може сприяти розвитку громадянської активності; обмін досвідом та ідеями молоді на міжнародній арені може допомогти вирішувати глобальні проблеми; залучення молоді до соціальної та економічної діяльності сприяє соціальній стабільності

та зменшенню молодіжного безробіття; молодь вносить свіжі погляди та інновації в культурне середовище. Вона може бути джерелом нових мистецьких, культурних та творчих напрямків. Отже, уведення посади молодіжного працівника спричинить посилення соціально-молодіжної роботи в організаціях та на підприємствах.

Таким чином, проведені дослідження з проблеми підготовки молодіжних працівників в Україні дало змогу виявити низку наявних проблем, зокрема в освітній сфері, де до сьогодні все ще немає спеціальності з підготовки молодіжного працівника. Разом з тим, з'ясовано, що організована робота з молоддю має важливе соціальне, економічне та культурне значення. Важливість цієї роботи полягає в наступному: розвитку потенціалу молоді, громадянській активності, соціальній стабільності, економічному розвитку, культурному спілкуванні, попередженні відхилень. Усі ці фактори демонструють важливість систематичної та організованої роботи з молоддю для розвитку суспільства та забезпечення якості життя молодого покоління.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про вищу освіту : Закон України від 01 липня 2014 року № 1556-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>
2. Про освіту : Закон України від 05 вересня 2017 року № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
3. Про основні засади молодіжної політики : Закон України від 27 квітня 2021 року № 1414-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1414-20#Text>
4. Про фахову передвищу освіту : Закон України від 06 червня 2019 року № 2745-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2745-19#Text>
5. Професійний стандарт «Фахівець з питань молоді (молодіжний працівник)». URL: [https://register.nqa.gov.ua/uploads/0/490-
ps_fahivec_z_pitan_molodi_molodiznij_pracivnik.pdf](https://register.nqa.gov.ua/uploads/0/490-
ps_fahivec_z_pitan_molodi_molodiznij_pracivnik.pdf)

ФОРМИ ПАРТНЕРСЬКОЇ ВЗАЄМОДІЇ У РОБОТІ З БАТЬКАМИ

Досить актуально звучать слова В.О. Сухомлинського і сьогодні: «Час і батькам, і вчителям глибоко усвідомити, що ні школа без сім'ї, ні сім'я без школи не можуть впоратися з найтоншими, найскладнішими завданнями становлення людини» [1].

Педагогіка партнерства, як система взаємовідносин, які відбуваються в процесі та заради спільної діяльності потребує освітнього середовища, у формуванні та розвитку якого братимуть участь не тільки педагоги, а і батьківський колектив, об'єкти соціально-педагогічного партнерства, наукові установи та заклади вищої освіти. Взаємодія батьків, учня, педагога і керівника школи – незамінна для формулювання індивідуальних освітніх траєкторій та втілення їх в індивідуальних навчальних планах кожного учня.

Співпраця з батьками може відбуватися у різних формах, зокрема таких

- індивідуальні: вступне анкетування, попередні візити батьків з дітьми до закладу дошкільної освіти, співбесіди, консультації, телефонний зв'язок;

- наочно-письмові: батьківські куточки, тематичні стенди, ширми, дошка оголошень, планшети, інформаційні листки, тематичні виставки, анкетування, скринька пропозицій, індивідуальні зошити, неформальні листи, родинні газети, педагогічна бібліотека, запрошення, вітання;

- групові: консультації, практикуми, клуби взаємодопомоги, школа молодих батьків, гуртки за інтересами, вечори запитань та відповідей, зустрічі з цікавими людьми – вчителями, лікарями, психологами, юристами;

- колективні: батьківські конференції, тематичні зустрічі за «круглим столом», засідання батьківського комітету, дні відкритих дверей, створення групи батьків-порадників, перегляд ранків, спільні свята, спортивні змагання, відпочинок у вихідні дні [2].

Отже, для розвитку партнерської взаємодії треба спрямувати діяльність на «контакт» батьки-школа, батьки-діти, діти-вчителі. І кожен з цих напрямів потребує окремого спрямування, роботи та зусиль для досягнення цілісності системи. Сьогодні українські школи зіштовхнулися з рядом проблем цього напрямку, що в свою чергу, зумовлене також не підготовленістю вчителів до інноваційного формату взаємодії, не зважаючи на нові можливості – звички настільки закореніли, що сприймається у більшості випадків все з негативним замислом або великим страхом. Вважаємо, що керівники освітніх структур роблять помилки, не проводячи ряд перенавчальних заходів, які б допомагали вчителям якісно організувати процес партнерської взаємодії на всіх рівнях. В умовах сьогодення пропонуємо вчителям українських шкіл запроваджувати наступні види роботи:

1. «Скринька розвитку» – батьки зможуть вносити реальні пропозиції щодо освітньо-виховного процесу, організації заходів, проводити профілактику можливих порушень та попереджувати негативні ситуації. Значна кількість батьків в Україні є педагогами, науковцями-дослідниками, практичними психологами, коучерами, тому внесок, пропозиції кожного з них та допомога в реалізації може стати справжньої перемогою для розвитку партнерських відносин світового стандарту.

2. «Дерево цілей» – корисним є бачення майбутнього дітей під час шкільного процесу як самих дітей, так батьків і вчителів. Формування такого дерева цілей кожного з них зможе надати повну, цілісну картину, як саме навчально-виховний процес та взаємодію бачить кожен з них. Це можливість побачити суттєві відмінності та спрямувати роботу на профілактичну роботу можливих негараздів, провести інформаційну, просвітницьку кампанію щодо можливих, потрібних та неможливих напрямів діяльності.

3. «Волонтерство» – допоміжний, активний спосіб взаємодії всіх учасників процесу, в тому числі й громади в цілому. Варто організувати низку спільних заходів з учнями, батьками, вчителями на благо суспільства, окремої громади, чи окремої сім'ї. Заслужує на увагу впровадження

дистанційних форм спілкування з батьками, особливо в дні, коли дитина з тих чи тих причин відсутня в закладі (за допомогою спілкування та викладання матеріалу під час онлайн семінарів, майстер-класів, обговорення і представлення практичних матеріалів на онлайн-платформах Google Classroom, ZOOM тощо, розміщення відео заняття, що в онлайн-режимі проводить вихователь на сайті ЗДО. Можливе застосування мобільних додатків Messenger, Viber у межах робочого часу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Сухомлинський В. О. Вибрані твори в п'яти томах. Том 5. К. : Видавництво. Рядянська школа, 1977. С. 543.
2. Бобровський М. В., Горбачов С. І., Заплотинська О. О. Абетка для директора. Рекомендації до побудови внутрішньої системи забезпечення якості освіти у закладі загальної середньої освіти. Київ, Державна служба якості освіти, 2019. 240 с.

Ю. Г. ВАСЮТИНА,

І. М. ШИМКО

СОЦІАЛІЗАЦІЯ ДІТЕЙ ТА МОЛОДІ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ: СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНИЙ АСПЕКТ

Постановка проблеми: Соціально - економічні та політичні перетворення, які відбуваються в сучасній Україні, зумовлюють актуальність розгляду питання соціалізації дітей і молоді в умовах Євроінтеграції. Розвиток української державності, активна економічна, політична та освітня інтеграція в європейському просторі чи не найголовніше завдання на шляху демократизації нашої держави. На сьогодні в Україні існують досить широкі можливості для обміну освітнім досвідом, розвитку системи учбового волонтерства, запровадження спільних наукових і творчих навчальних проектів, що дозволяє нам говорити про розширення інтелектуальних та соціальних кордонів [1].

Діти та молодь – найважливіший скарб держави, її майбутнє, надія та цінність на подальший розвиток українського народу. Вся освітня система в Україні переживає важкі часи, пов'язані зі збройним конфліктом на території нашої держави. В цей час дітям та молоді має бути приділена максимальна увага

на усіх рівнях: в сім'ї, у школі, на вулиці, в громаді. Україна не зважаючи на події, намагається здійснити європейську інтеграцію, стикається з важливим завданням підготовки своїх громадян до життя в умовах, які властиві європейським країнам. Одним з ключових аспектів цієї підготовки є соціалізація дітей та молоді, які мають знати і приймати цінності, норми та культуру європейських країн.

Соціалізація та євроінтеграція пов'язані між собою. Євроінтеграція може впливати на процес соціалізації в Україні, оскільки вона включає в себе імплементацію європейських стандартів у різних сферах суспільного життя таких, як стандарти охорони здоров'я, освіти, прав людини, бізнес-середовища тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій: Проаналізувавши наукову літературу, ми з'ясували, що дослідженнями процесів соціалізації та євроінтеграції займаються безліч відомих вчених, психологів та науковців, серед яких: М. Багмета, Т. Василюк, В. Гладких, Н. Даниленко, Е. Еріксон, В. Ємельянова, А. Капська, М. Лукашевич, Е. Моравчік, В. Москаленко, Дж. Рупнік, Т. Семигіна, О. Сушко, І. Талаш, А. Ташченко, І. Шимко.

Аналіз наукової літератури дозволяє чітко охарактеризувати наступні поняття: «євроінтеграція», «соціалізація» та визначення соціально-педагогічних умов, спрямованих на сприяння процесу соціалізації дітей та молоді в європейських реаліях. Варто зазначити, що європейська інтеграція – це процес приєднання країни до європейського співтовариства, який передбачає певні зміни в усіх сферах суспільного життя, включаючи політичне, економічне, соціальне та культурне, спрямований на забезпечення стабільного розвитку для країн ЄС. Якщо говорити про соціалізацію, ми можемо визначити це поняття, як процес, за допомогою якого людина засвоює соціальні норми, цінності, концепції та знання, необхідні для того, щоб нормально існувати та адаптуватися до свого соціального оточення[3, 4].

Виклад основного матеріалу: Задля швидкого прискорення європейської інтеграції України потрібно постійно вивчати європейський досвід організації та проведення соціальної політики, розробляти у відповідності з ним вітчизняної моделі соціальної політики та реалізовувати конкретні заходи з помітним

соціальним результатом.

Соціалізація дуже важлива, оскільки допомагає підтримувати суспільство та культуру і являється головною частиною індивідуального розвитку. Дослідження вказують, що на нашу особистість має вплив і природа (генетична та гормональна структура), і виховання (соціальне середовище). Період найбільш інтенсивної і найважливішої соціалізації - раннє дитинство, коли людина вивчає мову та основи нашої культури, коли формується більша частина нашої особистості. Проте соціалізація триває протягом усього життя, так як з віком ми входимо в нові статуси і засвоюємо відповідні ролі для них[2].

Шимко І. М. зазначає, що поняття «соціалізація» – «це процес і результат засвоєння і подальшого активного відтворення індивідом соціального досвіду. У процесі спільної діяльності і спілкування формується його соціальність - культура мислення і культура почуттів, культура духовного життя і культура поведінки»[5].

В умовах євроінтеграції визначною складовою розвитку України є залучення дітей та молоді до активного соціального життя держави. Остання визначається як комплекс якостей і властивостей молодих людей, що є умовою їх професійної підготовки, ідейно-морального вдосконалення, засвоєння цінностей людської культури і самореалізації в усіх сферах життєдіяльності суспільства[3].

На сьогодні, коли в нашій країні радикально змінюються суспільні відносини та соціальні інститути, зокрема світоглядні орієнтири у вихованні особистості та посилення впливу стихійних факторів, що впливають на формування сучасної молодої людини як соціальної унікальності, вивчення особливостей соціалізації молоді стає актуальною дослідницькою проблемою, що привертає увагу не тільки вчених, але й практичних працівників різного рівня - політиків, батьків, вчителів та соціальних працівників.

Важливу роль у процесі соціалізації відіграють діти та молодь, саме вони мають високий рівень мотивації в участі житті класу, громади, загалом суспільства, і саме це відповідає сучасному часу та європейським цінностям.

На основі теоретичного аналізу нами було визначено наступні основні напрями соціально-педагогічної діяльності щодо соціалізації особистості:

діагностично-прогностичний; консультативний; профілактично-просвітницький; корекційний; організаційно-дозвіллевий.

Саме ці напрями роботи, на нашу думку, можуть мати найбільший виховний та соціалізуючий вплив на особистість дітей та молодого покоління.

Слід звернути увагу, що соціалізація - це в першу чергу процес розвитку особистості, яка поступово вбирає вимоги суспільства і набуває соціально значущої свідомості та поведінкових характеристик з метою регуляції своїх відносин із суспільством. Соціалізація має свої механізми, засоби, які можуть включати аналіз статистичних даних, проведення опитувань, інтерв'ю, спостереження та анкетування. Застосовуючи такі методи, ми можемо оцінити ставлення та очікування дітей та молоді щодо євроінтеграції, отримати висновки щодо їх знань про Європейський Союз, а також про їхню готовність до різних форм інтеграції.

Соціально-педагогічний аспект щодо соціалізації молоді в умовах євроінтеграції повинен містити в собі розмаїття форм і методів роботи, які сприятимуть позитивному впливу на формування соціальних навичок та цінностей, необхідних для успішної адаптації молоді до європейського суспільства, визначення ефективності заходів, спрямованих на інтеграцію дітей та молоді в європейські спільноти; розвиток комунікативних вмінь тощо.

Прикладом таких форм роботи з позитивним впливом є соціально-педагогічна програма. Саме завдяки їй діти та молодь може поліпшити здатність до ефективної комунікації та співпраці з іншими людьми, розвивати соціальну компетентність, розуміння та повагу до європейських культур та цінностей країн ЄС, інтегруватися до соціальних і національних груп ЄС та ін. Такі програми в першу чергу спрямовані на допомогу дітям та молоді в процесі соціалізації, набутті знань, умінь, навичок та цінностей, допомагають зробити вибір щодо майбутньої соціальної ролі та сприяти культурному розвитку. Залучення дітей та молоді в подібні соціально-педагогічні програми є позитивним внеском у процес їх соціалізації до умов ЄС [6].

Військова агресія РФ відкрила нове вікно можливостей для прискорення

інтеграції України у природне цивілізаційне середовище – до європейської сім'ї. Багатьом сім'ям, особливо жінкам з дітьми, довелося вимушено виїхати з України до країн ЄС. І тут постала проблема інтеграції українських дітей та молоді як емігрантів. Саме тому в багатьох містах європейських країн, а найбільше в Польщі, для дітей та молоді з України запустили інтеграційні ініціативи у вигляді короткотривалих проєктів за участю вчителів, психологів, психотерапевтів, соціальних педагогів та волонтерів. Головне завдання таких програм підтримки, які ставили організатори перед собою - це надати дітям та молоді відчуття безпеки та створити можливість для спілкування з однолітками.

Висновки: Досліджуючи дану проблематику, було розроблено авторську соціально-педагогічну програму «Соціалізація дітей та молоді в умовах Євроінтеграції», яка має позитивно вплинути на процес соціалізації дітей та молоді в умовах європейської інтеграції в країні ЄС. Авторська програма була розроблена та впроваджена під час проєкту *Helping Our Ukrainian Friends*, в якому брали участь англійські, американські, польські волонтери разом з українськими психологами та вчителями. Така програма здатна створити ефективні умови для соціалізації дітей та молоді в умовах Євроінтеграції та сприяти формуванню позитивної соціальної ідентичності та адаптації до нової соціальної реальності. В наш час актуально розробляти та впроваджувати педагогами, психологами, волонтерами, та соціальними педагогами такі програми не лише в дитячих таборах, закладах освіти та соціального захисту, але й в інших соціальних інституціях, з якими діти та молодь може взаємодіяти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андреева, Т.Є. «Соціалізація молоді у сучасному суспільстві», Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України, 2013.
2. Борисова О.І., «Європейська інтеграція України: досягнення та перспективи.», Київський університет, 2016.
3. Конвенція ООН про права дитини від 20 листопада 1989 р. Зібрання чинних міжнародних договорів України. 1990. № 1. С. 205.
4. Стиценко О., «Соціальна політика держави: завдання та принципи», стаття// URL:<http://oldconf.neasmo.org.ua/node/1362>
5. Шимко І. М., Особливості соціалізації особистості молодшого школяра шляхом взаємодії вчителя і батьків / І. М. Шимко, Л.Д.Безкровна // Актуальні питання соціально-педагогічної та початкової освіти: збірник наукових і науково- методичних праць / Редкол. І. М.Шимко, І. В. Онищенко. Вип. 3. Кривий Ріг: КДПУ, 2017. С. 14-17.

6.Шимко І. М., «Соціалізація особистості молодшого школяра в умовах колективу і навчального середовища», Educational Dimension, 2013.

7.Pidru4niki.com, «Соціально-педагогічна робота з молоддю», стаття// веб-сайт//URL:https://pidru4niki.com/17910211/pedagogika/sotsialno-pedagogichna_robota_moloddyu

В. В. ВІХЛЯЄВА

**ВПРОВАДЖЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-ОСВІТНЬОЇ ПРОТИАЛКОГОЛЬНОЇ
ПРОГРАМИ «СІМЕЙНА РОЗМОВА», ЯК ПРОФІЛАКТИКА ВИНИКНЕННЯ
АДИКТИВНОЇ ЗАЛЕЖНОСТІ У СТАРШОКЛАСНИКІВ**

Впровадження в педагогічну діяльність будь-якої соціально-педагогічної методики профілактики адиктивної поведінки потребує соціологічного дослідження для діагностування сформованості схильності до адиктивної поведінки на початку роботи з колективом та по завершенні впровадження профілактичних заходів.

Протягом року нами було впроваджено інформаційно-освітню *протиалкогольну програму «Сімейна розмова»*, розроблену колективом авторів під керівництвом Панока В.Г. Для того, щоб здобувачі освіти краще усвідомили негативні наслідки вживання алкоголю в підлітковому віці і вміли протистояти його впливу. Ця програма має інформаційно-освітній характер і спрямована на підвищення рівня інформованості учнівської молоді. Вона також сприяє формуванню навичок, які допомагають учням протистояти впливу алкоголю. Одним із основних аспектів програми є зміцнення взаємодії між батьками та дітьми. У програмі "Сімейна розмова" взяли участь 60 учнів та їхні батьки.

Реалізація цієї програми сприяє зниженню ризику виникнення алкогольної залежності у дітей та підвищенню рівня сімейного захисту від неї. Основним призначенням навчання є формування здорового способу життя, набуття життєвих навичок, які дозволяють молодим людям ефективно використовувати отримані знання та змінювати своє ставлення до проблеми алкоголю. Крім того, програма спрямована на формування навичок, найважливіших для прийняття позитивних рішень, спрямованих на охорону власного здоров'я та здоров'я інших.

Особлива увага приділялася вивченню рівня інформованості школярів про алкогольну залежність серед дорослих і дітей, різні види відповідальності за порушення правил у стані алкогольного сп'яніння, а також особистого ставлення підлітків до алкоголю. Діти із захопленням виконували запропоновані завдання, активно сперечалися, висловлювали свої думки та погляди на ці питання.

З метою з'ясувати ставлення старшокласників до вживання алкогольних напоїв в рамках виконання програми було проведено вхідне та вихідне соціологічне дослідження на тему: «Ставлення старшокласників до вживання алкогольних напоїв».

Після впровадження програми отримали такі результати:

81,7% учнів вважають, що алкогольна залежність виліковна хвороба, але вимагає тривалого лікування і підтримки багатьох людей. На початок впровадження програми – 68,3%.

Всі схильні до думки, що алкогольна залежність може бути не тільки у дорослих. На початок впровадження програми – 80%.

96,7% вбачають, людина, залежна від алкоголю, завдає шкоди тільки власному здоров'ю та життю. На початок впровадження програми – 53%

81,7% гадають, що слабоалкогольні напої є також шкідливими, як і міцний алкоголь. На початок впровадження програми – 55%.

81,7% визнають, що вживання слабоалкогольних напоїв може призводити до розвитку алкоголізм. На початок впровадження програми – 55%.

90% впевнені, що саме ризик для здоров'я людини має пряму залежність від частоти вживання алкогольних напоїв. На початок впровадження програми – 65%.

76,7% вбачають, що вживання алкоголю, не надає впевненості у спілкуванні з однолітками і друзями. На початок впровадження програми – 45%.

Число тих хто думав, що вживаючи алкоголь, можна зняти стрес, зменшилося з 48,3% до 20%.

Не вживають зовсім 68,3%. На початок впровадження програми – 63%. Ймовірно, відбулася незначна зміна оточення.

Не вживають алкоголь зовсім 68,3%. На початок впровадження програми – 63%. Крім того, спостерігається зменшення частоти вживання алкогольних напоїв з 1-2 рази на тиждень до 1-2 рази на місяць.

На початок впровадження програми – 53,3% не припускало думки, що вплив реклами алкогольних виробів відбувається підсвідомо. Зараз – 38,3%.

Враховуючи переваги та недоліки будь-якої соціально-педагогічної методики профілактики адиктивної поведінки, важливо адаптувати її до потреб та особливостей конкретного навчального закладу, здобувачів освіти та спільноти. Постійне оновлення, врахування наукових даних та співпраця зі спеціалістами допоможуть забезпечити ефективну профілактику наркоманії, тютюнопаління та пияцтва серед старшокласників.

В результаті проведення роботи з попередження виникненню адиктивної поведінки спостерігалось підвищення відсотку дітей, що розуміють причини виникнення адиктивної залежності та її наслідки, та зменшення відсотку старшокласників, що схильні до адиктивної поведінки. Дослідження включало в себе проведення опитування учнів до застосування профілактичних заходів та після. В результаті спостерігалось, що у старшокласників після проведення комплексу заходів змінилось розуміння про шкоду алкоголю, включаючи слабоалкогольних напоїв.

Частота вживання алкогольних напоїв зменшилась за рахунок зміни оточення та способу проведення вільного часу. Почалось формування позитивної мотивації здобувачів освіти до здорового способу життя. Було закладено паростки розвитку їх соціальної компетентності та вміння приймати свідомі рішення, враховуючи наслідки своїх дій.

Можна зробити висновок, що успішна соціально-педагогічна діяльність в цій сфері базується на інтегрованому підході до проблеми та включенні у процес усіх учасників учбового процесу, та людей дотичних до нього – батьків,

вчителів, психологів, соціальних працівників, медичних працівників, органів влади громадських організацій тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Богомолова, Л. І. (2019). Соціальна робота зі старшокласниками: психолого-педагогічні засади та технології. Київ: Видавничий дім "Самрук".
2. Бойко, О. В. (2018). Сучасні педагогічні технології в роботі зі старшокласниками. Київ: Видавництво "Арт Економі".
3. Лобанова А. С. Робота з підлітками-девіантами: соціологічний та психологічний аспекти : підручник для студентів вищих навчальних закладів / А. С. Лобанова, Л. В. Калашнікова. - Київ : Вид-во «Каравела», 2017. – 470 с.
4. Максимова, Н. В. (2020). Особливості профілактики адиктивної поведінки серед старшокласників / Н. В. Максимова // Молодий вчений. – Київ: ТОВ «Алекспрінт», 2020. – № 8 (90). – С. 528-531.
5. Резнікова, І. І. (2020). Модель виховного процесу з урахуванням ризиків адиктивної поведінки старшокласників. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Психологічні науки», 6 (Т. 1), 105-110.
6. Батьківська компетентність або підказки батькам. Профілактика наркотичних та алкогольних проблем серед учнів. Навчально-методичний посібник. / Вієвський А. М., Лепеха К. І., Балакірева О.М., Дивак В.В., Дмитришина Н.А., Жданова М. П., Олійник І. М., Панок В. Г., Сидяк С. В. – Київ, 2014. – 145с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: URL:<https://mon.gov.ua/ua/osvita/pozashkilna-osvita/vihovna-robota-ta-zahist-prav-ditini/profilaktichna-protinarkotichna-ta-protialkogolna-vihovna-robota>
7. ДУ «ІПСЕМН МОЗ України». Звіт щодо наркотичної та алкогольної ситуації в Україні за 2022 рік (за даними 2021 року). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: URL:<https://cmhmda.org.ua/zvit-shhodo-narkotychnoyi-ta-alkogolnoyi-sytuacziyi-v-ukrayini-2022/>
8. Інформаційно-освітня протиалкогольна програма «Сімейна розмова». Методичний комплекс / Кер. авт. кол. Панок В.Г.; авт. кол.: Вієвський А. М., Лепеха К. І., Лунченко Н. В., Луценко Ю. А., Острова В. Д., Сосновенко Н. В. – К.: ТОВ «Видавництво «Діалог Пресс»», 2016. –160 с. Інформаційно-освітня протиалкогольна програма «Сімейна розмова»[Електронний ресурс]. – Режим доступу: URL: <https://lib.iitta.gov.ua/711575/1/Posibnyk%20panton.pdf>

*Оксана КРАВЧЕНКО,
Лейла ГАСАНОВА*

РЕАЛІЗАЦІЯ СОЦІАЛЬНО-ЕМОЦІЙНОГО НАВЧАННЯ В РАМКАХ ОСВІТНЬОЇ РЕФОРМИ

Після Революції гідності у 2014 році в Україні сформувався особливий запит на освітню реформу. До того часу освітній процес у школі був зосереджений на здобутті академічних знань. Практично відсутній пріоритет у стандартах освіти були: формування м'яких навичок, ставлень, життєстійкості та розвиток емоційного інтелекту, які є запорукою успішної самореалізації людини в сучасному світі [1, с.13].

В умовах соціально-етичних та духовних зрушень, які наразі відбуваються в Україні формула Нової української школи передбачає наскрізне застосування в освітньому процесі таких технологій, що є спрямованими на формування та розвиток емоційного інтелекту учнів [3].

З метою включення емоційного компоненту тодішнім урядом України було зазначено важливість реформи саме загальної середньої освіти. Міністерство освіти і науки України представило Концепцію реформи «Нова українська школа», яка, зокрема, передбачала перехід від «школи знань» до «школи компетентностей», тобто навчання не тільки академічних знань, а й умінь їх застосовувати в житті, а також ставлень і м'яких навичок, зокрема критичного мислення, уміння співпрацювати, керувати емоціями, розв'язувати комплексні проблеми тощо.

Концепція визначила, що випускник/випускниця Нової української школи має такі характеристики: цілісна всебічно розвинена особистість, здатна до критичного мислення; людина з морально-етичними принципами, здатна приймати відповідальні рішення, поважає гідність і права людини, приймає активну участь в житті своєї країни та громади; інноватор, новатор, здатний позитивно впливати на навколишній світ, навчатися впродовж життя [1, с.13].

Соціально-емоційні навички (СЕН), (м'які, гнучкі, навички XXI століття, soft або life skills) – це індивідуальні риси та характеристики, які можна розвивати протягом життя, вони важливі для навчальних досягнень, соціальних стосунків і згуртованості, конкурентоспроможності на ринку праці, активної громадянської позиції й добробуту людини загалом.

Метою соціально-емоційного навчання є розвиток соціально-емоційних компетентностей здобувачів освіти, що створює підґрунтя для особистісного розвитку, щасливого життя, успішної кар'єри громадян та економічного зростання і суспільного розвитку держави.

Соціально-емоційне й етичне навчання (СЕЕН) побудовано на трьох вимірах, які відповідають типам знань і компетенцій, що їх СЕЕН прагне передати учнівству: усвідомленість, співпереживання, залученість. Кожен із

цих вимірів можна розглядати на трьох рівнях: особистісному, соціальному та системному (див. рис. 1.).

Рис. 1.: Рівні та виміри СЕЕН

Щоб діяти конструктивно (як особистість чи колектив), потрібно спершу усвідомити проблему. Другий крок – включитися в неї емоційно: це мотивує до дії (співпереживання). І третій крок – діяти вміло (залученість) [2, с.12].

Важливу роль в навчанні відіграє педагог, тому він має використовувати педагогічну модель, у якій учнівство під час опанування кожної компетенції проходить три рівні розуміння, а саме здобуті знання, критичне осмислення та утілене розуміння (див. Рис. 2.).

Рисунок 2.: Педагогічна модель

Роль учительки /учителя в програмі СЕН часто зводиться до фасилітації (полегшення процесу навчання), а не чіткого інструктажу. Учні та учениць

заохочують самостійно думати й ставити власні запитання. Це — єдиний спосіб пройти всі три рівні розуміння [4, с.135].

Кожен із трьох вимірів соціально-емоційного й етичного навчання пов'язаний із триединою ціллю: усвідомленістю, співпереживання та залученістю.

Перевага соціально-емоційного й етичного навчання в тому, що воно пропонує конкретні стратегії розвитку ключових навичок у кожному з трьох вимірів таким чином, щоб ці навички підсилювали одна одну.

Отже, формування соціально-емоційних навичок учнів – це насамперед, залученість дітей до суспільного життя, включення в громаду та колектив при цьому не втрачаючи свою унікальність. Соціально-емоційні навички дозволять учням розуміти свої емоції та емоції інших людей, співпереживати, сприяти позитивним змінам суспільства, активно впливати на розвиток країни, приймати участь в громадському житті та бути новаторами, ініціаторами ідей та змін.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аналітичний огляд «Можливості для реалізації соціально-емоційного навчання в рамках реформи «Нова українська школа» (Feasibility Study on Opportunities for SEL within New Ukrainian School Reform) / Гриневич Л., Дрожжина Т., Глоба О. та інші; за заг. ред. Л. Гриневич, С. Калашнікової. Київ, «Видавнича група «Шкільний світ», 2021. 312 с.
2. Вибрані матеріали міжнародної програми з формування м'яких навичок СЕЕ-навчання / ред.: О. Елькін, О. Масалітіна, Я. Фюрст. Харків : Дім реклами, 2019. 60 с.
3. *Наукові конференції та семінари Київського університету імені Бориса Грінченка.*
URL: <http://conf.kubg.edu.ua/index.php/courses/ksdpounush/paper/viewFile/338/332> (дата звернення: 05.09.2023).
4. Що таке СЕЕН - EdCamp Ukraine. *EdCamp Ukraine - Ми об'єднуємо освітян і допомагаємо їм зростати.* URL: <https://www.edcamp.ua/seelukraine/shcho-take-seen/> (дата звернення: 18.07.2023).

***СОЦІАЛЬНА РОБОТА З ПІДЛІТКАМИ «ГРУПИ РИЗИКУ» В УМОВАХ ЗАКЛАДУ
ОСВІТИ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ***

Сучасне суспільство стикається з численними викликами, які пов'язані зі зростанням кількості підлітків, що опинилися в категорії «групи ризику». Це може включати соціально-економічні труднощі, сімейні проблеми, а також психологічні та емоційні проблеми. Умови закладів освіти стають стратегічним середовищем для втручання та підтримки цієї категорії підлітків.

У світі швидких трансформацій і соціальних змін соціальна робота в освітніх закладах набуває особливого значення, зосереджуючись на групах учнів, які потрапили до «груп ризику». Підлітки, знаходячись у складних соціальних умовах, потребують спеціалізованого підходу, щоб забезпечити їхній повноцінний розвиток та соціальну інтеграцію.

Соціальна робота в умовах закладу освіти з підлітками «груп ризику» спрямована на створення умов для їхньої психосоціальної адаптації. Спеціалізовані соціальні працівники взаємодіють з учнями, враховуючи їхні індивідуальні потреби та можливості. Розвиток емоційної стійкості та соціальних навичок стає важливою метою цього процесу.

Ефективна робота з підлітками «груп ризику» вимагає високого рівня професійної компетентності соціальних працівників. Вони повинні мати не лише глибокі знання соціальних наук, але і вміння взаємодіяти з соціальними службами, педагогічним персоналом та родинами учнів для вирішення комплексних проблем.

Одним із основних викликів у роботі з цією категорією підлітків є розпізнавання та реагування на їхні потреби. Врахування соціокультурного контексту, в якому знаходиться кожен учень, важливо для створення ефективних програм підтримки.

Важливо зауважити, що співпраця між соціальними працівниками, педагогами, психологами та іншими фахівцями стає ключовим аспектом успішної роботи з підлітками «груп ризику». Інтегрований підхід дозволяє створювати комплексні стратегії підтримки, що враховують усі аспекти життя учня.

Сучасний вимір соціальної роботи з підлітками «груп ризику» у закладах освіти визначається необхідністю адаптації до постійно мінливого соціального середовища. Прогресивні програми та стратегії повинні враховувати такі аспекти:

- Інтеграція технологій соціальної роботи: використання сучасних технологій може покращити доступність та ефективність послуг для підлітків. Віртуальні платформи, онлайн-консультації та інші інноваційні засоби сприяють покращенню комунікації та зниженню бар'єрів.

- Підвищення обізнаності педагогічного персоналу: забезпечення вчителів та адміністраторів освітніх закладів знаннями та навичками у сфері соціальної роботи сприятиме ранньому виявленню проблем учнів та належній реакції на них.

- Розвиток індивідуальних підходів: розуміння та врахування індивідуальних потреб та особливостей кожного учня є ключовим елементом ефективної соціальної роботи.

- Впровадження систем моніторингу та оцінювання: встановлення систем, які слідкують за ефективністю програм соціальної роботи та їх впливом на психосоціальний стан підлітків, дозволить постійно вдосконалювати підходи та методи.

- Активна взаємодія з батьками та сім'ями: Залучення батьків до процесу соціальної роботи є важливим елементом. Родинна підтримка і співпраця з школою можуть значно полегшити процес адаптації та соціалізації підлітків.

Рекомендації до можливих дій соціальних працівників при вирішенні актуальних проблем підлітків «групи ризику» враховують, що групи ровесників

та складні життєві обставини їхніх сімей є провокуючими факторами ризикованої поведінки та особливостей розвитку підростаючої особистості. Тому організація соціальної роботи передбачає як діагностику проблеми, так і надання адресної допомоги безпосередньо дитині, фахову діяльність соціального працівника щодо зміни відносин на краще у її найближчому оточенні (у середовищі закладу освіти, класу, референтної малої групи, родини). У зв'язку з цим актуалізуються проблеми компетентного і гнучкого реагування на об'єктивні потреби й суб'єктивні запити учнів та партнерської взаємодії закладу освіти родини і соціальних інституцій місцевої громади у соціально-виховній роботі з дітьми «групи ризику».

Отже, сучасна соціальна робота з підлітками «груп ризику» в освітніх закладах не тільки реагує на складні виклики, але й визначає їхнє майбутнє. Спільна робота усіх учасників освітнього процесу, використання інноваційних технологій та постійне вдосконалення методів є кроками у напрямку створення сприятливого середовища для розвитку кожного підлітка. Невпинна увага до цієї проблеми сприятиме створенню гармонійного та взаємовигідного суспільства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алексеєнко Т. Ф. Ризикована поведінка : посібник. Вінниця : Планер, 2013. 172 с.
2. Організація соціально-педагогічної підтримки школярів групи ризику : метод. посіб. / [Алексеєнко Т. Ф., Жданович Ю. М., Куниця Т. Ю., Малиношевський Р. В., Сергеева Н. В.] / за заг. ред. Т. Ф. Алексеєнко. – К. : ТОВ «Задруга», 2017. 168 с.
3. Соціальна педагогіка: словник-довідник / Алексеєнко Т. Ф., Жданович Ю. М., Зверева І. Д. та ін. ; за заг. ред. Т. Ф. Алексеєнко. Вінниця, ООО «Планер», 2009. С. 344.

Я. ГЛУХ,

Інна ГОНЧАР

СОЦІАЛЬНА АДАПТАЦІЯ УЧАСНИКІВ БОЙОВИХ ДІЙ

В Україні за роки незалежності в умовах постійного реформування створена певна система соціально-психологічної адаптації військовослужбовців звільнених у запас або відставку. Разом з тим, в умовах сьогодення приписи чинних постанов і розпоряджень Кабінету Міністрів України не завжди

виконуються. З певних причин належні правові, соціальні, психологічні послуги переважній більшості звільненим з військової служби особам в повному обсязі не надаються. Ефективну роботу системи соціально-психологічної адаптації військовослужбовців гальмує й стан її фінансування. Ветерани війни зіштовхуються не лише із матеріальними проблемами, але й із психологічними. Однією із таких є проблема соціально-психологічної адаптації військовослужбовців, що брали участь в бойових діях.

Для категорії осіб учасників бойових дій надзвичайно важливим є проходження реабілітації. Реабілітація – це комплексна допомога спеціалістів, спрямована не лише на компенсацію розладів, а й на повернення постраждалої людини до суспільства, її якомога повнішу особисту, професійну інтеграцію в соціум. Соціально-психологічною реабілітацією є мультифакторний процес відновлення і підтримання психологічного здоров'я особистості, і насамперед, її здатності відчувати психологічне благополуччя [3, с. 223].

Реабілітація передбачає варіативність інтервенцій з урахуванням як характеру отриманої травми, так і природи особистості, її життєвої історії, значущого оточення, наявного потенціалу й може допомогти особі успішно адаптуватися в навколишньому середовищі та суспільстві, набути морально-психологічної рівноваги, укріпити впевненість у собі, усунути психологічний дискомфорт, спробувати й далі жити повноцінним життям.

Водночас аналіз наукової літератури, здійснений Гончар І. показав, що у змісті поняття соціальна адаптація дослідники акцентують увагу на:

- зайнятості як ключовому аспекті соціальної адаптації;
- переході її суб'єктів із системи «кадрова армія України» до системи «ринкова Україна»;
- засвоєнні військовослужбовцями-учасниками бойових дій нових соціальних норм і ролей;
- перетворенні взаємин особистості (соціальної групи) з мінливого зовнішнього і внутрішнього середовища за допомогою узгодження вимог і очікувань його учасників, пов'язане із засвоєнням знань про навколишню

дійсність, набуттям умінь і навичок в побудові власного образу життєдіяльності, присвоєнням загальнолюдських норм і цінностей;

- суспільний процес активного пристосування до нових соціальних умов проживання в цивільному середовищі з ринковою системою взаємостосунків, який передбачає освоєння норм і правил цього середовища, оволодіння професією, комфортний перехід до нових умов життя [2, с. 24].

Соціальна адаптація до нової життєвої ситуації чи умов життя відбувається через активізацію сильних сторін особи, її самореалізацію в трудовій діяльності або творчості, розширення світогляду і кругозору, подолання екзистенціальних проблем. На переконання Ворони П., у випадку з учасниками бойових дій має бути розроблена активна політика держави щодо соціальної адаптації й реабілітації та сприяння їхній самореалізації [3, с. 56].

Отже, у загальному розумінні соціальна адаптація – це процес взаємодії індивіда (особистості) або соціальної групи із зовнішнім середовищем, в результаті якого відбувається освоєння нової соціальної (життєвої) ситуації.

Водночас соціально-психологічна адаптація особистості передбачає набуття особистістю певного статусу й оволодіння певним набором соціально-психологічних функцій, а також психологічна задоволеність індивіда. Допускаємо, що соціальна адаптація учасників бойових дій визначає необхідність розширення сфери їх діяльності та розвитку ініціативності. Виявлення та корекція проблем, всебічна підтримка створюють сприятливий соціальний клімат для повноцінного включення особистості в умови цивільного життя. Ефективною формою такої роботи в цьому напрямі може вважатися ідея залучення до волонтерської діяльності, як практики розвитку організаторських, лідерських якостей, формування ініціативності, майданчика для тестування нових сфер професійної діяльності. Вважаємо, що саме для учасників бойових дій волонтерство може стати нішею корисної зайнятості. Адже свого часу вони були об'єктом волонтерської діяльності і вже добре знайомі з її особливостями.

Соціально адаптація військових, які брали участь у воєнних конфліктах, і пошук ефективних шляхів її реалізації мають посісти важливе місце у

соціальної політиці держави. Аналіз досвіду соціальної адаптації звільнених у запас військовиків засвідчує, що ця проблема має бути важливою складовою соціально-економічної політики українського уряду. Насамперед має бути створена законодавча база та успішно функціонувати механізми, які гарантують ветеранам професійну підготовку, працевлаштування та відповідні соціальні гарантії. Важливо продовжити докладне вивчення із широким залученням науковців, військових експертів, світового досвіду у галузі державної політики формування міжпрофесійної мобільності військовослужбовців. При цьому слід ураховувати як теоретичний, так і практичний досвід, накопичений в Україні та передових країнах світу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ворона П. В. Шляхи соціальної реабілітації учасників українсько-російської війни на Сході України: зарубіжний досвід. *Вісник НАДУ. Серія «Державне управління»*. Київ, 2018. № 3 (90). С. 55–62.
2. Гончар І. Г. Волонтерська діяльність як засіб соціально-психологічної реабілітації учасників бойових дій. *Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського*. Одеса. Вип. 2 (138). 2022. С. 22–29.
3. Титаренко Т. М. Як подолати наслідки травматизації: контури соціально-психологічної реабілітації. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/710831/2/Як%20подолати%20наслідки%20травматизації.pdf>

Зоряна ГОНТАРУК,

Ольга МАТРОС

СОЦІАЛЬНІ ПОСЛУГИ, ЯКІ НАДАЮТЬСЯ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

На сьогоднішній день досить актуальним є питання, а саме захист соціальних прав цивільного населення в умовах війни. Важливість цієї проблематики в тому, що з початку повномасштабного військового вторгнення російської федерації, в нашій державі було запроваджено воєнний стан, що спричинило брак організованості в суспільстві. Особливе місце займають конституційні гарантії та соціально-правові механізми у забезпеченні всього комплексу основоположних прав людини.

Соціальний захист – система суспільно-економічних заходів, спрямованих на матеріальне забезпечення населення від соціальних ризиків

(хвороба, інвалідність, старість, втрата годувальника, безробіття, нещасний випадок на виробництві тощо). З макроекономічної точки зору соціальне забезпечення – це система управління соціальними ризиками з метою компенсації шкоди, зниження або запобігання їх дії на процес розширеного відтворення населення. Як соціально-економічна категорія соціальне забезпечення є відносинами щодо перерозподілу національного доходу з метою забезпечення встановлених соціальних стандартів життя для кожної людини в умовах дії соціальних ризиків [3, с. 85].

В ході дослідження з'ясовано, що законодавство гарантує захист соціальних прав та основних свобод громадян у державі та за її межами за будь-яких внутрішньополітичних, соціально-економічних та інших обставин. Захист цих конституційних норм під час врегулювання збройного конфлікту України виступає однією з невід'ємних складових відновлення територіальної цілісності. Перемога у війні, може бути досягнута не лише суто військовими засобами, а й за рахунок цілеспрямованої державної політики, спрямованої на консолідацію українського суспільства, зокрема, через нормативно-правове забезпечення рівних соціальних прав і свобод усіх громадян, незалежно від їхнього місця проживання, статусу, чи електоральних уподобань.

На основі аналізу було визначено, що варто внести деякі покращення та зміни у роботу Центрів надання адміністративних послуг, які надають послуги особам, що перебувають на окупованих територіях та особам, які є внутрішньо переміщеними. Ці зміни та покращення дадуть перспективи для повоєнного відновлення. У дослідженні наведено пропозиції та рекомендації щодо врегулювання ситуації з внутрішньо переміщеними особами та особами, які проживають на тимчасово окупованих територіях України.

З дня проголошення Незалежності України пройшло не так багато років, порівнюючи із іншими країнами світу. Тому наша країна є доволі таки молодою державою, але це не завадило їй мати велику законодавчу базу, що також підкріплена міжнародними організаціями. Відповідно до Закону України «Про соціальні послуги» одним із чинників, що можуть зумовити складні життєві

обставини, є шкода, завдана бойовими діями, збройним конфліктом чи тимчасовою окупацією. Але з початку повномасштабного військового вторгнення російської федерації, яке сталось 24 лютого 2022 року, в нашій державі було запроваджено воєнний стан, що спричинило брак організованості в суспільстві. Тому, на разі, кожному громадянину зараз, як-не-як, потрібна внутрішня консолідованість та підтримка від державних органів влади та правозахисних національних і міжнародних організацій, що повинні захищати наші права на міжнародній арені. Особливе місце займають конституційні гарантії та правові механізми у забезпеченні всього комплексу основоположних прав людини. Через початок війни та запровадження воєнного стану, гарантування цих самих прав громадянам стало ускладненим в умовах об'єктивної необхідності та їх часткового обмеження. Оскільки, обмеження під час воєнного стану передбачає законодавче звуження прав і свобод людини, що також ставить під питання реалізацію їх прав на конституційному рівні.

Наша країна є правовою державою, тому у випадках запровадження воєнного стану в Конституції України [2] закріплено стандарти, де вказано, що: обмеження прав громадянина в державі є тимчасовим та мінімально необхідним за характером; зберігається певний перелік прав, які не можуть порушуватися у жодному разі; остаточне рішення про оголошення воєнного стану ухвалює вищий загальнодержавний представницький орган – парламент.

Усі норми Конституції України регламентуються нормам Загальної декларації прав людини, якою передбачено, що кожна людина може зазнати тільки тих обмежень, що встановлені законодавством виключно лиш для забезпечення поваги прав і свобод інших та її справедливих вимог моралі, громадського порядку і загального добробуту в суспільстві [2].

Сьогодні кожен день, кожна година може бути вирішальною для життя і здоров'я людини. Наприклад, вдома самотніми залишились громадяни похилого віку, рідні яких виїхали до відносно безпечних територій, і, відповідно, ці громадяни потребували допомоги наших працівників. Тому, організовуючи роботу з надання соціальних послуг в умовах воєнного стану,

Мінсоцполітики рекомендувало місцевим органам влади працювати за механізмом надання соціальних послуг екстрено (кризово), особливо це стосується громадян, які перебувають на територіях ведення бойових дій та внутрішньо переміщених осіб. Така організація роботи забезпечує оперативне, протягом однієї доби, прийняття рішення про надання соціальних послуг.

Крім того, рекомендовано місцевим органам влади делегувати, за потреби, прийняття рішення про надання соціальних послуг безпосередньо надавачам, що також скорочує строки з надання допомоги.

Звісно, що у подальшому надавачі соціальних послуг інформуватимуть про надані соціальні послуги. Для цього міністерством розроблено відповідну форму акта, де буде описано ситуацію, в якій опинилась людина, основні проблемні питання, у розв'язанні яких вона потребує допомоги, соціальні послуги, яких вона потребує і які їй було надано, та строк надання цих послуг.

Згідно постановою Кабінету Міністрів України № 214 від 7 березня 2022 р. [1], «Державна соціальна допомога виплачуватиметься протягом дії воєнного стану та одного місяця після його припинення чи скасування. Під час воєнного стану не потрібно звертатися за її перепризначенням або підтвердженням права на її отримання. Це стосується таких виплат: допомоги малозабезпеченим сім'ям; допомоги на дітей одиницями матерям;

- допомоги на дітей, над якими встановлено опіку чи піклування;
- допомоги на дітей, хворих на тяжкі хвороби, яким не встановлено інвалідність;
- щомісячної грошової допомоги особі, яка проживає разом з особою з інвалідністю I чи II групи внаслідок психічного розладу;
- тимчасової державної допомоги дітям, батьки, яких ухиляються від сплати аліментів, не мають можливості утримувати дитину або місце проживання їх невідоме;
- щомісячної адресної допомоги внутрішньо переміщеним особам для покриття витрат на проживання, в тому числі на оплату житлово-комунальних послуг;

- тимчасової державної соціальної допомоги непрацюючій особі, яка досягла загального пенсійного віку, але не набула права на пенсійну виплату.

Якщо отримувачі державної соціальної допомоги особам з інвалідністю з дитинства та дітям з інвалідністю, державної соціальної допомоги особам, які не мають права на пенсію та особам з інвалідністю, які пропустили строк перегляду, виплата таких видів допомоги не зупиняється на період воєнного стану та одного місяця після його скасування.

Після скасування воєнного стану органи соціального захисту населення поінформують одержувачів про необхідність протягом одного місяця оновити документи, необхідні для того, щоб продовжувати отримувати допомогу [1].

Нагадаємо, що 14 квітня 2022 року Верховна Рада України ухвалила Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо надання соціальних послуг у разі введення надзвичайного або воєнного стану в Україні або окремих її місцевостях» (законопроект за реєстр. №7201), який передбачає посилення соціального захисту громадян, які у зв'язку з військовою агресією росії проти України були вимушені покинути власні домівки й стати внутрішньо переміщеними особами. Прийнятим Законом, зокрема, розширено повноваження військових адміністрацій в частині визначення особливостей порядку організації надання соціальних послуг на території відповідної адміністративно-територіальної одиниці (або на регіональному рівні) у разі введення надзвичайного або воєнного стану в Україні або окремих її місцевостях.

Основними соціальними групами, що потребують соціальних послуг, є: особи похилого віку; особи з інвалідністю різних вікових категорій; особи/сім'ї/діти, які перебувають у складних життєвих обставинах; діти-сироти та діти, позбавлені батьківського піклування; діти під опікою/піклуванням; особи з психічними захворюваннями; бездомні особи; особи з проблемами вживання психоактивних речовин тощо.

Законодавство гарантує захист прав та основних свобод громадян у державі та за її межами за будь-яких внутрішньополітичних, соціально-

економічних та інших обставин. Захист цих конституційних норм під час врегулювання збройного конфлікту на сході України виступає однією з невід'ємних складових відновлення нашої територіальної цілісності. Перемога у війні, яку розв'язала проти нас російська федерація, може бути досягнута не лише суто військовими засобами, а й за рахунок цілеспрямованої державної політики, спрямованої на консолідацію українського суспільства, зокрема, через нормативно-правове забезпечення рівних прав і свобод усіх громадян, незалежно від їхнього місця проживання, статусу, чи електоральних уподобань [1].

Отже, через початок повномасштабного вторгнення російської федерації на територію України, під загрозу попали в першу чергу базові людські права, в тому числі і право на життя та соціальний захист. На сьогодні є важливим гарантування права на життя людини, тому його реалізація і захист повинні бути обов'язковими, адже без цього фундаментального права всі інші права втрачають своє значення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Деякі питання надання державної соціальної допомоги та пільг на період введення воєнного стану: постанова Кабінету Міністрів України від 7 березня 2022 р. № 214. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/214-2022-%D0%BF?fbclid=IwAR1DL9HSaAertcT1L1R5hQ5iJRonoPaB_X0vvqoNI2S4CoD6GSNvhk90ZVU#Text (дата звернення: 17.09.2023).
2. Конституція України (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст.141). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 1.10.2023).
3. Нестерович В.Ф. Верховенство права та забезпечення прав людини на тимчасово окупованих територіях України. *Наукові записки НаУКМА*. 2017. Т. 200. Юридичні науки. С. 85–92.

РЕАБІЛІТАЦІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ОСОБИСТОСТІ ТА ЙОГО РІВНІ

В сучасних умовах нашого життя, коли постійно збільшується кількість травмованих осіб та тих, хто потребує допомоги у відновленні свого ресурсу все частіше виникає необхідність говорити про реабілітаційний потенціал, як невід'ємну частину успішної реабілітації.

Реабілітація або відновлювальне лікування – це процес і система медичних, психологічних, освітніх, соціально-економічних заходів, спрямованих на усунення або, можливо, більш повну компенсацію обмежень життєдіяльності, викликаних порушеннями здоров'я з хронічним захворюванням функції тіла [2]. Водночас на сучасному етапі розвитку розуміння реабілітації виходить за рамки медико-біологічної проблеми і поширюється на усі сфери людського життя розглядається в таких аспектах: правовий, медичний, професійний, психологічний, соціальний та ін. В рамках нашого дослідження передбачається розгляд саме соціально-психологічної реабілітації та значення у цьому процесі реабілітаційного потенціалу особистості.

Аналізуючи зміст поняття соціально-психологічна реабілітація, актуальними та ґрунтовними, на нашу думку, є такі визначення поняття реабілітації: пасивна реадaptaція, система психологічних, психотерапевтичних і психолого-педагогічних заходів, покроковий процес, послаблення негативних наслідків травматичних подій або потрапляння в ситуації підвищеного ризику, певний комплекс заходів, спрямованих на відновлення людини у правах, соціальному статусі, психологічному здоров'ї.

Власне, соціально-психологічна реабілітація є активною реадaptaцією, повернення здатності життєтворення, бути суб'єктом власного життя, активним його творцем. Т. Титаренко зауважує на тому, що специфічна особливість соціально-психологічної реабілітації полягає в розробленні та використанні відновлювальних заходів, які діятимуть у чотирьох напрямках: персональному,

інструментальному просторовому, часовому. Персональний вектор має бути спрямований на відновлення частково втраченої цілісності особистості, її збалансованості, самоврегульованості; інструментальний – на відновлення зниженої самоефективності особистості, її здатності самореалізовуватися в різних видах діяльності. Просторовий – на підвищення комунікативної компетентності особистості, налагодження стосунків, подолання почуття відчуженості від оточення, конструктивне розв’язання конфліктів; часовий – на ціннісно-смыслову сферу особистості, переоцінку цінностей, активізацію пошуку нових життєвих орієнтирів, нових сенсів [1, с. 162].

Процес соціально-психологічної реабілітації особистості має певні етапи, на кожному з яких застосовується сукупність методів, прийомів, технік та технологій з метою підтримання та відновлення життєздатності особистості. Ключовим елементом реабілітаційної діяльності є розробка індивідуальної програми, яку неможливо зробити без визначення реабілітаційного потенціалу особистості. На нашу думку, саме реабілітаційний потенціал особистості є вихідною точкою роботи з клієнтом.

Сьогодні у науковій літературі реабілітаційний потенціал розглядається в різних галузях науки: медицина, психологія, соціальна робота, фізична культура. Найчастіше поняття «реабілітаційний потенціал» характеризується як: показник, що поєднує біологічні, соціальні, професійно-трудова, клініко-функціональні, психологічні, експертні та реабілітаційні фактори, реабілітаційні можливості особистості, ймовірність успішного відновлення людини після переживання нею якоїсь тяжкої життєвої події або травматичного стресу, можливість біологічну, нівелювати, зменшувати або компенсувати соціальну недостатність або обмеження життєдіяльності.

Таким чином, рівень реабілітаційного потенціалу об’єднує такі індивідуальні складові: комунікативні, когнітивні, емоційно-вольові, моральні та ін. Тому кожний із структурних елементів реабілітаційного потенціалу: (біологічний, психологічний, соціальний) виступає основною платформою в

досягненні кінцевого результату – адаптувати людину до життя, відновити статус у суспільстві.

Якщо детально розглядати біологічний рівень реабілітаційного потенціалу, то тут ми можемо виокремити такі показники: вік; фізична підготовка; наявність хронічних захворювань; порушення, зумовлені фізичним ушкодженням; здатність до пересування; здатність спілкуватися та ін. Вирішення та подолання медико-біологічних проблем є першочерговим і має бути проведене до початку соціально-психологічної реабілітації. Людина має бути здатна фізично працювати з спеціалістами.

Соціальний реабілітаційний ресурс передбачає такі аспекти: самообслуговування; місце проживання; матеріальне забезпечення; збереження основних соціальних навичок; забезпеченість власним житлом; участь в трудовій діяльності та ін. У цьому аспекті проявляється здатність людини взаємодіяти із соціумом, бути членом певного суспільства, громади, колективу.

Аналізуючи різні аспекти реабілітаційного потенціалу, варто зауважити на тому, що тільки комплексний підхід до реабілітації може дати позитивний ефект. Саме тому виникає необхідність визначення індивідуального рівня реабілітаційного потенціалу людини в усіх трьох складових. Визначення факторів, що впливають на реабілітаційний процес, ознайомлення з його структурою та розробка програм супроводу дає можливість зробити реабілітаційний прогноз, розробити систему подальших корекційних заходів з повернення людини до нормальних умов життя.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Титаренко Т. М. Соціально-психологічна реабілітація особистості: етапи, технології, техніки. Наукові студії із соціальної та політичної психології. 2018. №41. С. 157–167.
2. Chan F. Evidence – Based Practice in the Provision of Rehabilitation Services. The Journal of Rehabilitation. 2008. Vol. 74. P. 3–5.

***ГЕНДЕРНИЙ ПІДХІД ДО ПРОЯВУ ЛІДЕРСЬКИХ ЯКОСТЕЙ У МЕНЕДЖЕРІВ
СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ***

Сьогодні в сучасній Україні можна спостерігати трансформацію системи вищої освіти, спрямовану на підвищення якості національної освіти відповідно до світових і європейських освітніх стандартів. Специфіка модернізації освіти зумовлена її переходом на особистісно орієнтовану парадигму з урахуванням усього різноманіття індивідуальних особливостей майбутнього фахівця. У таких умовах зростає роль соціального управління як виду професійної діяльності, позаяк соціальне управління набуває нового контексту. При цьому аналіз змін, що відбуваються у сучасному менеджменті, свідчить, що співвідношення кількості чоловіків і жінок на управлінських посадах стрімко змінюється. Все більше жінок виявляється залученими в підприємництво. Активна інтеграція жіночої та чоловічої моделей поведінки в бізнесі зумовлює врахування гендерних особливостей прояву лідерських якостей в управлінській діяльності, реалізацію державної політики гендерної рівності, формування гендерної культури у менеджерів соціальної сфери.

Гендерна культура – це сучасна система форм і способів організації життя, без яких не існує жодне сучасне суспільство. Через визначені норми і систему гендерної організації вона формує гендерні якості індивіда, розкриває в певному напрямі його здібності, спрямовує на здійснення тих або інших видів діяльності. Гендерна культура детермінує не лише стиль одягу і поведінку чоловіка або жінки, але і оволодіння ними професійними знаннями.

Гендерна культура в суспільстві вказує на те, що існує світова тенденція до впровадження жінок практично у всі сфери людської діяльності, зокрема й в менеджмент соціальної сфери, що актуалізує необхідність досліджень гендерних компонентів у сфері управління і менеджменті. Еволюція суспільства вимагає відповідних змін в архаїчній системі гендерних відносин. Гендерні відносини пронизують всі структури життєдіяльності суспільства,

культуру, суспільний устрій, державні інститути, методи прийняття рішень. Вони накладають потужний відбиток на звичаї, мистецтво і навіть на виробництво. Не дивлячись на державні програми і певні зрушення у сфері управління, важливою проблемою все ще залишається забезпечення реальної рівності прав, можливостей жінок і чоловіків на ринку праці. Так, гендерні аспекти в жіночому лідерстві генерують нові методи і підходи для вивчення поведінки особи, особливостей індивіда і стилів мислення в управлінні підлеглими.

Порівняно недавно з'явився один з наймолодших напрямів в менеджменті, що аналізує відмінності в положенні чоловіків і жінок і причини їх виникнення, роль жінок в управлінні – гендерний менеджмент. Одним із значимих аспектів в гендерному менеджменті можна вважати гендерний підхід. Гендерний підхід є методологічною основою досліджень в суспільних науках, орієнтований на втілення ідеї рівності людей незалежно від їх статевої приналежності [3].

Під гендерним менеджментом розуміють стосунки чоловіків і жінок як керівників і підлеглих в системі управління. Інноваційна тенденція, що з'явилася в менеджменті враховує декілька напрямів: гендерне лідерство, чоловічий і жіночий стилі керівництва, врахування гендерних стереотипів і т. п. [1]. Розвиток гендерної теорії в менеджменті поступово приводить до усвідомлення того, що розглядати будь-яку проблему (не важливо, чого вона стосується – історії чи культури, політики чи економіки, соціуму чи освіти) без врахування гендерної складової є неповним і однобічним, а позитивне ставлення до існуючої проблеми вибудовує в індивідах можливість установки в науці і культурі «ставлення до цінності», в чому і виявляється міра індивідуальної свідомості.

В практиці сучасного менеджменту соціальної сфери гендерні аспекти охоплюють особливості різних підходів до керівництва колективом, особливості міжособистісних стосунків з врахуванням чоловічої і жіночої психіки і рис характеру.

Особливості поведінки жінки-менеджера дозволяють спростувати традиційне уявлення про обмежені можливості ефективності жінки-управлінця і в цілому думка про меншу ефективність «м'якого» жіночого менеджменту в порівнянні з «жорсткою», ефективною чоловічою моделлю управління. Аналіз управлінських ситуацій свідчить і про те, що жінка здатна на жорсткі управлінські технології, але у «м'якій пластиці» [2].

Жінки-менеджери досягають успіхів не в результаті копіювання чоловічого стилю управління, а у вигляді творчого використання своїх здібностей, реалізації внутрішньо властивих тільки жінці рис та якостей [2]. Жінки-керівники демонструють порівняно з чоловіками високий рейтинг серед підлеглих. Вони проявляють себе як підприємливі, сильні, гнучкі, стабільні і неймовірно працездатні індивіди.

Гендерний стиль в управлінні соціальною сферою може відрізнитися від звичайного стилю і бути раціональнішим і ефективнішим. Інноваційний напрям в менеджменті, такий як гендерне лідерство, може сприяти аналізу індивідуальних лідерських якостей, дозволити створити керований колектив за принципом паритетності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кікінежді О. М. Інноваційні підходи до формування гендерної культури у студентської молоді. *Психолого-педагогічні засади професійного становлення особистості практичного психолога і соціального педагога в умовах вищої школи*: зб. матер. Всеукр. наук.-практ. конф. Тернопіль, 2003. С. 128–135.
2. Пампуха Л. О. Гендерні стереотипи рольових диспозицій жінки-керівника. *Теоретичні і прикладні проблеми психології*. 2005. № 1(9). С. 119– 125.
3. Ткалич М. Г. Гендерна психологія: навч. посіб. Київ: Академвидав, 2011. 248 с.

СОЦІАЛЬНА ПРОФІЛАКТИКА ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ СУБ'ЄКТІВ ПРОБАЦІЇ

Система пробації передбачає роботу з правопорушниками без ізоляції їх від суспільства – надання їм соціальної та психологічної підтримки та допомоги. І, звісно, це нагляд і контроль.

Соціальна профілактика девіантної поведінки неповнолітніх, повнолітніх суб'єктів пробації – це вид професійної діяльності кураторів пробаційних програм, фахівців із соціальної роботи, соціальних педагогів, інших надавачів соціальної послуги профілактики, що реалізують комплекс заходів, спрямованих на виявлення, попередження, подолання негативного впливу факторів,

Згідно пункту 7 статті 2 Закону України «Про пробацію» визначено, що пробаційна програма призначається за рішенням суду неповнолітній (віком від 14 до 18 років) та повнолітній (віком від 18 років) «особі, звільненій від відбування покарання з випробуванням, та передбачає комплекс заходів, спрямованих на корекцію соціальної поведінки або її окремих проявів, формування соціально сприятливих змін особистості, які можливо об'єктивно перевірити» [1].

Згідно пункту 8 статті 2 цього Закону обґрунтовується поняття «суб'єкти пробації – засуджені, щодо яких за рішенням суду та відповідно до закону застосовуються наглядові, соціально-виховні заходи, та обвинувачені, щодо яких органом пробації готується досудова доповідь»[1].

Пробація в Україні розвивається з урахуванням європейських стандартів, сучасних інструментів роботи з правопорушниками та кращих міжнародних практик застосування альтернативних санкцій (альтернативних ув'язненню видів покарань).

Отже, що ж таке *пробація*:

- забезпечення безпеки суспільства (громади) шляхом запобігання вчиненню правопорушень;
- надання суду інформації, що характеризує обвинувачену особу для прийняття справедливого рішення (складення досудової доповіді);
- організація виконання покарань, не пов'язаних з позбавленням волі;
- пробаційний нагляд: контроль за особою, яка вчинила правопорушення, а також допомога, спрямована на підтримку такої особи в суспільстві (консультації, мотивування до змін, сприяння у вирішенні проблемних питань);
- допомога особі, яка готується до звільнення з місць позбавлення волі, в адаптації до життя в суспільстві.

До кого застосовується *пробація*?

- особа, щодо якої складається досудова доповідь;
- особа, засуджена до покарання, що не пов'язане з позбавленням волі, як от: заборона обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, громадські та виправні роботи;
- особа, якій покарання у виді позбавлення волі замінено на покарання у виді громадських або виправних робіт;
- особа, звільнена з випробувальним терміном від відбування покарання у виді позбавлення (обмеження) волі.

Варто зазначити, що профілактичну роботу фахівці центру соціальних служб переважно проводять з неповнолітніми, які вже скоїли протиправні дії й були звільнені від кримінального покарання або засуджені до покарань, не пов'язаних із позбавленням волі, чи повернулися із місць позбавлення волі, тими, хто скоїв спробу суїциду, має залежність від вживання наркотиків, алкоголю та ін..

Можливості профілактичної роботи обмежені значним рівнем соціальної дезадаптації неповнолітніх та вже сформованими в них установками щодо девіантної поведінки.

Профілактика девіантної поведінки таких дітей проводиться в межах їх соціальної реабілітації, соціального супроводу їхніх сімей або як окремий вид втручання. Вона передбачає комплексну допомогу спеціалістів (лікарів, психологів, соціальних педагогів, соціальних працівників та ін.). До профілактичних заходів реабілітаційної роботи В. Лютий відносить: обговорення та аналіз складних життєвих ситуацій та пошук шляхів їх подолання; обговорення прикладів асоціальної поведінки та формування ставлення до них; корекцію поглядів та уявлень неповнолітніх, які можуть привести їх до вибору протиправних способів вирішення проблем та задоволення потреб; інформування неповнолітніх щодо їхніх прав та можливостей задоволення потреб; консультування щодо проблем, які виникають у них в сім'ї, навчальних закладах, неформальних групах, особистісних проблем; консультування з питань подолання адикцій; набуття неповнолітніми необхідних для життєдіяльності навичок та корекція (компенсація) особистісних рис, що заважають соціальній реабілітації. Така робота проводиться в індивідуальній (консультування, індивідуальні профілактичні бесіди) і в груповій (соціально-психологічний тренінг, групи взаємодопомоги) формах [2].

Для досягнення найбільш оптимального результату профілактичної роботи з дітьми девіантної поведінки центр соціальних служб тісно співпрацює із закладами освіти, підрозділами ювенальної превенції тощо. Напрямки соціальної роботи з неповнолітніми девіантної поведінки, що реалізуються державними соціальними закладами та організаціями, управліннями та відділами у справах неповнолітніх, освітніми та медичними закладами, підрозділами ювенальної превенції, на сьогоднішній день полягають у профілактиці девіантної поведінки, соціальному контролю негативного впливу на дітей та молодь, соціальній підтримці та реабілітації дітей та молоді з девіантною поведінкою, розробка спільних програм та спільного плану дій щодо реалізації конкретних етапів роботи з неповнолітніми [3]

У процесі діяльності із забезпечення виконання судових рішень уповноважені органи з питань пробації взаємодіють із багатьма державними та недержавними інституціями. Під час такої співпраці виникає чимало проблем, проте подальше налагодження взаємодії сприятиме більш ефективному забезпеченню виконання судових рішень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про пробацію : Закон України від 05.02.2015 р. № 160-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/160-19#Text> (дата звернення: 22.09.2023)
2. Лютий В. П. Соціально-педагогічна профілактика адиктивної поведінки. Соціальна педагогіка: теорія та практика. 2012. № 2. С. 54–61.
3. Савельєва Н. М. Соціальна профілактика девіантної поведінки: курс лекцій. Полтава: ПНПУ, 2016. 110 с.

***І. ДУБОВА,
І. ШИМКО***

ОСОБЛИВОСТІ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА

Постановка проблеми: Процес виховання та навчання являється своєрідною системою соціально-психологічної взаємодії. Саме тому, методична структура всієї педагогічної діяльності має співвідноситися з загальною специфікою процесу спілкування.

Професійна підготовка соціального педагога не повинна зводитися лише до механічної передачі знань, вона повинна включати розвиток емоційної сфери та мотивувати до самовдосконалення, формувати позитивне ставлення до світу й емпатійне сприйняття інших, а також стійкість до стресів, базуватися на самостійності, автономності фахівця. Вважаємо, що ланкою, яка передбачає узгодження між особистісним становленням та професійною підготовкою є комунікативна компетентність.

Мета: аналіз сутності та змісту формування комунікативних навичок соціального педагога.

Аналіз останніх досліджень і публікацій: Методологічні і теоретичні засади розвитку професійної компетентності відображені в роботах вітчизняних

дослідників: А. Капської, В. Вайноли, С. Харченко, Н. Ларіонової, І. Козубовської. Розкриттю методологічних засад спілкування присвячені праці: Л. Буєвої; у працях Л. Долинської, Л. Зінченко, А. Капської, А. Мудрика, розкриваються структура, функції та види спілкування.

Виклад основного матеріалу: Важливе значення в соціально-педагогічній діяльності має професійна компетентність соціального педагога. Поняття «компетентність» в широкому розумінні цього слова означає досконале знання своєї справи, суті роботи, яка виконується, складних зв'язків, явищ і процесів, можливих способів і засобів досягнення окреслених цілей. У зміст компетентності включається рівень базової і спеціальної освіти, стаж роботи, вміння акумулювати широкий життєвий і професійний досвід, знання можливих наслідків конкретного способу впливу на особистість. [4]

У межах діяльнісного підходу професійна компетентність розглядається як результат засвоєння знань і навичок, що забезпечує необхідний рівень вирішення проблем діяльності. Професійна компетентність соціального педагога повинна включати і особистісні якості, та сукупність умінь і навичок, що забезпечують функціонування процесу спілкування з клієнтами і колегами.

Зважаючи на особливість професії соціального педагога все більше надається уваги комунікативній професійній компетентності, оскільки досконале володіння культурою спілкування та мовленнєвими вміннями дозволяють з успіхом уникати в практичній діяльності небажаних якостей і ситуацій. Для соціального педагога процес спілкування є головним інструментом у його професійній діяльності. Саме спілкування вважається найскладнішою зі сфер діяльності у соціально-педагогічній роботі.

Звернемось до думки А. Капської, про те, що важливість соціального педагога який виступає партнером у спілкуванні особливо зростає протягом останніх років. Простежується диференціація проявів комунікативних якостей з ознакою переконливості, достовірності, емпатійності, аргументованості. Саме тому, для підвищення дієвості соціально-педагогічної роботи соціальний

педагог повинен досконало володіти професійною комунікацією, та вміти адекватно використовувати її під час різних ситуацій. [3]

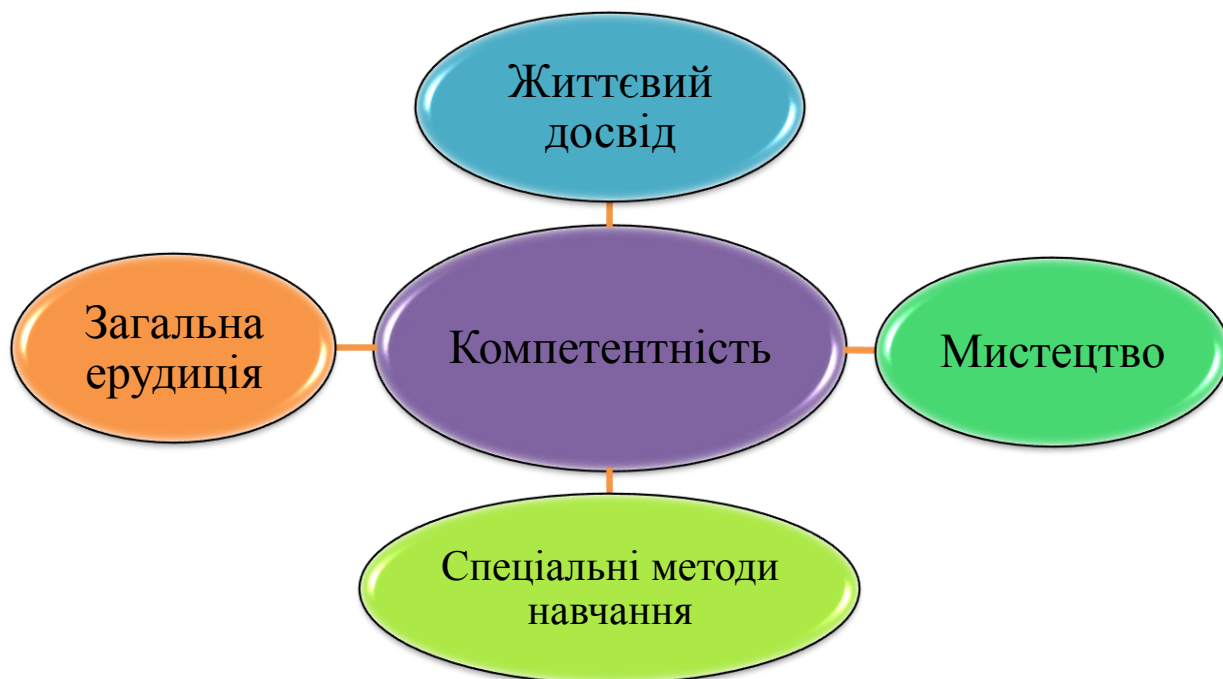
Саме поняття «компетентність», в широкому сенсі, характеризується, як досконале знання власної справи, сенсу роботи, котра виконується, складних зв'язків, явищ і процесів, можливих способів і засобів досягнення окреслених цілей.

А. Козлов та Т. Іванова зазначають, що професійна компетентність соціального педагога характеризується наявністю певного комплексу психологічних якостей, умінь, знань, навичок, професійних позицій. А самі знання, уміння та навички виступають рольовими характеристиками професійної компетентності. Професійна компетентність має включати особисті якості, а також сукупність навичок, умінь, котрі забезпечуватимуть функціонування процесу спілкування з молоддю. При цьому, комунікативна компетентність складається зі здібностей: надання соціально-психологічного прогнозу комунікативної ситуації; психологічного програмування процесу спілкування, опираючись на комунікативну ситуацію; здійснення соціально-психологічного керування процесами спілкування.[4]

Варто зауважити, що під структурою професійної діяльності соціального педагога важливе місце займає стиль спілкування.

Стиль спілкування є своєрідною формою комунікативної поведінки спеціаліста, котра проявляється під час різних умов взаємодії. Сформований стиль свідчить про досягнення спеціалістом комунікативної майстерності.

Аналізуючи сутність комунікативної компетентності, можна визначити чотири її джерела: життєвий досвід; загальна ерудиція; мистецтво; спеціальні методи навчання.

Звичайно, провідним є досвід міжособистісного спілкування, оскільки він враховує норми і цінності конкретного середовища і, водночас, базується на індивідуальних особливостях і психологічних подіях особистого життя.

В основі комунікативної компетентності лежить широка гама загальнолюдських цінностей. Це свідчить про комплексний характер комунікативної компетентності, яка включає особистісні, пізнавальні, емоційні та поведінкові характеристики.

Тому соціальний педагог повинен володіти такими комунікативними і професійно значущими якостями: стриманість; відкритість; урівноваженість; повага; організаторські уміння і навички; доброзичливість; оптимізм; впевненість у собі, самоконтроль; внутрішня енергія; справедливість; емпатія; уміння відстоювати свої переконання, педагогічний такт; рефлексія.[1]

У складі комунікативної компетентності варто виокремити таку якість, як гуманістична спрямованість - це система ціннісних орієнтацій і смислових установок у сфері взаємодії з людьми, яка має на увазі морально виховане ставлення до людей, розуміння їх цінності і значущості.

Гуманістична спрямованість є відображенням гуманізму і людяності – базових характеристик соціального педагога.

Соціально-педагогічне спілкування, як і будь-яка діяльність, має певну структуру і логіку процесу, який включає: задум, втілення задуму, аналіз, оцінка. Це потребує від соціального педагога вміння дотримуватись певних етапів, які можна трансформувати на його діяльність.[3]

Звичайно, у процесі спілкування соціальний педагог може зіткнутися з певними бар'єрами, які негативно впливають на хід усієї роботи з клієнтом. Усвідомлення цих бар'єрів дає змогу попередити чи навіть усунути їх, що свідчить про певний рівень розвитку комунікативної компетентності. Подолання бар'єрів сприяє розвитку поведінкових елементів у структурі комунікативної компетентності.

Оволодіння теорією професійного спілкування, пізнання його структури, функцій, стилів, моральних принципів, входження в технологію даного процесу, формування в результаті цього професійних комунікативних навичок і прийомів, оволодіння досвідом комунікативної діяльності - це основні завдання кожного соціального педагога, які сприяють розвитку комунікативних здібностей і комунікативної культури спеціаліста соціально-педагогічної сфери, удосконалення його комунікативної компетентності.

Отже компетентність – характеристика особистості, що забезпечує її самореалізацію, надає можливість індивідууму активно та продуктивно взаємодіяти із соціумом, вміння знаходити інформацію в невизначеній ситуації, досягнення балансу між власними потребами, очікуваннями, сенсом життя та вимогами соціальної дійсності, вміння задовольняти бажання, спираючись на норми.

Компетентність фахівця з вищою освітою розглядається як застосування ним на практиці прагнення та здатності (готовності) реалізовувати свій потенціал (знання, вміння, досвід, особистісні якості тощо) для успішної творчої (продуктивної) діяльності у професійній і соціальній сферах, усвідомлюючи її соціальну значущість й особистісну відповідальність за результати цієї діяльності, необхідність її постійного удосконалення.[5]

Висновки: Отже, працівник у сфері соціально-педагогічної роботи має бути фахівцем високої професійної компетентності. Він має усвідомлювати, що дана професія увібрала в себе як загальнолюдські духовні цінності та норми поведінки, так і професійні знання і норми взаємодії з різними категоріями клієнтів; він має досконало володіти знаннями і уміннями професійної комунікації, а також вміти адекватно їх застосовувати у відповідній сфері та ситуації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вайнола Р. Х. Особистісний розвиток майбутнього соціального педагога в процесі професійної підготовки: монографія/ за ред. С.О. Сисоєвої. Запоріжжя, 2008. 460 с.
2. Вступ до соціальної роботи: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів/ За ред. Т.В. Семигіної, І.І. Мигович. – К.: Академвидав, 2005. – 304 с.
3. Капська А. Й. Деякі аспекти професійної підготовки соціальних педагогів і соціальних працівників / Алла Йосипівна Капська // Соціалізація особистості: Збірник наукових праць [За заг. ред. проф. А.Й. Капської]. Том XXVIII. – К.: НПУ, 2007. – С.3-13.
4. Комунікативна професійна компетентність як умова взаємодії соціального працівника з клієнтом / За ред. А.Капської. – К.: ДЦССМ, 2003.
5. Концептуально-технологічна модель підготовки майбутніх фахівців соціально-педагогічної сфери [монографія] / авт. кол. Т. Васильук, І. Лисоконь, І. Размолодчикова, І. Шимко; упор. І. Лисоконь. Кривий Ріг : КДПУ, 2022. с. 65-66.

Віолетта ДУБОСАРУ

РОЗВИТОК ІНКЛЮЗИВНОГО ВОЛОНТЕРСТВА В УКРАЇНІ

Слово «інклюзія» все частіше лунає в повсякденних розмовах та новинах. Вперше про це заговорили в Україні у 2009 році, коли ратифікували Конвенцію про права осіб з інвалідністю. Протягом цього часу, у різних містах України почали розвиватись інклюзивні громадські простори, фонди та організації, які допомагають розвивати культуру толерантності та інклюзивності у суспільстві. То що таке інклюзія і як вона розвивається в Україні?

Інклюзія – це включення усіх верств суспільства до певної діяльності й суспільства загалом, незалежно від віку, статі, соціального та економічного стану, стану здоров'я та інших характеристик. Інклюзія – це відчуття

приналежності, рівності та захищеності, коли кожна людину поважають та підтримують, враховуючи її потреби та особливості.

Одним з найбільш дієвих способів розвивати інклюзію в суспільстві є волонтерські соціальні проєкти, спрямовані на допомогу людям з інвалідністю або інтеграцію представників меншин у суспільство. Усі охочі можуть долучитись до благодійного фонду, громадської організації або представників соціальних служб, аби допомогти тим, хто потребує підтримки [4].

Ми можемо визначити інклюзивне волонтерство як надання можливостей, доступних для всіх людей незалежно від віку, культури, статі, сексуальної орієнтації, етнічної приналежності, релігії, соціального статусу або інвалідності.

Теоретики і практики визначають такі типи інклюзивного волонтерства:

1. Допомога людям з інвалідністю. Волонтери цього напрямку здебільшого допомагають людям з інвалідністю здобувати важливі соціальні й фізичні навички, виступають у ролі друзів, репетиторів або наставників. Так волонтери не тільки допомагають людям почувати себе потрібними, набувати знань та соціалізуватись, а й позбуваються власних стереотипів, вчать толерантності та способам ефективно взаємодіяти з іншими людьми.

2. Просвітницька діяльність та боротьба за рівні права. Цей напрям волонтерства набуває багатьох форм. Волонтери можуть писати листи й статті, знімати документальні фільми, організовувати мітинги й протести. Таким чином вони привертають увагу суспільства до актуальних питань і проблем сьогодення, як гендерна рівність, толерантність, боротьба з расизмом та ейджизмом тощо.

3. Робота з представниками меншин. Тимчасово переміщені особи, мігранти, представники етнічних меншин — усі вони також часто страждають від дискримінації та складнощів з адаптацією до нового міста або країни. Саме тому важливою задачею волонтерів також є допомогти цим людям опанувати мову, дізнатись більше про звичаї та культуру регіону, а також пристосуватись до життя у новому середовищі [1].

Наразі майже в кожному місті країни є організації та проєкти, які так чи інакше пов'язані з темою інклюзії.

Наприклад, «Доступно.UA» – організація, яка допомагає робити Україну більш доступною. Одним з найбільш відомих проєктів Доступно.ua є Мапа Доступності, до створення якої долучаються десятки волонтерів з різних міст України. Вони перевіряють публічні місця на наявність пандусів та їхню справність, роблять необхідні тести та заміри й вносять інформацію у базу. Завдяки Mapі кожен представник маломобільних груп населення зможе із впевненістю пересуватись містом та відпочивати комфортно [3].

«On 3 wheels» – фонд здійснення мрій. Команда фонду допомагає людям з інвалідністю втілювати найсміливіші задуми в життя: «Перегони – чому б ні? Похід у гори? Не проблема. Разом з командою волонтерів, вони знову й знову доводять, що за мрії варто боротись і що єдина перепона – це наша власна зневіра» [2].

Організатори проєкту «Право на щастя» працюють над формуванням інклюзивного суспільства. Вони прагнуть розвивати інформаційну, архітектурну та комунікаційну доступність, створюють інклюзивні освітні простори. Також борються з дискримінацією в Україні та закликають волонтерів долучатися до їхньої діяльності [5].

Отже, інклюзивне волонтерство – не тільки про допомогу, це про повсякденне спілкування та взаємодію. Саме тому кожен з нас може сприяти її розвитку та поширенню, навіть не докладаючи значних зусиль. Наприклад, залучити нового члена колективу до дискусії; запитати у людини з інвалідністю, чи потрібна допомога, або, організовуючи захід, подбати про те, щоб локація була доступною для маломобільних груп населення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Inclusive volunteering. Recommendations for volunteer coordinators on how to develop a more inclusive volunteer programme : book. Ireland. 2015. URL.: <https://codeofgoodpractice.com/wp-content/uploads/2019/05/Volunteer-Ireland-Inclusive-Volunteering.pdf> (дата звернення 22.09.2023)
2. On 3 wheels. Facebook : веб-сайт. URL.: <https://www.facebook.com/on3wheels> (дата звернення 22.09.2023)

3. Доступно.УА. Facebook : веб-сайт. URL.: <https://www.facebook.com/dostupnoukraine> (дата звернення 22.09.2023)
4. Інклюзивне волонтерство в Українських реаліях. *Громадський простір* : веб-сайт. URL.: <https://www.prostir.ua/?library=inklyuzyvne-volonterstvo-v-ukrajinskyh-realiyah> (дата звернення 22.09.2023)
5. Право на щастя. Facebook : веб-сайт. URL.: <https://www.facebook.com/pravonaschastya> (дата звернення 22.09.2023)

*Анастасія ДУКА,
Наталія КОЛЯДА*

ФЕНОМЕН АГРЕСІЇ ТА АГРЕСИВНОЇ ПОВЕДІНКИ У ПСИХОЛОГО- ПЕДАГОГІЧНОМУ ДИСКУРСІ

Нині дослідження проблеми агресивної поведінки підлітків є одним із актуальних і дискусійних напрямів досліджень. Зміни у нашому суспільстві зумовили не лише економічні та політичні наслідки, а й зміни серед моральних норм та поведінки, а особливо у зростаючого покоління. На жаль, тенденція агресивної поведінки у підлітків зростає, вони стають вразливішими та агресивнішими, що потребує пошуку шляхів запобігання та профілактики. Кількість наукових розвідок, присвячених проблемі агресивної поведінки підлітків, останнім часом помітно зросла. Так, в наукових доробках А. Гуггенбюль, Л. Гуцуляк, С. Шебанової, С. Крюкової, Н. Слободяник та ін. обґрунтовано аспекти проблеми дитячої агресивності, визначено чинники впливу та зміст корекції агресивної поведінки підлітків.

Вважаємо доречним проаналізувати тлумачення понять «агресія» та «агресивність» у вимірі педагогічної, психологічної, соціально-педагогічної та соціологічної наук.

У словниках соціальної педагогіки поняття «агресія» визначається як «різновид поведінки, що характеризується заподіянням фізичної або моральної шкоди іншій особистості, руйнівним впливом на групу» [4; 5].

Агресивність є однією із властивостей особистості, що характеризується наявністю деструктивних тенденцій в контексті суб'єкт-суб'єктної взаємодії.

Також агресивність є «емоційним станом, пов'язаним із деструктивною активністю особистості, що відображається в емоційній та поведінковій спрямованості індивіда як на себе (аутоагресивна поведінка), так і на оточуючих» [7, с. 425]. Така поведінка може виявлятися в різних формах: від словесних образ (вербальна агресія) до грубої фізичної дії (фізична агресія). Чинниками агресивної поведінки найчастіше є: 1) захист своїх прав із зневажанням прав інших; 2) самоствердження за рахунок інших; 3) пригнічення оточуючих [7, с. 426].

Варто зазначити, що в соціально-педагогічних науках агресивна поведінка розглядається як таке ставлення людини, яке є ворожим, не має жодної об'єктивної причини, не може бути виправдане обставинами, що склалися, або моральним чи захисним характером, наприклад, необхідністю самооборони чи з метою захисту інших. За визначенням Л. Гуцуляк під агресивною поведінкою розуміємо «дії, що мають на меті заподіяння моральної або фізичної шкоди іншим, а саме – це поведінка, яка орієнтована на нанесення образи, або шкоди іншій людині чи предмету» [1, с. 22].

В психолого-педагогічній літературі поняття «агресія» переважно розглядається як: 1) специфічна форма деструктивної діяльності чи поведінки особистості, спрямована на використання сили і завдання фізичної чи психологічної шкоди іншим людям або предметам, що суперечить нормам та правилам співіснування у соціумі; 2) індивідуальна чи колективна поведінка та діяльність, спрямована на завдання фізичної чи психологічної шкоди іншим людям; 3) психічне явище, що відображається у прагненні до насильницьких дій в контексті міжособистісних відносин, яке може виявлятися як в якості ситуативного короткострокового психічного процесу або стану, так може й бути специфічною якістю особистості, а інколи й рисою характеру, що сформувалася в результаті недостатнього виховання, дефіциту уваги чи симптом психічних розладів; 4) нападаюча поведінку, в широкому сенсі слова, як будь-яка експансивна, насильницька по відношенню до об'єкта чи інших людей поведінка, що неминуче призводить до ушкоджень в разі недостатнього

захисту; 5) одна з форм реакцій на несприятливі у фізичному та психічному контексті життєві ситуації, що супроводжуються стресом, фрустрацією та іншими подібними станами [6].

Слід зазначити, що на думку Н. Ільїної «агресивна поведінка є умотивованою деструктивною поведінкою, що суперечить нормам та правилам життєдіяльності суспільства, завдає шкоду об'єктам нападу та спричиняє фізичні чи моральні травми людям, викликаючи в них відчуття психологічного дискомфорту» [2, с. 54].

Існує чимало підходів до класифікації типів агресії, зокрема К. Сергєєва виокремлює такі:

деструктивна – (злість, лють, бажання помститися) може бути захисною реакцією, що здатна спричинити шкоду самій особистості та іншим об'єктам і суб'єктам. Деструктивна агресія активізується в результаті сильних неприємних емоцій та переживань;

позитивна – наполеглива неворожа самозахисна поведінка, спрямована на досягнення цілі, результату. Провокується вродженими інстинктами, що допомагають успішно адаптуватися в середовищі та соціумі, слугує для задоволення бажань і досягнення цілей;

ініціативна – коли агресор є ініціатором нападу;

оборонна – є адекватною реакцією на агресію з боку інших людей [3].

Чинниками агресії є: вроджені інстинкти і задатками; потреби, що активізуються під дією зовнішніх стимулів; внутрішні конфлікти; відхилення у психіці; пізнавальні та емоційні процеси; актуальні соціальні умови у взаємозв'язку із негативним досвідом минулого.

Таким чином, агресивна поведінка залежить від особливостей процесів когнітивної чи емоційно-вольової сфери, а не лише трактуватися як риса характеру особистості.

Отже, на основі аналізу наведених дефініцій, в межах нашого дослідження під агресивною поведінкою розуміємо сукупність постійних, регулярно повторюваних дій у вербальній та/або фізичній формі, які виникають

внаслідок незадоволених потреб і бажань індивіда і можуть заподіяти небезпеку безпосередньо йому самому, а також іншим особам.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гуцуляк Л. Профілактика агресивної поведінки підлітків у закладах загальної середньої освіти: Теоретичний аспект. 2022. *Humanitas*. Вип. 1. С. 22–28.
2. Ільїна Н. М. Конфлікти в загальноосвітній школі: навч. посіб. Суми: Унів. книга, 2015. 182 с.
3. Сергеева К. В. Сутність програми профілактики агресивної поведінки підлітків у центрах соціально-психологічної реабілітації. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка: Педагогічні науки*. Луганськ: Луганський національний університет імені Тараса Шевченка, 2013. № 11 (270). С. 200–205.
4. Соціальна педагогіка: мала енциклопедія. За заг. ред. проф. І. Д. Звереві. Київ: Центр учбової літератури, 2008. 336 с.
5. Тлумачний словник-мінімум із соціальної педагогіки та соціальної роботи / упор. Л. В. Лохвицька. 2-ге вид., оновл. Тернопіль: Мандрівець, 2017. 232 с.
6. Шебанова С. Г. Профілактика та корекція агресивної поведінки студентів засобами тренінгу спілкування: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук: спец. 19.00.07 «Педагогічна та вікова психологія». Київ, 2000. 19 с.
7. Shcherban T., Bretsko I., Varha V. Feachers of aggressive behavior in adolescent age. *Social Work and Education*, 2022. Vol. 9, No. 3. pp. 422-433. DOI: 10.25128/2520-6230.22.3.8.

Богдан ЖОШКО

ДИТЯЧА СУБКУЛЬТУРА ЯК ФАКТОР СОЦІАЛІЗАЦІЇ МОЛОДШОГО ШКОЛЯРА: СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНИЙ АСПЕКТ

Серед найважливіших напрямів реформування шкільної освіти завдання забезпечення умов соціального розвитку дітей і молоді, удосконалення соціокультурних механізмів трансляції культурних цінностей від покоління до покоління набуває сьогодні особливої гостроти та актуальності. Орієнтація шкільної освіти на забезпечення повноцінного соціального розвитку вимагає урахування головних чинників соціалізації дітей на різних етапах шкільного життя, зокрема ролі такого могутнього чинника, як дитяча субкультура.

Соціалізація – складний процес соціального розвитку особистості, який передбачає поступове входження й орієнтування в існуючій у суспільстві системі соціальних ролей, формування самосвідомості, становлення соціальної ідентичності особистості. Оскільки соціалізація – двосторонній процес, вона

охоплює, з одного боку, засвоєння індивідом соціального досвіду шляхом входження в соціальне середовище, в систему соціальних зв'язків, а з іншого – активне відтворення цієї системи індивідом у його діяльності [1].

Поняття «фактор соціалізації» в працях соціологів, соціальних психологів та соціальних педагогів визначається як найважливіші умови, які детермінують соціальний розвиток особистості. Їх умовно поділяють на: **мегафактори** (космос, планета, світове співтовариство); **макрофактори** (етнос, країна, держава); **мезофактори** (демографічні умови, приналежність до соціальної групи, класу, субкультури) та **мікрофактори** (родина, школа, група ровесників) [1].

В останні роки все більшого значення приділяють **макрофакторам** соціалізації, у тому числі і природно–географічним умовам, оскільки встановлено, що вони впливають на становлення особистості. Знання макрофакторів соціалізації дозволяє зрозуміти специфіку прояву загальних законів розвитку індивіда як представника *Homo sapiens*, переконатися в могутності виховання.

Серед **мезофакторів** величезний вплив на формування особистості справляє етнос. Етнос та дитяча субкультура мають тісні взаємозв'язки, які будувалися багатьма поколіннями дітей та дорослих. Дитинство як особливий субетнос, у межах різних етносів світу є носієм та творцем власної субкультури [1], так, дитячий фольклор, є мовою дитячої субкультури та слугує засобом формування, збереження, передачі традицій дитячої картини світу.

Віддаючи належну роль впливу **макрофакторів** соціалізації – наявності великих і малих суспільних груп, – зазначимо, що найбільший вплив на особистість здійснює інша особистість чи група, яка виявляється для дитини референтною й авторитетною.

Однак найголовнішим для шестирічної дитини залишаються фактори **мікрорівня**. Мікрорівень – це конкретні умови життя кожної особистості, її розвиток у соціально орієнтованих установах. До факторів цієї групи належать

інститути соціалізації, з якими особистість безпосередньо взаємодіє: родина, школа та дитяче співтовариство.

Родина є найважливішим інститутом у соціальному становленні особистості. Саме в родині дитина одержує перший і протягом певного часу єдиний досвід соціальної взаємодії. Потім у життя дитини включаються такі соціальні інститути, як дитячий садок, школа, вулиця. Однак і в цей час родина залишається одним з найважливіших факторів соціалізації особистості. Родину можна розглядати як модель і форму базового життєвого тренінгу особистості.

Своєрідність школи як інституту соціалізації полягає в тому, що вона як одна з найбільш впливових баз соціуму відображає в собі все позитивне та негативне, що відбувається в житті суспільства. Спочатку дошкільний заклад, а потім школа виступають для дитини основною моделлю соціального світу. Саме шкільний досвід допомагає освоювати ті закони, за якими живе дорослий світ, способи існування в рамках цих законів (різні соціальні ролі, міжособистісні відносини тощо). Передача відбувається не тільки на уроках і класних годинах з вчителем, а й завдяки загальній атмосфері буденного життя школи.

Говорячи про школу як про один з агентів соціалізації, сучасна наука виокремлює ще один термін, без якого не можливе дослідження субкультури та дитинства взагалі, це – поняття *«освітнє середовище»*. Воно складається із сукупності матеріально-речового середовища; організаційно-освітнього простору; соціальних компонентів; міжособистісних відносин. Усі елементи взаємозалежні, вони доповнюють, збагачують один одного й впливають на кожного суб'єкта освітнього середовища. Під впливом вище наведених факторів вона трансформується й набуває іншого виду – шкільної субкультури, яка має свої традиції та зміст. Головною особливістю цього різновиду дитячої субкультури є те, що вона більш керована з боку дорослого співтовариства, оскільки її розвиток відбувається в стінах освітнього закладу.

Значним фактором соціалізації молодших школярів є *дитяче співтовариство*, або співтовариство однолітків. Повноцінне освоєння

культурних навичок можливе лише через освоєння культури людських відносин. А одна з найбільш насичених, довірливих і плідних форм відносин між людьми – це відносини між однолітками. Тому вважаємо за необхідне охарактеризувати дитяче товариство – носія дитячої субкультури, середовище соціалізації молодшого школяра.

На основі нерегламентованих форм спільної діяльності дітей у дитячій субкультурі формуються різні види дитячих співтовариств: від ігрових об'єднань і неформальних груп просоціального напрямку до груп, що тяжіють до різного роду відхилень у поведінці [2].

Основу дитячого співтовариства становить спілкування з однолітками та специфічні види діяльності й міжособистісних відносин. Групова гра, а потім й інші види спільної діяльності виробляють у дитини необхідні навички соціальної взаємодії, уміння підкорятися колективній дисципліні й водночас відстоювати свої права, співвідносити особистісні інтереси із суспільними. Поза спільнотою однолітків, де взаємини будуються принципово на рівних началах і статус треба «заслужити» та вміння підтримувати, дитина не може виробити необхідних комунікативних якостей. Наявність елементів змагання в групових взаєминах, яких немає у відносинах з батьками, також є цінною життєвою школою.

Підкоряючись основним соціально–психологічним закономірностям, дитяча група виявляє власну специфіку, зумовлену не тільки віковими обмеженнями, але й особливостями дитячої субкультури, а також специфічною роллю однолітків у соціалізації дитини.

Науковці підкреслюють важливе значення дитячої субкультури для повноцінного психічного розвитку дитини, зокрема, тому, що вона надає їй особливий психологічний простір, у якому дитина набуває «соціальної компетентності» в групі рівних. Дитяча субкультура охороняє від несприятливих впливів дорослої культури, вона ж надає дитині «експериментальний майданчик» для випробування себе, уточнення меж своїх можливостей, задає «зону варіативного розвитку».

Важливим фактором соціального зростання дитини є гармонійні відносини в системах «дитина – дитина», «дитина – діти» в дитячій субкультурі. Діти відчують потребу в розвитку багатопланових зв'язків між собою, в організації особливих соціальних структур, що несуть певне навантаження в дитячому соціумі; це найяскравіше виявляється, починаючи з молодшого шкільного віку – періоду активного формування самосвідомості зростаючої особистості як члену соціуму.

Розглянемо докладніше кожний вид взаємодії дитини з товариством однолітків.

Спілкування з однолітками виявляється важливим «каналом інформації», через який транслюється дитяча субкультура. Це специфічний вид діяльності і міжособистісних відносин. Під час спілкування виробляються навички соціальної взаємодії, збільшується набір її соціальних ролей, розширюється уявлення про власну особистість. Спілкування дітей молодшого шкільного віку відрізняється специфічними рисами, зокрема надзвичайною емоційною насиченістю, розкутістю.

Друга важлива риса контактів дітей – нестандартність і нерегламентованість. Якщо в спілкуванні з дорослим діти дотримуються певних норм поведінки, то, взаємодіючи з однолітками, вони поводяться невимушено. Їхнім рухам властиві особлива розкутість і природність: діти стрибають, займають вигадливі пози, кривляються, верещать, бігають один за одним, передражнюють один одного, винаходять нові слова й придумують небилиці тощо. Співтовариство однолітків допомагає дитині виявити власну оригінальність [3].

Третя відмінна риса спілкування однолітків – перевага ініціативних дій. Спілкування передбачає взаємодію з партнером, увагу до нього, здатність чути його й відповідати на його пропозиції. У дітей молодшого шкільного віку така здібність стосовно однолітка вже розвинена, що виявляється в умінні вести діалог.

Головною детермінантою прояву міжособистісних відносин у групі однолітків є *спільна діяльність*, її зміст і ціннісні характеристики. Переважна частина різних видів спільної діяльності дітей є регламентованою, тобто підпорядкованою соціальним вимогам і контрольованою дорослими [4].

До таких видів спільної діяльності дітей у групі належать спільна праця, художньо-продуктивна та регламентована навчальна діяльність. У спільних видах діяльності кожен член групи завдяки особистій активності може одержувати знання, формувати уявлення про світ та себе в цьому світі, може стати об'єктом оцінок оточуючих.

У взаємодії з однолітками дитина приходять до певного знання про себе й навколишній світ. Самопізнання, адекватне ставлення до себе народжує потребу в ціннісному ставленні до оточення. У молодшому шкільному віці значною є роль емоційних переживань, які дитина одержує, проживаючи моральну ситуацію, здійснюючи моральний вибір.

Отже, для повноцінного розвитку дитині потрібен реальний освітній, простір – розвивальне середовище, яке повинне задовольняти її прагнення рухатися, грати, досліджувати довкілля, активно проявляти себе, спілкуватися та взаємодіяти з однолітками. Дитяча субкультура як простір розвитку соціалізованості дитячої особистості постійно перебуває під впливом різних життєвих обставин, які ми називаємо соціальними факторами. Вони впливають на дитину, спричиняючи певні зміни в її свідомості, взаєминах з оточуючими, поглядами на світ у цілому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Москаленко В. Проблема виховання в контексті соціалізації особистості / В. Москаленко // Соціальна психологія. 2005. № 2 (10). С. 3-17
2. Курінна С.М. Особливості соціалізації дітей шести – семи років у різних умовах життєдіяльності: Автореф. дис ... канд. пед. наук: 13.00.08. – Слов'янськ, 2004. 21 с.
3. Лупаренко С. Є. Сучасна дитяча субкультура як одне з джерел існування та розвитку світу дитинства // Педагогічна освіта: теорія і практика. Збірник наукових праць. Випуск 13 / Кам'янець-Подільський національний університет ім. І. Огієнка; гол. ред. Каньоса П.С. – Кам'янець-Подільський: видавець ПП Зволейко Д.Г., 2013. С. 187-192
Левчук Я.М. Когнітивний потенціал традиційної ди-
4. Левчук Я.М. Когнітивний потенціал традиційної дитячої субкультури // Наукові записки Інституту психології імені Г. С. Костюка АПН України. Вип. 38 / Ін-т

О. ЖУКОВА

А. БУЛДАКОВА

***ОРГАНІЗАЦІЯ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З СІМ'ЯМИ ЯКІ ПЕРЕБУВАЮТЬ У
СКЛАДНИХ ЖИТТЕВИХ ОБСТАВИНАХ***

Постановка проблеми. В існуючих нині в Україні соціально-економічних умовах значна кількість українських сімей потребує соціального захисту і допомоги, які тією чи іншою мірою надаються державними та громадськими організаціями й базуються на відповідній нормативно-правовій базі. Робота соціального працівника вимагає міжвідомчої співпраці, формування в кожному окремому випадку команди з представників різних підрозділів виконавчої влади, місцевого самоврядування, громадськості для вирішення ключових проблем клієнта. Соціальна робота з сім'ями, які перебувають у складних життєвих обставинах, є одним з пріоритетних напрямів діяльності центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді.

В зазначеному напрямку роботи одним з найголовніших чинників є раннє виявлення сімей, які потребують сторонньої допомоги, з метою профілактики сімейного неблагополуччя, своєчасного виявлення проблем та надання відповідної якісної допомоги.

Основне завдання фахівця із соціальної роботи - бути помічником для кожної родини, яка потребує допомоги. Насамперед для сімей, які ризикують потрапити у складні життєві обставини внаслідок втрати роботи членами сім'ї, інвалідності, тяжкого захворювання, насильства над дітьми, розлучення, повернення одного з батьків після відбування покарання в місцях позбавлення волі, неналежного виконання батьківських обов'язків, шкода, завдана бойовими діями, збройним конфліктом чи тимчасовою окупацією, а також одним із чинників, що можуть зумовити складні життєві обставини.

Сучасний розвиток економіки нашої країни, соціальні процеси, що відбуваються в нашому суспільстві, широкомасштабні військові дії, відбилися на погіршенні фінансового становища сім'ї, зумовили падіння престижу ряду професій, скорочення виховного потенціалу батьків, що призвело до різкого зростання сімей, де батьки недбало ставляться до своїх обов'язків.

Актуальність проблем сучасної сім'ї вимагає від фахівців різних областей і всього суспільства в цілому осмислення вже наявного досвіду з підтримки неблагополучних сімей, розробки і впровадження нових програм соціального захисту та підтримки різних категорій сімей з метою запобігання дитячої безпритульності, бродяжництва, соціального сирітства та стабілізації суспільства.

Отже, проблема виникає в необхідності розвитку ефективної організації соціальної роботи з сім'ями, які перебувають у складних життєвих потребах. Це вимагає підвищення ідентифікації сімей, забезпечення доступу до ресурсів та послуг, встановлення ефективної співпраці між професіоналами та забезпечення належних умов розвитку дітей.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Загалом проблемою соціального захисту населення, в тому числі й дослідженням осіб, які перебувають у складних життєвих обставинах, займалися такі науковці, як Ю.М. Бондаренко, Ф.М. Бородкіна, Ф.Е. Василюк, І.В. Ващенко, О.С. Власюк, К.В. Денисенко, І.П. Дацюк, Б.Б. Іваненко, В.В. Лаврухін, В.О. Лактінов, В.М. Литвиненко, В.В. Мамонова, І.В. Матюрін, К.С. Міщенко, Л.Ю. Новикова, І.В. Рудкевич та інші.

Виклад основного матеріалу.

Соціальна робота з сім'єю у складних життєвих обставинах – це система взаємодії соціальних органів держави, суспільства та сім'ї, спрямована на поліпшення матеріально-побутових умов життєдіяльності сім'ї, розширення її можливостей у здійсненні прав і свобод, визначених міжнародними та державними документами, забезпечення повноцінного фізичного, морального й

духовного розвитку всіх її членів, залучення до трудового, суспільно-творчого процесу.

Розрізняють такі види соціальної роботи: соціальне обслуговування, соціальна профілактика серед дітей і молоді, соціальна реабілітація та супровід дітей і молоді. Особливості сім'ї, мета та завдання соціальної роботи дозволяють розкрити специфіку цих видів і напрямів роботи [3].

Соціальне обслуговування – напрямок соціальної роботи, який спрямований на задоволення потреб і розв'язання поточних проблем, протиріч сім'ї, що виникають у процесі її життєдіяльності, через надання різноманітної допомоги сім'ям та їх членам. Допомога означає надання сім'ям послуг у сфері: освіти, культури, охорони здоров'я, спеціального медичного обслуговування, оздоровлення, відпочинку, доборі роботи та працевлаштуванні, професійної підготовки, перепідготовки, освіти і професійної орієнтації, фізкультурно-оздоровчих послуг .

Соціальна реабілітація спрямована на надання допомоги молодій сім'ї з метою подолання сімейних конфліктів, кризових станів, дисгармонії у взаєностосунках, тимчасових або постійних труднощів життєдіяльності сім'ї, які з'являються внаслідок тяжких захворювань, майнових витрат, конфліктних взаєностосунків, нервово-психічних захворювань, а також допомоги тим, хто опинився у стані безвихідності, безпорадності чи самотності [4].

Соціальний супровід – це довготривала, різноманітна допомога різним типам сімей у складних життєвих обставинах, яка спрямована на створення умов для ліквідації причин неблагополуччя (чи їх можливої компенсації), форсування формування здатності сім'ї самотужки розв'язувати свої проблеми, долати труднощі, виконувати функції, реалізовувати свій соціальний і виховний потенціали, права в суспільстві, корекцію та покращання внутрішньо-сімейних стосунків, стосунків сім'ї з мікро- та макросередовищем [1,2].

Соціальне інспектування сім'ї – це складова соціального супроводу сім'ї у складних життєвих обставинах, умова успішної соціальної роботи з такою сім'єю [3].

Соціальна профілактика – це вид соціальної роботи, спрямований на локалізацію, обмеження, виявлення, попередження та запобігання соціальним відхиленням, негативним явищам, впливам і їх наслідкам на життя та здоров'я людей, усунення причин і умов виникнення асоціальної поведінки. Соціальна профілактика негативних явищ і насильства в сім'ї – це система заходів, спрямованих на створення умов для попередження утиску прав сім'ї та її членів, негативних явищ і впливів, виявлення та подолання цих явищ, утиску прав, їх наслідків [5].

Соціальна допомога - це одна з основних форм підтримки суспільством осіб, чиє матеріальне становище не відповідає загальноприйнятому рівню забезпечення або є нижчим межі забезпеченості, визначеної законодавством [6].

Соціальний працівник - професійно підготовлений фахівець, який має необхідну кваліфікацію у сфері соціальної роботи та виконує різноманітні види соціальної роботи; людина, яка внаслідок своїх посадових і професійних обов'язків надає всі (або окремі) види соціальної допомоги в подоланні людиною, сім'єю або групою людей проблем, що виникли у них.

Висновки.

Таким чином, соціальна робота з сім'єю, яка опинилася в складних життєвих обставинах, – це особливим чином організована діяльність, яка направлена на групи людей, які потребують соціального захисту та підтримки. Це один із різновидів соціального захисту населення, основним змістом якого є сприяння, допомога у відновленні та підтримці нормального функціонування сім'ї. Соціальна робота з сім'єю сьогодні є багатофункціональною діяльністю щодо соціального захисту і підтримки, соціального обслуговування сім'ї на державному рівні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Закон України “Про соціальні послуги” від 19.06.2003 р. № 966-IV // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2003. – № 45.
2. Закон України “Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю” від 21.06.2001 р. № 2558-III // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2001. – № 42.
3. Основи соціальної роботи / Н. Б. Бондаренко, І. М. Грига, Н. В. Кабаченко та ін. ; за ред. Т. Семигіної та І. Григи. – К. : Вид. дім “КМ Академія”, 2004. – 178 с.

4. Дитинство в Україні: права, гарантії, захист : збірник документів. – К. : АТ Видавництво “Столиця”, 1998. – Ч. II. – 1998. – 292 с.

5. Іванцова А. О. Про роботу з проблемними сім'ями / А. О. Іванцова // Виховання школярів. – 2000. – №10. – С. 18–20.

6. Освіта України в умовах воєнного стану. Інноваційна та проєктна діяльність: Науково-методичний збірник/ за загальною ред. С. М. Шкарлета. Київ-Чернівці «Букрек». 2022. -140 с

А. ЗЕВДІЙ

Мирослава ТОМАШЕВСЬКА

ДО ПРОБЛЕМИ ФАСИЛІТАЦІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ПЕДАГОГА

Євроінтеграційні виміри сучасного суспільства, стратегічні погляди педагогіки партнерства, задекларовані в концепції Нової української школи, щільно пов'язані з ідеями рівності, гуманізму, діалогічного спілкування, інтерактивної співпраці. Вони детермінують потребу у фахівцях, здатних взаємодіяти з іншими людьми, спільно вирішувати певні проблеми, працювати в команді, тобто бути готовими до фасилітативної підтримки суб'єктів різних ланок освіти в Україні.

Концептуалізація феномену фасилітації відбулася у студіях М. Бердяєва, М. Бахтіна, Г. Ващенко, Г. Сковороди. Однак наукового статусу фасилітація набула у працях відомого гуманістичного психолога К. Роджерса.

Етимологія поняття «фасилітація» пов'язана з англійським “facilitate” (у перекладі «допомога, полегшення, сприяння»). У педагогічну теорію термін «фасилітація» ввів К. Роджерс. Відомий психотерапевт і педагог виділив три основні установки вчителя-фасилітатора: 1) «істинність» та «відкритість»; 2) «прийняття» і «довіра»; 3) «емпатичне розуміння» [1].

Поняття «фасилітативна компетентність» у працях Т. Сорочан використано у форматі складника управлінської компетентності керівників закладів освіти, який авторка визначає як здатність керівника бути провідником змін в освіті, мотивувати учасників освітнього процесу до особистісного розвитку, забезпечувати для цього необхідні умови [2].

О. Фокша обґрунтовує конструкт «фасилітативна компетентність майбутнього вчителя гуманітарних спеціальностей», який трактує як «інтегративний динамічний комплекс індивідуально-особистісних і професійно-діяльнісних якостей педагога, який характеризується здатністю вибудувати фасилітаційну взаємодію з усіма суб'єктами освітнього процесу.

Представимо структуру фасилітативної компетентності. Відомий підхід О. Фокши, яка виокремлює гносеологічний, праксеологічний, аксіологічний компоненти фасилітаційної компетентності [3]. Науковець О. Леонт'єв визначає поняття як єдність і взаємодія категорій потреби, мети, мотивів, дій (операцій) [5], відповідно до якого у структурі фасилітативної компетентності доцільно виокремити дві групи особистісних утворень: ті, що постають як спонукачі діяльності та поведінки, ті, що складають їх виконавчий компонент. У цьому контексті структура фасилітаційної компетентності майбутнього педагога представлена мотиваційно-аксіологічним, когнітивним, праксіологічним компонентами.

Тобто спонукальним складником фасилітаційної компетентності є її мотиваційно-аксіологічний компонент; виконавчим – когнітивний і праксіологічний компоненти. Основою другої позиції є тлумачення фасилітації як сукупності фасилітаційної позиції, фасилітаційної взаємодії, фасилітаційного спілкування. Відповідно до цього підходу структура фасилітаційної компетентності містить аспекти перцепції, інтеракції, комунікації.

Отже, обґрунтована у дослідженні структура фасилітаційної компетентності є синтезом окреслених наукових позицій. Підтвердженням цього є факт зв'язку мотиваційно-аксіологічного, когнітивного, праксіологічного компонентів фасилітаційної компетентності з механізмами перцепції, комунікації та інтеракції.

На підставі викладеного зазначимо, що фасилітація як процес взаємодії, спілкування між суб'єктами освітнього процесу на засадах людиноцентризму, толерантності й емпатії є суттєвим складником професійної діяльності, а фасилітаційна компетентність як інтегрована характеристика майбутнього

педагога, що синтезує його провідні професійно-особистісні якості, які забезпечують готовність до фасилітації суб'єктів освітнього процесу, є важливою професійно-особистісною характеристикою сучасного педагога.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Rogers C. Freedom to learn for the 80's. Columbus – Toronto – London – Sydney : Ch. E. Merrill Publ. Company, A Bell & Howell Company, 1983. 312 p
2. Сорочан Т.М. Розвиток професіоналізму управлінської діяльності керівників загальноосвітніх навчальних закладів у системі післядипломної педагогічної освіти [Текст] : дис. д-ра пед. наук: 13.00.04. Луганський національний педагогічний ун-т ім. Тараса Шевченка. Луганськ, 2005. 478 с.
3. Фокша О.М. Педагогічні умови формування фасилітаційної компетентності майбутніх вчителів гуманітарних спеціальностей у професійній підготовці [Текст] : автореф. дис. канд. пед. наук: 13.00.04. Держ. закл. «Південноукр. нац. пед. ун-т ім. К.Д. Ушинського». Одеса, 2019. 21 с.

Р. ЗУБКОВ

ОСОБЛИВОСТІ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ НАСЕЛЕННЯ

Актуальність теми "Особливості фінансового забезпечення соціального обслуговування населення" надзвичайно важлива в сучасному світі і має кілька ключових аспектів:

1. Демографічні виклики: Зі зростанням тривалості життя і старіння населення в багатьох країнах збільшується потреба в соціальному обслуговуванні, зокрема в медичних послугах та догляді за літніми людьми.
2. Соціальна нестабільність: Економічні кризи, природні катастрофи та глобальні події (наприклад, пандемія COVID-19) можуть призвести до зростання кількості осіб, які потребують соціального захисту та підтримки.
3. Соціальна справедливість: Забезпечення рівних можливостей та доступу до соціальних послуг для всіх громадян є важливим аспектом соціальної справедливості, і фінансове забезпечення грає ключову роль у досягненні цієї мети.
4. Економічна продуктивність: Достатнє фінансове забезпечення соціального обслуговування може сприяти збереженню здоров'я та

працездатності населення, що в свою чергу сприяє підвищенню економічної продуктивності.

5. Громадянське задоволення: Громадяни відчують більшу відданість та задоволення від держави, яка ефективно забезпечує соціальне обслуговування, що може позитивно вплинути на політичну стабільність та соціальний мир.

З урахуванням цих факторів дослідження фінансового забезпечення соціального обслуговування є актуальним завданням, яке може допомогти суспільству краще розуміти, як забезпечити необхідні ресурси для забезпечення соціального добробуту та як покращити якість життя населення.

Проведення порівняльного аналізу фінансового забезпечення соціального обслуговування в різних країнах дозволяє виявити різницю у підходах, стратегіях та рівнях фінансування, а також визначити успішні практики та можливі шляхи вдосконалення систем соціального захисту. Ось приклади конкретних країн для порівняльного аналізу:

1. **Швеція**

- Швеція славиться високим рівнем соціального захисту та великими витратами на цю сферу. Прикладом є універсальна система громадського медичного обслуговування, надання допомоги при безробітті із великими виплатами, а також програми підтримки літніх людей.

2. **Сполучені Штати Америки**

- В США система соціального захисту складна та різноманітна, з великими відмінностями в рівнях фінансування між штатами. Медична система базується на страхових компаніях, а доступ до медичних послуг визначається соціальним статусом і доходами.

3. **Норвегія**

- Норвегія витрачає значні ресурси на соціальний захист та має великі бюджетні асигнування на освіту, охорону здоров'я і пенсії. Система підтримки сімей та дітей є дуже розвиненою.

4. **Канада**

- Канада має універсальну систему медичного обслуговування, фінансовану з громадського бюджету. Крім того, вона надає соціальну підтримку в безробітті, допомогу сім'ям та літнім громадянам.

5. **Китай**

- Китай має свою унікальну модель соціального захисту, яка швидко розвивається. Держава вкладає значні ресурси в систему медичного обслуговування та пенсійний фонд.

Порівнюючи ці країни, можна виявити різницю в підходах до фінансування соціального обслуговування, рівні послуг та підтримки, а також ефективність витрат. Особливий акцент може бути зроблений на тих аспектах, які були б корисні для покращення фінансового забезпечення соціального обслуговування в вашій країні.

Покращення фінансового забезпечення соціального обслуговування в Україні вимагає комплексного підходу та ряду рекомендацій, які можуть включати такі заходи:

1. **Збільшення бюджетних асигнувань:** Забезпечення стабільного та достатнього фінансування соціального обслуговування шляхом збільшення виділень з державного бюджету.

2. **Прозорість та відкритість:** Забезпечення прозорості у використанні бюджетних коштів та публічного контролю за ними. Регулярна публікація інформації про фінансовий стан та витрати.

3. **Ефективне управління ресурсами:** Впровадження системи бюджетування на основі результатів, де асигнування виділяються на основі досягнення конкретних соціальних цілей та показників ефективності.

4. **Соціальна аудиторія:** Включення представників громадськості та обласних органів управління соціальним обслуговуванням для більшої відкритості та обліку потреб громади.

5. **Реформа системи оподаткування:** Розгляд можливостей для збільшення доходів бюджету через реформу податкової системи, включаючи

боротьбу з ухиленням від оподаткування та підвищення податкових надходжень.

6. **Розвиток соціального страхування:** Вдосконалення системи соціального страхування та розширення її покриття для забезпечення додаткових ресурсів на соціальне обслуговування.

7. **Партнерство з міжнародними організаціями:** Залучення міжнародних донорів та організацій до фінансування та реформ соціального обслуговування.

8. **Оптимізація витрат:** Аналіз та оптимізація витрат у сфері адміністрування та управління для звільнення ресурсів на безпосереднє надання послуг.

9. **Професійний розвиток кадрів:** Забезпечення професійного розвитку працівників сфери соціального обслуговування для підвищення якості послуг.

10. **Моніторинг та оцінка:** Систематичний моніторинг та оцінка результатів фінансового забезпечення соціального обслуговування для виправлення недоліків та вдосконалення стратегій.

Ці рекомендації можуть слугувати основою для розробки політики та стратегій з покращення фінансового забезпечення соціального обслуговування в Україні. Важливо враховувати конкретні потреби та особливості країни при впровадженні цих заходів.

Основні висновки дослідження фінансового забезпечення соціального обслуговування в Україні можуть бути сформульовані наступним чином:

1. **Дефіцит фінансування:** Фінансове забезпечення соціального обслуговування в Україні залишається недостатнім для задоволення потреб населення. Бюджетні асигнування не відповідають реальним потребам, особливо в контексті зростаючих демографічних викликів та соціальних потреб.

2. **Нерівність доступу до послуг:** Нерівність в доступі до соціальних послуг залишається серйозною проблемою. Регіональні та соціальні групи

мають різний рівень доступності до необхідних послуг, що поглиблює соціальні нерівності.

3. **Прозорість та контроль:** Прозорість в управлінні бюджетними коштами та боротьба з корупцією залишаються актуальними завданнями. Потрібні додаткові заходи для забезпечення чесного та ефективного використання фінансів.

4. **Необхідність реформ:** Україні необхідно провести структурні реформи в сфері соціального обслуговування та фінансування. Це включає в себе оптимізацію витрат, впровадження системи бюджетування на основі результатів, та розширення соціального страхування.

5. **Залучення міжнародних ресурсів:** Розгляд можливостей для залучення міжнародних донорів та організацій для допомоги в фінансуванні та реформах соціального обслуговування.

6. **Соціальна підтримка населення:** Збільшення фінансування соціального обслуговування може сприяти покращенню якості життя населення, зменшенню бідності та підвищенню соціальної стабільності.

7. **Необхідність подальших досліджень:** Дослідження фінансового забезпечення соціального обслуговування в Україні вказує на необхідність подальших досліджень та моніторингу для визначення ефективності впроваджених реформ та вирішення невирішених проблем.

Ці основні висновки слугують важливими вказівками для уряду та зацікавлених сторін при розробці стратегій та рішень, спрямованих на покращення фінансового забезпечення соціального обслуговування в Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кір'ян Т.М. Державне фінансове забезпечення соціальної сфери : монографія. Черкаси, 2015. 398 с.
2. Пігуль Н., Люта О., Бойко А. Фінансове забезпечення соціальної сфери в Україні. Вісник Національного банку України. 2015. № 1 (227). С. 30–35.
3. Руженський М. Соціальний захист населення в умовах формування ринкової моделі економіки України : монографія. Київ : ІПК ДСЗУ, 2015. 318 с.

***РОЛЬ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ТА СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В
ЕКОНОМІЧНІЙ СИСТЕМІ ДЕРЖАВИ***

Соціальне забезпечення та соціальний захист є соціальними інститутами, функції яких можна розділити на економічні, фінансові, соціальні та політико-правові аспекти. Ці функції спрямовані на досягнення основної мети соціального забезпечення та соціального захисту: захист індивідів від різних соціально-економічних невизначеностей для сприяння сприятливій атмосфері для людського існування в соціальному, культурному та економічному середовищі.

Досягненню поставленої мети суттєво сприяють першочергові завдання соціального захисту та соціального забезпечення. Ці цілі полягають у наступному: 1) боротьба з бідністю та демографічним спадом; 2) підвищення добробуту населення шляхом попередження та пом'якшення наслідків соціальних ризиків; 3) сприяння соціальному та економічному прогресу; 4) подолання соціальної нерівності; 5) заохочення розвитку соціального партнерства; 6) покращення фізичного та психологічного здоров'я осіб [1, с. 117]. Конкретизація цілей і завдань змінюється в залежності від розвитку суспільства, економічного потенціалу держави, національного менталітету та інших факторів, а їх реалізація можлива через суб'єктів соціального захисту. До таких суб'єктів належать окремі особи, домогосподарства, держава (у формі її різних органів), підприємства, установи та організації (незалежно від форм власності), громадські групи (в тому числі благодійні), міжнародні організації, діяльність яких спрямована на досягнення соціального захисту. Реалізація соціального забезпечення та соціального захисту відбувається на різних рівнях, включаючи індивідуальний, колективний, державний. Це здійснюється за допомогою форм соціального страхування, соціальної допомоги та соціального забезпечення. Соціальне забезпечення, зокрема, передбачає комплекс заходів,

спрямованих на забезпечення матеріального забезпечення перед обличчям соціальних ризиків, таких як хвороба, інвалідність, старість, втрата годувальника, безробіття. Це поширюється як на окремі групи населення, такі як державні службовці та військовослужбовці, так і на все населення країни через державні соціальні гарантії. Хоча у вітчизняному законодавстві немає конкретного визначення поняття «соціальний захист», статтею 46 Конституції України встановлено, що громадяни мають право на соціальний захист, що включає допомогу у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрата годувальника, безробіття з незалежних від особи обставин, а також у старості та з інших обставин, визначених законом.

Соціальне страхування відіграє вирішальну роль у кількох аспектах. По-перше, він встановлює основу принципів і концентрованих механізмів, які забезпечують захист інтересів усіх сторін трудових відносин – працівника, роботодавця та держави. По-друге, соціальне страхування досягає кількох важливих цілей, які узгоджуються з цілями соціально орієнтованої ринкової економіки. Ці цілі включають компенсацію втраченого доходу внаслідок страхового випадку, захист людей від бідності та мотивацію працівників до самозахисту.

Третя перевага соціального страхування полягає в його здатності підтримувати справедливу заробітну плату по відношенню до зовнішнього та внутрішнього ринків праці, а також ринкових цін на споживчі товари та послуги. Це має вирішальне значення для забезпечення ефективності оплати праці. Соціальна допомога є одним із видів матеріальної допомоги непрацездатним громадянам, малозабезпеченим домогосподарствам, домогосподарствам з дітьми та іншим особам, які її потребують. Ці виплати гарантуються та регулюються законом і можуть бути одноразовими або періодичними. Вони призначені для матеріальної підтримки громадян, які потребують допомоги через певні соціальні обставини, визначені законом. Незважаючи на різні форми соціального захисту та різні принципи їх дії, вони утворюють трирівневу систему, що забезпечує повне охоплення населення та

забезпечення економічних, соціальних і правових гарантій і прав. Проте фінансування цих форм соціального захисту є принциповим питанням, яке визначається як джерелами фінансування, так і процесом отримання соціальних виплат.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гітіс Т.П., Чемерис Є.Т., Антонова В.І., Носаньова А.С. Дослідження сучасного рівня соціального захисту населення в Україні. Економічний вісник Донбасу. 2020. № 1 (59). С. 116-122.
2. Мальований М.І. Оцінка бюджетного фінансування соціального забезпечення в Україні. Вісник соціально-економічних досліджень. 2020. № 1 (72). С. 116-135.
3. Роледерс В.В., Кукель Г.С. Проблеми фінансування сфери соціального захисту населення в Україні та шляхи їх подолання. Інвестиції: практика та досвід. 2019. № 10. С. 49–54.

В. ІУНОВ

КОНЦЕПТУАЛЬНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УПРАВЛІННЯ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТОЮ

У науковому дискурсі управління соціальною роботою розглядається як різновид соціального управління. Організаційно-структурне значення управління соціальною роботою відображається на державному, регіональному і локальному рівнях і має відповідні організаційні структури – Міністерство соціальної політики України, департаменти соціального захисту, територіальні служби соціального захисту, соціальні установи.

Функціональний аспект управління соціальною роботою передбачає виконання функцій. Загальними функціями вважаються: прогнозування, планування, організація, координація, стимулювання, маркетинг, облік та контроль.

Управління соціальною роботою відображає діяльність керівників різних рівнів у системі соціального захисту, допомоги. І вже від професіоналізму керівників переважно залежить якість організації управління та його результативність [2, с. 92].

На думку В. Андрущенко [1, с. 85] управління соціальною роботою як процес складається із цільової орієнтації, розподілу функцій та формування

організаційних структур, відповідності цілей, завдань ресурсам, використання різноманітних форм та методів управління та використання зворотного зв'язку, що полягає в обліку, контролі, перевірці виконання.

Управління соціальною роботою дозволяє розглядати його як вид професійної діяльності, управлінської праці, що включає тріаду: предмет праці (інформація), засоби праці (організаційні та технічні) та людину, яка володіє певними знаннями, навичками та вміннями.

Отже, на основі сказаного вище можемо стверджувати про те, що управління соціальною роботою – це процес постановки цілей, завдань та організація практичної діяльності людей задля їхнього досягнення та виконання.

Загальновідомо, що категоріальний апарат набуває свого унаочнення у межах певної системи поглядів, того або іншого розуміння явищ і процесів. Відтак, у межах нашого дослідження актуальним видається розкриття концепцій управління, представлених у науковому дискурсі. Уважаємо, розкриття основоположних положень власне концепцій управління, дозволить нам досягти окресленої мети та завдань дослідження, зокрема обґрунтувати концептуальні основи вивчення процесу управління соціальною роботою.

Так, серед концепцій управління як процесу, зокрема J. Brennan & C. Kaplan [3, с. 220], виокремлює такі:

- теорія людського капіталу;
- концепція базових потреб;
- концепція якості життя;
- концепція розвитку людського потенціалу.

Розглянемо концепції детальніше. *Теорія людського капіталу*, основоположниками якої є американські дослідники-економісти Т. Шульц і Г. Беккер [4], базується на твердженні про те, що ефективність розвитку економіки сучасних держав великою мірою залежить від того, скільки коштів воно вкладає у своїх громадян. При цьому під людським капіталом дослідники розуміють наявний у кожного запас знань, навичок, мотивацій. Відтак,

інвестиціями в людський капітал може бути освіта, накопичення професійного досвіду, охорона здоров'я, географічна мобільність, пошук інформації.

Адаптуючи теорію людського капіталу до проблеми управління соціальною роботою, зауважимо на існуванні чіткої закономірності між збільшенням/зменшенням інвестицій у підвищення рівня та якості життя населення, в інтелектуальну діяльність студентів-майбутніх фахівців соціальної сфери та зростанням/зниженням якості та продуктивності праці соціальних працівників усіх ланок.

Концепція базових потреб, розроблена А. Маслоу [5], може бути застосована до майже до будь якого аспекту індивідуального та соціального життя людства. Своєрідним фундаментальним підґрунтям, що характеризує теоретичну позицію А. Маслоу, є твердження про те, що мотивація людей виходить із низки базових потреб, властивих людині як біологічному виду, практично незмінних і генетичних, або інстинктивних, за походженням.

Відтак, виходячи з положень концепції базових потреб, можемо наголосити на тому, що процес управління соціальною роботою певною мірою детерміновано задоволеністю або пригніченням фізіологічних а естетичних потреб працівників, їхніх потреб у безпеці, в оцінці, в самоактуалізації та ін.

У межах *концепції розвитку людського потенціалу* передбачено порівняння різних країн за індексом людського розвитку [4], при цьому сутність концепції полягає в реалізації основних здібностей людини, співпраці на рівні суспільства та особистості, взаємозв'язку поколінь, можливості вибору та соціальної справедливості – забезпечення рівних стартових можливостей для здобуття освіти, тривалого здорового життя, формування та реалізації потенціалу людини. З огляду на предмет нашого дослідження, зауважимо, що зосередження на основних здібностях працівників, сприяння підвищенню їхньої кваліфікації, налагодження активної взаємодії колективу і різних соціальних інституцій можуть бути ключовими постулатами сучасної концепції управління соціальною роботою.

Отже, висвітлення категоріального апарату і провідних концепцій розроблення проблеми управління соціальною роботою дозволяє констатувати наступне. Поняття «управління» і «менеджмент» є синонімами лише стосовно цілеспрямованої та узгодженої роботи колективів людей. Наголошено на тому, що розкриття категорії «управління соціальною роботою» передбачає її аналіз у певних площинах, зокрема, організаційно-структурний та функціональний зміст управління; управління як вид професійної діяльності; управління як наука та навчальна дисципліна та ін.

Застосування методу систематизації та узагальнення даних дозволило сформулювати наступне визначення управління соціальною роботою – це процес постановки цілей, завдань та організація практичної діяльності людей задля їхнього досягнення та виконання.

Констатовано, що висвітлення концептуальних основ процесу управління соціальною роботою (теорія людського капіталу, концепція базових потреб, концепція якості життя, концепція розвитку людського потенціалу) є фундаментальною умовою якісного розкриття визначеного предмету дослідження, що, у свою чергу, дозволяє схарактеризувати практичні аспекти проблеми наукового пошуку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрущенко В.П. Соціальна робота: Менеджмент соціальної роботи / Навч. посібник, кн. 7. К. : ДЦССН, 2013. 276 с. (1)
2. Николаєва В. І. Сучасні концепції та теорії державного управління системою соціальної роботи. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія : Державне управління*, 2019. Т. 30(69), 1. С. 91–96. (20)
3. Brennan J. P., Kaplan C. Setting new standards for social work case management. *Psychiatric Services*, 2013. 44(3). pp. 219–222. URL : <https://www.hbs.edu/faculty/Pages/profile.aspx?facId=6487> (30)
4. Verma O. The 11 Most Important Management Theories For Small Business. *International Journal of Emotional Education*, 2020. 12(5), pp.102–108. URL : <https://getsling.com/blog/management-theories/> (42)
5. Downes P. Complexity in social work. *International Journal of Emotional Education*, 2018. 10(2), pp.167–168. URL : <https://www.routledge.com/Complexity-and-Social-Work/Ewijk/p/book/9781138089334> (33)

ПІДЛІТКОВИЙ КІБЕРБУЛІНГ ЯК СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНИЙ ФЕНОМЕН

Наукові розвідки вітчизняних і закордонних дослідників пропонують широкий спектр трактувань поняття кібербулінг. П. Сміт визначає його як агресивні, навмисні дії, що здійснюються групою або окремою особою з використанням електронних форм комунікації, повторно чи з плином часу проти жертви, яка не може захистити себе. С. Монкс зауважує, що кібербулінг – це насильницькі, принизливі або загрозливі дії однієї дитини на адресу іншої за допомогою електронних засобів зв'язку, таких як мобільні телефони, веб-сайти, соціальні мережі сайтів, інтернет-групи.

На думку М. Фадєєвої кібербулінг – це агресивна поведінка певної особи, найчастіше підлітка, яка здійснюється проти конкретної дитини (жертви) засобами електронної комунікації (інтернет, мобільні телефони, соціальні мережі) [3].

Узагальнюючи міркування дослідників Л. Найдьонова зауважує, що кібербулінг – це напади з метою завдання психологічної шкоди, які здійснюються через електронну пошту, миттєві повідомлення, розгортаються в чатах, на веб-сайтах, в соціальних мережах; діють через текстові повідомлення або через фото (відео) зображення; до кібербулінгу відносять також терор за допомогою мобільного телефонного зв'язку [2].

Інформація жертві може бути надіслана адресно, це так званий персоналізований кібербулінг. А може поширюватися і розповсюджуватися у публічному просторі для невизначеного кола споживачів, тим самим принижуючи, засуджуючи, або ізолюючи жертву. Дану форму кібербулінгу називають неперсоналізованою і вважають суспільно небезпечною.

До складу дій кібербулінгу відносять поширення повідомлень, листів, фото і відео матеріалів глузливого та погрожуючого характеру; ширення правдивої або оманливої приватної інформації, яка дискредитує жертву;

фіксування на відеокамери гаджетів побиття та знуцання над жертвою задля подальшої демонстрації отриманого контенту. Слід зауважити, що такого змісту інформація продукує ворожість навіть якщо вона не спрямована безпосередньо на дитину чи підлітка. Такі прояви називають відкритим, або прямим кібербулінгом.

Розповсюдженим видом насильства є латентний кібербулінг. У даному випадку поведінка кібербулера завуальована звичайною бесідою, дискусією, обміном думок, вона приховує свою агресію за допомогою іронії, сарказма, провакативної поведінки тощо. Обумовлена така поведінка образами, дошкуляннями, провакаціями конфлікту, здобуттям особистої інформації з подальшим використанням її у злочинних цілях. Саме цей вид насильства використовується для залякування у поєднанні з іншими видами насильства. Для кібербулінгу не важливо мати фізичну силу, достатньо володіти інформаційно-комунікативними навичками та технічними засобами, мати вільний час і необхідність когось тероризувати, або цькувати.

Кібербулінгу притаманні внутрішні стани, зовнішні прояви та окремі типи поведінки, серед яких: *перепалки*, або флеймінг, являє собою обмін короткими гнівними та запальними висловлюваннями між різною кількістю учасників за допомогою комунікаційних технологій; *нападки*, постійні виснажливі атаки, які найчастіше спрямовані на жертву образливі повідомлення, що повторюються; *обмовлення*, зведення наклепів, представляє собою використання комп'ютерних технологій для поширення пліток та принизливої неправдивої інформації; *самозванство*, втілення в певну особу, використання преслідувачем акаунтів у соціальних мережах, блогів, системи миттєвих повідомлень, електронної пошти для негативної комунікації від імені жертви; *ошуканство*, вивідування та розповсюдження конфіденційної інформації; *відчуження* (остракізм), ізоляція. Виключення із певної соціальної групи, яке усвідомлюється підлітками як соціальна смерть; *кіберпереслідування* – це дії з прихованого висліджування, переслідуваних і тих, хто «гає час дарма»; *хепіслеппінг* (від англ. happy slapping – щасливе ляскання), вид

кібербулінгу, коли один із учасників знімає на відеокамеру реальне побиття жертви з метою розповсюдження відео у мережі [1].

Кібербулінг негативно впливає на розвиток особистості підлітка. Підлітковий вік – період крайнього напруження і складності у формуванні особистості дитини. Для нього характерними є глибокі зміни зовнішніх і внутрішніх факторів розвитку, що обумовлено фізіологічною перебудовою організму, високим рівнем розвитку пізнавальних процесів і переформатуванням відносин дитини з однолітками та дорослими. У підлітковому віці підсилюється прагнення до пізнання та активної діяльності, помітного розвитку набувають вольові риси характеру – наполегливість, рішучість у досягненні мети, вміння долати перешкоди і труднощі, ставити перед собою завдання і намагатися їх вирішити. Несформованість вольових якостей у деяких підлітків може призвести до імпульсивної реакції на результати діяльності, або спілкування, що у свою чергу уможливорює негативні наслідки.

Жертвою насильницьких дій, кібербулера може стати будь який підліток. Потенційним жертвам кібербулінгу притаманні риси, серед яких: низька або занижена самооцінка; тривожність та невпевненість у собі; надання переваги у спілкуванні дорослими, а не одноліткам; боязливість, сором'язливість, схильність до меланхолії; недостатня фізична розвиненість у порівнянні з однолітками. До того ж у зоні ризику перебувають підлітки, які є самотніми, здатні замовчувати факти насильства і цькування, або зазнають фізичного насильства у родині. Нерідко діти не вважають себе значущими та сприймають насильство як норму при цьому не мають віри, що їх здатні захистити батьки або вчителі.

Натомість підліткам-кібербулерам притаманні наступні якості: компенсування заниженої самооцінки приниженням слабших; фізична сила та запальний характер; імпульсивність та агресивна поведінка; відсутність співчуття та співпереживання до жертви; переконання у тому, що тільки домінуючи можна легко досягнути бажаного. Прагнення підлітків до цькування

можна пояснити бажанням бути лідером у групі або бути у центрі уваги. Низький рівень самоконтролю та впевненість у домінуванні над жертвою також можуть підштовхувати самостверджуватися за рахунок цькування жертви.

Проаналізувавши сутність поняття кібербулінг та психосоціальні особливості підліткового віку можна констатувати, що підлітки найчастіше стикаються з явищем кібербулінгу та ініціюють його. Це зумовлено віковою перебудовою організму підлітків, психо-фізичними змінами, опануванням нових ролей у соціумі, підлітковою кризою та загостренням притаманних особистості підлітка рис характеру. Зазначене спричиняє можливість насильницьких дій як у реальному житті, так і значно розповсюдженим у просторах Інтернету.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Kowalski, Robin M., Limber, Susan P., Agatston, Patricia W. Cyber bullying: bullying in the digital age. Oxford: Blackwell Publishing Ltd, 2008. 218 p.
2. Найдюнова Л.А. Медіапсихологія: основи рефлексивного підходу : підручник. Національна академія педагогічних наук України, Інститут соціальної та політичної психології. Кіровоград: Імекс-ЛТД, 2013. 244 с.
3. Фадєєва М.В. Структура психологічної готовності вчителя до надання психологічної допомоги дитині – жертві кібербулінгу. Проблеми сучасної педагогічної освіти. Серія «Педагогіка і психологія» : зб. статей. Ялта: РВВ КГУ, 2013. Вип. 39. Ч. 1. 316 с.

***О. КАЗАНДЖИЄВА,
І. ІОНОВА***

РОЗВИТОК СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ СТАРШИХ ПІДЛІТКІВ У ПОЗАКЛАСНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ В ПРОЦЕСІ ОНЛАЙН-СПІЛКУВАННЯ

Сучасний світ зумовлює необхідність розвитку соціальної відповідальності у старших підлітків, які активно використовують онлайн-спілкування в позакласній діяльності. Онлайн-середовище вимагає від молоді особливого усвідомлення соціальних норм і цінностей, а також відповідального ставлення до своєї онлайн-поведінки. Актуальним є аспект розвитку соціальної відповідальності старших підлітків у позакласній діяльності в онлайн-середовищі.

Соціальна відповідальність є важливою складовою особистісного розвитку старших підлітків. Вона означає усвідомлення наслідків власних дій для інших людей та для соціуму в цілому. Онлайн-спілкування завдяки своїй широкій доступності і можливостям створює унікальний контекст для розвитку соціальної відповідальності. Соціальна відповідальність може бути розглянута як ключовий аспект розвитку особистості, оскільки вона впливає на формування цінностей, моральних переконань та взаємодії людини зі світом навколо неї.

Практика соціальної відповідальності допомагає особистості усвідомити своє місце в суспільстві та виявити власний вплив на нього. Вона спонукає людину задуматися про свої дії та їх можливі наслідки для інших людей і оточуючого середовища. Розвиток моральних цінностей, спостереження за власними діями в контексті соціальної відповідальності сприяє формуванню моральних цінностей таких як чесність, справедливість, толерантність і повага до інших. Ці цінності стають основою для внутрішнього розвитку і морального зростання особистості. Соціально-відповідальні ініціативи навчають людину розуміти глобальні проблеми такі як бідність, нерівність, зміна клімату і прагнути зробити власний внесок для їх вирішення. Це сприяє підвищенню свідомості та освіченості. Крім того соціальна відповідальність сприяє розвитку емпатії, співчуття та здатності співпереживати іншим. Ці якості роблять особистість більш відкритою та здатною співпрацювати з іншими. Участь у соціально-відповідальних проектах може допомогти особистості розвинути лідерські навички, такі як комунікація, організація і прийняття рішень. Допомагаючи іншим та приносячи користь спільності, особистість отримує внутрішнє задоволення і задоволеність від своїх дій. Це сприяє психологічному самопочуттю і підвищує самооцінку [2].

У цифровому світі старші підлітки стикаються з різними викликами та ризиками, пов'язаними з соціальною відповідальністю. Це можуть бути випадки кібербулінгу, ширення недоречних коментарів, використання анонімності для агресивної поведінки тощо. Соціально-відповідальні старші підлітки повинні

бути готові реагувати на такі ситуації та захищати інших користувачів онлайн-середовища. Онлайн-спілкування може бути важливим аспектом життя старших підлітків, проте воно також приносить ризики та виклики, які варто враховувати і вирішувати, серед яких: збільшення часу витраченого онлайн (спілкування в мережі може призвести до великої витрати часу онлайн, що може впливати на навчання та фізичне здоров'я підлітків); приватність і безпека даних (старші підлітки можуть бути недостатньо обізнані щодо захисту своєї приватності та особистих даних в мережі, що робить їх уразливими перед загрозами від хакерів та шахраїв); експозиція ненадійному контенту (онлайн-спілкування може привести старших підлітків до ненадійного контенту, включаючи відео, фотографії та інформацію про насильство, алкоголь і наркотики); залежність від соціальних мереж; віртуальні стосунки (витрачання великої кількості часу в онлайн-світі може призвести до втрати реальних стосунків та спілкування з друзями та родиною в офлайн-житті) [3].

Для зменшення цих ризиків та викликів, старшим підліткам слід бути обізнаними щодо правил онлайн-безпеки, взаємодіяти з батьками та вчителями на цю тему, та розвивати критичне мислення і навички кібергігієни. Освіта та підтримка з боку батьків та вчителів грають важливу роль у забезпеченні безпеки та психологічного благополуччя старших підлітків в онлайн-середовищі.

Одним із способів розвитку соціальної відповідальності старших підлітків є практикування свідомого інтернет-спілкування. Це передбачає уважне обговорення правил та норм поведінки в онлайн-середовищі, активну участь у дискусіях з теми кібербезпеки та віртуальної етики. Свідоме використання соціальних мереж та платформ для підтримки позитивних цінностей сприяє розвитку відповідальності.

Освіта в сфері цифрової грамотності та кібербезпеки має велике значення в розвитку соціальної відповідальності старших підлітків. Школи та батьки повинні сприяти усвідомленню молоді ризиків і можливостей онлайн-спілкування. Батьківський контроль і спілкування з дітьми щодо їхньої онлайн-

активності допомагають формувати правильні цінності та навички. Освіта та батьківський контроль відіграють ключову роль у забезпеченні безпеки та розвитку старших підлітків в онлайн середовищі (навчання онлайн-безпеці, моніторинг та обмеження використання інтернету, відкрите спілкування та довіра, розвиток критичного мислення) [1].

Розвиток соціальної відповідальності старших підлітків в позакласній діяльності в онлайн-спілкуванні є актуальною та важливою проблемою сучасного світу. Від старших підлітків залежить, яким буде цифрове майбутнє, тому важливо підтримувати їхню соціальну відповідальність через освіту, обговорення і формування правильних цінностей. Завдяки цьому ми можемо сприяти побудові більш безпечного, доброзичливого і відповідального онлайн-спілкування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Найдюнова Л.А. Кібер-булінг або агресія в інтернеті: способи розпізнання і захист дитини / Л.А.Найдюнова //Методичні рекомендації / Серія: На допомогу вчителю. Вип. 4. – К., 2011. – 34 с.
2. Плетньова А. С. Соціальна відповідальність старших підлітків як складова їхнього життєвого стилю. *Психологія, суспільство, особистість*. 2018. №9. С. 75-82.
3. Цькування у школі. Наслідки знущання і для жертви, і для агресора. : URL: <https://glavcom.ua/country/society/ckuvannya-u-shkoli-naslidkiznushchannya-i-dlya-zhertvi-i-dlya-agresora-464608.html>

Вікторія ІСАЧЕНКО,

Назар КУЧЕР

РОЛЬ І МІСЦЕ СОЦІАЛЬНОЇ КОМУНІКАЦІЇ В ОРГАНІЗАЦІЯХ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ

Сьогодні досить важко уявити своє повсякденне життя без соціального оточення і спілкування з людьми. Це може стосуватися як побуту, так і робочих буднів. Як відомо, людина більшу частину свого життя проводить на роботі, можна сказати, що вона там живе. Окрім цього вона перебуває у колективі, певним чином взаємодіючи з колегами. Для того, щоб почувати себе комфортно і у безпеці, виконувати якісно свою роботу, важливим є створення роботодавцем сприятливих умов праці. У цей термін входить безліч

невід'ємних складових, але однією з найважливіших, ми вважаємо, є забезпечення у колективі сприятливого соціально-психологічного мікроклімату.

Актуальність обраної теми обумовлена тим, що у сучасних умовах все більше зростає не лише науковий, але й практичний інтерес до вивчення питання мікроклімату всередині колективу соціальної служби, оскільки від цього в чималому ступені залежить забезпечення соціальної стабільності в суспільстві, регіонах, територіальних утвореннях. Також сьогодні ставить до працівників всезростаючі вимоги щодо його психологічної сумісності із колективом, адже взаємини між колегами, їх вміння злагоджено працювати, бути «одним цілим», командою чинять суттєвий вплив на індивідуальну і сукупну продуктивність праці і результати діяльності підприємства, фірми загалом. Цю місію несе керівник, який, упроваджуючи особистісні цінності та норми поведінки в організації, повинен збудувати міцну, дружню та сильну команду, яка принесе успіх і позитивний результат. Це і є підвалиною для формування соціально-психологічного клімату.

Будь-яка організація – це система, вбудована в зовнішній світ. На вході вона отримує ресурси із зовнішнього світу, на виході вона віддає у зовнішній світ створений нею продукт [2, с.432].

Тому життєдіяльність організації складається з трьох основоположних процесів:

- отримання сировини з зовнішнього оточення;
- виготовлення продукту;
- передача продукту в зовнішнє середовище [2, с.432].

Таким чином основна роль управління – підтримка балансу між цими трьома процесами і мобілізація ресурсів на здійснення цих процесів.

Внутрішньоорганізаційні процеси, що формуються і направляються менеджментом, включають в себе три основних підпроцеси: прийняття рішень, координація, комунікація [3, с. 32].

З іншого боку, управління (менеджмент) – мистецтво працювати за допомогою інших людей. Це найважливіша складова роботи, без якої неможливий кар'єрний зріст [3, с.32].

В.Ріс обгрунтовано вважає, що зазвичай менеджерами (управлінцями) стають фахівці високого класу, які, на жаль, рідко володіють необхідними навичками керування [1, с.58].

Під координацією і, відповідно, комунікацією розуміються такі процедури:

а) безпосереднє керівництво діями у вигляді розпоряджень, наказів і пропозицій;

б) створення системи норм і правил, що стосуються діяльності організації [4, с.112].

Анрі Файоль, якого вважають батьком класичного менеджменту зазначав, що організувати – означає «будувати подвійний – матеріальний і соціальний – організм підприємства» [1, с.57].

Інший відомий дослідник М.Мескон стверджує, що для того, щоб розглядати деяку групу як організацію, необхідна наявність таких складових:

- 1) хоча б 2-х осіб, які вважають себе частиною цієї групи;
- 2) хоча б однієї мети, яку розуміють як загальну всі члени цієї групи;
- 3) членів групи, що працюють для досягнення значущої для всіх мети [4, с.112].

Отже, з'єднавши в одне ціле ці істотні характеристики, можна дати наступне визначення організації:

організація – є група людей, діяльність яких свідомо координується для досягнення загальної мети [5].

У сучасній комунікативістиці, присвяченій дослідженням комунікацій в організаціях, існують різні підходи як до визначення комунікацій в організації, так і до їх класифікації. Автор книги «Підприємство майбутнього. Структура, методи і стиль керівництва» Г.Амельбург визначає комунікативні процеси в організації, порівнюючи їх з живим організмом. Він представляє організацію як

систему, утворену певними функціями: власне організацією, комунікацією, мотивацією. Де, в розумінні автора, організація – структура, яка робить можливим протікання процесів («скелет»); комунікація – функція управління, що дозволяє за допомогою правильно організованої передачі інформації забезпечити надійне з'єднання всіх ланок ланцюга («нервова система»). Мотивація відіграє роль регулятора всіх інших функцій («психіка») [5].

Зі сказаного випливає наступне визначення комунікацій в організації. Комунікації в організації – це інформаційні взаємодії, в які люди вступають при виконанні своїх функціональних обов'язків або посадових інструкцій.

Кожна організація має свою внутрішнє і зовнішнє середовище, в якому здійснюється операційна діяльність.

Внутрішнє середовище організації – це та частина загального середовища, яка знаходиться в рамках організації. Внутрішнє середовище формується відповідно до цілей, завдань та ресурсів організації [7, с.402].

Внутрішнє середовище складається зі структур, які реалізують наступні цілі та завдання:

- кадрова структура – взаємодія менеджерів і робітників, найм, навчання і просування кадрів, оцінка результатів праці і стимулювання, створення і підтримка відносин між працівниками

- організаційна структура – комунікаційні процеси, регулювання норм, правил взаємодії, процедури розподілу прав і відповідальності, ієрархія підпорядкування;

- виробнича структура – це виготовлення продукту, постачання і ведення складського господарства, обслуговування технічного парку, здійснення досліджень і розробок;

- маркетингова структура включає в себе стратегію ціноутворення, стратегію просування продукту на ринку, вибір ринків збуту і систем розподілу;

- фінансова структура включає в себе процеси, пов'язані із забезпеченням ефективної взаємодії [6, с.297].

При аналізі зовнішнього впливу на організацію слід враховувати характеристики взаємозв'язку, складності, рухливості і невизначеності зовнішнього середовища.

Отже, варто пам'ятати, що сприятливий морально-психологічний мікроклімат в організації соціальної сфери є однією з важливих передумов підвищення продуктивності праці всіх працівників, а ефективність існування соціальної організації залежить від того, наскільки налагоджені внутрішні та зовнішні комунікації між усіма її елементами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Базалійська Н., Гук, П. Формування сприятливого соціально-психологічного клімату в колективі підприємства. *Вісник Одеського національного університету імені І. І. Мечникова. Серія: Економіка*, 21(2). 2016. С. 56–60.
2. Бебик М. Інформаційно-комунікаційний менеджмент у глобальному суспільстві: психологія, технології, техніка публік рилейшнз: моногр. К.: МАУП, 2009. 440 с.
3. Бацевич Ф.С. Основи комунікативної лінгвістики: підручник для студентів вищих навчальних закладів. К.: Академія, 2006. 342с.: рис., табл.
4. Коломінський Н. Л. Психологія менеджменту в освіті (соціально–психологічний аспект): монографія. К.: МАУП, 2000. 286 с.
5. Луцик Р. С. Оцінка впливу соціально-психологічного клімату колективу на кадровий потенціал організації. *Ефективна економіка*. 2016. №10. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=1473>.
6. Максимович А. Соціально-психологічний клімат колективу та шляхи його оптимізації. *Актуальні проблеми менеджменту та публічного управління в умовах інноваційного розвитку економіки: зб. наук. праць*. Тернопіль: ТНЕУ, 2020. С. 297–299.
7. Шкердіна А. А. Значення ролі керівника у формуванні сприятливого соціально-психологічного клімату в колективі. *Проблеми сучасної педагогічної освіти*. 2018. № 63. С. 402–404.

Наталія КОСТЕНКО,

Дмитро КАРДАШ

ЗАКОНОМІРНОСТІ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ ЛЮДЕЙ З ОБМЕЖЕНИМИ ФУНКЦІОНАЛЬНИМИ МОЖЛИВОСТЯМИ

Протягом останніх років, до початку повномасштабного вторгнення в Україну, відзначаються позитивні тенденції у сфері соціальної політики, спрямовані на підтримку людей з обмеженими можливостями та їхніх родин. В цей період було розроблено ряд документів, відповідно до яких державні структури, громадські організації та приватні ініціативи мали здійснювати заходи, спрямовані не лише на забезпечення здоров'я населення та запобігання

інвалідності, але й на створення умов для реабілітації людей з інвалідністю, задоволення їхніх інтересів, інтеграцію в суспільство та професійну діяльність.

У практиці соціальної реабілітації людей з обмеженими функціональними можливостями використовуються такі основні міжнародні документи: Всесвітня декларація прав людини (1948 рік), Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права (1966 рік), Декларація соціального прогресу і розвитку (1969 рік), Декларація про права розумово відсталих осіб (1971 рік), Конвенція про права дитини (1989 рік), Всесвітня декларація про особливості впливу, захисту і розвитку дітей (1990 рік), Конвенція та Рекомендації про професійну реабілітацію та зайнятість інвалідів (1983 рік) [3, с. 24-25].

Узагальнюючи важливі аспекти теорії соціально-педагогічної реабілітації, слід зауважити, що вони визначають сутність і практичний зміст цієї концепції у соціальній роботі з індивідами, що мають інвалідність, і визначають стратегічні напрямки впровадження наукових досягнень у сферу соціального захисту. В цьому контексті у соціальній роботі з особами з інвалідністю можна виділити як загальні, так і специфічні закономірності.

До загальних закономірностей варто віднести:

1. Зміна сутності державної політики відносно осіб з обмеженими можливостями та розроблення відповідних механізмів для її впровадження.

2. Ключовим фактором для успішного вирішення актуальних проблем соціальної реабілітації осіб з обмеженими можливостями є напрямок державної політики щодо цієї категорії населення.

3. Обмеженість життєдіяльності особи може виявлятися у повній чи частковій втраті її здатності до самообслуговування, рухової активності, орієнтації в просторі, спілкування, контролю над власною поведінкою та можливості повноцінно займатися трудовою діяльністю [1, с. 15-23].

Щодо вищезазначеного, однією з ключових місій держави є забезпечення соціального захисту для цієї особливо вразливої категорії населення, створення для них необхідних умов для особистого розвитку та реалізації їхнього

інтелектуального чи творчого потенціалу. Це досягається через активну участь осіб з інвалідністю у відповідних державних програмах, розроблених з урахуванням їхніх унікальних потреб та регульованих наданням соціальної підтримки у відповідності до чинного законодавства для подолання існуючих бар'єрів. З цією метою, держава надає додаткові гарантії для реалізації прав та законних інтересів осіб з обмеженими можливостями, зокрема, приділяючи особливу увагу їхнім дітям. Важливо зауважити, що сьогодні ця категорія населення та їхні сім'ї залишаються однією з найбільш соціально незахищених.

З останніх років у державі і суспільстві відзначаються позитивні тенденції в сфері соціальної політики щодо осіб з обмеженими можливостями та їхніх сімей, що відображається у виконанні першої з вищеописаних закономірностей. Було розроблено ряд документів, які передбачають, що державні органи, громадські організації та приватні ініціативи спільно вживають заходи, спрямовані не лише на забезпечення здоров'я населення та запобігання інвалідності, але й на створення сприятливих умов для реабілітації осіб з інвалідністю, задоволення їхніх потреб, інтеграцію у суспільство та професійну діяльність.

Завдяки загальнодержавним і регіональним програмам, які об'єднують зусилля різних відомств, Україна зуміла впровадити ефективний механізм реалізації державної політики та вирішення проблем осіб з інвалідністю. Особливе значення має цільова Концепція соціальної реабілітації осіб з інвалідністю, схвалена постановою Кабінету Міністрів України від 12 жовтня 2000 року № 1545, а також Закон України «Про основи соціальної захищеності цієї категорії населення» від 5 липня 2001 року [4].

В рамках цих програм виконуються різні заходи, спрямовані на різні аспекти проблеми соціально-педагогічної реабілітації. До них відносяться:

1. Розробка програмно-методичного забезпечення для спеціальних (корекційних) освітніх установ, включаючи розробку змісту спеціальної освіти, планування соціально-трудової адаптації та психолого-педагогічної реабілітації для осіб з порушенням інтелектуального розвитку.

2. Підвищення кваліфікації та підготовка фахівців, які працюють з особами з обмеженими можливостями. Розробка пакетів науково-методичних навчальних матеріалів для спеціалістів і батьків з метою навчання осіб з порушеннями емоційно-вольової сфери як індивідуально, так і в груповому форматі в процесі їх інтеграції в оточення здорових осіб.

3. Створення і розвиток Центрів реабілітації для осіб з обмеженими можливостями. На даний момент була розроблена модель психолого-педагогічної консультації з діагностичним підходом.

4. Розробка нових моделей освіти для осіб з інвалідністю, спрямованих на їх освітнє та соціальне вдосконалення [2].

Неоспоримим є факт, що серед усіх важливих документів, які надають загальну основу та напрямок для вжиття конкретних заходів на національному та міжнародному рівнях у галузі захисту прав людей з інвалідністю та їх включення в нормальне суспільне життя, виділяється Декларація про права інвалідів, прийнята Генеральною Асамблеєю ООН в грудні 1971 року.

Важливим аспектом, на який слід звернути увагу, є те, що права людини, включаючи осіб з обмеженими можливостями, народжуються в сім'ї, яка є природним оточенням для зростання та благополуччя всіх її членів, особливо дітей. У сфері соціальної роботи невідомо важливо враховувати, що права людини та права дитини є нероздільними від прав сім'ї, а сама сім'я виступає їхнім гарантом. Це забезпечує захист дитини від будь-яких порушень її гідності та прав.

Несумнівно, внутрішні ресурси та потенціал сім'ї є комплексним і інтегральним показником її соціальної стабільності. Ефективність цього потенціалу виявляється в здатності всіх членів сім'ї, за необхідності, мобілізувати свої можливості для підтримки того, хто найбільше потребує допомоги. Відходячи від такого підходу, можна зазначити, що внутрішні ресурси та потенціал сім'ї є важливим елементом загальної системи реабілітаційних заходів, і їхнє значення важко переоцінити.

Загально вказані закономірності відображають найбільш суттєві зв'язки та

взаємозв'язки між спеціалістами з соціальної реабілітації, особою з обмеженими функціональними можливостями і її сім'єю, а також всіма соціальними інститутами, які на різних рівнях мають сприяти успішності процесу соціально-педагогічної реабілітації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Квітко, Н. Соціально-психологічні особливості адаптації та реабілітації дітей з обмеженими функціональними можливостями/ Н. Квітко // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології : науковий журнал / МОН України, Сумський державний педагогічний ун-т ім. А. С. Макаренка ; кол.: А. А. Сбруєва, М. А. Бойченко, О. А. Біда та ін.]. – Суми : СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2021. – № 4 (108). С. 15–23.
2. Котикова О.М. Особливості організації навчального процесу студентів з функціональними обмеженнями у закладах вищої освіти. Дипломна робота. Київ, 2020. - С. 78.
3. Мирошніченко Н. О. Світовий досвід вирішення соціальних проблем осіб з функціональними обмеженнями // Соціальна робота в Україні: теорія і практика [наук, метод, журнал]. 2007. -№ 2. С. 24-35.
4. Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні. Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/875-12#Text>

Ірина КАРПИЧ

ПРОФІЛАКТИКА СОЦІАЛЬНОГО СИРІТСТВА ДІТЕЙ В КОНТЕКСТІ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

В умовах сьогодення все більшої уваги привертають такі соціальні явища, як зниження рівня престижу сімейних стосунків, зниження рівня відповідальності батьків до своїх обов'язків, підвищення криміногенної ситуації в країні, спотворене уявлення про моральні норми та соціальні зв'язки тощо. Всі ці причини призводять до погіршення рівня захищеності дітей, зростання кількості дітей-сиріт при живих батьках, так званих соціальних сиріт.

Нестабільна ситуація, яка сьогодні існує в країні, значно загострила соціальні проблеми населення, що насамперед вплинуло на найбільш вразливу категорію суспільства – дітей.

Питання соціального сирітства є однією з актуальних проблем сучасного суспільства, оскільки тисячі дітей кожного року залишаються без батьківського піклування та опіки, що не тільки порушує права та інтереси дітей, але й має серйозні соціальні та економічні наслідки для всієї країни в цілому.

Досліджуваній темі присвячено багато наукових праць, які стосувалися різних аспектів проблеми соціального сирітства та шляхів її розв'язання. Серед українських науковців, які досліджували дану тему можна відзначити наступних: І. Іваненко, Л. Кальченко, І. Лопатченко, С. Одинець, Г. Хархан, Х. Чернописька, О. Товстуха та ін.

У Законі України «Про охорону дитинства», зазначається, що діти, які позбавлені батьківського піклування, це «...діти, які залишилися без піклування батьків у зв'язку з позбавленням їх батьківських прав, відібранням у батьків без позбавлення батьківських прав, визнанням батьків безвісно відсутніми або недієздатними, оголошенням їх померлими, відбуванням покарання в місцях позбавлення волі та перебуванням їх під вартою на час слідства, розшуком їх органами внутрішніх справ, пов'язаним з ухиленням від сплати аліментів та відсутністю відомостей про їх місцезнаходження, тривалою хворобою батьків, яка перешкоджає їм виконувати свої батьківські обов'язки, а також діти, розлучені із сім'єю, підкинуті діти, діти, батьки яких невідомі, діти, від яких відмовились батьки, та безпритульні діти...» [6].

Великий тлумачний словник української мови розкриває поняття «соціальна сирота» як: «...дитина, підліток, яка втратила батька або матір, або обох батьків, внаслідок позбавлення останніх батьківських прав та залишилася без рідних та близьких...» [3].

Проаналізувавши ряд наукових праць щодо означеної проблеми спостерігаємо, що дослідники виділяють різні причини виникнення означеного явища.

Так, дослідник В. Яремчук виділяє два критерії причин виникнення феномену соціального сирітства: зовнішній негативний вплив на родину та внутрішні негативні фактори [8].

Дослідниця О. Безпалько виокремлює просту сукупність причин соціального сирітства, а саме: низький матеріальний рівень сім'ї; відсутність власного житла; асоціальний спосіб життя; примушення дітей до жебракування; різні форми насильства щодо дітей у сім'ї та державних закладах опіки [2].

Наукові праці І. Галатиря наголошують на тому, що причинами зростання кількості дітей-сиріт та дітей-позбавлених батьківського піклування є недостатня увага суспільства до проблем функціонування сім'ї [4].

Одним із способів зменшення кількості соціальних сиріт у суспільстві є профілактика цього негативного явища. Профілактика передбачає запобігання виникненню проблеми, тобто вчасне виявлення та реагування на фактори, що можуть призвести до залишення дитини без батьківського піклування.

Як зазначається в Енциклопедії для фахівців соціальної сфери, термін «профілактика» це «...науково обгрунтовані і своєчасно вжиті дії, що спрямовані на запобігання будь-яких фізичних чи психологічних зіткнень в межах відповідної групи ризику в суспільстві, а також на захист нормального рівня життя людини, його підтримку та збереження, допомогу у досягненні відповідних цілей та розкриття внутрішнього потенціалу» [5].

Однією із національних кроків щодо профілактики соціального сирітства є «Національна стратегія профілактики соціального сирітства на період до 2020 року», яка передбачає забезпечення належного соціального захисту дітей та сімей, що мають дітей і опинилися в складних життєвих обставинах, утвердження в суспільстві сімейних цінностей, виховання відповідального батьківства [7].

В Енциклопедії для фахівців соціальної сфери зазначається, що серед найважливіших завдань соціальної роботи є профілактика соціального сирітства. Соціальні працівники співпрацюють з родинами та дітьми, які потенційно можуть опинитися в складній життєвій ситуації, допомагають забезпечити їхній доступ до освіти, медичної допомоги, житла та інших необхідних ресурсів [5].

Варто пам'ятати про важливість профілактики соціального сирітства на рівні суспільства загалом. Необхідно сприяти розвитку належних умов для здорового розвитку дітей, створювати робочі місця та забезпечувати стабільний дохід для батьків, що дозволить їм забезпечувати своїх дітей. Також важливо популяризувати цінності сім'ї та родини, сприяти формуванню у свідомості

громадян усвідомлення важливості родини та її ролі у формуванні та розвитку особистості.

Результати нашого дослідження дають підстави такий висновок, що діяльність соціального працівника з профілактики соціального сирітства повинна базуватися безпосередньо на впливові, що дозволить зменшити кількість соціальних дітей-сиріт у суспільстві. Зокрема це консультування сімей, що перебувають у складних життєвих обставинах; соціальна підтримка сімей у вирішенні їхніх проблем; раннє втручання; робота з дітьми, які перебувають у складних життєвих ситуаціях; створення та розвиток родинно-орієнтованих програм та проєктів; розвиток співпраці між установами та організаціями, що працюють з дітьми та сім'ями. Соціальна робота в цьому процесі відіграє ключову роль, оскільки забезпечує належний захист та підтримку дітей та їхніх сімей, сприяє розвитку та формуванню здорової та гармонійної особистості у майбутньому, запобігає соціальній незахищеності з метою покращення якості їхнього життя.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Артющкіна Л. М. Сирітство в Україні як соціально-педагогічна проблема (соціально-правовий аспект). Суми : СумДПУ ім. А.С.Макаренка, 2002. 268 с.
2. Безпалько О. В. Соціальна педагогіка в схемах і таблицях: навч. посібник. Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. К.: Логос, 2003. С. 102-103.
3. Великий тлумачний словник сучасної української мови : [близько 250000 термінів / уклад. та голов. ред. В. Т. Бусел]. Київ ; Ірпінь : Перун, 2005. 1728 с.
4. Галатир І. А. Щодо причин виникнення явища соціального сирітства у сучасному українському суспільстві. *Вісник ЛНУ ім. Тараса Шевченка*. 2012. № 19. С.10-12.
5. Енциклопедія для фахівців соціальної сфери / за заг. ред. проф. І. Д. Звереві. Київ, Сімферополь : Універсум. 2012. 536 с.
6. Про охорону дитинства: Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text> (дата звернення: 15.09.2023).
7. Про національну стратегію профілактики соціального сирітства на період до 2020 року [Електронний ресурс] : Указ Президента України від 22 жовтня 2012 року №609/2012. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/609/2012#Text>
8. Яремчук В. В. Феномен соціального сирітства як наукова проблема. *Вісник психології і педагогіки ПНУ ім. В. Стефаника*. 2010. № 15. С. 7–10.

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ АДАПТАЦІЇ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ

Внутрішнє переміщення осіб (ВПО) стає однією з найбільш актуальних соціальних проблем у сучасному світі через конфлікти, природні катастрофи та інші небезпеки. Для цієї уразливої групи населення адаптація до нового середовища стає складним завданням. У даній статті розглянемо соціально-психологічні особливості адаптації внутрішньо-переміщених осіб і важливі фактори, які впливають на їхню успішну інтеграцію в нове оточення [1].

1. Травматичні досвіди та психологічний стрес

Однією з найважливіших соціально-психологічних особливостей ВПО є травматичні досвіди, які вони пережили внаслідок конфлікту, насильства або природних катастроф. Ці травми можуть включати фізичні, емоційні та психологічні страждання. Адаптація в таких умовах вимагає надання психологічної підтримки та консультування, спрямованого на подолання стресу.

2. Втрата рідного оточення та ідентичності

ВПО часто втрачають своє рідне оточення, домівки, родину та спільноту, що впливає на їхню ідентичність. Процес відчуження може спричинити внутрішні конфлікти і створювати бар'єри для адаптації. Соціальні працівники повинні допомагати ВПО відновити почуття належності і ідентичності, сприяючи збереженню культурних та соціальних зв'язків.

3. Економічна нестабільність та втрата засобів до існування

ВПО часто втрачають роботу та майнові цінності, що призводить до економічної нестабільності. Призначена їм матеріальна допомога стає ключовим чинником в їхній адаптації. Соціальні працівники повинні надавати необхідну підтримку в забезпеченні житла, харчування і доступу до основних послуг.

4. Співпраця з місцевим населенням та подолання стигми

Соціальна інтеграція ВПО також залежить від співпраці з місцевим населенням. Важливою складовою адаптації є побудова позитивних відносин та подолання стигми і дискримінації. Соціальні працівники можуть сприяти цьому процесу, організовуючи освітні та інформаційні заходи для місцевого населення.

5. Розвиток навичок та самопомоги

Сприяючи адаптації ВПО, соціальні працівники повинні сприяти розвитку навичок самопомоги, фінансової грамотності та інших навичок, які дозволять цій групі вести незалежний спосіб життя.

Підсумовуючи, адаптація внутрішньо переміщених осіб є складним процесом, який вимагає комплексного підходу та спеціалізованої підтримки. Соціально-психологічні особливості цього процесу включають травматичний досвід, втрату ідентичності, емоційний стрес, економічну нестабільність та культурну адаптацію.

Спільні зусилля урядових установ, громадських організацій, соціальних працівників, психологів та інших фахівців є необхідними для успішної адаптації ВПО. При цьому важливо враховувати культурну та індивідуальну специфіку потреб цієї уразливої групи населення [2].

Адаптація ВПО є важливим етапом у їхньому житті, і від успіху цього процесу залежить їхня подальша інтеграція та добробут. Тому психосоціальна підтримка та робота з ВПО має залишатися в центрі уваги громадськості, фахівців та рішень, прийнятих на рівні урядових структур і глобальних гуманітарних організацій.

Попри всі зусилля та підтримку, що надається внутрішньо-переміщеним особам, існують низка перспектив та викликів, які варто враховувати в процесі адаптації:

Тривалість процесу: Адаптація ВПО може бути тривалим процесом, і успішна інтеграція може займати роки. Фахівці повинні бути готові до тривалих та стабільних програм підтримки.

Травматичний досвід: Важливо пам'ятати, що травматичний досвід ВПО може впливати на їхню психічну та фізичну стійкість. Психологічна допомога та терапія мають бути доступними та доступними.

Доступ до освіти та робочих місць: Важливо забезпечити ВПО доступ до освіти та можливостей для отримання робочих місць. Освіта і зайнятість є ключовими факторами для успішної адаптації.

Психосоціальна підтримка: Перспективою є подолання стигми щодо ВПО та підвищення усвідомленості суспільства щодо їхніх потреб. Це сприятиме створенню більш прийнятної та підтримуючого середовища.

Співпраця на рівні громади: Важливим є співпраця з місцевими громадами для забезпечення інтеграції ВПО. Місцеві громади можуть відігравати ключову роль у процесі адаптації та відновленні.

Постійна оцінка та вдосконалення підходів: Соціальні працівники, психологи та інші фахівці повинні постійно вдосконалювати свої методи та підходи до роботи з ВПО, враховуючи змінні потреби та ситуації.

Забезпечення адаптації ВПО – це важливе завдання для суспільства, оскільки ця група населення стикається з численними викликами. Лише через спільні зусилля соціальних працівників, психологів, громадських організацій та урядових структур можна досягти успішної адаптації та інтеграції ВПО в нове оточення [3].

Отже соціально-психологічні особливості адаптації внутрішньо-переміщених осіб є складним і багатоаспектним. Соціальна робота грає ключову роль у наданні підтримки та сприянні успішній інтеграції цієї уразливої групи в нове оточення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Адаптація, дезадаптація і реадаптація людини [Електронний ресурс] : Режим доступу до журн.:<http://www.ukrainereferat.org>.
2. Діхтяренко А. Потреби та проблеми внутрішньо переміщених осіб. / А.Діхтяренко, [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.khpg.org/en/pda/index.php?id=1451930074>
3. Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб». [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1706-18>

ОСОБЛИВОСТІ ІНТЕГРАЦІЇ ДІТЕЙ З ІНВАЛІДНІСТЮ

В умовах розвитку інклюзивної освіти особливого значення набуває питання інтеграції дітей з інвалідністю до соціального середовища та закладів освіти.

Інтеграція дітей з інвалідністю передбачає взаємодію двох сторін: самої дитини та соціального оточення (соціального середовища). Соціальне оточення можна розділити на близьке і далеке. Якщо дитина не живе в школі-інтернаті, сім'я є її найближчим оточенням. При настанні шкільного віку перед батьками постає питання, чи залишити дитину в звичному оточенні і визначити її на індивідуальне навчання, чи розширити простір взаємодій, включивши її в шкільне середовище. У школі в «ближнє коло» включається учнівський та педагогічний колектив. Успішність інтеграції визначається тим, наскільки активною, позитивною і змістовною є взаємодія всіх суб'єктів інтеграції. Успішність взаємодії, в свою чергу, залежить від рівня підготовленості суб'єктів.

Як засвідчує теоретичний аналіз, різні підходи до проблем інтеграції породжують різні класифікації даної наукової категорії, в основі яких лежать різні аспекти досліджень. Так, залежно від загальної діяльності, можуть бути виокремлені соціальні та освітні (педагогічні) типи інтеграції. Соціальна інтеграція передбачає сумісне проведення вільного часу в межах упорядкованих відносин між індивідами, групами, організаціями.

Аналіз літератури й досвід організації інтегрованого навчання та виховання показують, що інтеграція дитини з інвалідністю в соціальне середовище, особливо в шкільному віці, без забезпечення необхідних умов не приносить позитивного результату і пов'язана з психологічним дискомфортом в силу несформованої громадської думки і неготовності самої дитини.

Необхідна цілеспрямована соціально-психологічна робота з формування адекватного ставлення до дитини з боку її соціального оточення (здорових однолітків, їх батьків, педагогів загальноосвітніх шкіл, соціальних педагогів, громадськості) і підготовка самої дитини до виконання соціальних функцій у вигляді міжгалузевої взаємодії в реалізації соціально освітніх програм, які передбачають міжвідомчий принцип в організації позитивної взаємодії, зміна соціального середовища і громадських переконань.

Термін «інтеграція» можемо зустріти під час розгляду кроскультурних наук, зокрема в етнічній психології. В полі досліджень науки цей термін використовують щодо осіб, які відрізняються за національністю, віком, а також з метою характеристики субкультур. Термін підкреслює належність індивіда до певної соціальної групи. У соціально-педагогічних джерелах це поняття має широке значення. Воно трактується як можливість реалізації прав осіб з інвалідністю на прийняття участі у всіх видах суспільного життя нарівні з іншими членами суспільства [3].

І. Калініченко запропонувала класифікувати освітню інтеграцію у контексті взаємозв'язку системи «дитина – навчальний заклад» (табл. 1).

Таблиця 1

Класифікація типів інтеграції за І. Калініченко [1]

Тип інтеграції	Тип зв'язку у системі «дитина – навчальний заклад»
Соціальна	залучення дітей з особливими освітніми потребами до участі разом з іншими дітьми в позакласній діяльності (екскурсії, масові заходи), однак вони не навчаються разом
Функціональна	спільне навчання дітей з особливими освітніми потребами разом з дітьми з типовим рівнем розвитку в одній школі
Часткова	навчання дітей з особливими освітніми потребами в окремому спеціальному класі або відділенні школи й відвідування тільки окремих загальноосвітніх заходів
Абсолютна	навчання дітей з особливими освітніми потребами в загальноосвітніх класах упродовж усього терміну
Зворотна	навчання дітей з типовим рівнем розвитку у спецшколах
Спонтанна або неконтрольована	навчання дітей з особливими освітніми потребами в загальноосвітніх закладах без отримання належної спеціальної підтримки

Суб'єктами інтеграційного процесу є в першу чергу самі діти з інвалідністю, які також повинні бути підготовлені до інтеграції. Результатом зусиль в цьому напрямі буде здатність дитини виконувати соціальні функції, властиві здоровим дітям. Під соціальними функціями або соціальними вміннями розуміється трудова діяльність, навчання, здатність до читання, письма, комунікативна здатність та ін. У той час, як більшість людей можуть навчитися соціальним умінням при мінімальному навчанні, діти з інвалідністю потребують систематичного навчання цим навичкам. Тому, одним з головних чинників, що визначають характер інтеграції дитини в суспільство, є не рівень розвитку, а особистісні якості дитини. Завдання розвитку необхідних особистісних якостей вирішується за допомогою підвищення особистісного статусу дитини, формування адекватної самооцінки, адекватного ставлення до свого дефекту, перцептивних та інтелектуальних можливостей і, відповідно до останнього, зростання рівня прагнень, активізації життєвої позиції.

Досвід роботи, направленої на інтеграцію дітей з інвалідністю, показав, що для інтеграції дітей поряд зі здійсненням роботи з підготовки їх до інтеграції необхідне виконання низки умов:

- взаємодія відомств, організацій та установ, в тій чи іншій мірі покликаних вирішувати проблеми дитячої інвалідності;
- комплексність у вирішенні поставлених завдань;
- підготовленість суб'єктів соціального виховання дітей з інвалідністю (батьків, однокласників, учнів загальноосвітньої школи різного віку, їхніх батьків, педагогів початкової, середньої та старшої ланки до взаємодії з дитиною і між собою.)

Отже, інтеграція дітей з інвалідністю, як в соціальне оточення, так і в освітнє середовище, передбачає налагодження ефективної взаємодії між усіма учасниками цього процесу, створення необхідної інфраструктури, наявність законодавчої бази, яка працює.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Калініченко І. О. Понятійна термінологія інклюзивної освіти в Україні. *Постметодика*. 2011. № 1(98). С. 12–17.

2. Сідельнік Л., Іванова О. Нові підходи до розроблення стандартів соціальних послуг. Стандарти соціальних послуг. Збірка проектів документів / ред. Сідельнік Л. Київ, 2007. 175 с.

*Лілія МОРГАЙ,
Василь КОЗАК*

ЗМІСТ ТА ЗАВДАННЯ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ НАСЕЛЕННЯ У ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАДАХ

Соціальний захист населення є однією з необхідних складових розвитку соціальної держави, яка створює основи для соціального прогресу країни, адаптації суспільної життєдіяльності до вимог соціальної орієнтації, забезпечення процесів соціальних змін реальним, а не формальним змістом відповідно до потреб і викликів суспільного розвитку України [1].

В Україні, як соціальній державі, завдання формування дієвої системи соціального захисту детермінуються процесами досягнення нашої державою орієнтирів, проголошених в Основному Законі України – Конституції України. Так, в статті 1 Конституції України «проголошена демократичною, правовою і соціальною державою, а це означає, що гарантування та реалізація цих положень є одними з найбільш актуальних стратегічних завдань нашої держави на сучасному етапі» [2].

Термін «соціальний захист» в Україні має конституційне закріплення і включає «право на підтримку громадян у випадках повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, губителів годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у разі старості та в інших ситуаціях, передбачених законодавством. Ця можливість гарантується через обов'язкову державну соціальну страховку, що реалізується за рахунок внесків громадян, підприємств, установ і організацій, а також державного та інших джерел фінансування соціального забезпечення; створенням мережі державних, комунальних та приватних закладів для догляду за нездатними до праці особами» [2].

Основними складовими соціального захисту є:

- соціальне страхування економічно активного населення;
- пенсійне забезпечення; соціальна допомога найбільш вразливі категоріям;
- надання матеріальної допомоги сім'ям з дітьми;
- компенсації, індексації та пільги населенню;
- соціальне обслуговування тощо [2].

Трансформаційні процеси у всіх сферах суспільної життєдіяльності, розвиток ринкових відносин з особливою гостротою актуалізують необхідність підвищення гарантій соціального захисту для значної частини населення України, особливо пільгових категорій громадян. Поглиблення кризових явищ у соціальній й економічній сфері, агресивність прояву ринкових відносин зумовили зниження рівня і якості життя значної кількості людей, що обумовлює необхідність підвищення ефективності соціального захисту населення з орієнтацією його інструментарію на зниження соціальної напруги, зменшення соціальної та майнової стратифікації [1].

В цьому зв'язку особливого значення набуває забезпечення системного характеру соціального захисту через чітке законодавчо-нормативне встановлення постійних грошових виплат, компенсацій з бюджетів різних рівнів та надання періодичної підтримки через виплату одноразових грошової та матеріальної допомоги з різних фондів.

Багатоаспектність поняття «соціальний захист» формує передумови розгляду його у широкому та вузькому розумінні.

Так, «поняття соціальний захист» у широкому розумінні визначають як: діяльність держави, спрямовану на забезпечення формування й розвитку повноцінної особистості, виявлення й нейтралізацію негативних факторів, що впливають на неї, створення умов для самовизначення і ствердження у житті.

У вузькому розумінні соціальний захист визначають як: «сукупність економічних і правових гарантій, що забезпечують додержання найважливіших соціальних прав громадян, досягнення соціально прийняттого рівня життя».

За функціональною ознакою та механізмами формування джерел здійснення соціальних виплат, соціальний захист є складною системою, яка передбачає реалізацію функцій соціального сприяння і захисту на різних рівнях та за участю різних суспільних інституцій [3].

«Суб'єктами соціального захисту є всі громадяни, а не лише ті, які, зважаючи на об'єктивні обставини, втратили роботу (безробітні, пенсіонери, хворі, інваліди тощо)».

Для розуміння сутності соціального захисту як складного механізму, доцільним є розгляд серед його складових аспектів, поряд з соціальним забезпеченням, гарантування вимог з охорони праці, забезпечення доступу до послуг сфери здоров'я, реалізацію заходів з охорони навколишнього природного середовища, інші заходи, що формують сприятливі умови для життєдіяльності людей [1].

Отже, підводячи підсумки терміну соціальний захист, можна стверджувати, що соціальний захист – це система правової, матеріальної, фінансової підтримки вразливих верств населення та забезпечення соціальних гарантій для економічно активних членів суспільства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Завіруха Н. С. Механізм забезпечення соціального захисту жителів громади в умовах децентралізації. Матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю «Актуальні проблеми менеджменту та публічного управління в умовах інноваційного розвитку економіки» (м. Тернопіль, 28 травня 2021 року).
2. Кравченко М. В. Захист соціальний. Енциклопедія державного управління. Київ, 2019. 648 с. С. 270- 271.
3. Мельничук Л. М. Державне управління соціальним розвитком регіонів. Монографія. Луцьк: Терен, 2018. 440 с.

*Наталія КОЛЯДА,
Наталія ПОЛІЩУК,
Назарій КОЛЯДА*

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ ДО ВОЛОНТЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Системні перетворення в демократичному суспільстві вимагають висококваліфікованих фахівців у всіх сферах життєдіяльності людини, а особливо – у галузі соціальної роботи. Пріоритетним напрямом у підготовці майбутніх соціальних працівників є набуття ними навичок та вмінь, здатності в складних умовах сучасності приймати виклики і кваліфіковано вирішувати життєві ситуації.

На думку теоретиків і практиків, місія соціальної роботи як професійної діяльності глибоко співзвучна із основними положеннями Концепції сталого розвитку: «Соціальна робота як сукупність професійних практик на індивідуальному, груповому, громадському рівнях може мати вплив на досягнення цілей сталого розвитку суспільства посередництвом змін індивідуальної та соціальної свідомості, поведінки, цінностей, ставлень та стереотипів, норм і традицій, взаємодій та відносин» [1, с. 76].

У зв'язку з цим питання залучення студентів до волонтерської діяльності є актуальними, оскільки різноманітність напрямів, форм і методів волонтерської діяльності відкриває широкі перспективи для активізації духовного, інтелектуального та культурного потенціалу всіх учасників навчально-виховного процесу [6, с. 56].

Волонтерство – один із видів залучення молоді до відстоювання активної громадянської позиції, який дозволяє проявити максимально свої здібності та вміння, завдяки яким можна допомогти іншим людям у вирішенні їх проблем.

З метою виявлення розуміння студентами питань волонтерства, волонтерського руху та залученості до цього процесу нами було проведено опитування серед студентської молоді різних спеціальностей. Анкета «Що мені відомо про волонтерство?» охоплювали питання про загальні уявлення про

явище волонтерства, ставлення до волонтерства як суспільного явища, особистої долученості до волонтерської діяльності, мотивації займатися волонтерською діяльністю, потребі у спеціальних компетентностях та ін.

Так, на запитання «Чи варто, на Вашу думку, стимулювати людей до залучення до волонтерської діяльності? Переважна більшість опитаних (89,9%) дали позитивну відповідь.

Відповіді щодо актуальних напрямів волонтерської діяльності:

- допомога українським військовим/постраждалим внаслідок бойових дій;
- підтримка знедолених категорій населення (сироти, пенсіонери, малозабезпечені) турбота про довкілля;
- організація дозвілля
- ремонтні роботи;
- охорона навколишнього середовища допомога бездомним тваринам збір коштів на суспільно-корисні цілі виконання;
- поширення гуманістичних та альтруїстичних ідей та настроїв в суспільстві;
- спортивне волонтерство;
- здоров'язбережувальна діяльність (здоров'язбережувальне волонтерство);
- інклюзивне волонтерство.

Серед причин, що перешкоджають людям займатися волонтерською діяльністю, студенти переважно назвали такі: недостатність інформації про акції, події та волонтерські організації, які їх влаштовують; нестача часу.

На запитання «До яких видів волонтерства (перерахованих вище) Ви могли б долучитися або займаєтесь зараз?» відповіді респондентів були такими:

- допомога українським військовим/постраждалим внаслідок бойових дій;

- підтримка знедолених категорій населення (сироти, пенсіонери, малозабезпечені) турбота про довкілля;
- організація дозвілля.

Результати проведеного опитування свідчать про зацікавленість студентської молоді волонтерством як суспільним явищем. Однак, переважною більшістю студенти мають уявлення (або беруть участь) про так звані традиційні напрями волонтерства. Інноваційні форми волонтерської діяльності (такі як здоров'язбережувальне волонтерство, інклюзивне волонтерство та ін.) поки є мало впровадженими у суспільну практику, що, відповідно, впливає на низький рівень залученості молоді до цих видів діяльності.

Тому одним із завдань дослідження став аналіз аудиторної роботи ЗВО – змісту освітніх компонентів, спрямованих на вивчення майбутніми фахівцями основних аспектів волонтерської діяльності. Насамперед, в контексті підготовки майбутніх соціальних працівників (соціальних педагогів), педагогів закладів позашкільної освіти.

Здійснивши скринінг освітніх програм, що реалізуються в Уманському державному педагогічному університеті імені Павла Тичини (факультет соціальної та психологічної освіти, кафедра соціальної педагогіки та соціальної роботи), виокремлюємо такі навчальні дисципліни, спрямовані на формування основ волонтерської діяльності:

- «Соціальна політика», «Соціальна молодіжна політика», «Молодіжна робота у сфері дозвілля та волонтерства» (Освітньо-професійна програма «Соціальна робота (Соціально-психологічне консультування)». Перший (бакалаврський) рівень вищої освіти) [5];

- «Методика роботи з дитячими та молодіжними організаціями», «Методика виховної роботи в гуртожитку», «Соціально-педагогічна профілактика девіантної поведінки» (Освітньо-професійна програма «Освітні, педагогічні науки» (соціально-виховна і культурно-дозвіллева діяльність в закладах освіти та громаді). Перший (бакалаврський) рівень вищої освіти) [3];

– «Теорія і практика молодіжної роботи», «Молодіжна робота» (Освітньо-професійна програма «Соціальна робота (Молодіжна робота)». Другий (магістерський) рівень вищої освіти) [4]

– «Теоретико-практичні основи молодіжної роботи», «Соціальна молодіжна політика» (Освітньо-наукова програма підготовки докторів філософії спеціальності 231 Соціальна робота) [2].

З-поміж інших заслуговують на увагу вибіркові дисципліни «Молодіжна робота у сфері дозвілля та волонтерства», «Соціальна молодіжна політика» [2], у змісті яких частково простежуються особливості використання молодіжної роботи, волонтерства в контексті формування здоров'язбережувальної компетентності особистості.

Зокрема, відповідно до робочої програми дисципліни «Молодіжна робота у сфері дозвілля та волонтерства» в межах змістового модуля 2 «Технології роботи з «дітьми вулиці» та соціально незахищеними дітьми та підлітками», теми 5 «Системи організації відпочинку та форми проведення дозвілля» передбачено, зокрема, вивчення питання в контексті формування здоров'язбережувальної компетентності:

- дозвілєво-спортивна діяльність як найпоширеніший вид дозвілля;
- дотримання здорового способу життя;
- просвітницька діяльність та засоби масової інформації;
- літні табори відпочинку, їх значення для оздоровлення, виховання етичних норм співіснування, спілкування та адаптації до «дорослого» життя;
- туризм як захоплюючий активний відпочинок і культурний розвиток особистості.

У контексті предметного поля нашого дослідження заслуговують на увагу такі теми у змісті навчальної дисципліни «Соціальна молодіжна політика»:

- *тема 1.3. Здоров'я та здоровий спосіб життя молоді в Україні:* здоров'я та молодіжна політика; програми, спрямовані на вирішення проблем здоров'я молодих людей; доступ до медичних послуг у сільській місцевості;

популяризація здорового способу життя; профілактична медицина; клініки, дружні до молоді; спорт; здоров'я у системі формальної освіти;

– тема 2.1. Патріотичне виховання та громадянство. Залучення молоді та її участь: поняття «патріотичне виховання»; забезпечення інклюзивного характеру патріотичного виховання; використання методології спільної участі в процесі навчання демократії та громадянськості; посилення громадянського виміру в патріотичному вихованні. Участь молоді; молодіжна робота; можливості позакласного навчання; роль молодіжних організацій; визнання неформальної освіти; креативні молодіжні культури [2].

Отже, волонтерство як загальне соціально-культурне, соціально-педагогічне явище набуває ще більшої актуальності в умовах сучасних соціально-економічних викликів, що викликало потребу в так званому осучасненні досліджуваного феномену, як-от: волонтерство онлайн, волонтерство під час карантину, волонтерство під час війни і т.п.

Тому і питання волонтерства, волонтерської діяльності є одним із пріоритетних у змісті підготовки майбутніх соціальних працівників як висококваліфікованих фахівців у галузі соціальної роботи, здатних розв'язувати складні спеціалізовані задачі та вирішувати практичні проблеми у професійній діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Докторські програми в Україні: досвід НаУКМА / За ред. В. П. Моренця. Київ : Універ. вид-во «Пульсари», 2010. 160 с.
2. Освітньо-наукова програма «Соціальна робота». УДПУ імені Павла Тичини. URL: <https://cutt.ly/WLakFg7> (дата запити: 28.08.2023)
3. Освітньо-професійна програма «Освітні, педагогічні науки» (соціально-виховна і культурно-дозвілєва діяльність в закладах освіти та громаді). Перший (бакалаврський) рівень вищої освіти. УДПУ імені Павла Тичини. URL: <https://cutt.ly/WLakVPX> (дата запити: 29.08.2023)
4. Освітньо-професійна програма «Соціальна робота (Молодіжна робота)». Другий (магістерський) рівень вищої освіти. УДПУ імені Павла Тичини. URL: <https://cutt.ly/aLak5hH> (дата запити: 18.09.2023)
5. Освітньо-професійна програма «Соціальна робота (Соціально-психологічне консультування)». URL: Перший (бакалаврський) рівень вищої освіти. УДПУ імені Павла Тичини. <https://cutt.ly/NLalt1R> (дата запити: 18.09.2023)
6. Романкова Лідія Волонтерська діяльність як складова формування моральних цінностей студентської молоді. Вища освіта України. 2015. № 4. С. 54-60

ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИМИ ОСОБАМИ

Термін «внутрішньо переміщені особи» трактується як «особи або групи осіб, які внаслідок воєнних конфліктів, внутрішніх безпорядків, систематичних порушень прав людини або природних чи то викликаних діяльністю людини катастроф були вимушені покинути свої домівки або місця звичайного проживання, але які не перетинали міжнародно-визнаних державних кордонів» [Цит за: 1, с. 4]. Термін внутрішньо переміщені особи вживається у міжнародних та національних нормативно-правових документах і позначає осіб, які мігрують у межах власної держави за вимушених обставин. Такими обставинами для сучасного українського суспільства на теперішньому етапі його розвитку є війна розв'язана росією проти України. Бойові дії, які точаться на сході України проти російської агресії, дали поштовх внутрішньому переміщенню осіб з територій окупованих російською федерацією в центральні та західні регіони країни.

Сам факт внутрішнього переміщення осіб виступає дестабілізуючим чинником та створює певні незручності, що пов'язані із зміною соціального оточення, проживання на новому місці, встановлення нових соціальних зв'язків (дружніх, ділових, стосунків з сусідами і т.д.), пізнання законів нового місця перебування (особливості взаємин у новому співтоваристві, права, пільги та обов'язки людини і громадянина в даній місцевості і т.д.), одержання (відновлення) соціального статусу – мати роботу, житло, реалізацію права на навчання і виховання дітей, кошти для існування тощо. Тому особливого значення у сприянні вирішення багатьох проблем внутрішньо-переміщених осіб набувають поради і супровід соціального працівника. Адже, значна частина внутрішньо переміщених осіб – це особи, які постраждали від факторів соціального ризику, у даному випадку від бойових дій на територіях де вони проживали; разом з тим більшість із них є цілком працездатними, мають освіту

і певну трудову кваліфікацію. У зв'язку з цим допомога внутрішньо переміщеним особам має починатися із сприяння у їхньому працевлаштуванні та в організації їхньої самозайнятості.

Місцеві органи виконавчої влади мають сприяти внутрішньо переміщеним особам у *створенні постійних робочих місць (не менше 12 місяців); створенні тимчасових робочих місць (від 60 до 180 робочих днів); організації тимчасової зайнятості на громадських роботах (від 60 до 180 робочих днів) тощо.*

На теперішній час органами соціального захисту населення ведеться різнобічна і клопітка робота з внутрішньо переміщеними особами. Соціальні працівники та волонтери допомагають кожній людині, яка звернулася, у вирішенні особистих, соціальних, економічних, правових та інших проблем, сприяють у встановленні або відновленні необхідних соціальних відносин.

У соціальній роботі з внутрішньо переміщеними особами виділяються два основних види: практична соціальна робота та організаційна робота. Практична соціальна робота з внутрішньо переміщеними особами проводиться за такими основними напрямками: соціальний, соціально-психологічний, соціально-педагогічний, соціально-правовий, медико-соціальний, фінансовий, соціально-економічний, матеріальний, соціально-інформаційний та соціально-трудоий.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Борисова О. В. Соціальна робота з вимушеними переселенцями в сучасній Україні : монографія / О. В. Борисова, О. М. Знаткова, О. О. Кульга, В. В. Нікітіна; Луган. нац. аграр. ун-т. К. : Видавничий дім «Кондор», 2010. 468 с.
2. Соціальна робота з різними категоріями клієнтів : навчальний посібник / за ред. С. В. Мітіною. Київ: Видавничий дім «Гельветика», 2021. 436 с.

ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ

Сьогодні розвитку системи соціально-психологічної реабілітації осіб з інвалідністю міністерство соціальної політики України приділяє все більше уваги оскільки через політичну ситуацію в країні кількість осіб цієї категорії з кожним днем зростає. Поняття «соціально-психологічна реабілітація» закріплена в ЗУ «Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні» та визначається як система заходів, спрямованих на створення і забезпечення умов для повернення особи до активної участі у житті, відновлення її соціального статусу та здатності до самостійної суспільної і родинно-побутової діяльності [1].

Отже, розглянемо два основних аспекти реабілітації осіб з інвалідністю та їх особливості, а саме соціальний та психологічний аспекти, які безпосередньо пов'язані один з одним. Першим аспектом є соціальна реабілітація, яка визначається як система заходів, спрямованих на соціалізацію особистості та повернення її до активної участі в житті суспільства, становлення її як особистості, відновлення соціального статусу та здатності до самостійної суспільної діяльності шляхом забезпечення необхідним соціальним супроводом та технічними засобами реабілітації [2]. Основними завдання соціальної реабілітації є:

– визначення особливостей впливу соціуму на хворобу, її виникнення та подальший розвиток, що дає можливість усунути причини, які заважають ефективному відновленню особи в суспільстві;

– визначення впливу реабілітаційних заходів, найкращих чинників для успішного відновлення особи як соціальної категорії шляхом організації відповідного способу життя, усунення дії негативних соціальних чинників, що заважають успішній реабілітації;

– дослідження соціального забезпечення осіб з інвалідністю, вивчення пенсійного та трудового законодавства і можливостей працевлаштування особи з інвалідністю;

– вивчення особливостей комунікації особи із суспільством для відновлення та посилення соціальних зв'язків [7].

Особливостями соціальної реабілітації є її сім основоположних принципів, до них відносяться:

1. Поетапність соціально-реабілітаційних заходів, які передбачають своєчасне виявлення проблеми клієнта і організацію послідовної діяльності по її вирішенню.

2. Диференційованість і комплексність, які спрямовані на здійснення соціально-реабілітаційних заходів як єдиної, цілісної системи підтримки і допомоги.

3. Послідовність і безперервність у проведенні соціально-реабілітаційних заходів, реалізація якого дозволяє не тільки відновити втрачені суб'єктом ресурси, але і передбачити можливе виникнення проблемних ситуацій в майбутньому.

4. Індивідуальний підхід до визначення обсягу, характеру та спрямованості соціально-реабілітаційних заходів.

5. Доступність, соціально-реабілітаційної допомоги для всіх, хто потребує, незалежно від їх матеріального і майнового стану [8].

Другим основним аспектом реабілітації осіб з інвалідністю є психологічна реабілітація, адже вона є не менш важливою і необхідною для осіб цієї категорії. Психологічна реабілітація – це комплекс послуг, спрямованих на надання психологічної допомоги людям з інвалідністю, що дасть їм змогу успішно виконувати різні соціальні ролі, дасть можливість бути включеними в різні сфери соціальних відносин та успішно соціалізуватися у соціумі [3].

Серед основних завдань психологічної реабілітації варто відзначити:

– всебічне прискорення нормального процесу психологічної адаптації до хвороби (інвалідності), життєвої ситуації, що змінилася в результаті;

– профілактику і лікування хворобливих, психічних порушень, що розвиваються.

Безпосередньо особливостями психологічної реабілітації так як і у соціальної реабілітації є її принципи, до них відносяться:

– принцип індивідуалізації (визначення та модифікація реабілітаційних заходів відповідно до потреб та запитів особи з інвалідністю);

– принцип невідкладності (визначення динаміки та особливостей протікання психічних процесів, реагування та своєчасна допомога у разі виявлення психічних розладів);

– принцип єдності психосоціальних і психофізіологічних методів впливу (єдність та взаємодоповненість принципів і методів реабілітації та лікування);

– принцип послідовності та ієрархічності реабілітаційних заходів (реабілітація має проходити за чітким планом та за необхідності корегуватися);

– принцип партнерства (співпраця між особою з інвалідністю та психологами та реабілітологами);

– принцип відповідності (реабілітаційні заходи повинні відповідати адаптаційним можливостям особистості та адаптуватися під них) [5].

Дивлячись на аналіз цих двох аспектів реабілітації осіб з інвалідністю, можна зробити висновок, що вони взаємопов'язані і разом створюють соціально-психологічний вид реабілітації, який передбачає адаптацію особистості до соціального оточення, відновлення особи шляхом формування адекватного відношення суспільства до осіб з інвалідністю та їх до суспільства.

Найефективнішим видом соціально-психологічної реабілітації, що вміщує у собі всі вищеперераховані компоненти, виступає інклюзивний туризм. Адже це процес розвитку, який передбачає доступність туризму для всіх у плані пристосування інфраструктури туристичних центрів і об'єктів туристичного огляду до різних потреб усіх людей тощо. Розглядається він як потужний засіб активної реабілітації, який структурно включає у себе медичні, психологічні,

педагогічні, фізичні, професійні, трудові, фізкультурно-спортивні та соціально-побутові заходи [4].

Такий спосіб соціально-психологічної реабілітації осіб з інвалідністю має свою класифікацію заходів системи, а саме:

- за ціллю – оздоровчий, пізнавальний, спортивний;
- за основним видом заняття – похід, подорож на транспорті;
- за способом пересування – пішохідний, водний, лижний, за допомогою тварин, залізничний, автобусний;
- за сезонністю – літній, зимній, міжсезонний;
- за складом туристів – молодіжний, студентський, сімейний;
- за ступенем навантажень – пасивний, активний.

Особливостями туризму як соціально-психологічної реабілітації є його функції:

- соціально відновлювальна, яка спрямована на відновлення сил, активне пізнання культури, звичаїв, традицій, нові знайомства, створення нових дружніх і ділових зв'язків;

- психологічна, яка полягає у забезпеченні потреби особистості в активному відпочинку, зміні соціального оточення та звичного способу життя, що, своєю чергою, сприяє фізичному оздоровленню і психологічному розслабленню;

- особистісно-орієнтована, яка позитивно впливає на розвиток особистості, володіє відновлювальною функцією і несе в собі змістовний гуманітарний потенціал;

- компенсаторна, котра забезпечує спеціальні потреби людей з інвалідністю;

- оздоровча, що має високий потенціал для підтримання здоров'я і життєдіяльності в активній формі [6].

Отже, аналізуючи всю вище подану інформацію можна зробити такі висновки, соціально-психологічна реабілітація осіб з інвалідністю за допомогою туризму під час подорожей допомагає сформувати необхідні

навички, серед яких – рішучість, цікавість, упевненість у собі, прийняття інвалідності. Також такий вид реабілітації можна використовувати як засіб проходження соціалізації в нових умовах й як компонент під час проведення комплексної програми реабілітації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Закон України «Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2961-15#Text>
2. Все про соціальну роботу : навчальний енциклопедичний словник-довідник / за науковою ред. д.с.н., проф. В. М. Пічі ; вид. 2-е, випр., перероб. та доп. Львів : Новий світ – 2000, 2013. 616 с.
3. Костенко Т. М., Перепеченко О. М. Психологічна реабілітація осіб з глибокими порушеннями зору. *Сучасний світ і незрячі* : матеріали VIII Міжнародної науково-практичної конференції, 19–21 вересня 2018 р. Луцьк, 2018. С. 43–45.
4. Кравченко О. Соціально-психологічна реабілітація студентської молоді як завдання закладу вищої освіти. International Scientific and Practical Conference «Partnerships for Social Change: 20 Years of Experience», Devoted to the 20th Anniversary of Canada-Ukraine «Reforming Social Services» Project (1999-2003), 24-26 October 2019. Proceedings. Lviv, 2019. С. 38–43.
5. Лесков В. О. Соціально-психологічна реабілітація військовослужбовців із районів військових конфліктів : автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.09. Хмельницький, 2008. 21 с.
6. Макаренко С. В. Інклюзивний реабілітаційно-соціальний туризм – новий вид реабілітації інвалідів в Україні. URL: <https://udpu.org.ua/files/news/2016/11/03/file/6-7-8-9.Pdf>
7. Маруніч В. В., Шевчук В. І., Яворовенко О. Б. Методичний посібник із питань реабілітації інвалідів. Київ, 2006. 212 с.
8. Тюття Л.Т. Соціальна робота (теорія і практика) : навчальний посібник. Київ : ВМУРОЛ «Україна», 2004. 408 с.

Ю. С. КУШПА-СУРДИНА

СОЦІАЛЬНІ СТЕРЕОТИПИ ЩОДО ЖІНКИ-КЕРІВНИКА

Відомо, що положення жінки в суспільстві залежить від прийнятих в даному середовищі статево-рольових стереотипів поведінки, від традиційних для даного соціуму культурних, психологічних і соціальних стандартів. Прийнято розрізняти традиційно чоловічі і жіночі ролі – професії, посади, сфери діяльності. Можна наголосити, що цей поділ, як правило, носить традиційно-побутовий, а не науково обґрунтований характер, оскільки в більшості випадків він ніяк не пов'язаний з особливостями жіночої психіки та інтелекту [5].

Найгострішою соціально-психологічною проблемою сучасного українського суспільства є існування гендерних стереотипів. Під ними розуміють набір загальноприйнятних норм і суджень, які стосуються існуючого становища чоловіків та жінок, норм їхньої поведінки, мотивів, потреб і впливають на прагнення та самооцінку жінок і чоловіків, зумовлюють упереджену оцінку їхніх дій та здібностей. Досі продовжують відтворюватися ціннісно-нормативні очікування до жінок щодо виконання ними соціальних ролей матері-виховательки, домогосподарки, доглядальниці, за новітньої доби припустимою стала й робота поза домом, бажано сумісна з внутрішньосімейними ролями. За такими стереотипними, міцно укоріненими уявленнями жінок – насамперед за наявності сім'ї та дітей [3].

Аналіз результатів українських соціологічних досліджень дозволяє виділити такі найбільш поширені стереотипи, які стосуються професійної діяльності жінок: «істинна жінка не прагне кар'єри»; «кар'єра – це доля самотніх жінок»; «жінки недостатньо амбітні»; «керувати повинен чоловік»; «сім'я і кар'єра не сумісні»; «жінки самі обирають низькооплачувані роботи, отримуючи взамін кращі умови праці» та інше [2].

Звичайним стереотипом, що побутує в суспільстві, є уявлення про те, що чоловік-керівник – явище звичайне, тимчасом як жінка-керівник – виняток з правил. Стереотипні судження про жінок взагалі поширюються на жінок-керівників навіть при очевидній невідповідності стереотипу особистих якостей конкретних людей. Соціальні стереотипи впливають на прагнення та самооцінку жінок і зумовлюють упереджену оцінку їхніх дій та можливостей, тим обмежуючи реалізацію їхнього потенціалу.

Нерідко доводиться чути, що жінки занадто емоційні й не здатні мислити раціонально, щоб бути лідерами та керівниками. Така психологія є могутнім бар'єром, що перешкоджає доступу жінок до відповідальних керівних посад. Чоловіки приписують свій успіх особистим якостям, тимчасом як жінки – удачі та зусиллям. Жінки частіше приписують свій успіх впливу зовнішніх джерел, а невдачу – внутрішніх, що вносить свій вклад у формування низької самоповаги

та запобігання деяким ситуаціям, зорієнтованим на досягнення поставленої мети. Навіть якщо жінка домоглася високої посади, негативні стереотипи діють ще активніше, адже жінки-керівники, зазвичай, є об'єктом особливої суспільної уваги. Передусім оцінюють не її професіоналізм, а зовнішній вигляд. Якщо ж жінка доводить свою компетентність, то це сприймається як агресивність [1].

Вважається, що жінці, щоб ефективно керувати, потрібні дві якості – чоловічий **склад** розуму і стержованість. З приводу чоловічого складу розуму у жінок – це ще один міф. Немає жінок з чоловічим складом розуму. Те, що називають чоловічим складом розуму, – **логіка**, жорсткість, прямолінійність – притаманне обом статям. Просто чоловіки **спокійно** сприймають ці якості в собі подібних, а жінок, які застосовують їх в управлінні, називають підлими. Насправді якість управління залежить від **інтелекту**, інтуїції, логіки, здатності працювати з людьми, а ці якості властиві як чоловікам, так і жінкам. Коли жінка-керівник виявляє жорсткість і вимогливість, необхідну для виконання будь-якої роботи в строк, на емоційному рівні підлеглими це може сприйматися як прояв «нежіночих якостей», так як від **жінки** (і в тому числі від жінки-керівника) **історично** очікують м'якості і поступливості. Чоловікам часто пробачають крики і розноси, жінкам-керівникам такого типу поведінки не прощають ніколи [4].

Існує **думка**, що жінкам складно керувати чоловіками-підлеглими. Чоловікові **простіше** керувати чоловіками, так як вони достатньо легко шикуються в ієрархічну владну піраміду. Спрацьовує стереотип «чоловічої культури». З такою думкою можна посперечатися. Жінка-керівник не потребує додаткового самоствердження, а тому, керуючи, може дозволити собі керуватися виключно професіоналізмом підлеглих. Виконавши ж свою першорядну, на мій погляд, в області роботи з персоналом завдання – визначення професійної відповідності співробітників займаним посадам, жінка-керівник якраз і може убезпечити себе від стереотипу горезвісної складності роботи з чоловіками-підлеглими [4].

Сила жінки зовсім не в імітації чоловічого стилю керівництва. Жінка може і повинна вигравати за рахунок свого уміння спілкуватися, за рахунок хороших комунікативних якостей, за рахунок добре розвиненої інтуїції.

Жінки мають перспективні можливості для здійснення ефективної управлінської діяльності, а за деякими параметрами жінки мають явні переваги для успішного здійснення управлінських функцій.

Роль жінки у сучасному суспільстві не повинна сприйматися через призму дітородної функції та соціальних ролей. Жінки сьогодення – це лідерки у всьому, нам можуть підкоритися усі вершини, ми здатні втілити в життя всі свої мрії і амбіції.

Можна зробити висновок, що жінки можуть бути хорошими керівниками, незважаючи на загально прийняті соціальні стереотипи.

Жінки-керівники долають усі стереотипи, породжують у масовій свідомості когнітивний дисонанс.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Анупрієнко О. Л. Жінка/керівник у державному управлінні: подолання гендерних стереотипів суспільства. URL: <https://ipiend.gov.ua/>
2. Гендерні стереотипи у професійній діяльності в Україні. URL: <https://http://dspace.onu.edu.ua/>
3. Гендерні ролі та стереотипи. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/149243852.pdf>
4. Жінка як керівник особливості стилю управління персоналом. URL: <https://ua-referat.com/>
5. Пампуха Л. О. Гендерні аспекти ефективного менеджменту. URL: <https://ela.kpi.ua>

Олександр Левко

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ СТОМАТОЛОГІВ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ФАХОВИХ ДИСЦИПЛІН

Актуальність розв'язання проблеми формування майбутнього стоматолога як фахівця в умовах професійної підготовки у закладі вищої медичної освіти сьогодні є незаперечною. Вона передбачає обов'язкове урахування специфіки соціальної і психологічної складових у процесах професійного становлення майбутніх стоматологів. Однак, за важливості означених аспектів досліджуваної проблеми можемо констатувати, що поза

межами науково-психологічного аналізу все ще залишається широкий спектр феноменів і явищ, релевантних закономірностям особистісної обумовленості професійного становлення майбутніх стоматологів у закладі вищої медичної освіти.

На підставі ґрунтовного аналізу теорії і практики професійної підготовки майбутніх стоматологів нами визначено й схарактеризовано соціально-психологічні чинники, що мають безпосередній вплив на рівень формування як фахових знань, так і конкретних умінь та практичних навичок майбутніх стоматологів у процесі їхньої професійної підготовки: а) домінування у цих процесах внутрішньої навчально-професійної потреби і мотивації щодо зростання власного фаху над зовнішніми впливами (навчальна діяльність у відповідності до самостійно визнаних і усвідомлених освітніх потреб, мотивів та переконань); б) адекватність самооцінки та врахування групової оцінки уже сформованих професійних компетентностей; в) домінування інтернального локусу контролю власного професійного зростання; г) сформованість умінь і навичок як складових особистісної здатності до розв'язання життєво важливих проблем як власних, так і пацієнтів; д) соціально-комунікативна активність у процесах професійної підготовки.

У той же час, нами встановлено, що психологічними чинниками оптимізації професійного становлення майбутніх стоматологів є специфічні умови освітнього процесу закладу вищої медичної освіти, що забезпечують ефективне самоусвідомлення важливості здобуття й засвоєння якісних фахових знань, умінь і практичних навичок, чим забезпечується поступальний рух особистості до вищих рівнів ціннісно-сміслового професійного становлення і розвитку. Крім цього, зовнішніми психолого-педагогічними чинниками оптимізації професійного становлення майбутніх стоматологів є насамперед діалогізація освітнього процесу, віддзеркаленням якого є моделювання освітньо-професійних ситуацій, теоретико-прикладних задач та евристичних проблем. Поєднання цих чинників з внутрішніми психологічними механізмами

професійного становлення майбутнього стоматолога актуалізує його особистісно професійну рефлексію та процес фахового самотворення.

Ці соціально-психологічні чинники мають безпосередній вплив на формування стійкої мотивації щодо учіння майбутніх стоматологів у закладах вищої медичної освіти. За змістовим наповненням провідні соціально-психологічні чинники нами класифіковано на: організаційно-педагогічні (ключові характеристики освітнього середовища: особистість викладача, організація спільної освітньо-практичної діяльності викладача і майбутнього стоматолога та їхня полісуб'єктна взаємодія); соціально-психологічні (соціальні вимоги й очікування, умови життєтворчості майбутніх стоматологів та умови фахової самореалізації); індивідуально-особистісні (освітні потреби, мотиви, поведінкові стратегії, домагання і самооцінка та соціальна лабільність).

У відповідності до сутнісних характеристик соціально-психологічних чинників нами визначено, що досягнення вищого рівня сформованості професійних знань, умінь і практичних навичок майбутніх стоматологів відбувається ефективно за умови застосування групового соціально-психологічного тренінгу. У результаті участі майбутніх стоматологів у різновидах освітньої діяльності в межах такого тренінгу відбувається: детермінація самоаналізу власних можливостей, особистісних властивостей та інтересів, самоусвідомлення власних потреб; зростання професійного самостановлення; посилення вимог до себе як до майбутнього фахівця; чітке визначення ефективних напрямів професійного саморозвитку і самореалізації в обраній професії.

Отже, можемо констатувати, що вибудований за таким змістом груповий соціально-психологічний тренінг дає змогу забезпечити ефективність процесів ідентифікації майбутніми стоматологами своєї майбутньої діяльності. Останнє набуває ефективності за умови використання логічно пов'язаних між собою форм, методів і методичних прийомів здійснення ціннісно-сміслового аналізу власних ставлень, вчинків та діяльності у певних можливих професійних ситуаціях, що дає змогу майбутньому стоматологу оцінити себе як майбутнього

фахівця. Таким чином, забезпечує вільну реалізацію творчих можливостей у побудові власної траєкторії професійного саморозвитку.

Ще одним провідним психологічним чинником оптимізації професійного становлення і розвитку майбутніх стоматологів можна вважати вироблення ними індивідуального стилю власної навчальної діяльності у закладі вищої медичної освіти. У такому контексті індивідуальний стиль їхнього професійного становлення і розвитку розглядається нами як певна логічно вибудована система, що забезпечує ефективну взаємодію майбутніх стоматологів з одногрупниками і викладачами закладу вищої медичної освіти за умови найбільш раціонального використання їхніх індивідуальних можливостей у процесі професійної підготовки під час вивчення фахових дисциплін.

Важливим у побудові таких процесів є розуміння того, що формування індивідуального стилю вивчення фахових дисциплін майбутніми стоматологами визначається нами невід'ємною складовою їхнього ефективного становлення і розвитку як фахівця. А у цих процесах, як свідчать результати теоретичного аналізу, провідним є: формування мотивів ефективного набуття умінь і конкретних практичних навичок майбутньої професійної діяльності; формулювання мети і конкретних цілей власної професійної підготовки; розуміння сутності, змісту і значення побудови особистісної траєкторії становлення і розвитку як професіонала; визначення й усвідомлення специфіки майбутньої професійної діяльності, завдяки певним рівням набуття відповідних професійних знань, умінь і конкретних навичок на декількох рівнях їх засвоєння: сенсорно-перцептивному рівні (коли відбувається сприйняття важливої професійної інформації); когнітивному рівні (коли здійснюється оцінка значущості професійної інформації для побудови ефективної майбутньої професійної діяльності); образно-оперативному рівні (коли здійснюється систематизація і опрацювання професійно важливої інформації і як результат, формування професійних компетентностей майбутніх стоматологів); результуючому рівні (коли відбувається прийняття рішення, заснованого на

виборі одного альтернативного з декількох наявних). Саме останнє є проявом рівня професіоналізму майбутніх стоматологів, що має забезпечити ефективність їхньої майбутньої професійної діяльності.

*Наталія КОСТЕНКО,
Анастасія ЛУНА*

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ОРГАНІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ В ЦЕНТРАХ ЗАЙНЯТОСТІ

Проблема безробіття та нестабільності на ринку праці завжди була однією з актуальних тем у сучасному суспільстві. Держави вдавалися до різноманітних підходів у розв'язанні цієї проблеми, включаючи створення центрів зайнятості, які стали важливими інституціями для організації соціальної роботи в сфері зайнятості. Центри зайнятості є ключовими установами, що сприяють забезпеченню сталого функціонування ринку праці та соціальній інтеграції громадян, особливо в умовах економічної нестабільності.

Українські учені, такі як П. Гаман, Н. Грицьак, Ю. Краснов, С. Корецька, Б. Кравченко, В. Мартиненко, О. Мельников, В. Мандибура, Н. Нижник, В. Огаренко, О. Ривак, О. Лебединська, І. Шумляєва та інші, розробляли та аналізували різні аспекти діяльності центрів зайнятості в українському контексті. Їхні дослідження спрямовані на вдосконалення політики зайнятості, підвищення ефективності ринку праці та розвиток соціальних послуг для безробітних та інших вразливих груп населення [1, с. 276-282].

Серед світових учених, які внесли свій вклад у дослідження проблеми організації соціальної роботи в контексті зайнятості, можна відзначити видатних економістів, таких як Д. Рікардо, Ж. Сей, А. Сміт, Л. Харріс, А. Філіпс та Ф. Хайек. Вони досліджували економічні аспекти зайнятості та безробіття, теорії ринкової конкуренції та вплив державних інтервенцій на ринок праці.

Сучасний ландшафт ринку праці переживає інтенсивні зміни, які спричинені не лише розвитком інформаційних технологій, але також глобалізацією, зміною споживчих уподобань та іншими факторами. Згідно з оцінками, близько 65% сучасних першокласників обиратимуть професії, які ще не існують. Отже, зайнятість стає важливою і визначальною характеристикою економіки країни та добробуту її населення.

Для поліпшення надання соціальних послуг у сфері зайнятості була створена інноваційна модель, заснована на Єдиній технології та Єдиній інформаційно-аналітичній системі (ЄІАС). Ці технології отримали визнання у вигляді патентів та авторських свідоцтв.

Система, яка базується на сучасних Інтернет-технологіях, складається з низки компонентів, включаючи пакет прикладних програмних продуктів. Також проведена модернізація та створення обчислювальних локальних мереж у всіх центрах зайнятості України. Наявна єдина корпоративна мережа з виділеними каналами зв'язку, яка сполучає Державний центр зайнятості з кожним з регіональних центрів та з базовими центрами зайнятості [2].

Рис. 2.1. Види технологій покращення надання послуг у сфері зайнятості [3; 5]

Для покращення якості процесів надання послуг у сфері зайнятості слід звернути увагу на впровадження соціальних технологій. Основні соціальні технології включають комплексні заходи, спрямовані на підвищення професійної компетентності та активізацію осіб віком від 15 до 70 років у професійній сфері.

До складу соціальних технологій входять такі аспекти [4, с. 211]:

- профілювання клієнтів;
- соціальний супровід за підходом кейс-менеджменту;
- розвиток системи соціального партнерства;
- регулярне інформування населення та роботодавців про ситуацію на ринку праці;
- організація громадських робіт;
- організація тимчасового працевлаштування неповнолітніх громадян у віці від 15 до 18 років.

Крім того, соціальний супровід за підходом кейс-менеджменту є інноваційною технологією, яка надає індивідуальну допомогу безробітнім особам, аналізуючи їхні потреби та обставини. Цей підхід передбачає не лише сприяння у працевлаштуванні, але й вирішення соціальних проблем, які можуть потребувати співпраці з іншими установами та органами влади [5, с. 17-24].

У цілому, висновки дослідження свідчать про необхідність постійного удосконалення системи соціальної роботи в сфері зайнятості для забезпечення належного соціального захисту громадян та покращення функціонування ринку праці в Україні. Важливою є співпраця між державною службою зайнятості, громадськими організаціями та іншими зацікавленими сторонами з метою розв'язання складних проблем безробіття та підвищення соціального благополуччя населення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гришко, О. П. Модернізація інформаційного забезпечення сфери зайнятості населення: проблеми та перспективи. Організаційно-управлінські та психологічні аспекти сучасного ринку праці України: матеріали VI Всеукраїнської науково-практичної конференції, 27 листопада 2017 р., м. Київ, 2017. С. 276-282.

2. Іванченко, А. В. Формування та розвиток механізмів державного регулювання зайнятості населення в Україні. Класич. приват. ун-т. Запоріжжя, 2015. 201 с.
3. Карпенко, О. В. Механізми формування та реалізації сервісноорієнтованої державної політики в Україні. Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. Київ, 2016. 466 с.
4. Савченко, Н. В. Механізми формування та реалізації сервісноорієнтованої державної політики у сфері зайнятості населення в Україні. Національний університет цивільного захисту України. Харків, 2020. 495 с.
5. Савченко, Н.В. Інноваційні технології сервісної діяльності державної служби зайнятості України. Публічне управління, 2018. № 5, С. 17-24.

**Наталія КОСТЕНКО,
Олександр ЛУЦИШИН**

КАНІСТЕРАПІЯ ЯК МЕТОД СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ

На сьогоднішній день, питання збереження та покращення фізичного і психічного здоров'я стають дедалі актуальнішими у суспільстві, яке постійно шукає інноваційні методики та підходи до лікування та реабілітації. Одним із таких методів, що привертає все більше уваги, є каністерапія.

У 1990-х роках в Україну прибув термін «каністерапія», вперше використаний в Польщі. Сучасна медична спільнота віддає перевагу терміну «терапія за допомогою собаки», який описує систематичний підхід до взаємодії людини із спеціально навченим та відібраним псом.

Каністерапія, походячи від латинського «canis» (собака) та грецького «терапія» (лікування), представляє собою розділ енімалтерапії, що спрямований на лікування та реабілітацію пацієнтів. Цей метод використовує спеціально підготовлених собак.

Каністерапія відзначається своєю застосованістю в сфері медицини і соціальної реабілітації. Важливо відзначити, що термін «therapy using animals» (або інакше, «pet-therapy»), як описано раніше, був введений дитячим психологом Борисом Левінсоном в 1960 році. Під час роботи з дітьми він помітив, що його собака, яка була присутня на заняттях, викликала в дітей багато позитивних емоцій [5, с. 36-40].

Цей метод терапії, який передбачає прямий контакт з тваринами, переважно з собаками, активно розвивається у західних країнах. На сьогоднішній день каністерапія широко використовується для лікування різних захворювань, таких як церебральна параліч, гіперактивність, ранній дитячий аутизм і серцево-судинні захворювання. Цей напрямок активно розширюється не лише за кордоном, але й в Україні.

Борис Левінсон вперше ввів терміни «therapy with pets», «children's psychotherapy focused on pet» і «therapy accompanied by an animal» для своєї роботи. Більшість його колег не підтримувала цей напрямок розвитку терапії, якого він дотримувався. Проте, його ідея почала активно розвиватися. З'явилися нові напрямки, які включали в себе різні види тварин і детальні інструкції щодо їх використання в терапії. З'явилися наукові дослідження, присвячені використанню в терапії собак, кішок, коней, дельфінів, птахів, риб та багатьох інших видів тварин.

Отже, ідея анімалтерапії як цілісного методу належить не тільки Левінсону. Його внесок полягає в тому, що він першим сформулював основні принципи цього методу та привернув до нього увагу громадськості.

Як офіційний метод лікування, терапія за допомогою тварин вперше була проведена наприкінці XVIII століття в Англії в психіатричній лікарні «Йорк Ретрит». У цьому медичному закладі тварини різних видів, такі як собаки, кішки, птахи, кролики і гризуни, були утримувані. Всіх пацієнтів, які перебували на лікуванні у цій лікарні, залучали до догляду за цими тваринами та до тісного взаємодії з ними. Лікарі в цій лікарні вважали, що пацієнти, які дбали про тварин, які були фізично слабші за них, ставали більш впевненими у своїх власних силах [1, с. 14-15].

Американські дослідники Гемпель Райт і Лойола Андреа, проводячи дослідження з «каністерапії», в якому брали участь тридцять учнів початкової школи, підтвердили позитивний вплив застосування цього методу. Вони провели досліди, в яких було зазначено покращення соціальних навичок, навичок комунікації та уміння слухати, а також відмічено значне підвищення

активності учнів. На сьогоднішній день, «каністерапія» є визнаним і повністю розвинутим методом реабілітації, широко застосовується в реабілітації та абілітації осіб із різними станами здоров'я [2, с. 225].

В наш час реабілітація осіб з інвалідністю розглядається як комплексна система заходів, яка включає в себе медичні, психологічні, педагогічні, фізичні, професійні, трудові, фізкультурно-спортивні та соціально-побутові аспекти. Головною метою цієї системи є надання допомоги особам з інвалідністю відновити та компенсувати втрачені або порушені функції організму з метою досягнення та підтримання соціальної та матеріальної незалежності, а також досягнення трудової адаптації та інтеграції в суспільство. Також ця система передбачає забезпечення осіб з інвалідністю технічними та іншими засобами реабілітації і медичними виробами.

Соціально-психологічна реабілітація дітей та молоді з особливими освітніми потребами розглядається як складна і багаторівнева система заходів, спрямованих на відновлення, розвиток та утвердження соціального статусу особистості. Вона також має на меті захист психічного здоров'я та соціального благополуччя цих осіб, їх соціальне включення до повноцінного життя та забезпечення їхньої дієздатності. Це досягається через усунення обмежень у їхній життєдіяльності та створення доступного для них середовища [4].

Тому, соціально-психологічна реабілітація дітей та молоді з особливими освітніми потребами спрямована на забезпечення повноцінного та якісного життя цих осіб, сприяючи їхньому соціальному та психологічному розвитку.

Отже, проведення сеансів каністерапії сприяє стабілізації психоемоційного стану дітей із особливими освітніми потребами (ООП) і сприяє корекції та розвитку їх когнітивної сфери, розумових і комунікабельних навичок. Важливим ефектом є підвищення ефективності процесів особистісного розвитку, освіти і реабілітації. Каністерапія включає у себе участь спеціально підготовленої та відібраної собаки під керівництвом кваліфікованого каністерапевта, яка виконує роль мотиватора.

Рекомендації щодо застосування каністерапії передбачають можливість реабілітації порушень у психічній, фізичній, інтелектуальній та соціальній сферах, а також подолання соціальної дезадаптації [3, с. 114-121]. Каністерапія надає можливість дітям із особливими потребами отримати психофізіологічну допомогу, що включає в себе нормалізацію функціонування нервової системи, зниження артеріального тиску, зменшення рівня фізіологічного та психологічного стресу, конфліктності, відчуття неповноцінності, ворожості, тривожності, а також сприяє гармонізації міжособистісних відносин.

Разом із процесом реабілітації, заняття з собаками відзначаються позитивними впливами на організм. Ці впливи включають у себе зменшення відчуття неповноцінності, подолання депресії, агресії та тривожних симптомів. Також відбувається локалізація стресу, поліпшується координація рухових функцій, збільшується адаптивність та комунікативність, активізуються розумові та емоційні здібності та інші корисні аспекти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Амарантова Л.А. Як собаки стають терапевтами? // Собачий острів: журнал.- СПб.: Благодійний фонд «Вірність», 2011. - № 4(12). - С. 14-15.
2. Волков М.В. Сучасні проблеми каністерапії / М. В. Волков // -. СПб.: Пітер, 2014. 225 с.
3. Когаловська, А. Каністерапія як підхід у психотерапії та реабілітації. Вітчизняний журнал соціальної роботи, 2014 № 4. С. 114-121.
4. Основи соціальної реабілітації: навчально-методичні рекомендації. ІДГУІзмаїл, 2019. 193 с.
5. Hartfiel C., Bodatsch M., Klosterkötter J., Kuhn J. [Establishment of an Animal Based Therapy at a University Hospital for Psychiatry: Results of a Preliminary Study and Future Prospects] - Psychiatr. Prax, 2017, Jan., 44(1), 36-40.

Н.М.МАКАРЕНКО

АКТИВІЗАЦІЯ ЗАХИСНИХ РЕСУРСІВ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ

Ситуація, що склалася в Україні, значно підсилила увагу як зарубіжних так і вітчизняних науковців-психологів (Л.Карамушка, Н.Макаренко, Т.Титаренко, В.Предко, Е.Vaughan тощо) до проблеми здатності людини адаптуватися до надзвичайних умов [1;2;3;5]. Військовий стан, військові дії впливають на емоційну сферу, пригнічуючи її, викликають почуття тривоги,

занепокоєння, страху, суму, агресивності. Тому наукова спільнота аналізує прояви подібних стресових реакцій організму, шукає шляхи самостійного додання психологічних проблем, щоб запобігти появі глибокої життєвої кризи.

«Життя, як коробка цукерок – ніколи не знаєш, що всередині», – ці слова головного героя фільму Р.Земекіса «Форест Гамп», певним чином пояснюють основну причину пригніченого стану особистості - невизначеність. Невизначеність може провокувати стресовий стан.

«Стрес – стан організму, що виявляється у формі напруження або специфічних пристосувальних реакцій у відповідь на дію зовнішніх або внутрішніх факторів» – таке визначення надає поняттю Великий тлумачний словник сучасної української мови [4,с.1401]. Тобто, будь-яка, навіть звичайна діяльність (гра у шахи чи перегляд кінофільму) може спричинити стрес для організму, а умови останніх років - значно його посилити, привести до кризи. Все це забирає у нас життєву енергію, зменшує почуття спокою, щастя і радості. Тому дуже важливо помітити ранню стадію розвитку кризового стану, стресовий стан, завчасно долати проблему. Адже стрес може мати позитивний характер лише до певного моменту (еустрес), після якого він набуває значення дистресу.

Т.Титаренко вважає: «Як тілесне захворювання бажано лікувати з самого його початку, не опускаючи переходу у хронічний стан, так і життєву кризу, яка є хворобою душі, важливо не пропустити, адже згодом усе важче подолати розпач, знайти в собі сили, щоб розпочати все спочатку» [5,с.98]. За Т.Титаренко традиційно виділяють три стадії розвитку стресу або життєвої кризи: *поверхнева* – людина не задоволена звичним перебігом подій, власною діяльністю, контактами з людьми. Втрачається внутрішня збалансованість, зростає напруження, зникає почуття гумору; *середня* – з'являється страх майбутнього, людина розчарована власним и вміннями, у неї спостерігається порушення сну, апетиту, хронічна втома, пригнічений настрій, агресивність; *глибока* – почуття безнадійності, відсутність сенсу існування, руйнація

найважливіших життєвих цінностей, втрачається здатність планувати майбутнє [5, с.98-99].

У статті В.Предко, Д.Предко представлено результат дослідження, який визначив військовий стан як стресор високої інтенсивності. Він спричиняє в українців багатовекторний спектр переживань. Зокрема окрім емоційної сфери, значного ураження отримала: когнітивна, поведінкова, мотиваційна, ціннісно-смілова, фізіологічна та фізична [6]. Загалом, війна повністю трансформує суспільну життєдіяльність, міжособистісні стосунки, соціально-економічне становище, зайнятість та громадську активність.

Тому важливо та актуально для людини формувати вміння надавати собі психологічну допомогу - проводити особистісну самореабілітацію. Саме пошук ефективних способів впливу на власну емоційну сферу - основна задача у процесі психологічної підтримки.

Теоретичним підмурком для початку такої роботи може слугувати дослідження М.Корольчука та В. Крайнюка, які визначають: людина здатна впливати на себе, використовуючи три шляхи: зміна тонусу кісткових м'язів і подиху; активне включення образів; використання програмуючої та регулюючої ролі слова [7,с.370-373]. Саме використання цих шляхів саморегуляції лежить в основі прийомів, що рекомендуються більшістю психологів. Зокрема, Н.Макаренко пропонує методи ізотерапії, Д.Романовська - активну участь у тренінговій діяльності, під час якої учасники проходять шлях від несвідомої емоційної саморегуляції до усвідомлення її цінності у збереженні власного психічного здоров'я через оволодіння базовими психологічними техніками, прийомами та свідомим їх використанням. Можливі такі методи саморегуляції психічного стану як медитація, аутотренінг. Це практичні техніки інтенсивного мислення, зосередження на одному об'єкті. Позитивний ефект цих практик полягає в тому, що концентрація на окремому об'єкті, ідеї або процесі (це можуть бути дихання, частина тіла, поза, предмет) дозволяє позбутися зайвих думок, заспокоїти розум

та нормалізувати емоційний стан. Актуальності набувають індивідуальні консультації з психологом.

Тобто, науковці-психологи приділяють значну увагу дослідженню проблеми підвищення стресостійкості за рахунок внутрішніх резервів, якими можна користуватися під час військового стану.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Карамушка Л. М. Психічне здоров'я особистості під час війни: як його зберегти та підтримати : *Метод. рекомендації*. Київ: Інститут психології імені Г.С.Костюка НАПН України, 2022. 52 с.

2. Макаренко Н.М. Зниження пост-карантинного емоційного вигорання методами ізотерапії // *Психологічний Часопис PSYCHOLOGICAL JOURNAL*. Інститут психології ім.Г.С.Костюка. 2020. Том 10 (42).С.9-16

3. Vaughan E. et al. Exploring emotion regulation as a mediator of the relationship between resilience and distress in cancer // *Psycho-oncology*. 2019. Vol. 28. №. 7. P. 1506-1512. DOI: <https://doi.org/10.1002/pon.5107>

4. Великий тлумачний словник сучасної української мови. Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. К., Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. 348 с.

5. Титаренко Т. М. Особистість перед викликами війни: психологічні наслідки травматизації // *Проблеми політичної психології*. 2017. Т. 5. №. 19. С. 3-10.

6. Предко В., Предко Д. (2022). Особливості психічного стану українців в умовах війни // *Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом. Психологія*, (3(56), 78-84. <https://doi.org/10.32689/maup.psych.2022.3.11>

7. Корольчук М. С., Крайнюк В. М. Соціально-психологічне забезпечення діяльності в звичайних та екстремальних умовах: *Навчальний посібник*. К.: Ніка-центр, 2006. 580 с.

8. Романовська, Д. Д. (2022). Розвиток емоційної саморегуляції педагогів України під час війни // *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Психологія*, (3), 76-79. <https://doi.org/10.32782/psy-visnyk/2022.3.15>

Т.В. МАЛЯР

СУЧАСНА СИСТЕМА НАДАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ УКРАЇНИ

Сьогодні в Україні принципово важливим питанням є створення ефективної системи надання соціальних послуг та забезпечення ними всіх хто їх потребує. Задоволення потреб соціальними послугами людей, що опинились в складних життєвих обставинах є одним із ключових завдань діяльності системи надання соціальних послуг.

Оскільки ефективність діяльності цієї системи впливає на соціальну та політичну стабільність держави. З огляду на ці факти є необхідність у вивченні

всіх складових цього процесу та здійсненні більш ґрунтовного аналізу категорії «система надання соціальних послуг».

Термін «система» тлумачиться, як сукупність елементів, що характеризується структурою, зв'язками та функціями, які забезпечують її цілеспрямований розвиток як цілого [1]. Як правило, функціонування будь-якої системи зорієнтоване на досягнення визначених мети, цілей та результатів.

«Система надання соціальних послуг», це складна, відкрита соціально-економічна система, яка складається з сукупності державних органів і недержавних організацій, діяльність яких спрямована на надання соціальних послуг особам, окремим соціальним групам, які перебувають у складних життєвих обставинах, не можуть самостійно їх подолати та потребують сторонньої допомоги [5].

Метою системи надання соціальних послуг є розв'язання життєвих проблем, від яких потерпають особи чи соціальні групи. Втім, основними цілями, на досягнення яких повинно бути спрямоване функціонування такої системи, має бути профілактика негативних соціально-економічних явищ, сутність яких полягає в попередженні, запобіганні виникнення складних життєвих обставин, формами реалізації яких є, зокрема, соціальна реабілітація, інтеграція, реінтеграція тощо.

Невід'ємними компонентами системи надання соціальних послуг є суб'єкти, об'єкти та зв'язки між ними. Відповідно до Закону України «Про соціальні послуги» [4] суб'єктами, що надають соціальні послуг можуть бути державні, комунальні, недержавні заклади і організації, фізичні особи. Тобто, суб'єктами, що надають соціальні послуги є підприємства, установи, організації, заклади незалежно від форми власності та господарювання, фізичні особи - підприємці, які відповідають критеріям діяльності суб'єктів, що надають соціальні послуги, а також фізичні особи, які надають соціальні послуги.

Система надання соціальних послуг складається з таких секторів:

– *державного*, до якого входять суб'єкти, що надають соціальні послуги, які знаходяться у державній власності і підпорядковані центральним органам виконавчої влади (ЦОВВ);

– *комунального*, який включає установи і заклади комунальної власності, які надають соціальні послуги та знаходяться в підпорядкуванні відповідних органів місцевого самоврядування, наділених повноваженнями створювати такі установи, заклади та управляти ними.

– *недержавного*, до якого відносяться громадські, благодійні, релігійні організації та фізичні особи, діяльність яких пов'язана з наданням соціальних послуг; управління недержавним сектором здійснюється в порядку, визначеному законодавством та відповідними статутами.

До державних і комунальних соціальних установ і закладів відносяться:

– територіальні центри соціального обслуговування людей похилого віку;

– центри соціальних служб для молоді;

– центри зайнятості;

– центри професійної, медичної та соціальної реабілітації інвалідів;

– притулки для неповнолітніх;

– центри соціально-психологічної реабілітації неповнолітніх;

– будинки нічного перебування бездомних громадян;

– центри обліку бездомних громадян;

– соціальні готелі;

– центри соціальної адаптації тощо.

Основними формами надання соціальних послуг є *матеріальна допомога та соціальне обслуговування*.

Матеріальна допомога надається у вигляді грошової або натуральної допомоги: продуктів харчування, засобів санітарії і особистої гігієни, засобів догляду за дітьми, одягу, взуття та інших предметів першої необхідності, палива, а також технічних і допоміжних засобів реабілітації.

Соціальне обслуговування здійснюється: за місцем проживання особи (вдома); у стаціонарних інтернатних установах та закладах; у реабілітаційних установах та закладах; в установах та закладах денного перебування; в установах та закладах тимчасового або постійного перебування; у територіальних центрах надання соціальних послуг; в інших закладах соціальної підтримки (догляду).

Соціальні послуги за *місцем їх надання* можна згрупувати в:

- *стаціонарні* – соціальні послуги, що надаються постійно, тимчасово (на термін, визначений договором про надання соціальних послуг);
- *напівстаціонарні* - соціальні послуги, що надаються їх отримувачу в приміщенні у надавача соціальної послуги протягом визначеного часу доби.;
- *у громаді* - соціальні послуги, що надаються за місцем перебування отримувачів, у тому числі на вулиці;
- *за місцем проживання* - соціальні послуги, що надаються в домашніх умовах отримувачів.

Соціальні послуги за *способом їх надання* можна виокремити в:

- *базові* – соціальні послуги, що не передбачають надання постійної або систематичної комплексної допомоги (інформування, консультивання, посередництво, надання притулку, представництво інтересів тощо);
- *комплексні* – соціальні послуги, що передбачають надання постійної або систематичної комплексної допомоги (догляд, влаштування до сімейних форм виховання, соціальний супровід / патронаж, кризове втручання, підтримане проживання, реабілітація, соціальна адаптація, соціальна інтеграція та реінтеграція, соціальна реабілітація тощо);
- *технічні* – соціальні послуги, що надаються отримувачу, який має необхідність отримання натуральної допомоги (продукти харчування, засоби санітарії і особистої гігієни, засоби догляду за дітьми, одяг, взуття та інші предмети першої необхідності, паливо, обробіток присадибних ділянок а також технічні та інші засоби реабілітації), транспортні послуги, сурдопереклад, тифлосурдопереклад тощо;

– *екстрені*– соціальні послуги, що терміново (протягом доби) надаються отримувачам, що потрапили в ситуацію, яка загрожує їх життю, здоров'ю тощо [4].

Ключовими *об'єктами системи соціальних послуг* є отримувачі таких послуг - особи, окремі соціальні групи, які перебувають у складних життєвих обставинах і не можуть самостійно їх подолати. Соціальні послуги можуть надаватися таким особам, соціальним групам як за плату, так і безоплатно.

Для отримання соціальних послуг, що надаються:

– державними та комунальними суб'єктами, особа, яка їх потребує, має звернутися з письмовою заявою до місцевого органу виконавчої влади або органу місцевого самоврядування;

– недержавними суб'єктами, особа, яка їх потребує, звертається до відповідного суб'єкта, що їх надає.

Важливе місце у розробці та реалізації принципів й механізмів державного управління системою надання соціальних послуг належить *уповноваженим органам у системі соціального захисту населення*, якими є:

– *ЦОВВ*, що забезпечують формування і реалізацію державної політики у сфері соціального захисту населення, надання соціальних послуг (Мінсоцполітики) та його територіальні органи, які здійснюють управління, координацію у цій сфері; вони розробляють проекти нормативно-правових актів, що регулюють діяльність в системі надання соціальних послуг, затверджують державні стандарти таких послуг, ведуть реєстр надавачів соціальних послуг, координують діяльність місцевих органів влади, здійснюють моніторинг дотримання законодавства щодо надання соціальних послуг;

– *місцеві органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування* формують пріоритети та забезпечують реалізацію державної політики в системі надання соціальних послуг; визначають потреби населення адміністративно-територіальних одиниць у соціальних послугах, їх видах і обсягах шляхом збирання, узагальнення та аналізу інформації про становище і життєві

обставини особи або соціальної групи, оцінки впливу послуг на процес подолання складних життєвих обставин; розробляють, затверджують та фінансують комплексні регіональні цільові соціальні програми з надання соціальних послуг; здійснюють соціальне замовлення за рахунок коштів, передбачених Законом України «Про соціальні послуги» для фінансування соціальних послуг; забезпечують управління, контроль та координацію діяльності надавачів соціальних послуг; здійснюють моніторинг та оцінку якості соціальних послуг.

До суб'єктів системи надання соціальних послуг, крім зазначених вище, слід віднести: державу, суспільство, людину, соціальні інститути, політичні партії, профспілки, осередки громадських і благодійних організацій, благодійні фонди, підприємців, ЗМІ, соціальних, інших професійних працівників, зацікавлені сторони (спонсори, меценати, роботодавці, науково-дослідні організації, фахівці, що розроблюють і реалізують політику у системі надання таких послуг).

Держава є ключовим суб'єктом державного управління системою надання соціальних послуг, яка має виконувати координуючу та організуючу роль у врегулюванні суспільних відносин, процесів у цій системі. Держава порівняно з недержавними інститутами має значно ширші владні повноваження в цій сфері, які реалізуються відповідними органами державної влади шляхом державного управління. Держава з метою надання соціальних послуг, яке відноситься до її соціальної функції, використовує широкий спектр механізмів державного управління соціальними послугами. Держава має визначити умови функціонування ринку соціальних послуг та забезпечувати їх дотримання всіма суб'єктами, що надають соціальні послуги, оперативно та адекватно реагувати на внутрішні та зовнішні виклики, які кидає сьогодення. А відтак, їй належить вирішальна роль в процесі надання соціальних послуг.

Зважаючи на викладене вище можна констатувати, що система надання соціальних послуг є багатогранним складним процесом, який потребує ефективних механізмів та інструментів державного управління, виваженої та

послідовної державної політики з реалізації соціального захисту щодо громадян, які опинились в складних життєвих обставинах та чіткої і послідовної взаємодії ЦОВВ, органів місцевого самоврядування та громадського сектору, що забезпечить доступність, ефективність та якість діяльності системи надання соціальних послуг в Україні.

Перспективами подальших розвідок вбачаємо у проведенні наукових досліджень з удосконалення механізмів управління системою надання соціальних послуг в Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Все про соціальну роботу : навч. енциклопед. словник-довідник / [За ред. В. М. Пічі. Вид. 2-ге, виправлене, перероблене та доповнене]. – Львів : «Новий Світ – 2000», 2013, 616 с.
2. Іляш О. Щодо перспективних напрямів підвищення якості соціальних послуг в Україні. Аналітична доповідь // Нац. ін-т стратег. досліджень : веб-сайт. - 2014. -URL: <http://www.niss.gov.ua/articles/763>
3. Карлсон М. Управління якістю соціальних послуг : теорія та практика. Досвід мікропроектів УФСІ з інноваційних соціальних послуг / М. Карлсон, Л. Сідельнік, С. Міщенко та ін. - К. : Укр. Фонд соц. інвестицій, 2007, 99 с.
4. Про соціальні послуги : [Закон України від 17 січня 2019 року № 2671-VIII Відомості Верховної Ради (ВВР), 2019, № 18, ст.73.)] <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text>
5. Стандарти соціальних послуг: зб. документів. – Кн. 2 / За ред. Л. Л. Сідельнік. – К. : ТОВ «ЛДЛ», 2007, 232 с.

Ольга МАТРОС

РОЛЬ СОЦІАЛЬНОЇ ПРОФІЛАКТИКИ В ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Роль соціальної профілактики в закладах загальної середньої освіти є надзвичайно важливою у створенні безпечного та сприятливого середовища для учнів. Соціальна профілактика в цьому контексті означає систематичні заходи та програми, спрямовані на попередження ризикованої поведінки, виявлення та вирішення соціальних проблем та конфліктів, а також на сприяння психологічному та соціальному розвитку учнів. Ось декілька ключових аспектів ролі соціальної профілактики в середній освіті:

Попередження негативних явищ: Соціальна профілактика спрямована на запобігання різного роду негативних явищ, таких як насильство, булінг,

алкогольні та наркотичні звички, агресивна поведінка та інші ризиковані вчинки. Це допомагає створити безпечне та сприятливе навчальне середовище для всіх учнів.

Підтримка психологічного здоров'я: Соціальна профілактика включає в себе психологічну підтримку та консультування для учнів. Шкільні психологи та консультанти працюють з учнями, щоб допомогти їм управляти стресом, тривожністю та іншими психологічними проблемами.

Розвиток соціальних навичок: Програми соціальної профілактики спрямовані на розвиток соціальних навичок учнів, таких як комунікація, співпраця, розв'язання конфліктів, емпатія та толерантність. Ці навички є важливими для побудови позитивних відносин і уникнення конфліктів.

Соціальна інтеграція: Соціальна профілактика сприяє соціальній інтеграції учнів, зокрема тим, хто може бути уразливими або відчувати відчуження. Вона включає в себе заходи для забезпечення того, щоб кожен учень відчував себе важливим і підтримуваним в навчальному колективі.

Освіта у галузі здоров'я: Соціальна профілактика також охоплює освіту у галузі здоров'я, включаючи інформування учнів про шкідливість наркотиків, алкоголю, тютюнопаління та статевого здоров'я. Вона сприяє формуванню здорового способу життя та свідомого вибору.

Співпраця з батьками та громадою: Школи співпрацюють з батьками та громадськістю для реалізації програм соціальної профілактики. Батьки грають важливу роль у підтримці та вихованні дітей, тому їхня участь є важливою для успішної реалізації цих програм.

Соціальна профілактика в закладах загальної середньої освіти відіграє ключову роль у формуванні позитивного навчального середовища, де учні можуть розвивати свій потенціал, виробляти цінності та навички, і водночас запобігати негативним явищам та ризикам, які можуть впливати на їхнє майбутнє [1, с. 73].

Важливими аспектами у важливості соціальної профілактики є:

Соціальний контроль та правопорядок: Соціальна профілактика сприяє підтриманню правопорядку в школі. Це включає в себе заходи для попередження і реагування на недоречну поведінку та порушення дисципліни. Цей аспект допомагає забезпечити безпеку та дисципліну в школі.

Робота зі спеціальними групами учнів: Соціальна профілактика враховує потреби та особливості різних груп учнів, включаючи тих, хто може бути більш уразливими до ризикової поведінки, такі як діти з особливими потребами або мігранти. Програми підтримки спрямовані на їхню соціалізацію та адаптацію.

Моніторинг та аналіз даних: Школи зазвичай ведуть моніторинг соціальних та психологічних показників учнів, таких як рівень стресу, конфліктів, агресивності, тощо. Ці дані допомагають вчасно виявляти проблеми та приймати конкретні заходи для їхнього усунення.

Співпраця з іншими інституціями: Співпраця з органами соціального захисту дітей, психологами, медичними установами та іншими структурами громадського сектору дозволяє школі ефективно вирішувати соціальні проблеми та надавати необхідну допомогу учням [2, с. 33].

Освіта для вчителів і персоналу: Вчителі та інший персонал школи повинні бути підготовлені для виявлення та вирішення соціальних проблем учнів. Програми навчання та підвищення кваліфікації вчителів можуть включати в себе аспекти соціальної профілактики.

Розробка антивікових та антимобінгових політик: Школи можуть розробляти антивікові та антимобінгові політики, які передбачають заходи для запобігання булінгу та домаганню. Це сприяє створенню безпечного середовища для всіх учнів.

Соціальна профілактика в середній освіті не тільки допомагає уникнути негативних явищ та проблем, але і сприяє формуванню позитивних цінностей, навичок та ставлення учнів до себе та оточуючого світу. Вона є невід'ємною частиною загальної місії школи забезпечувати повноцінний розвиток кожного учня та готувати їх до життя в сучасному суспільстві.

Зважаючи на важливість теми, продовжимо розглядати роль соціальної профілактики в загальноосвітніх закладах наступними аспектами:

Розвиток культури спільності: Соціальна профілактика сприяє формуванню позитивної культури спільності в школі. Вона спонукає учнів та педагогічний персонал до спільних зусиль у створенні гармонійного та дружнього оточення для навчання та розвитку.

Сприяння рівності та інклюзивності: Соціальна профілактика враховує потреби всіх учнів, незалежно від їхньої статі, віку, релігії, інвалідності чи етнічної належності. Вона сприяє створенню інклюзивного середовища, в якому кожен учень має можливість розвиватися і навчатися.

Формування громадянської відповідальності: Соціальна профілактика допомагає учням розуміти їхню громадянську відповідальність та роль у спільноті. Вона спонукає до участі в громадських ініціативах та акціях, спрямованих на покращення суспільства.

Психологічна реабілітація: Деякі учні можуть потребувати психологічної підтримки та реабілітації через досвід стресу, травм або інших складних ситуацій. Соціальна профілактика включає в себе програми психологічної підтримки, які сприяють відновленню психічного здоров'я учнів.

Залучення громади: Школи, де існує активна роль громади, мають більші шанси на успіх в реалізації соціальної профілактики. Громада може виступати партнером у програмах та проектах, сприяти їхній фінансовій підтримці та участі в розвитку шкільної політики.

Відстеження результатів: Важливо систематично відстежувати результати програм соціальної профілактики та їх вплив на учнівську спільноту. Це дозволяє аналізувати ефективність заходів та коригувати їх, якщо потрібно.

Профілактика відпаду від навчання: Соціальна профілактика спрямована на попередження відпаду учнів від навчання. Це включає в себе роботу з учнями, які стикаються зі складнощами у навчанні або забороняють собі навчатися, та надання їм підтримки та мотивації.

Розвиток критичного мислення і медіаграмотності: У світі, де інформація доступна величезними потоками через медіа та Інтернет, важливо навчити учнів критично аналізувати інформацію та розуміти її джерела. Соціальна профілактика включає в себе навчання медіаграмотності та формування критичного мислення серед учнів.

Подолання стигми: Стигма щодо психічних захворювань та інших особистісних аспектів може бути заважаючим фактором для учнів, які стикаються з цими питаннями. Соціальна профілактика сприяє формуванню розуміння, толерантності та підтримки в цих справах.

Розбудова взаємовідносин та конфліктологія: Програми соціальної профілактики можуть включати в себе навчання учнів навичкам побудови позитивних взаємовідносин та ефективного вирішення конфліктів. Це допомагає знижувати агресію та конфлікти в школі.

Розвиток етичних цінностей та громадянської відповідальності: Соціальна профілактика сприяє формуванню етичних цінностей та вихованню громадян, які розуміють свою відповідальність перед суспільством і середовищем.

Запобігання радикалізації та екстремізму: У світі зростає загроза радикалізації та екстремізму серед молоді. Соціальна профілактика може бути спрямована на запобігання таким явищам через навчання молоді толерантності та відкритості до інших культур і переконань.

Підготовка до професійного життя: Соціальна профілактика також може включати в себе професійну орієнтацію та підготовку учнів до майбутньої кар'єри, допомагаючи їм зрозуміти їхні інтереси та цілі [3, с. 62].

Отже, соціальна профілактика в закладах загальної середньої освіти є ключовим інструментом для створення здорового та безпечного середовища для учнів, формування їхніх цінностей та соціальних навичок, а також попередження негативних явищ. Вона виступає як складова загального завдання школи – підготувати молоде покоління до життя та активної участі в суспільстві. А загальна мета соціальної профілактики в школах полягає в

покращенні життя учнів, попередженні негативних явищ, сприянні їхньому здоров'ю та розвитку, а також формуванні громадян, які здатні активно і позитивно впливати на суспільство. Вона є важливим елементом загальної освітньої системи, спрямованою на гармонійний розвиток і підготовку молодого покоління до життя у сучасному світі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Литвиненко Г.О., Мартинова О.В. Психологія соціальної профілактики. Київ: Видавництво «КМ Академія», 2017. 250 с.
2. Мазур, О. В. Особливості організації соціальної профілактики в загальноосвітніх школах. Психологія і освіта. 2016. №(2). С. 30-34.
3. Скорік, І. Соціальна профілактика девіантної поведінки підлітків у контексті сучасної загальної середньої освіти. Психологічний часопис. 2020. №(4). С.61-68.

Т. МЕДІНА

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ КУРСУ «КОНФЛІКТОЛОГІЯ ТА МЕДІАЦІЯ» В ПРОЦЕСІ ПІДГОТОВКИ ЗДОБУВАЧІВ ОП «СОЦІАЛЬНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ»

Дисципліна «Конфліктологія і медіація» є обов'язковим компонентом в структурі освітньої програми «Соціальне забезпечення», яка реалізовується в Чернівецькому національному університеті імені Юрія Федьковича. Важлива роль цього курсу зумовлена вимогами, які висуваються до сучасних фахівців, що працюють у соціальній сфері. Серед загальних компетентностей, які висуває «Стандарт вищої освіти України: перший (бакалаврський) рівень, галузь знань 23 «Соціальна робота», спеціальність 232 «Соціальне забезпечення», «здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях» [2], - «здатність виявляти, ставити та вирішувати проблеми». Вивчення курсу зумовлено також необхідністю формування таких фахових компетентностей, як «володіти методиками інспекційних перевірок в системі соціального захисту населення», а також «здатність до планування та реалізації заходів з проведення моніторингу і інспектування». Освітня програма орієнтована на такі програмні результати навчання, як «виявлення готовності до взаємодії з колегами по роботі, вміння приймати управлінські рішення в організації роботи

виконавців», «приймати практичні рішення для покращення соціального добробуту та підвищення соціальної безпеки». Саме тому володіння основами конфліктології та медіації є важливою складовою навичок сучасного фахівця з соціального забезпечення.

У цілому ці знання допомагають вирішувати конфлікти, сприяють покращення комунікації та співпраці між членами колективу та організаціями. Сучасний фахівець повинен мати глибоке розуміння природи конфлікту, його причин, видів та рівнів. Це допоможе аналізувати конфліктні ситуації та знаходити шляхи до їх розв'язання.

Володіння комунікаційними навичками дає можливість чути чужу думку та спілкуватися в колективі більш ефективно. Для цього фахівець з соціального забезпечення має навчитися слухати думку інших, формулювати власну думку, аналізувати прояви невербальної комунікації та використовувати це знання в корисних для діяльності установи цілях.

Знання основ динаміки конфлікту дає можливість оволодіти навичками бачення можливих шляхів його вирішення. Вивчення цієї теми в курсі «Конфліктологія та медіація» спрямоване на опанування стратегіями управління конфліктом, тактиками вирішення конфліктних суперечностей.

Вивчення теми «Поведінка людей у конфлікті» корисне для розуміння гендерних розбіжностей у розв'язанні конфліктних ситуацій, вікових особливостей «конфліктних» періодів людини, а також ролі характерологічних відмінностей у зародженні, протіканні та шляхах розв'язання конфліктних ситуацій.

Важливим аспектом вивчення курсу є опанування знаннями щодо розуміння специфіки конфліктів у різних галузях, особливо в соціальній сфері. Обмеженість ресурсів для допомоги різним групам населення, розбіжності у підходах до роботи з клієнтами, питання професійної етики та конфіденційності – ось найважливіше коло проблем, з якими можуть стикатися молоді фахівці у майбутній професійній діяльності. Розуміння цієї специфіки в різних галузях дозволяє фахівцю вирішувати проблеми в конкретному контексті.

Важливим модулем дисципліни «Конфліктологія і медіація» є модуль «Медіація як спосіб врегулювання спорів». Знання основ медіації дає можливість розвинути розуміння психології конфлікту та основних кроків щодо їх розв'язання або уникнення, сформувати навички сприяння діалогу між конфліктуючими сторонами, вміння приймати рішення та керувати. У цілому це дасть можливість навчитися приймати нестандартні рішення, сприяє розвитку креативності та інноваційного мислення, навчає толерантному ставленню до різних точок зору та культурних особливостей. Зауважимо, що знання основ медіації сприяє покращенню міжособистісних відносин, розвитку кар'єри та створення більш сприятливого середовища для вирішення конфліктів у будь-якій сфері життя.

Використання індивідуальних науково-дослідних завдань у процесі вивчення дисципліни дає можливість систематизувати отримані знання та повернути увагу до їх практичного значення. Наприклад, складання таблиць до теми «Історія становлення конфліктології» спрямована на відпрацювання навичок узагальнення та порівняння ідей, які містяться в конфліктологічних теоріях. Також доречним виглядає завдання навести приклад конфлікту з власного життя та проаналізувати його за кількома критеріями (учасники, мотивація та цілі сторін, привід, різновид конфлікту, фази, функції, наслідки та ін.).

Важливу роль у процесі опанування курсу відіграють ситуаційні вправи та дидактичні ігри. Наприклад, вправа «Способи вирішення конфлікту» [1, с. 63] дозволяє програти різні варіанти поведінки (конкуренція, пристосування, компроміс, співробітництво) і визначити той з них, який є найбільш зручним для певної ситуації. Вправа «Що я можу сказати» [1, с. 55] дає можливість зробити самоаналіз своїх особистісних якостей для визначення рівня здатності реагувати, оцінити власні ділові якості. Виконання вправи «Упевнені, невпевнені та грубі відповіді» [там само] - спосіб побувати у різних ситуаціях та обрати оптимальний варіант поведінки.

Кілька занять варто провести у тренінговій формі. Наприклад, тренінг «Конфлікт – це норма життя» [1, с. 50] може включати тести на визначення рівня власної конфліктності, виконання вправи «Три різновиди «Я-образу» (завищена, занижена, реальна самооцінка), вправу «Як виразити образи та прикрість» (щодо продуктивних (соціально прийнятних) і непродуктивних (агресивних) способів вияву образи, прикрості.

Отже, вивчення курсу «Конфліктологія та медіація» є важливою складовою підготовки сучасного фахівця. Оволодіння навичками, які він формує, дає можливість збільшити професійну цінність фахівця та зробити його більш привабливим на ринку праці, побудувати ефективну команду та організаційні структури.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кулик І.В. Соціальна конфліктологія та партнерство: методичні рекомендації. Івано-Франківськ: НАІР 2018. 75 с.
2. Стандарт вищої освіти України: перший (бакалаврський) рівень, галузь знань 23 «Соціальна робота», спеціальність 232 «Соціальне забезпечення». Затверджено і введено в дію наказом Міністерства освіти і науки України від 24.05.2019 р. № 734. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2019/05/28/232-Sotsial.Zabezpech-bakalavr-VO.18.01.pdf>

В. В. МЕЛЕШ

ФОРМУВАННЯ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ КЕРІВНИКІВ ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ

Підприємливість характеризується як базова компетентність, здатність особи втілювати задуми в життя, що охоплює такі аспекти, як креативність, потяг до інновацій і вміння ризикувати, а також здатність планувати заходи і реалізовувати їх. Під час формування підприємницької компетентності як базової компетентності майбутні керівники закладів освіти вчаться мислити нестандартно, креативно задля розвитку власних унікальних, специфічних здібностей і вмінь, отримання досвіду, який у подальшому надихатиме їх на творчість, винахідливість та ініціативність.

Розкриття актуальних питань формування підприємницької компетентності майбутніх керівників закладів освіти вивчали М. Бойко,

Т.Грасс, А. Гуломжон, Ю. Кулімова, Г. Назаренко; майбутніх учителів М. Ляшенко, І. Прокопенко, О. Семенов та ін.

Підготовка майбутнього керівника закладу освіти до формування підприємливості розглядається як системний процес, що здійснюється у закладах вищої освіти і націлений на спеціально організоване засвоєння здобувачами теоретичних засад професійної підготовки на основі міждисциплінарної інтеграції знань з (психолого-педагогічних, підприємницьких, методичних), умінь і практичних навичок, способів мислення, мотиваційних орієнтирів, підприємницьких якостей і морально-етичних цінностей, необхідних для організації та успішного впровадження професійної діяльності. Інтегративною ознакою підготовки майбутнього керівника до формування підприємницької компетентності є готовність до цієї діяльності, як стійка особистісно-професійна характеристика, що ґрунтується на усвідомленій підприємницькій активності і є результатом цієї підготовки.

Підприємницька компетентність з позиції психології розглядається, як модель поведінки необхідна до вирішення завдань та високих результатів у певному виді діяльності.

Дослідниця Ю. А. Білова пов'язує підприємницьку компетентність зі спроможністю володіти засобами, що дають особі можливість ефективно організувати особисту та колективну підприємницьку діяльність [1].

Наявність підприємницької компетентності дає змогу особистості приймати оптимальні рішення. При цьому важливими є лідерські якості, вміння розв'язувати конфліктні ситуації, приймати рішення в умовах невизначеності, працювати у команді, стимулювати й мотивувати зусилля працівників, створювати організаційні структури.

Підприємницька компетентність передбачає здатність співвідносити власні економічні інтереси й потреби з наявними матеріальними, трудовими, природними й екологічними ресурсами, інтересами й потребами інших людей та суспільства, застосовувати технології моніторингу ресурсів та забезпечення стійкого розвитку. Підприємницька компетентність, поряд із такими

компетентностями, як: математична і базові компетентності в галузі природознавства і техніки, інформаційно-комунікаційна, спілкування державною, рідною та іноземними мовами, соціальна, громадянська, загальнокультурна, здоров'язбережувальна, уміння вчитися, – складають комплекс ключових компетентностей особистості.

Поділяємо думку, що підприємницька компетентність – це інтегрована якість особистості, яка проявляється у мотивованій здатності до творчого пошуку, реалізації нових ідей та дає змогу вирішувати різноманітні проблеми у повсякденному, професійному, соціальному житті.

Провідні завдання підприємницької освіти, за твердженням О. О. Романовського, націлені на навчання розуміти ділові операції і економічно мислити; навчання особистості критично мислити, самостійно приймати життєво важливі рішення, прищеплення їй розуміння необхідності бути незалежним у бізнесі і житті; навчання людей навичок цивілізованого спілкування і правил роботи в команді [2, с. 35].

Конструктивними нам видаються наукові інтереси дослідниці М. Ляшенко, яка окреслює коло питань, націлених на визначення ролі і місця знань з основ підприємництва в системі професійної підготовки майбутніх керівників закладів освіти, з'ясування сутності поняття «професійна компетентність з основ підприємництва», її структурних компонентів, розроблення моделі, яка постає як сукупність взаємопов'язаних між собою і взаємодоповнюваних блоків: методологічно-цільовий, організаційно-технологічний і результативний [3].

Отже, формування підприємницької компетентності майбутніх керівників закладів освіти є системний процес, що здійснюється у закладах вищої освіти і націлений на спеціально організоване засвоєння здобувачами теоретичних засад професійної підготовки на основі міждисциплінарної інтеграції знань.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Білова Ю. А. Поняття та структура підприємницької компетентності майбутніх фахівців економічного профілю / Ю. А. Білова // Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти. – 2013. – Вип. 7. – С. 15–17.

2. Романовський О. О. Теорія і практика підприємницької освіти в розвинутих зарубіжних країнах: автореф. дис. ...д-ра пед. наук, Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова, 2003. 40 с.

3. Ляшенко М. Ю. Формування фахової компетентності з основ підприємництва в майбутніх учителів технологій: автореф. дис. ...канд. пед. наук, Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова. 2017. 20 с.

Людмила МЕЛЬНИК

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ У ГАЛУЗІ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

Підготовка фахівців у галузі соціальної роботи зіштовхнулася з численними викликами пов'язаними з війною в Україні та її наслідками. Завдання вищої освіти підготувати фахівців, які будуть володіти актуальними професійними навичками, та навичками саморозвитку в мінливих умовах. Така підготовка має здійснюватися із застосуванням традиційних та інноваційних методів навчання та врахуванням викликів сьогодення.

Питанням професійної підготовки фахівців у галузі соціальної роботи присвятили свої праці ряд дослідників, серед яких: Н.Абашкіна, В.Андрущенко, Р.Вайнола, Л.Гончар, Л. Коваль, І.Зверєва, А.Капська, О.Карпенко, Ю.Найда, В.Поліщук, М.Приходько, О.Пришляк, С. Хлєбїк та інші.

Звернемось до визначення поняття професійної підготовки, яке розглядається у словнику як сукупність спеціальних знань, навичок та умінь, якостей, трудового досвіду і норм поведінки, що забезпечують можливість успішної роботи з певної професії [2].

У працях А.Капської, зустрічаємо, що вона під професійною підготовкою майбутніх соціальних працівників пропонує розуміти її як сукупність загальних і спеціальних знань і умінь, які забезпечують можливість їхньої роботи за спеціальністю та набуваються в процесі теоретичного й практичного навчання у вищому навчальному закладі [3].

О.Карпенко у своїх дослідженнях зазначає, що професійна підготовка майбутніх соціальних працівників складається з трьох етапів: перший – орієнтовний (адаптивний), коли майбутній спеціаліст знайомиться з соціальною

обумовленістю, функціями, місцем і етикою діяльності соціального працівника; другий – це оволодіння теоретичними знаннями, необхідного для соціального працівника широкого профілю: соціологічними, психологічними, педагогічними, соціокультурними; третій етап – це оволодіння практичними навичками, необхідними для соціального працівника, зокрема, навичками спілкування, організація соціальної взаємодії і самопомоги, вплив з метою реабілітації клієнта чи корекції його поведінки тощо [4].

Г. Михайлишин та М. Довга пропонують розглядати професійну підготовку майбутнього соціального працівника як сукупність професійних вмінь та навичок набутих студентами в процесі навчання у освітніх закладах, що виражає високий рівень готовності до здійснення ними своїх професійних обов'язків у відповідній соціальній сфері діяльності та застосування набутих теоретичних знань на практиці, де проявляться здобуті ними компетентності [5].

Слід зазначити, що соціальна робота є одним із найбільш багатопланових і трудомістких видів професійної діяльності, тому підготовка фахівців має бути спрямована на формування відповідних компетентностей.

Однією із актуальних проблем підготовки фахівців у галузі соціальної роботи є проблема впровадження ефективних технологій і методик навчання, зорієнтованих на формування нової генерації фахівців, які володіють глибокими фундаментальними та спеціальними знаннями й здатними працювати творчо й самостійно.

Також актуальним та важливим при підготовці фахівців у галузі соціальної роботи є орієнтація на їх особистість, на розвиток соціальних, професійних і ціннісних якостей, соціальної та творчої активності. Для реалізації такого завдання ефективними будуть використання в освітньому процесі тренінгових, ігрових та проєктних технологій.

Не менш вагомим для майбутніх фахівців у галузі соціальної роботи є набуття ними специфічних навичок роботи та спілкування на рівні особистості, сім'ї, громади чи інституції, готовність до прийняття рішень з урахуванням

конкретних умов і обставин, розвиток критичного мислення та професійної інтуїції. На думку О.Абакумової та С.Бабіної вказані фахові якості не формуються лише за теоретичними викладками підручників, адже навчання за змістом і формою повинно моделювати реальні життєві ситуації. Тому для становлення фахових компетентностей майбутніх фахівців вирішальне значення має практико-орієнтований навчальний процес [1].

Отже, слід зазначити, що підготовка фахівців у галузі соціальної роботи має свої особливості, пов'язані з прикладним характером майбутньої професійної діяльності, специфікою професійних завдань і функцій та набуттям професійно-важливих якостей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абакумова О.О., Бабіна С.І. Актуальні питання професійної підготовки фахівців із соціальної роботи в умовах дистанційності. *Науковий часопис національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи. Збірник наукових праць / М-во освіти і науки України, Нац. пед. ун-т імені М. П. Драгоманова. Випуск 77. Київ : Видавничий дім «Гельветика», 2020. С. 5-9. URL: <https://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/33258>*
2. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. Київ: Либідь, 1997. 374 с.
3. Капська А.Й. Деякі аспекти професійної підготовки соціальних педагогів і соціальних працівників. *Вісник Глухівського національного педагогічного університету ім. О. Довженка. Серія: Педагогічні науки. 2010. № 15. С. 12– 16.*
4. Карпенко О.Г. Теоретико-методологічні підходи професійної готовності фахівців до соціальної роботи. URL: http://vuzlib.com.ua/articles/book/39324Teoretikometodolog%D1%96chn%D1%96_p%D1%96/1.htm
5. Михайлишин Г.Й., Довга М.М. Актуальні проблеми професійної підготовки майбутніх соціальних працівників до роботи з молодими сім'ями. *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology, VII (79), Issue: 197, 2019 Maj С. 20-23. URL: <https://seanewdim.com/wp-content/uploads/2021/04/The-actual-problems-professional-preparation-for-future-social-workers-to-work-with-young-families-G.-Y.-M%D1%83hailyshyn->*
6. Мельничук І.М. Засоби інтерактивних технологій у традиційному навчанні соціальних працівників у вищій школі. *Збірник наукових праць «Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах».* Запоріжжя, 2009. Вип. 4 (57). С. 284–291.

**СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНИЙ АСПЕКТ ПРОФЕСІЙНОЇ
ДІЯЛЬНОСТІ З ДІТЬМИ ТА МОЛОДДЮ В РАМКАХ РУХУ ТОВАРИСТВА
ЧЕРВОНОГО ХРЕСТА УКРАЇНИ**

Анотація. У статті уточнено місію діяльності Червоного Хреста як громадської організації світового масштабу.

Визначено основні принципи діяльності Червоного Хреста на яких ґрунтується організація діяльності Товариства Червоного Хреста України.

Визначено професійні ролі фахівців Товариства Червоного Хреста України, а саме: рятувальник, медик, вихователь, психолог, друг, менеджер, волонтер, організатор, молодіжний працівник.

Ключові слова: волонтерство, волонтерський рух, діти, молодь, професійна діяльність.

Актуальність теми дослідження. У часи військової агресії на території України особливої актуальності набуває соціально-гуманітарна допомога людям. На усіх рівнях – від звичайних волонтерів до міжнародних організацій у сфері гуманітарної політики – відбувається посилення уваги до громадян, які потребують сторонньої допомоги. Саме тому варто більше уваги звернути на роль громадських організацій у вирішенні соціально-гуманітарних питань громадян України, особливо в контексті соціально-педагогічної діяльності з дітьми та молоддю.

Товариство Червоного Хреста України – одна з найвпливовіших організацій сучасності у сфері надання гуманітарної допомоги, захисту прав та свобод людей всього світу. До основних завдань Товариства можна віднести такі:

- розподіл гуманітарних товарів серед найбільш нужденних верств населення;

- медична допомога постраждалим від збройних конфліктів, стихійних лих, техногенних катастроф;
- соціальна допомога, що передбачає психологічну, соціально-правову, педагогічну допомогу тим, хто цього потребує;
- захист прав людини;
- підтримка гуманітарних програм та сприяння їх розвитку;
- гуманітарна освіта та навчання дітей та дорослих;
- координація гуманітарних дій на міжнародній арені.

Тож, очевидним видається той факт, що представлена організація має вагомий вплив та достатній ресурс задля того, щоб здійснювати соціально-педагогічну діяльність з різними верствами населення, зокрема дітьми та молоддю.

Серед науковців, які вивчають соціально-педагогічну діяльність громадських організацій варто назвати таких як: Л. Алієва, М. Баянівська, О. Безпалько, А. Волохов, Д. Грищук, І. Зверева, Б. Купріянов, Г. Лактіонова, Р. Литвак, Ю. Поліщук, С. Харченко.

Метою дослідження є визначити особливості та з'ясувати роль професійної діяльності фахівців Товариства Червоного Хреста України у соціально-педагогічній роботі з дітьми та молоддю.

Виклад основного матеріалу. Історія Руху Червоного Хреста нараховує декілька століть. Громадська організація благодійного спрямування була створена ще 1863 року в Швейцарії задля всебічної підтримки військових – поранених, хворих, з контузіями. Трохи пізніше до завдань організації також додалися захист прав та інтересів дітей в умовах війни, а також гуманітарна підтримка цивільного населення під час збройних конфліктів.

Будь-яка організація визначається структурованістю та регламентованістю. Це забезпечує ефективну діяльність такої організації. Опишемо коротко структуру Товариства Червоного Хреста України на національному рівні. Основні складові структури ТЧХУ включають:

1. Загальні збори членів ТЧХУ. Це найвищий орган прийняття рішень в організації.

2. Президія ТЧХУ. Президія є керівним органом організації і забезпечує виконання рішень, прийнятих загальними зборами.

3. Центральний офіс ТЧХУ. Це адміністративний центр організації, де розміщуються виконавчі та адміністративні структури, що відповідають за керування та координацію програм та проектів ТЧХУ.

4. Регіональні товариства Червоного Хреста. Територіальні структури організації, розташовані у різних областях України.

5. Головні управління та відділи. Вони відповідають за конкретні напрямки діяльності ТЧХУ, такі як медична допомога, соціальна робота, психосоціальна підтримка, гуманітарна допомога тощо.

6. Волонтери та члени організації. Волонтери і члени ТЧХУ активно залучаються до виконання проектів і програм, забезпечуючи допомогу та підтримку вразливим групам населення.

Структура Товариства Червоного Хреста України дозволяє організації ефективно впроваджувати гуманітарні програми та реагувати на невідкладні ситуації та кризові ситуації на національному рівні.

Волонтери ТЧХУ – найважливіші люди в організації, адже саме вони є безпосередніми виконавцями гуманітарної місії. Визначимо особливості професійної діяльності фахівців Товариства Червоного Хреста України.

Під час роботи в ТЧХУ волонтери та члени організації виконують різні професійні ролі, зокрема:

- *наставник* – особа, яка здатна через м'яке навіювання допомогти подолати людині складні життєві обставини, власним прикладом продемонструвати можливості суспільно корисної діяльності;

- *консультант* – особа з навичками професійного консультування в надзвичайних ситуаціях, здатна знайти спільну мову з людиною бідь-якого віку та надати достовірну інформацію стосовно нагальних потреб;

- *волонтер* – особа, яка забезпечує логістику, сортування, розподіл, видачу гуманітарної допомоги людям, які її потребують найбільше;

- *друг* – особа, яка першою протягує руку людині в біді, незважаючи на обставини, розділяє горе із постраждалими, огортає ковдрою та робить гарячий чай;

- *організатор* – особа здатна до координування діяльності інших членів товариства, створює та підтримує групову діяльність команди;

- *менеджер* – особа, яка здатна до виконання основних функцій в управлінні людськими ресурсами, зокрема планування, організування, мотивація та контроль, адже налагоджена система надання гуманітарної допомоги також є важливим показником успішності місії;

- *медик* – особа, яка володіє навичками надання медичних послуг, знання основ надання першої медичної допомоги є визначальною умовою професійної діяльності члена Червоного Хреста;

- *рятувальник* – особа, яка пройшла навчання на відповідних тренінгах з протидії мінно-вибуховій небезпеці, діям при землетрусах, повенях, штормах, способах захисту в разі хімічної та радіаційної катастрофи тощо, та здатна ці знання застосовувати в разі необхідності для допомоги іншим людям;

- *психолог* – особа, яка надає першу психологічну допомогу, здатна вивести постраждалого із шокового стану, надати необхідну психологічну підтримку з урахуванням ситуації, що спричинила потрапляння в складні ситуацію;

- *вихователь* – особа, здатна до навчання та виховання інших людей, зокрема дітей; вміння знаходити спільну мову та скеровувати дії іншої людини або групи людей;

- *молодіжний працівник* – особа, яка володіє технологіями роботи з дітьми та молоддю, зокрема в складних стресових ситуаціях, знає специфіку та психологію вікових особливостей молоді.

Очевидно, що передбачити усі професійні ролі фахівця Товариства Червоного Хреста України неможливо, адже сама робота майже ніколи не буває передбачуваною і важко її спланувати.

Таким чином, діяльність фахівців Товариства Червоного Хреста України можна охарактеризувати як гуманітарну місію із багатьма важливими видами діяльності, зокрема це психологічна підтримка, медична допомога, забезпечення товарами першої необхідності тощо. Окрім того, фахівці ТЧХУ є універсальними працівниками, адже проходять різноманітні навчальні курси і тренінги, беруть участь у стажуваннях, екскурсіях, конференціях та з'їздах однодумців. Велику частину професійної діяльності фахівців присвячено роботі з дітьми та молоддю як найбільш вразливою демографічною категорією населення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. <https://redcross.org.ua/faq/>Прочитовано:29.09.2023р.
2. <https://redcross.org.ua/principles/> Звернення:29.09.2023р.

*Тетяна МЕЛЬНИЧУК,
Наталія КОСТЕНКО*

СОЦІАЛЬНИЙ СТЕРЕОТИП ЯК ПСИХОЛОГІЧНЕ ЯВИЩЕ: ПОНЯТІЙНИЙ АНАЛІЗ

Проблема соціальних стереотипів має багатий історичний розвиток. В сферах західної психології, політології та соціології, теорії стереотипів переважно формулюються на рівні макротеорій. У цих наукових дослідженнях зустрічаються різні тлумачення стереотипів, розглянуті як особливі психологічні утворення, що формуються під впливом різноманітних зовнішніх і внутрішніх факторів.

Термін «стереотип» був введений у суспільні науки в США у 20-тих роках ХХ століття, коли виникла потреба вивчення та пояснення законів функціонування масової свідомості. Засновником концепції стереотипного мислення і поведінки став американський вчений Волтер Ліппман. У своїй праці «Громадська думка» (1922 рік), В. Ліппман стверджував, що це

впорядковані, схематичні культурні «образи світу» в уявленні людини, які спрощують сприйняття складних соціальних явищ і захищають її цінності, позиції і права [4, с. 9-11].

У своїй роботі, Волтер Ліппман визначив дві ключові причини, які, на його думку, впливають на формування соціальних стереотипів. Перша з них - це застосування принципу економії зусиль, що характерний для повсякденного людського мислення. Він виражається в тому, що люди не бажають реагувати на нові факти та явища кожен раз у новий спосіб, а намагаються включати їх у вже існуючі категорії. Друга причина полягає у захисті існуючих групових цінностей.

З того часу було запропоновано безліч конкретних визначень соціальних стереотипів. Залежно від теоретичного підходу автора, висувуються відповідні аспекти цього явища. Наприклад, Т. Шибутані визначає соціальний стереотип як «популярне поняття, що вказує на приблизне угруповання людей залежно від видимих ознак, підтримуване широкорозповсюдженими уявленнями про властивості цих людей».

Р. Таджура (R. Taguiri) визначає соціальний стереотип як «привід сприймати особу, яка сприймається, легко і швидко віднести до певних категорій в залежності від її віку, статі, етнічної приналежності, національності та професії, і тим самим надавати їй риси, які вважаються характерними для представників цієї категорії».

Г. Тежфел (H. Tajfel) підбив головні висновки із досліджень у сфері соціального стереотипу:

1) Люди легко готові класифікувати великі людські групи (соціальні категорії) за спрощеними, грубими та упередженими ознаками.

2) Така категоризація відрізняється великою стабільністю протягом тривалого періоду часу.

3) Соціальні стереотипи можуть, в певній мірі, змінюватися відповідно до соціальних, політичних або економічних змін, але цей процес відбувається дуже повільно.

4) Соціальні стереотипи стають більш виразними і конфліктними, коли виникає соціальна напруга між групами.

5) Вони формуються в дітей на дуже ранньому етапі і використовуються їми задовго до формування чітких уявлень про ті групи, до яких вони належать.

6) Соціальні стереотипи не становлять великої проблеми, коли відсутня відкрита ворожнеча між групами, але надзвичайно складно модифікувати і керувати ними в умовах великої напруги і конфлікту [5, с. 38-42].

На кінці 50-х років в західній науковій думці виникло популярне визначення, запропоноване американським психологом і соціологом Кимбаллом Юнгом (K. Jung). Він розглядав стереотип як «невірну класифікаційну концепцію, яка зазвичай супроводжується соціальними емоційними відчуттями подібності та відмінності, а також засудженням або схваленням іншої групи» [4, с. 12-13]. Після такого визначення стереотипи стали розглядати як свідомо неправильні і неточні. Стереотип почав асоціюватися з помилковою оцінкою або упередженим ставленням до явищ або груп. Тільки з появою гіпотези О. Клайнберга стало поширюватися переконання, що в стереотипах може бути деяке «зерно істини».

Спільним для американських досліджень є фокус на антростереотипах, тобто образах, які формуються в конкретних соціальних групах, і їхній ролі у сферах соціальної та політичної психології.

В західноєвропейській соціальній психології широко розповсюджена точка зору, згідно з якою соціальні стереотипи та інші феномени групової та суспільної свідомості повинні бути об'єднані в загальну концептуальну схему.

Особливу увагу при дослідженні соціальних стереотипів приділив видатний швейцарський соціальний психолог В. Дуаз, який виокремив чотири рівні стереотипів. Перший рівень стереотипів пов'язаний з індивідуально-психологічними особливостями формування уявлення людини про своє соціальне оточення. Другий рівень включає уявлення, які формуються в ситуаціях міжособистісного спілкування. Третій рівень відноситься до колективних уявлень, що формуються в міжгрупових відносинах, і саме на

цьому рівні виникають і діють соціальні стереотипи. Четвертий рівень стереотипів пов'язаний з ідеологією, яка формується під впливом історичних умов суспільства.

Вітчизняна психологія до кінця 1950-х років не використовувала термін «стереотип», але досліджувала проблему шаблонів поведінки людини. Особливу увагу цій темі приділяв П. О. Сорокін. Він, не вводячи термін «стереотип», описав процес їх функціонування в соціокультурній групі, вказуючи, що «ряд процесів і форм поведінки заздалегідь зафіксований в тому чи іншому вигляді і виконується більшістю членів групи» [3, с. 68-71].

У цьому контексті ключовим фактором у соціальному житті є колективний рефлекс, що визнається інтегральним чинником усього соціального життя. Таким чином, він сприймав соціальне життя як безперервну ланцюгову реакцію, де, не зважаючи на існування «інакодумців» в кожній соціальній групі, часто спостерігалася відповідність їхньої поведінки «офіційним» нормам.

Після досліджень П.А. Сорокіна, проблема стійких форм поведінки залишалася малодослідженою протягом тривалого періоду. Однак на початку 1960-х років вітчизняна наука зосередила увагу на критичному аналізі, де висвітлювалися питання стереотипізації та стереотипів. Тоді вперше в українській науковій спільноті виникли спроби надати визначення терміну «стереотип». В.А. Ядов розглядав стереотип як «чуттєво забарвлені соціальні образи», тоді як І.С. Кон визначав його як «упереджену думку, не засновану на свіжій безпосередній оцінці кожного явища, а виведену зі стандартизованих суджень і очікувань, думку про властивості людей і явищ» [1].

В радянській літературі дослідження стереотипів пов'язані з іменами П.Н. Шихирева, Ю.Л. Шерковіна, К.С. Гаджієва, І.С. Кона, В.А. Ядова, Л.А. Зака, Г.М. Кондратенка та інших. Їхні роботи відзначалися класовим підходом до вивчення стереотипів, і в них часто використовувалися терміни «образ» або «набір якостей», що представляли собою весьма примітивні або емоційно забарвлені уявлення про дійсність, неадекватні об'єктивним процесам.

Однак сучасні російські вчені, наслідуючи за західними дослідниками, стали більш обережними у відношенні до феномену стереотипу. Вони розглядають стереотип як складний феномен і оцінюють його зміст не тільки з негативного погляду. Вони вказують, що процес утворення стереотипів сам по собі не є ані поганим, ані хорошим. Він виконує об'єктивно необхідну функцію, дозволяючи швидко, просто і досить надійно категоризувати, спрощувати і схематизувати соціальне оточення [2, с. 76-77].

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Дзюба Н.В. Гендерні стереотипи населення України при прийнятті електоральних рішень : автореф. дис. канд. соціол. наук ; Класичний приватний університет. Запоріжжя, 2018. 21 с.
2. Полторак В.А. Громадська думка. Соціологія політики : енциклопедичний словник. Київ : вид-во Європейського університету, 2009. С. 76–77.
3. Самкова О.М. Соціальні стереотипи і стереотипізація: аналіз сучасних теоретичних підходів. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Психологічні науки. 2013. Вип. 1. С. 68–71.
4. У. Ліппман, А. Ослон Про стереотипи: виписки з книги «Громадська думка» / Соціальна реальність, 2006, № 4. с. 9-13.
5. Ханстантинов В.О. Соціальні стереотипи і необхідність толерантності. Наукові праці Миколаївського державного аграрного університету. Соціологія, 2019. Вип. 71. С. 38–42.

В. МИГОВИЧ

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ МАЙБУТНІХ КЕРІВНИКІВ ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ

Формування професійної компетентності керівника закладу освіти у сучасних соціально-економічних умовах визначається пріоритетним завданням Нової української школи. Системність започаткованих процесів забезпечується і формування першої ланки освіти загалом. Вимоги, які висуваються державою до керівників нової генерації, зумовлюють необхідність випереджального розвитку освітньої галузі, модернізації управління освітою, якою передбачено підвищення компетентності управлінців усіх рівнів. Сучасні вимоги до рівня професійної кваліфікації керівних кадрів, компетентності та управлінської культури окреслюються також і запитамі науково-технічного, цивілізаційного прогресу. Сьогодення потребує фахівця, який може не тільки оперувати

власними знаннями, а й готовий змінюватися та адаптуватися до нових потреб ринку праці, активно діяти, швидко приймати рішення та навчатися впродовж життя, активно соціалізуючись та позитивно впливаючи на суспільні процеси, що і визначає рівень його соціальної мобільності.

Так, структуру та змістове наповнення поняття професійної компетентності досліджували такі вчені, як О.Асмолов С.Вітвицька, О.Дубасенюк, В.Петрук, О.Коваленко, Є.Андрієнко, І.Назарова, С.Сисоєва та ін.

Компетентність - це інтегративна характеристика особи, що відображає готовність і здатність людини мобілізувати набуті знання, вміння, досвід і способи діяльності та поведінки для ефективного вирішення завдань, які виникають перед нею в процесі діяльності [1, с. 42].

Категорія «професійна компетентність» визначається головним чином рівнем професійної освіти, досвідом та індивідуальними здібностями людини, її мотивованими прагненнями до безперервної самоосвіти та самовдосконалення, творчим і відповідальним ставленням до справи [2, с.15].

Професійна компетентність майбутнього керівника закладу освіти структурно складається з управлінських, педагогічних, комунікативних, діагностичних і дослідницьких компонентів діяльності і визначається рівнем сформованості професійних знань і умінь, ступенем розвитку професійно значущих особистісних якостей, що необхідні для оптимальної реалізації управлінських функцій з досягнення цільових настанов. Майбутній керівник повинен мати високий рівень культури праці, побуту, спілкування і пізнання.

Аналіз різних точок зору дозволяє сформулювати істотні ознаки поняття «професійна компетентність» майбутнього керівника закладу освіти: здатність до управлінської діяльності; готовність до виконання різноманітних управлінських функцій; професійно значущі вміння; професійно значущі якості особистості, що забезпечують управлінську діяльність [3].

Щоб компетентність як потенційна можливість особистості сприяла ефективній професійній діяльності, необхідні певні об'єктивні умови,

відповідна мотивація, волевільні зусилля і визначена актуалізація одержаних знань. Особа керівника, його професійні та моральні якості можуть служити основою для згуртування педагогічного колективу, успішного вирішення в сучасних умовах складних завдань навчання та виховання нових поколінь громадян країни. Негативні сторони в характері та стилі керівництва керівника можуть привести до зниження ефективності роботи закладу освіти, дискомфорту педагогічного колективу.

Формування професійної компетентності майбутнього керівника закладу освіти відбувається під впливом багатьох умов до основних з яких відносяться: залучення його до самоосвітньої діяльності; розвиток творчого потенціалу; післядипломна управлінська освіта як умова формування професійної компетентності керівників школи.

Професійна компетентність майбутнього керівника закладу освіти визначається головним чином рівнем професійної освіти, досвідом та індивідуальними здібностями людини, її мотивованими прагненнями до безперервної самоосвіти та самовдосконалення, творчим і відповідальним ставленням до справи. Процес самоосвіти є оптимальним шляхом формування професійної компетентності майбутнього керівника закладу освіти оскільки сприяє розвитку здатності до самореалізації творчого потенціалу, спрямованості на саморозвиток протягом усього життя. Умовами ефективної самоосвітньої діяльності є визначення напрямку самоосвітньої діяльності, складання індивідуального плану самоосвіти та впровадження його у життя. Розвиток творчого потенціалу відбувається за умови залучення майбутнього керівника закладу освіти до інноваційної та пізнавально-творчої діяльності. Залучення до пізнавально-творчої діяльності сприяє розвитку творчого мислення, здатності до аналізу та нестандартного розв'язання проблеми, формуванню індивідуального стилю.

Отже, професійна компетентність майбутнього керівника закладу освіти визначається рівнем професійної освіти, досвідом та індивідуальними здібностями людини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ткаченко Л. Формування професійної компетентності майбутніх керівників загальноосвітніх навчальних закладів. Психолого-педагогічні проблеми сільської школи. 2017. Вип. 56. С. 37–44.
2. Лозниця В. С. Психологія менеджменту. Теорія і практика: навч. посібник. К. : ТОВ «УВПК, Екс. об.», 2001. 512 с.
3. Маслов В. І. Наукові основи та функції процесу управління загальноосвітніми навчальними закладами: навч. посіб. Тернопіль: Астон, 2007. 150 с.

**Я. МУДРИЙ,
М. ПРОДАНЧУК**

СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВА ПІДТРИМКА ПРАЦЕВЛАШТУВАННЯ ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ В УКРАЇНІ

Право на працю – одне з основних прав людини, визнаних міжнародними актами і чинним українським законодавством. Воно поширюється й на осіб, які мають інвалідність.

За даними Державної служба статистики, в Україні налічується більше 2,7 млн. осіб з інвалідністю, майже 80% із них – працездатного віку [1]. Статистичні дані свідчать про тенденцію зростання кількості людей з інвалідністю як у світовому, так і національному рівнях. Це дійсно робить дану соціальну групу однією із пріоритетних категорій для соціальної роботи та державної політики соціального захисту.

Право на працю є невід’ємним і невідчужуваним природним правом кожної людини, яке існує з моменту народження і до смерті. Це право закріплено як у міжнародних, так і вітчизняних нормативно-правових документах і гарантує кожній особі можливість здобувати засоби існування через свою працю, обираючи професію або діяльність за власним вибором і погоджуючись з умовами праці.

Право на працю визнано в Загальній декларації прав людини, 23 стаття якої говорить, що кожна людина має право на роботу, на вибір заняття, на справедливі та сприятливі умови праці і захист від безробіття [3].

Декларація про права інвалідів, прийнята Генеральною Асамблеєю ООН у 1975 році, наголошує, що особи з інвалідністю мають такі ж громадянські і політичні права, як і інші, і повинні мати право на економічний і соціальний

захист, а також задовільний рівень життя. Це включає можливість займатися корисною діяльністю, мати робоче місце і бути членами профспілкових організацій [2].

Міжнародні документи служать основою для встановлення стандартів та зобов'язань держав у забезпеченні прав людини, включаючи право на працю.

У Конституції України зазначено, що усі громадяни України мають рівні конституційні права та свободи, кожна людина має право на працю, що передбачає можливість заробляти собі на життя працею, яку вона вільно обирає або на яку вільно погоджується [4].

Держава має обов'язок закріплювати, захищати і створювати умови для реалізації права на працю. Вона забезпечує право на свободу праці, тобто ніхто не може бути примусований до праці, а також забороняє примусову працю і експлуатацію праці. Крім того, держава повинна гарантувати належну оплату праці, справедливі і нормальні умови праці, а також захист економічних і соціальних інтересів працівників.

Встановлення трудових прав, гарантій особам з інвалідністю в Україні регулюються Конвенцією про права інвалідів, Кодексом законів про працю України, законами України «Про відпустки», «Про охорону праці», «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні», «Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні» тощо. Їх окремі положення спрямовані на створення для таких осіб реальних можливостей продуктивно працювати і передбачають конкретні механізми їхньої реалізації. Зазначені закони та похідні від них підзаконні нормативні акти в Україні зобов'язують роботодавців створювати спеціальні робочі місця для осіб з інвалідністю та сприяти їхньому працевлаштуванню з урахуванням обмежених фізичних можливостей. Проте, важливо зазначити, що перед укладанням трудового договору роботодавець повинен враховувати медичний висновок щодо стану здоров'я працівника.

Крім того, підприємства зобов'язані вживати додаткових заходів безпеки праці, які відповідають специфічним особливостям працівників із інвалідністю.

Ці заходи спрямовані на забезпечення безпеки та запобігання можливим ризикам для здоров'я інваліда під час виконання роботи.

Щодо пільг та гарантій для осіб з інвалідністю, які працюють, то відповідно до чинного законодавства, зокрема, їм надано можливість працювати на умовах як повного, так і неповного робочого часу. Так, згідно зі ст. 172 Кодексу законів про працю України, особі з інвалідністю можуть бути встановлені режим роботи на умовах неповного робочого дня (неповного робочого тижня) та пільгові умови праці за її бажанням або вимогами індивідуальної програми реабілітації [5].

Працюючі особи з інвалідністю мають також додаткові гарантії щодо реалізації їх права на відпочинок. Згідно з частиною 7 статті 10 Закону України «Про відпустки», працівники з інвалідністю, які недавно влаштувалися на роботу та ще не відпрацювали 6 місяців на підприємстві, мають право скористатися правом на щорічну оплачувану відпустку повної тривалості незалежно від настання 6-місячного строку безперервної роботи на цьому підприємстві. Крім того, для працівників з інвалідністю встановлено право на додаткову відпустку без збереження заробітної плати.

Отже, для забезпечення трудових прав осіб з інвалідністю законодавство України передбачає низку пільг та гарантій, реалізація яких на практиці має не допустити дискримінацію осіб з інвалідністю на ринку праці та реалізацію їхніх трудових прав у повному обсязі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Дані про кількість осіб з інвалідністю. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.radiosvoboda.org/a/news-ukraine-invalidnist-statystyka/31324501.html>
2. Декларація про права інвалідів: резол. Генеральної Асамблеї ООН від 09.12.1975г. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://ips.ligazakon.net/document/MU75009R>
3. Загальна декларація прав людини: резолюція Генеральної Асамблеї ООН від 10.12.1948 р., №217 А. Офіційний Вісник України. 2008. № 93. Ст. 3103.
4. Конституція України від 28 червня 1996 р. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.
5. Кодекс законів про працю України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://leschishin.org/laws/wc/index.php#gsc.tab=0>

ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ РОЗВИТКУ СХИЛЬНОСТІ ДО АСОЦІАЛЬНИХ ПРОЯВІВ У ПОВЕДІНЦІ ПІДЛІТКІВ, СПРИЧИНЕНИХ ВОЄННИМИ ДІЯМИ

У сучасному світі, який характеризується нестабільністю і конфліктами, важливим є розуміння впливу зазначених процесів на психосоціальний розвиток особистості. Воєнні дії, як результат геополітичних і внутрішніх криз в різних регіонах світу, негативно впливають на психічне та емоційне здоров'я людей [1].

Особливо гостро постає проблема психосоціального впливу війни на підлітків, які перебувають у формативному періоді свого життя. Початок повномасштабної війни в Україні спричинив зростання рівня асоціальних проявів серед підлітків. Схильність до асоціальних проявів у поведінці підлітків (такі, як агресія, злочинність, асоціація з екстремістськими групами тощо) фахівці пов'язують зокрема з воєнними діями в країні, вважаючи їх наслідком травматичних вражень, соціальної дезінтеграції і реакцій на стресові ситуації.

Зважаючи на актуальність зазначеної проблеми, у липні 2023 р. нами було проведено емпіричне дослідження залежності асоціальної поведінки підлітків, які проживають у зоні бойових дій в Білопільській громаді Сумського району. Для цього був обраний метод анкетування, у якому взяли участь батьки підлітків 14-15 років (загалом 48 осіб). Текст опитувальника (20 питань з готовими варіантами відповідей) був складений на основі опрацювання наукових публікацій з досліджуваної проблематики та адаптований до завдань нашого дослідження.

Змістовно опитувальник складається з розділів, які відображають різні аспекти асоціальної поведінки підлітків, зокрема: зміни в поведінці підлітка; агресія та ставлення до інших; зловживання психоактивними речовинами; ставлення до навчання і школи; спілкування з авторитетними дорослими; взаємодія з ровесниками; захоплення та інтереси; відчуженість та емоційний зв'язок; дотримання правил і норм поведінки; поведінка в соціальних мережах та інтернеті; зниження академічних досягнень [1, 2, 3].

Відповідно до зазначеного нами була створена шкала оцінювання рівня асоціальних проявів у поведінці підлітків, що включала наступні рівні:

- *дуже низький рівень* (поведінка підлітка відповідає асоціальним стандартам – 57 балів і більше);
- *низький рівень* (поведінка підлітка часто відхиляється від соціально прийнятних норм – 41-52 бали);
- *помірний рівень* (поведінка підлітка періодично відхиляється від соціально прийнятних норм – 30-41 бал);
- *високий рівень* (поведінка підлітка переважно відповідає соціально прийнятним нормам, але іноді виявляються асоціальні прояви у поведінці – 21-30 балів);
- *дуже високий рівень* (поведінка підлітка майже завжди відповідає соціально прийнятним нормам – 19-21 бал).

У результаті опитування нами було визначено такі загальні показники розподілу за рівнями асоціальних проявів у поведінці підлітків (рис. 1). Шість респондентів (12,5% від загальної кількості опитуваних) визначили дуже низький рівень поведінки своїх дітей-підлітків, що відповідає асоціальним стандартам. Низький рівень поведінки підлітків, що часто відхиляється від соціально прийнятних норм, відзначило 7 респондентів (14,58%). Про помірний рівень поведінки підлітків, яка періодично відхиляється від соціально прийнятних норм, зауважило 15 батьків (31,25%). Про високий рівень поведінки підлітків, що переважно відповідає соціально прийнятним нормам, але іноді виявляються асоціальні прояви у поведінці, зауважили 12 опитуваних (25%). Дуже високий рівень поведінки підлітка, що майже завжди відповідає соціально прийнятним нормам, відзначили 8 респондентів (16,6%).

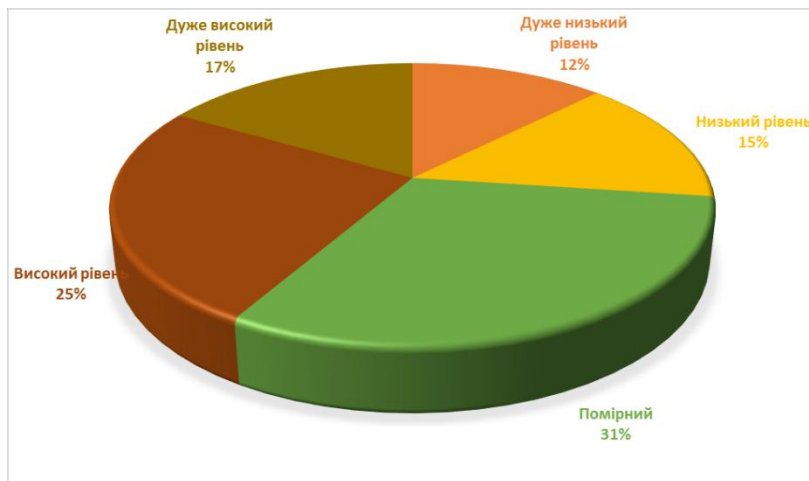

Рис. 1. Результати опитування батьків щодо асоціальних проявів у поведінці дітей-підлітків

Щодо негативних змін в поведінці підлітків, які перебувають у зоні бойових дій, нами було виявлено кілька ключових аспектів, що значно впливають на їхнє життя та адаптацію у суспільстві. Згідно з поданими даними, найпоширенішими проблемами є:

1. *Агресія та ставлення до інших.* Підлітки можуть проявляти агресивну поведінку або негативне ставлення до інших осіб, включаючи ровесників, вчителів і родичів. Це може виявлятися у конфліктах, фізичній або вербальній агресії, антипатії та ворожій взаємодії.

2. *Зловживання психоактивними речовинами.* Поширена проблема полягає у можливому зловживанні наркотиками, алкоголем та іншими шкідливими речовинами. Це може негативно впливати на фізичне і психічне здоров'я підлітка та сприяти формуванню залежності.

3. *Байдуже та негативне ставлення до навчання та школи.* Підлітки можуть проявляти байдужість і негативне ставлення до навчального процесу, відсутність мотивації, відмову від уроків і взаємини з вчителями та однокласниками.

4. *Зниження авторитету дорослих.* Підлітки можуть відкидати авторитет дорослих, не довіряти їх порадам і вимогам, що може викликати конфлікти в родині та школі.

5. *Зниження активної взаємодії з ровесниками.* Підлітки можуть відчувати себе відчуженими від ровесників, мати проблеми зі спілкуванням і встановленням стосунків з однолітками.

6. *Зміна захоплень та інтересів.* Перебуваючи у зоні бойових дій, підлітки можуть втрачати інтерес до звичних захоплень і зацікавлень, що впливає на їхню мотивацію та психічний стан.

7. *Відчуженість та емоційний зв'язок.* Підлітки можуть відчувати відчуженість від оточуючих і втрату емоційного зв'язку з ними.

8. *Недотримання правил і норм поведінки.* Підлітки можуть порушувати соціальні норми і правила поведінки, що може призводити до конфліктів та проблем із законом.

9. *Агресивна поведінка в соціальних мережах та інтернеті.* Підлітки можуть агресивно поводитися в інтернет-середовищі, що в результаті тягне за собою негативні наслідки для їхньої репутації і взаємин з іншими користувачами.

10. *Зниження академічних досягнень.* Вплив негативно поведінки і стресових умов на навчання може відобразитися у зниженні академічних результатів.

Таким чином, можемо підсумувати наступне. Вивчення особливостей розвитку схильності до асоціальних проявів у поведінці підлітків продемонструвало серйозний вплив воєнних дій на їхнє психосоціальне самопочуття, що матиме негативний вплив на подальше життя і соціальну адаптацію молодих людей.

За результатами дослідження було виявлено декілька ключових аспектів, які варто враховувати соціальним працівникам при розробці стратегій підтримки і профілактики асоціальних проявів у поведінці підлітків. Перш за все, важливо підкреслити, що підлітки, перебуваючи у зоні бойових дій, стикаються з різними викликами та стресами, які можуть сприяти виникненню асоціальної поведінки. Ці виклики включають в себе психологічний стрес, травми, втрати і невизначеність щодо майбутнього. У цьому контексті

асоціальні прояви можуть стати своєрідним механізмом вираження емоційного дискомфорту та неспокою підростаючого покоління у майбутньому [4]. Тому діяльність соціальних служб та громадських організацій у розв'язанні проблем, пов'язаних з асоціальними проявами у поведінці підлітків, які зазнали негативного впливу воєнних дій, стає важливим напрямом соціальної роботи в умовах післявоєнного відновлення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Губіна Л. В. Соціально-педагогічна профілактика проблем поведінки у підлітковому віці. *Педагогіка та психологія*. 2016. №2(36). С. 42-48.
2. Калюжна Н. М. Психологічні детермінанти асоціальної поведінки підлітків в умовах сучасного суспільства. *Психологія і суспільство*. 2018. №1. С. 39-46.
3. Міщенко Є. О. Психолого-педагогічний супровід підлітків, які пережили травматичні події. *Проблеми освіти: науково-практичний журнал*. 2017. №1(14). С. 79-83.
4. Bandura A. *Aggression: A social learning analysis*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall. 1973. URL: <https://doi.org/10.2307/1227918>

М. НЕМЕШ

РОЗВИТОК КОМУНІКАТИВНИХ ЗДІБНОСТЕЙ МАЙБУТНЬОГО КЕРІВНИКА В ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Успіх управлінського спілкування визначається якістю процесу спілкування, умінням керівника сприймати та передавати інформацію, його здатністю зрозуміти співрозмовників – педагогічних працівників, учнів, їх батьків. Отже, йдеться про широкий діапазон комунікативних знань, умінь та навичок, якими повинен бути наділений керівник закладу освіти, що є необхідною складовою для забезпечення успішності його управлінської діяльності. Зважаючи на особливість підготовки управлінців освітянської галузі та підвищенні їх кваліфікації значну увагу необхідно спрямувати на урізноманітнення умов та шляхів оптимізації управлінського процесу, серед яких найважливішою, на нашу думку, є спеціальна комунікативна підготовка керівника.

Дослідженням комунікативної компетентності фахівців різних спеціальностей займалися Т.Бутенко, І.Данченко, Н.Завіниченко, О.Касаткіна, І.Козубовська, О.Краєвська, С.Макаренко, В.Назаренко, М.Тимофієва, А.Хом'як, В.Черевко та ін.. Професійній комунікативній компетентності

присвячені праці С. Александрової, Д. Годлевської, О.Загородної, З. Підручної, Л. Пляки.

Сучасний фахівець – це висококваліфікований професіонал, який поєднує загальну ерудицію із знаннями конкретної галузі діяльності, уміє виділити стратегічні питання, встановити взаєморозуміння та взаємодію із громадськістю, конкретною соціальною групою, окремими людьми, тобто володіє культурою комунікативної діяльності. Саме тому науковці, які досліджують професійну компетентність фахівців, одностайні у думці, що обов'язковою її складовою є комунікативна компетентність. У праці «Handbook of Communicative Competence» («Довідник з комунікативної компетентності») зазначається, що від комунікативної компетентності великою мірою залежить здатність людини досягти своїх цілей у соціальному житті [1].

Разом з тим, проблема формування комунікативної компетентності як складової професійної підготовки фахівця і сьогодні залишається актуальною, оскільки її підвищення в усіх сферах життєдіяльності в кінцевому результаті означає: раціоналізацію механізмів управління суспільством; утвердження діалогу в якості пріоритетної форми спілкування, як єдиного способу розв'язання глобальних проблем «цивілізаційних викликів»; формування моральної, духовної особистості шляхом розширення рівня відповідальності і свободи, в яких особистість шукає свої життєві смисли.

Термін «комунікативна компетентність» не є новим у педагогічній літературі, однак однозначна трактовка цього поняття на сьогодні відсутня. Найчастіше комунікативну компетентність розглядають як здатність встановлювати та підтримувати необхідні контакти з людьми. До складу комунікативної компетентності включають певну сукупність знань, умінь та навичок, що забезпечують ефективне здійснення комунікативного процесу. Д. Ізаренков трактує комунікативну компетентність як здатність людини до спілкування в одному й декількох видах мовної діяльності, що являє собою придбану в процесі природної комунікації або спеціально організованого навчання особливу якість особистості [2].

Аналіз багатьох наукових джерел свідчить, що комунікативна компетентність – це узагальнена комунікативна властивість особистості, що включає розвинуті комунікативні здібності, сформовані уміння і навички міжособистісного спілкування, знання про основні його закономірності та правила.

До комплексу комунікативних знань та вмінь, що складають комунікативну компетентність майбутнього керівника, дослідники відносять наступні:

- знання норм та правил спілкування (ділового, повсякденного, святкового тощо);
- високий рівень мовленнєвого розвитку, що дозволяє у процесі спілкування вільно передавати і сприймати інформацію;
- розуміння невербальної мови спілкування;
- уміння вступати в контакт з людьми з урахуванням їх характеристик;
- уміння впливати на співрозмовника таким чином, щоб схилити його на свій бік, переконати у силі своїх аргументів;
- здатність правильно оцінити співрозмовника як особистість, як потенційного конкурента або партнера й обирати власну комунікативну стратегію в залежності від цієї оцінки;
- здатність викликати у співрозмовника позитивне сприйняття власної особистості.

Серед складових комунікативної компетентності дослідники називають високий рівень володіння мовними засобами; знання риторичних правил і законів спілкування в різних ділових і професійних ситуаціях. Реалізація комунікативної компетентності фахівця також пов'язана з його особистісними якостями (емоційно-вольовими, креативними, перцептивними), з володінням технікою спілкування, знанням психологічних особливостей людини тощо.

Серед інших компонентів комунікативної компетентності дослідники називають лінгвістичний, соціолінгвістичний та прагматичний. Лінгвістичні компетенції включають знання лексики, фонології, синтаксису, а також знання,

пов'язані з іншими аспектами мови. Соціолінгвістичні компетенції пов'язані з соціокультурними умовами використання мови. Сюди відносяться поняття, пов'язані з культурою носія мови та їх відображення у використанні мови, такі як: норми ввічливості, сприйняття правил поведінки у суспільстві, у тому числі й у професійному середовищі та ін.. Соціолінгвістичний компонент суттєво впливає на спілкування представників різних культур, навіть якщо вони про це і не підозрюють. Прагматичні компетенції пов'язані з функціональним використанням засобів мови у мовленнєвій діяльності.

Слід зазначити, що майбутній керівник, який отримав університетську освіту, в кінцевому результаті здійснює діяльність, значна частина якої пов'язана з діловим спілкуванням, процес якого оцінюється як з боку колег та ділових партнерів, так і з боку керівництва. Тому можна упевнено констатувати факт беззаперечної важливості комунікативної компетентності як складової професійної підготовки майбутнього керівника.

Таким чином, комунікативна компетентність являє собою складну інтегральну характеристику особистості майбутнього керівника. Комунікативна компетентність - це не лише наявність знань, умінь та навичок, а й готовність їх адекватного та ефективного використання у безпосередній професійній діяльності. Комунікативна компетентність носить нормативний характер, включає в себе норми та правила комунікативної поведінки у суспільстві, є особистісною характеристикою майбутнього керівника, у якій відображається і спрямованість здобувача на виконання майбутніх професійних задач і його ставлення до обраної професії, до самого себе і типу взаємодії з іншими людьми. У цьому зв'язку більш глибокого та детального вивчення потребує питання обґрунтування педагогічних умов та загальної технології формування комунікативної компетентності фахівця.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Rickheit G. Handbook of Communicative Competence / Gert Rickheit, Hans Srohner . – Gottingen : Hubert & Co. , 2008. – 561 h.
2. Смагіна Т.М. Поняття про структуру соціальної компетентності учнів як наукова проблема. Вісник Житомирського державного університету. Вип. 50. Педагогічні науки. 2010. С. 138- 142.

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНА ПІДТРИМКА СТУДЕНТІВ В УМОВАХ ВІЙНИ

Українські студенти вже декілька років продовжують навчання в умовах повномасштабної війни в Україні. Якщо брати другий семестр навчального року 2021-2022, то студенти закінчували в умовах повної невизначеності, шоку та хаосу. Обстріли, повітряні тривоги та виїзд за межі постійного місця проживання, позначився як на психологічному стані студентів так і на академічній успішності. В наступному навчальному році (2022-2023) додається відключення електроенергії та життя по графіку. Все це має прямі несприятливі наслідки, що призводять до посилення психічних розладів у формі тривоги, депресії та гострого стресу. Військові умови підривають стійкість і джерела соціальної підтримки, тим самим підвищуючи ризик розвитку психологічного стресу у студентів. Негативні наслідки війни, пов'язані з психічним здоров'ям, страхом, вживанням психоактивних речовин, стресом, самотністю, виснаженням та іншими станами.

Але, незважаючи на нелюдські умови існування, особливо на територіях активних бойових дій, молодь має величезний потенціал психологічної стійкості. Для студентів закладів вищої освіти, які є вимушено переміщеними особами та перебувають поза межами активних бойових дій (на території України та за її межами), актуальними є такі психотравмуючі фактори: ризик смерті рідних, розлука з сім'єю та проблеми адаптації на новому місці проживання. Депресія під час занять проявляється у вигляді поганого настрою, низької самооцінки, песимізму, апатії, млявості, швидкої стомлюваності, постійного незадоволення та безнадійність (Stadnik, A. V., 2022).

Крім того, серед студентів зросло вживання тютюну, алкоголю, беззаспокійливих і заспокійливих засобів. Також спостерігається самотність, пов'язана зі страхом, виснаженням і зниженням стійкості, погіршення свого психоемоційного стану, включаючи депресію, виснаження, самотність, нервозність та злість (Кугаров А., 2022).

Підтвердженням впливу негативних наслідків війни на студентів є сирійська криза. Наслідки війни вплинули на збільшення курців серед студентів та вони проводили більше часу перед телевізором та Інтернетом; з'явився гнів та роздратування, що є сильним відображенням хронічної психічної травми. Школярі та студенти були змушені працювати та стикатися з багатьма перешкодами в молодому віці, що сильно вплинуло на них. До речі, діти, які виросли в травматичних подіях, можуть краще впоратися і звикнути до цих умов, тоді як дорослі мають гірші методи адаптації (Ameer KakaJe, 2020).

Можна додати, що війна в Україні, ознаменувала початок однієї з найбільших гуманітарних криз у Європі. За перші шість днів війни кількість українських біженців перевищила 4 мільйони, що більш ніж удвічі перевищує загальну кількість прибулих до Європи під час сирійської міграції протягом 2015 року. Більшість із них опинилися в Польщі, таким чином, виникла нагальна потреба в гуманітарній та системній допомозі. Щоб впоратися з ситуацією, було внесено низку змін до польського законодавства з метою надання допомоги біженцям (переважно жінкам і дітям) з України. В перші дні після початку війни ключовими заходами були низові ініціативи польських громадян, але з плином днів системна допомога стала незамінною. Крім того, доводилося вирішувати нестандартні потреби через те, що біженцями були переважно жінки та діти, а не цілі родини. Війна в Україні показала, наскільки важливо мати під рукою процедури надання допомоги біженцям і заздалегідь підготовлену детальну інструкцію (Осієра-Кісі́нска, Е.;2022).

Тому, як видно із досліджень, війна негативно позначається як на людях так і країнах.

На початку війни, головним пріоритетом адміністрації вищих навчальних закладів була підтримка студентів і надання їм можливості продовжувати навчання. Необхідно було змінити навчальну програму та систему обліку навчальних досягнень, а також процес випускних іспитів. Вимоги до оцінювання були спрощені, студенти могли обирати форму навчання. Завдяки досвіду дистанційного навчання не важко було організувати онлайн-навчання.

Найважчим завданням було адаптувати законодавчу базу та фінанси до воєнного стану без порушення прав викладачів та студентів (Yuliana Lavrysh, 2022).

Багатьом студентам запропонований гнучкий графік і диференційований режим навчання, адміністрація ЗВО ставить пріоритети на психологічне благополуччя.

Згідно з цим, вся система освіти (студенти та викладачі) потребує психологічної підтримки. Повинні бути розроблені програми реабілітації, адаптації та підтримки. Наразі в кожному університеті створені психологічні онлайн-зустрічі із фахівцем. В мережах Інтернет опубліковано безліч вебінарів та технік самопомоги під час стресу, розроблена та впроваджена Всеукраїнська програма ментального здоров'я «Ти як?». Але, попри війну студенти готови до навчання, вони підтримують територіальну цілісність України та мають бажання повернутись в Україну, ті які виїхали через війну за кордон.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Stadnik, A. V., Melnyk, Yu. B., Babak, S. A., Vashchenko, I. V., & Krut, P. P. (2022). Psychological distress among students and cadets of universities in the war conditions. *International Journal of Science Annals*, 5(1-2), 20–29. <https://doi.org/10.26697/ijsa.2022.1-2.0>
2. Anton Kurapov, Valentyna Pavlenko, Alexander Drozdov, Valentyna Bezliudna, Alexander Reznik & Richard Isralowitz (2022): Toward an Understanding of the Russian-Ukrainian War Impact on University Students and Personnel. *Journal of Loss and Trauma*. DOI:10.1080/15325024.2022.2084838
3. Ameer Kakaje, Ragheed Al Zohbi, Ayham Alyousbashi et al. Posttraumatic stress disorder (PTSD), anger and Mental health of school students in Syria after ten years of conflict: a large scale school-based study. (2020). *PREPRINT (Version 1) available at Research Square*. <https://doi.org/10.21203/rs.3.rs-27218/v1>
4. Ociepa-Kicińska, E.; Gorzałczyńska-Koczkodaj, M. Forms of Aid Provided to Refugees of the 2022 Russia–Ukraine War: The Case of Poland. *Int. J. Environ. Res. Public Health* (2022), 19, 7085. <https://doi.org/10.3390/ijerph19127085>
5. Yuliana Lavrysh, Iryna Lytovchenko, Valentyna Lukianenko & Tetiana Golub (2022): Teaching during the wartime: Experience from Ukraine. *Educational Philosophy and Theory*. DOI: 10.1080/00131857.2022.2098714

***АКТУАЛЬНІ ВИКЛИКИ ТА ІННОВАЦІЇ В ПІДГОТОВЦІ ФАХІВЦІВ
СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ ДЛЯ РОБОТИ З СУЧАСНИМИ СОЦІАЛЬНИМИ ПРОБЛЕМАМИ***

Сучасне суспільство в Україні стикається зі значними соціальними викликами, і ці виклики мають особливу актуальність через військовий конфлікт в країні. Розглянемо деякі з цих соціальних викликів з урахуванням військового стану:

- Психологічна та емоційна травма: військовий конфлікт призводить до поширеної психологічної та емоційної травми серед військовослужбовців, їхніх сімей та цивільного населення. Соціальні служби мають важливу роль у наданні психологічної підтримки та консультацій для постраждалих.

- Дитячі та сімейні проблеми: війна призводить до розривів у сім'ях через мобілізацію військовослужбовців та загрозу їхнього життя. Діти стикаються зі стресом та травмами через відсутність батька або матері. Соціальні служби мають підтримувати ці сім'ї та дітей.

- Біженці та внутрішньо переміщені особи: військовий конфлікт призводить до масового переміщення людей, включаючи біженців та внутрішньо переміщених осіб. Соціальні служби повинні надавати допомогу у забезпеченні проживання, медичного обслуговування та інших основних потреб для цієї вразливої групи.

- Соціальна економічна нестабільність: війна має великий вплив на економіку країни, що може призвести до безробіття та зниження рівня життя. Соціальні служби повинні надавати матеріальну допомогу та підтримку для людей, які стикаються з економічними труднощами.

- Доступ до освіти та медичної допомоги: військовий конфлікт може обмежити доступ до якісної освіти та медичної допомоги, особливо в зоні конфлікту. Соціальні служби повинні сприяти забезпеченню доступу до освіти та медичної допомоги для всіх громадян.

- Соціальна інтеграція ветеранів: повертаючись з війни, ветерани стикаються зі складнощами соціальної інтеграції. Соціальні служби мають сприяти їхній реабілітації та включенню в цивільне суспільство.

Загальна констатація полягає в тому, що військовий конфлікт має значний вплив на соціальну сферу України, і соціальні служби грають важливу роль у розв'язанні цих викликів. Соціальні працівники мають бути готові надавати психологічну підтримку, координувати гуманітарну допомогу, сприяти реабілітації та інтеграції ветеранів, а також працювати з дітьми та сім'ями, які постраждали від війни.

Академічні та практичні аспекти навчання соціальних робітників є ключовими елементами підготовки фахівців в галузі соціальної роботи. Огляд цих аспектів наведено у табл. 1.

Таблиця 1

Академічні та практичні аспекти підготовки соціальних працівників

Академічні аспекти	Практичні аспекти
<p>Теоретичні знання: Студенти отримують теоретичні знання в різних галузях, пов'язаних з соціальною роботою, такі як соціологія, психологія, право, економіка та інші. Вони вивчають теоретичні підходи до роботи з різними клієнтськими групами та соціальними проблемами.</p>	<p>Практика на місцях роботи: Студенти проводять практику в різних організаціях та установах соціальної роботи, де вони отримують практичний досвід роботи з реальними клієнтами. Ця практика допомагає студентам застосовувати свої теоретичні знання в практичних ситуаціях.</p>
<p>Етика та професійні стандарти: Студенти вивчають етичні норми та професійні стандарти соціальної роботи, які включають в себе питання конфіденційності,</p>	<p>Супервізія: Під час практики студенти отримують супервізію від досвідчених соціальних робітників, які надають консультації та відгуки щодо їхньої роботи.</p>

<p>додержання прав клієнтів та принципи справедливості.</p> <p>Методи роботи: Студенти вивчають різні методи роботи з клієнтами, включаючи індивідуальні консультації, групову роботу, спільнотну мобілізацію та інші методи, які сприяють досягненню соціальних цілей.</p> <p>Психологічна підготовка: Студенти навчаються розуміти психологічні аспекти взаємодії з клієнтами, включаючи виявлення потреб та психосоціальних факторів, які впливають на клієнтів.</p>	<p>Подальше професійне навчання: Соціальні робітники зазвичай зобов'язані надавати підтвердження про свій фаховий розвиток, тому навчання після отримання ступеня включає постійне професійне навчання та підвищення кваліфікації.</p> <p>Дослідницька робота: Студенти також можуть брати участь у дослідницьких проектах, де вони досліджують соціальні проблеми та розвивають нові підходи до їхнього розв'язання.</p>
---	---

Практичний досвід та підготовка на місцях роботи в поєднанні з академічною освітою допомагають соціальним робітникам розвивати навички та компетенції, необхідні для успішної роботи в цій важливій професії.

Використання інноваційних підходів та методів навчання можуть значно покращити підготовку фахівців в соціальній сфері для ефективного розуміння та вирішення складних соціальних проблем. У практичній діяльності організації навчання соціальних працівників, можна використовувати наступні інноваційні підходи:

1. **Метод проектного навчання:** учасники навчання формують групи та працюють над конкретними проектами, пов'язаними з реальними соціальними проблемами. Цей метод сприяє практичному застосуванню теоретичних знань і вимагає креативного мислення та співпраці.

2. **Симуляції та ролеві ігри:** учасники можуть брати участь в симуляціях або ролевих іграх, де вони відтворюють реальні ситуації зі

складними соціальними проблемами. Це допомагає розвивати навички прийняття рішень та взаємодії з клієнтами.

3. Метод кейс-стаді: використання реальних кейсів та сценаріїв із життя допомагає студентам аналізувати та вирішувати реальні соціальні проблеми. Це сприяє розвитку критичного мислення та аналітичних навичок.

4. Використання технологій: використання відеоматеріалів, інтерактивних платформ, вебінарів та соціальних мереж для навчання дозволяє студентам вивчати та ділитися інформацією, а також отримувати доступ до актуальних даних та ресурсів.

5. Здобуття досвіду в справжньому житті: студенти можуть вивчати та вирішувати реальні соціальні проблеми через стажування та практику в організаціях соціальної сфери. Цей практичний досвід допомагає перетворити теорію в діючі навички та компетенції.

6. Міждисциплінарний підхід: поєднання різних дисциплін, таких як соціологія, психологія, право, економіка та інші, допомагає студентам отримувати комплексне розуміння соціальних проблем та їхніх рішень.

7. Метод діалогу та співпраці: сприяє розвитку навичок слухання, співчуття та побудови конструктивних взаємин з клієнтами та іншими стейкхолдерами.

Ці інноваційні підходи та методи допомагають студентам вирішувати складні соціальні проблеми в більш ефективний та інтегрований спосіб, розвиваючи необхідні навички та компетенції.

Актуальні виклики та інновації в підготовці фахівців соціальної сфери для роботи з сучасними соціальними проблемами вимагають сучасних підходів до навчання та підготовки. Спільна робота університетів, навчальних закладів та практикуючих соціальних працівників є важливою для підготовки фахівців, які можуть ефективно впливати на соціальні проблеми та сприяти соціальному розвитку.

Зазначена інноваційна підготовка фахівців спрямована на те, щоб вони могли ефективно реагувати на складні соціальні виклики, враховуючи їхню

комплексність та міжпрофесійний характер. Підготовка фахівців соціальної сфери вимагає поєднання теоретичних знань із практичними навичками та етичними стандартами, щоб створити професіоналів, здатних забезпечувати підтримку та розв'язання соціальних проблем для кращого суспільства і покращення якості життя клієнтів та громад.

Роман ПАНЧЕНКО

ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З ПЕРЕМІЩЕНИМИ ОСОБАМИ І БІЖЕНЦЯМИ У КРАЇНАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Прийом і інтеграція біженців стали об'єктом жвавих дискусій та суперечок по всій Європі, особливо після подій, відомих як «криза 2015 року». Соціальні працівники виконують ключову, але складну роль у задоволенні потреб, прав і вимог тих, хто шукає притулок, біженців та інших переміщених осіб, в рамках свого інституційного та професійного мандату. Їхній внесок у роботу громадських організацій і громадянських рухів часто рівноцінний внеску місцевих органів влади та інших офіційних установ соціального забезпечення. Проте практика соціальної роботи з клієнтами, які шукають притулок або біженці, у всіх її формах, не завжди настільки добре розроблена, наскільки це потрібно. Вона має багато спільних рис і викликів із соціальною роботою з іммігрантами та етнічними меншинами загалом, але також має свої власні особливості. Ці особливості включають, насамперед, соціально-правові обмеження, фрагментацію в часі та нелінійні моделі мобільності.

Соціальна робота з мобільними групами населення лежить в основі професії від самого її зародження. Ранній розвиток професійної соціальної роботи відбувався в суспільному контексті індустріалізації та урбанізації. Багато, якщо не всі, соціальні працівники-першопрохідці наприкінці дев'ятнадцятого століття працювали з новоприбулими мігрантами з сільської місцевості або з інших країн. Безсумнівно, деякі з цих людей були біженцями, хоча в той час біженці не існувало як юридичної чи політичної категорії. Як

така, біженці з'явилися у зв'язку з Першою та Другою світовими війнами. Перше міжнародне визначення статусу біженця було представлено Комісією у справах біженців при Лізі Націй у 1921 році, а сучасне міжнародне визначення міститься у Конвенції Організації Об'єднаних Націй (ООН) 1951 року про статус біженців.

У соціальній роботі категорія біженця стала центральною під час та після Другої світової війни, коли вона з'явилася як сфера практичної діяльності не в останню чергу завдяки Адміністрації Організації Об'єднаних Націй у справах допомоги та реабілітації (UNRRA). UNRRA було створено в 1943 році для організації допомоги та реабілітації в післявоєнних ситуаціях. Початкові заходи включали в себе відновлення державних служб і реконструкцію системи охорони здоров'я та соціальних послуг в Європі. Ця інституціоналізація соціальної роботи в рамках ООН пізніше призвела до поширення соціальної роботи в країнах, що розвиваються [5].

Для нашого дослідження важливо розглянути наслідки такого розвитку подій з критичної точки зору на біженців як на категорію, щоб визначити, що є спільним і відмінним із зовнішньо переміщеними особами. Вивчення біженців сягає своїм корінням часів Першої та Другої світових воєн. Ситуації з біженцями, що склалися після воєн, були хаотичними, і бракувало розуміння того, як ними керувати. Це викликало потребу в дослідженнях про те, як держави та міжнародні організації могли б вирішити цю ситуацію. Однак така відправна точка означала, що дослідження носили скоріше прикладний характер, а категорія біженців, визначена правовою базою ООН, залишалася беззаперечною [1; 2; 3].

Цей стан не змінювався до кінця 1980-х років, коли вивчення біженців було інституціоналізоване як незалежна галузь досліджень. Це можна побачити, наприклад, у відкритті Центру досліджень біженців в Йоркському університеті, Канаді в 1981 році та Центру досліджень біженців в Оксфордському університеті, Великобританія, в 1983 році. Це також можна побачити у створенні спеціальних академічних журналів [1]. Цей розвиток слід

розуміти у світлі змін динаміки міграції біженців, що відбувалася в цей час. Наприклад, в європейській перспективі кількість біженців зростає з приблизно 25 000 у 1975 році до понад 150 000 у 1980 році [6].

Дослідження вимушеної міграції як критика вузького трактування поняття «біженець» разом із критикою прикладного підходу до вивчення біженців [2]; [3]; [5]. Ця критика є широкою і аргументованою, і полягає в тому, що нерозумно вважати осіб, яким вдалося перетнути кордон такими, що потребують міжнародного захисту, а людей, яким це не вдалося, такими, що «не потребують». Саме на тлі цієї критики і було введено поняття внутрішньо переміщених осіб. Зовсім недавно дебати були розширені депортації та вимушеної осілості. Дослідження депортації зосереджуються на тому, що держави депортують людей як різновид вимушеної (зворотної) міграції. Вимушена іммобільність стосується немігрантів, які, наприклад, народилися і виростили в таборах для біженців, які не мають законного виходу з цієї ситуації [4].

Ці висновки мають далекосяжні наслідки для соціальної роботи в контексті вимушеної міграції в різних формах. Якою, наприклад, є роль соціальної роботи в ситуаціях депортації або вимушеної іммобільності? Чи полягає вона у підтримці депортованих або тих, хто хоче залишитися? Чи полягає вона в тому, щоб покращити шляхи виходу з таборів біженців, легальних чи нелегальних, чи у зменшенні страждань, пов'язаних з життям і вихованням дітей у такому таборі?

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Black R. Fifty Years of Refugee Studies: From Theory to Policy. *International Migration Review*. 2001. Vol. 35, no. 1. P. 57–78. URL: <https://doi.org/10.1111/j.1747-7379.2001.tb00004.x>
2. Chimni B. S. The Birth of a 'Discipline': From Refugee to Forced Migration Studies. *Journal of Refugee Studies*. 2008. Vol. 22, no. 1. P. 11–29. URL: <https://doi.org/10.1093/jrs/fen051>
3. Fiddian-Qasimiyeh E. Histories of refugee and forced migration studies. *The Oxford handbook of refugee and forced migration studies*. Oxford, 2014. P. 23–35.
4. Fiddian-Qasimiyeh E. Introduction. *The Oxford handbook of refugee and forced migration studies*. Oxford, 2014. P. 1–22.
5. Healy L. M. *International Social Work*. 3rd ed. Oxford : Oxford University Press, 2020. 528 p.

6. Lucassen L. Peeling an onion: the “refugee crisis” from a historical perspective. *Ethnic and Racial Studies*. 2017. Vol. 41, no. 3. P. 383–410. URL: <https://doi.org/10.1080/01419870.2017.1355975>.

*Володимир ПІДВИСОЦЬКИЙ,
Наталія КОСТЕНКО*

СКЛАДНІСТЬ ПРОФЕСІЇ СОЦІАЛЬНОГО ПРАЦІВНИКА

У сучасних умовах України, система соціального захисту виявляється на переломному етапі, вимагаючи великої уваги зі сторони держави та громадськості. Зміни, що відбулися в країні протягом останніх років, включаючи тривалу війну, призвели до значного погіршення життєвих умов населення. Таким чином, необхідність ефективного функціонування системи соціального захисту нині стоїть перед нами як ніколи раніше. Проте, ефективне функціонування установ соціального захисту неможливе без наявності висококваліфікованих працівників, які володіють всіма необхідними професійними навичками та вміннями.

На одному з найважливіших напрямків діяльності в даній галузі лежить підготовка персоналу, що включає в себе підготовчий етап, початковий етап, професійну орієнтацію та професійний відбір кадрів для соціальних служб [1, с. 29–31].

На цьому етапі становлення і розвитку соціальної роботи, особливу увагу приділено питанням професіоналізму соціальних працівників. Також важливим є розширення загального обсягу кадрового потенціалу соціальних служб та розробка шляхів його підвищення, включаючи підготовку та перепідготовку фахівців різних категорій, таких як соціальні педагоги, практичні психологи, соціально-медичні працівники, співробітники реабілітаційних центрів, соціальні юристи та інші фахівці в сфері соціальної роботи.

Професійна соціальна робота фахівців різних профілів представляє собою важливу реакцію на сучасну соціально-економічну та морально-етичну ситуацію в Україні. Вона виступає як один із ключових новаторських напрямів розвитку системи соціального захисту, сприяючи подоланню негативних

наслідків реформ та задоволенню соціальних потреб різних соціальних груп у нашій країні [4].

Загальна характеристика соціальної роботи показує її складність і потребу в глибоких знаннях в галузях, таких як соціологія, психологія, педагогіка, медицина, правознавство, економіка, теорія управління та інші. Ефективність цієї діяльності в значній мірі залежить від професійних якостей самого соціального працівника, його навичок і досвіду.

Офіційне введення професії соціального працівника в Україні відбулося в 1991 році, як і в колишньому СРСР загалом. Ініціатором цього процесу був науково-дослідний колектив "Школа-мікрорайон" на Донбасі, створений для випробування нових підходів до виховної роботи на місцях проживання.

У сучасній Україні набуває популярності концепція соціального виховання, що передбачає педагогічно орієнтовану та цільову систему надання допомоги особистості дитини для оптимальної реалізації її здібностей і можливостей у суспільстві. Ця концепція застосовується на всіх рівнях та у різних сферах мікросередовища особистості з активною участю всіх суб'єктів виховного процесу, включаючи саму дитину [2].

У контексті нашого недавнього історичного минулого слід зауважити, що система шкільної освіти та виховання була спрямована на підготовку покірних виконавців, які розглядалися як об'єкти зовнішнього впливу. Однак у сучасному світі насущною є необхідність виховання особистостей, які вільно володіють своїм творчим потенціалом і відчують відповідальність за свої дії. Ця особистість повинна бути здатною конкурувати, самореалізовуватися і діяти свідомо та активно в динамічному і суперечливому суспільстві.

Цей вид виховання, відомий на Заході під різними назвами (соціальне, громадянське, гігієнічне, моральне тощо), має на меті сприяти як особистому благополуччю дитини, так і турботі про благополуччя інших осіб, і, отже, можна його визначити як альтруїстичне виховання. Однією з його ключових задач є формування у дітей системи цінностей, які відповідають сучасним соціальним цінностям і стають їхніми особистими цінностями.

Необхідність такого виховання є очевидною в нашій країні, і одним з дієвих механізмів його реалізації може бути розвиток соціальної роботи серед батьків та дітей.

Поступово, відбувається підготовка законодавчої бази для нової професії. Наприклад, у статті 15 Закону "Про освіту" [6] визначено необхідність створення в школах України служб соціально-педагогічного патронажу. По всій країні розгортаються центри соціальної служби для молоді з власною нормативною основою, для яких здійснюється підготовка фахівців у галузі соціальної педагогіки та роботи.

Політичний, економічний і культурний розвиток країни в останні роки підкреслив актуальність соціального захисту різних верств населення. Ростуть масштаби соціальної роботи, яку здійснюють професіонали та ентузіасти (у світі їх називають парапрофесіоналами або волонтерами). Щоб запобігти девальвації нової спеціальності і забезпечити якісне навчання компетентних фахівців, необхідно створити систему повноцінної підготовки кадрів для сфери соціального захисту населення, уникаючи при цьому допуску некомпетентних і випадкових осіб з різними обмеженнями, будь то особистого, морального або медичного характеру.

Спеціаліст соціальної роботи володіє різноманітними посадовими обов'язками, які спрямовані на забезпечення соціального захисту та підтримки громадян. Основні з них можна визначити наступним чином [3, с. 68-70]:

1. Володіння основами пенсійної справи, соціального захисту сімей з дітьми, інвалідів, одиноких та інших громадян, які перебувають у ситуації соціальної незахищеності.

2. Виявлення на підприємствах, в мікрорайонах і селах сімей або окремих осіб, які потребують різного роду допомоги, включаючи соціально-медичну, юридичну, психолого-педагогічну та матеріальну підтримку. Крім того, слід забезпечувати захист їхнього морального, фізичного і психічного здоров'я.

3. Встановлення причин виникнення труднощів та конфліктних ситуацій у житті цих осіб, включаючи ті, які виникають на місцях роботи чи в

навчальних закладах, та надання допомоги у розв'язанні цих проблем, включаючи питання працевлаштування та соціального захисту.

4. Сприяння інтеграції діяльності різних державних і громадських організацій та установ з метою надання необхідної соціально-економічної допомоги населенню.

5. Проведення психолого-педагогічних та юридичних консультацій з питань сімейного стану, виховної роботи серед дітей, які мають схильність до порушення закону.

6. Допомога в укладанні угод про надомну працю для батьків, які мають неповнолітніх дітей, інвалідів і пенсіонерів.

7. Виявлення та надання підтримки дітям і дорослим, які потребують опіки та піклування, влаштування в лікувальні та навчально-виховні заклади, а також надання матеріальної, соціально-побутової та іншої форми допомоги.

8. Організація громадського захисту неповнолітніх правопорушників за необхідності, включаючи особисту участь в цьому процесі.

9. Сприяння створенню та розвитку центрів соціальної служби для молоді, допомоги сім'ям (всиновлення, опікунство, піклування), а також підтримки юнацьких, підліткових і дитячих об'єднань, асоціацій і клубів за інтересами.

10. Допомога в організації та виховній роботі інтернатів, притулків для інвалідів, літніх осіб, бездомних та інших потребуючих.

11. Участь у роботі з соціальної адаптації та реабілітації осіб, які повернулися з спеціальних навчально-виховних установ і місць позбавлення волі, а також вирішенні інших актуальних соціальних проблем.

Професіоналізм у сфері соціальної роботи визначається численними чинниками, що охоплюють різні аспекти, такі як економічні, соціологічні, психологічні, етичні, культурологічні та інші. Ця сутність і традиції розвитку професіоналізму в соціальній роботі відображають реакцію суспільства на негативні трансформації в країні.

Зміст професійної діяльності соціальних працівників визначається функціями, які вони виконують відповідно до законодавства, підзаконних актів та розподілу праці у сфері соціального захисту населення та більш широкої соціальної сфери суспільства. Професіоналізм у соціальній роботі передбачає постійне підтримування високого рівня знань, вмінь і навичок фахівця, що дозволяють надавати якісну допомогу людям у вирішенні їхніх життєвих проблем і досягати високих результатів у своїй роботі [5].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Демиденко Т. М. Розвиток емоційної компетентності майбутніх соціальних працівників у процесі професійної підготовки. Педагогічні науки. 2018. № 1. С. 29–31.
2. Лукашевич М. П. Соціальна робота (теорія і практика) : підручник. / М. П. Лукашевич, Т. В. Семигіна. – К. : Каравела, 2009. – 368 с.
3. Морщакова О. Концептуальні засади філософії соціальної роботи. Психологія і суспільство. 2016. № 3. С. 68–70.
4. Основи соціальної роботи / Н. Б. Бондаренко [та ін.]. – К. : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2004. – 178 с.
5. Павлишина Н. Б. Зміст професійної підготовки майбутніх соціальних працівників до роботи з людьми похилого віку. Молодий вчений. 2017. №6. С. 275-279.
6. Про освіту. Закон України. 2145-VIII, 2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>

*Ярослава ПЕРЕТЯТКО,
Вікторія ПОЛІВОДА*

ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ІНКЛЮЗІЇ В УКРАЇНІ

Ключову роль у формуванні і розвитку унікального потенціалу кожного індивідуума грає освітня система як невід’ємна частина забезпечення можливості процвітання суспільства. Актуальність упровадження інклюзії в освіті посилює потреба професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи до роботи в інклюзивному середовищі, а також невизначеність функціонування вищої школи України, пов’язана із переходом від традиційної моделі засвоєння знань до моделі компетентнісного професійного розвитку, що зумовлює необхідність розроблення та реалізації методики її формування.

Інклюзія – центральна ідея розвитку сучасної освіти, яка зачіпає глибокі соціальні та ціннісні зміни нашого суспільства. В основі інклюзії лежить ідея що включає суспільства [3].

Інклюзивна освіта – термін, використовуваний для опису процесу навчання дітей з особливими потребами в загальноосвітніх (масових) школах. В основу інклюзивної освіти покладена ідеологія, яка виключає будь-яку дискримінацію дітей, яка забезпечує однакове ставлення до всіх людей, але створює особливі умови для дітей, що мають особливі освітні потреби.

Інклюзія у сфері освіти є однією з ключових глобальних ініціатив, спрямованих на забезпечення рівних можливостей для всіх учнів незалежно від їхніх особливостей. Україна віддавала велику увагу впровадженню інклюзивної освіти в останні десятиліття. Однак реалізація цієї ідеї виявилася надзвичайно складною та вимагає подальших зусиль для досягнення бажаних результатів.

Україна прийняла ряд законодавчих актів, які регулюють питання інклюзивної освіти. Зокрема, Закон України "Про освіту" та Закон "Про освіту осіб з особливими потребами" встановлюють правову базу для забезпечення доступу до якісної освіти для всіх дітей. Однак необхідно вдосконалювати законодавство та забезпечувати його ефективну реалізацію на рівні шкіл та інших навчальних закладів.

На сьогоднішній день інклюзивна освіта в Україні все ще стикається з численними викликами. Один із основних викликів – це недостатній розвиток інфраструктури та ресурсів для забезпечення належної підтримки для дітей з особливими потребами. Недолік спеціалізованих педагогічних кадрів, обмежений доступ до спеціальних методичних матеріалів та обладнання - це лише деякі з проблем, які перешкоджають повному впровадженню інклюзивної освіти [1].

Однією з ключових проблем інклюзивної освіти в Україні є стереотипи та негативні уявлення щодо дітей з особливими потребами. Нерідко батьки та вчителі сумніваються у можливостях цих дітей, що призводить до їхньої соціальної ізоляції. Крім того, існують проблеми з оцінкою успішності та прогресу учнів з особливими потребами, оскільки стандартні методи оцінювання не завжди відповідають їхнім потребам.

Реалізація інклюзивної освіти в Україні важлива для забезпечення рівних можливостей для всіх дітей та молоді. Для досягнення успішних результатів необхідно:

Забезпечити належну підтримку та ресурси для навчання дітей з особливими потребами.

Проводити системну роботу зі свідомістю суспільства щодо інклюзії та позитивного ставлення до дітей з особливими потребами.

Розвивати професійну підготовку вчителів та спеціалістів в сфері інклюзивної освіти.

Активно співпрацювати з батьками та громадськими організаціями, які підтримують інклюзивну освіту.

По-перше, необхідно забезпечити доступність фізичної інфраструктури для дітей з особливими потребами. Це означає реконструкцію та модернізацію навчальних закладів, зокрема, створення спеціальних кабінетів та обладнання для навчання цих дітей [3].

По-друге, необхідно змінити підходи до навчання та виховання. Вчителі повинні отримувати спеціалізовану підготовку, яка дозволить їм ефективно взаємодіяти з дітьми з різними потребами. Важливо розробити індивідуальні педагогічні підходи для кожного учня, враховуючи його особливості.

По-третє, для підтримки інклюзивної освіти важлива активна співпраця з батьками дітей з особливими потребами. Це допоможе створити сприятливу атмосферу для навчання та розвитку цих дітей, а також зменшити стереотипи та упередження.

По-четверте, важливо здійснювати моніторинг та оцінку результатів реалізації інклюзивної освіти. Це дозволить виявити проблемні моменти та вчасно коригувати підходи до навчання.

В цілому, реалізація інклюзивної освіти в Україні потребує системних зусиль та комплексного підходу. Це допоможе створити справедливую та рівноправну систему освіти, яка враховує потреби всіх дітей та молоді,

незалежно від їхніх особливостей. Тільки таким чином Україна зможе забезпечити інклюзивну майбутню для всіх своїх громадян.

Інклюзивна освіта – це не тільки законодавчий акт, але і моральний та соціальний зобов'язання суспільства перед кожною дитиною. Україна рухається в напрямку забезпечення рівних можливостей для всіх, але це вимагає більше зусиль та спільної роботи всіх сторін – уряду, освітніх установ, батьків, громадських організацій і суспільства в цілому [3].

Реалізація інклюзивної освіти в Україні – це великий виклик, але це також велика можливість для розвитку сучасної та справедливої освітньої системи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. [Бойко В. О.](#) Інклюзивна освіта: до питання визначення поняття та особливостей її запровадження [Електронний ресурс] / В. О. Бойко // [Наукові записки Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя. Сер. : Психолого-педагогічні науки](#) . – 2012. – № 4. – С. 7–10. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Nzspp_2012_4_3.pdf
2. Інклюзивна освіта: досвід і перспективи : [монографія] / Колектив авторів; відп. ред. Г.В. Давиденко. Вінниця, 2016. 242 с.
3. Софій Н. З., Найда Ю.М. Концептуальні аспекти інклюзивної освіти / Інклюзивна школа: особливості організації та управління: [навч.-метод. посіб.]; за заг. ред. Л.І. Даниленко. К., 2007. 128 с.

О. ПОПКО

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНА ПІДТРИМКА ПРАЦІВНИКІВ ОРГАНІВ ВНУТРІШНІХ СПРАВ У СКЛАДНИХ ЖИТТЄВИХ ОБСТАВИНАХ

Складність соціально-економічної ситуації в державі негативно позначається на психологічному здоров'ї населення. Наявність великої кількості стресогенних чинників у житті людини відмічають уже давно як зарубіжні, так і вітчизняні вчені. Особливо актуальною ця проблема стала під час війни, розв'язаної росією проти нашої країни. Це викликає необхідність розглянути приховані механізми професійної діяльності, які здатні призвести до того, що професіонали перестають справлятися зі своїми обов'язками, втрачають творчий настрій щодо предмету й продукту своєї праці. Для працівників органів внутрішніх справ (ОВС) професійна діяльність здійснюється під впливом особливих, соціальних, правових та екстремальних

умов, характеризується небезпекою, пов'язаною з ризиком для життя, підвищеною відповідальністю за вчинені дії та наявністю нервово-психічних перевантажень у роботі, що можуть призводити до виникнення й розвитку у працівників станів психічної напруженості, розчарування у професії та деморалізації, професійної деформації, емоційного виснаження, появи невротичних реакцій, психічних розладів та різного роду соматичних захворювань. Відтак, актуальним питанням є забезпечення соціально-психологічної підтримки працівників органів внутрішніх справ у складних життєвих обставинах. Особливі умови діяльності безумовно мають значний вплив на особистість працівника та рано чи пізно призводять до того, що працівники ОВС потребують професійної соціально-психологічної підтримки. Специфіка їхньої службової діяльності характеризується правовою регламентацією та здійсненням особливих владних повноважень, емоційною напруженістю роботи та тривалою відсутністю можливості психоемоційної розрядки, екстремальністю та необхідністю виконувати поставлені задачі в умовах дефіциту інформації і часу, а також високою відповідальністю за результати своєї роботи.

Тому збереження психічного здоров'я та організація соціально-психологічної підтримки працівників органів внутрішніх справ у складних життєвих обставинах є одним з актуальних завдань сьогодення. З метою організації такої підтримки і здійснення цілеспрямованих психопрофілактичних заходів необхідно володіти знаннями, які допоможуть у створенні системи профілактичних заходів в залежності від характеристики колективу та конкретної життєвої ситуації. Водночас важливими є оволодіння засобами та прийомами профілактики та подолання складних життєвих обставин; розвиток особистісних характеристик, актуальних для забезпечення психологічної стресостійкості в умовах професійної діяльності працівників органів внутрішніх справ.

Здійснення профілактичної роботи і соціально-психологічної підтримки працівників органів внутрішніх справ у складних життєвих ситуаціях

дозволить, на нашу думку, запобігти та усунути в них різноманітні прояви, а також сприятиме у формуванні активної особистісної позиції працівника відносно збереження свого психічного благополуччя та відповідальності за власне психічне здоров'я.

Іванна РАЗМОЛОДЧИКОВА

***ТЕХНОЛОГІЗАЦІЯ ЯК СПОСІБ ОПТИМІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНОГО РЕЗУЛЬТАТУ
ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦЯ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ СФЕРИ***

Суспільна свідомість на початку XXI століття визначається інтересом до соціальних технологій, до технологізації соціальної діяльності, що є закономірною складовою світової технологічної революції. Технологізація соціального простору останнім часом виступає як чинник забезпечення соціального функціонування суспільства, при цьому соціальні технології значною мірою виступають як інтелектуальний ресурс, використання якого дозволяє не тільки вивчати та передбачати соціальні зміни, але й активно впливати на процес соціального розвитку суспільства, отримувати прогнозований соціальний результат.

Саме тому ефективне формування соціальної політики України можливе лише на основі технологізації соціальних процесів, за рахунок оптимального використання соціальних ресурсів і можливостей соціальних установ й широкого кола працівників соціальної сфери.

До *особливостей* соціальних технологій можна віднести такі прояви, як:

- включення великої кількості індивідів, що наділені волею та свідомістю;
- суб'єктивність змісту соціальних технологій (процеси соціального розвитку ініціюються, розвиваються чи гальмуються, в першу чергу, лідерами і відповідно до цього будуються процеси управління, керівництва, переконання окремих мікро-соціумів);
- комплексний характер соціальних технологій і технологій соціальної роботи;

- превентивність змісту більшості соціальних технологій.

Багатоваріантність підходів до класифікації соціальних технологій дозволяє нам визначити такі основні види соціальних технологій:

- правового забезпечення функціонування суспільства;
- політичні технології адміністративного регулювання;
- економічного функціонування суспільства;
- інформаційного забезпечення засобами масової інформації та комп'ютерної мережі;
- духовно-культурного розвитку суспільства.

Аналіз основних підходів до групування соціальних технологій дозволив нам визначити такі їх класифікаційні ознаки:

- 1) рівень суспільних відносин;
- 2) характеристика практичного втілення технології в організаційний процес;
- 3) місце здійснення експериментальної перевірки та апробації;
- 4) сфера докладання зусиль соціальних працівників;
- 5) масштабність соціальних операцій.

Розуміння соціальної роботи як інтегрованою, універсального виду діяльності, спрямованого на задоволення соціально-гарантованих та особистісних інтересів і потреб людей, перш за все, соціально-незахищених верств населення дозволяє визначати такий підхід, при якому під соціальними технологіями розуміється професійна діяльність суб'єктів соціальної роботи, побудована відповідно до соціальних програм, проектів. Ми виходимо з визначення *технологій соціальної роботи як сукупності форм, методів та прийомів, що застосовуються соціальними службами, окремими закладами соціального обслуговування, соціальними працівниками з метою досягнення успіху соціальної роботи.*

Технології соціальної роботи більшість дослідників розглядає як алгоритм реалізації соціальних процесів. При такому підході головними складовими змісту технологізації виступають:

- розмежування процесу на внутрішні етапи, фази;
- координація зусиль всіх підрозділів;
- визначення поетапності дій;
- визначення алгоритму виконання всіх технологічних операцій;
- корекція дій залежно від змін у цьому процесі.

На відміну від соціальних технологій, які спрямовані на перетворення та вдосконалення соціуму, суспільних відносин і процесів, педагогічні технології сфокусовані на вирішенні завдань освіти та виховання. Підтвердженням цього є наукові позиції М.С. Коган, яка обґрунтовує педагогічні технології як вмотивований, цілеспрямований спосіб змін у педагогічній діяльності та впорядкування професійної діяльності з метою оптимального вирішення завдань навчання, розвитку, виховання.

Об'єктами соціально-педагогічних технологій є: соціально-культурне середовище (створення сприятливого соціокультурного простору та оптимізація умов саморозвитку особистості; соціальної групи, території в цілому); спосіб життя (підтримка окремих видів та напрямів діяльності особистості, які сприяють зростанню якісних показників життя); сфери життєдіяльності особистості (освітня, дозвіллева, навчальна, виробнича, спортивна, інформаційна тощо).

Технології соціальної-педагогічної роботи відображають її найголовнішу складову – прикладний аспект. Врахування технологій, що мають місце в соціально-педагогічній роботі допомагає помітно збільшити можливості вирішення соціальних проблем дітей і молоді.

Гуманістичні тенденції розвитку соціальних наук пропонують погляд на технології соціальної роботи як на узагальнення набутих і систематизованих знань, досвіду, умінь і практики роботи суб'єктів соціальної діяльності. На нашу думку, соціальні технології – це єдиний тип технологічного процесу, що значною мірою базується на «суб'єкт-суб'єктних» відносинах.

Узагальнення вищенаведених поглядів на систему технологізації соціальної роботи дозволяє зробити висновок, що основним завданням

розвитку технологій соціально-педагогічної роботи сьогодення є розробка шляхів результативного та раціонального цілеспрямованого соціального впливу; застосування технологізації як способу оптимізації соціального результату. Тому визначення соціальних технологій може бути в кожному з компонентів соціальної роботи: в соціальній роботі як науці; соціальній роботі як в циклі навчальних дисциплін і соціальній роботі як виді професійної діяльності. Саме останній напрямок і є сутністю соціально-педагогічної діяльності. Ця група технологій виступає у формі умінь та практичного досвіду в реальній роботі соціального педагога.

Для розробки соціально-педагогічних технологій необхідно враховувати такі обставини, як: особистісні якості соціального педагога, індивідуалізацію і персоналізацію соціально-педагогічних дій. До найбільш повторюваних недоліків соціально-педагогічних технологій можна віднести навчальний, моралізаторський та прагматичний характер соціальної роботи. В основі реалізації соціально-педагогічних технологій закладені принципи соціальності та розвитку. Їх визначення і застосування в роботі є свідченням певного рівня розвитку соціально-педагогічної діяльності.

Ефективність соціальної роботи, у тому числі й соціально-педагогічної, сьогодні, на думку науковців, залежить від визначення і усвідомлення наступних *закономірностей*:

- тенденцій життєдіяльності особи чи соціальної групи;
- особливостей їх соціального досвіду;
- влучності у постановці соціального діагнозу;
- добору адекватних шляхів розв'язання проблеми;
- визначення критеріїв і механізмів оцінки процесу та результатів соціальної роботи.

Сукупність цих закономірностей потребує визначення факторів, що характеризують специфіку сучасних технологій соціальної та соціально-педагогічної роботи. До них слід віднести: динамічність, неперервність, циклічність, дискретність.

Крім загального підходу до технологізації соціально-педагогічного процесу, не виключається можливість застосування прикладних технологій, а саме: технологій соціальної профілактики, корекції, терапії, розв'язання конфліктних ситуацій тощо.

Отже, під соціально-педагогічними технологіями окремі автори розуміють певну програму дій соціального педагога, його співробітництво з індивідом чи соціальною групою в прогнозованих чи спонтанних умовах з метою досягнення оптимального результату.

Основним завданням соціально-педагогічних технологій є, перш за все, розробка методів та методик результативного та раціонального цілеспрямованого соціального впливу; застосування технологізації як способу оптимізації соціально-педагогічного результату.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вайнола Р. Х. Технологізація соціально-педагогічної роботи: теорія та практика: навч. пос. / за ред. С. О. Сисоєвої. Київ: КПУ імені М.П. Драгоманова, 2008. 134с.
2. Вайнола Р.Х., Снітко М.А. Технології соціальної роботи. Київ, 2015. URL. <https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/12230/>
3. Завадська Л. М. Технології професійної діяльності соціального педагога: навч. пос. для ВНЗ. Київ: Видавничий Дім «Слово», 2008. 240с.
4. Методи та технології роботи соціального педагога: навч. посіб. / уклад. С.П. Архипова, Г.Я. Майборода, О.В. Тютюнник. Київ: Видавничий Дім «Слово», 2011. 496 с.
5. Освітні технології: навч.-метод. посіб./ за заг. ред. О.М. Пехоти. Київ: А.С.К., 2001. 256 с.
6. Усик О. Компетентнісний підхід щодо професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів у вищій школі. Гуманітарний вісник Державного вищого навчального закладу «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди». 2013. Вип. 28. Т. 2. С. 348-354.

Віталій РИТЧЕНКО

ФОРМУВАННЯ ЛІДЕРСЬКИХ ЯКОСТЕЙ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ ЗАСОБАМИ ВОЛОНТЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Процеси глобалізації й динамічні суспільно-політичні, економічні та культурні трансформації перших десятиліть ХХІ століття диктують нагальну й гостру потребу в ґрунтовно освічених, інтелектуально сміливих та незаангажованих молодих і зрілих людях, здатних інноваційно мислити і діяти

в умовах перманентних криз, успішно долати стан безсилості чи розгубленості перед викликами сьогодення, продукувати інноваційну й оптимістичну картину світу. Формування такої особистості – надмета сучасної системи вищої освіти, що орієнтує її на виховання лідера – творчого, духовно-морального представника світової спільноти й громадянина своєї держави. Це, у свою чергу, зумовлює важливість набуття майбутнім фахівцем лідерських якостей, завдяки яким він у подальшій професійній діяльності зможе ухвалювати своєчасні самостійні рішення, оволодівати навичками переконування, організовувати командну роботу, ефективно взаємодіяти з соціальним оточенням.

Сучасне суспільство потребує ініціативних особистостей, яким притаманні організаторські та комунікативні якості, гуманістична спрямованість, готовність до партнерської особистісно орієнтованої взаємодії з учнями. Новий тип особистості вчителя: комунікабельний, активний, ініціативний, наполегливий, енергійний, спостережливий, самостійний – необхідний для керівництва учнівським та батьківським колективом. У зв'язку з цим вища педагогічна освіта має створювати максимально сприятливі умови для виховання лідерських якостей у студентської молоді.

Формування молодого лідера як потенціалу нації передбачено Законом України «Про основні засади молодіжної політики» (2021), Державною цільовою соціальною програмою «Молодь України» на 2021-2025 роки (2021), Національною молодіжною стратегією до 2030 року та інших нормативних та концептуальних документах.

Проблема лідерства, розвитку лідерських якостей особистості висвітлено в дослідженнях вітчизняних (М. Гаврилюк, О. Євтихов, Н. Жеребова, Р. Кричевський, А. Лутошкін, Б. Паригін, А. Петровський, Л. Уманський, О. Уманський, О. Чернишов та інші) й зарубіжних (Е. Богардус, К. Берд, К. Бланшар, М. Вебер, Р. Стогдилл, П. Херсі, Ф. Фідлер та інші) науковців. Зокрема, у працях Л. Конишевої, А. Макаренка, О. Маковського, І. Морозова,

О. Нестулі, М. Рожкова, С. Русової, В. Сухомлинського, С. Шацького, Л. Шигапової розкрито проблеми виховання лідера в колективі.

Окремі аспекти зазначеної проблеми були предметом ряду дисертацій: Н. Мараховська розглядала формування лідерських якостей майбутніх учителів у процесі навчання гуманітарних дисциплін, Н. Семченко досліджувала розвиток лідерських якостей майбутніх учителів у позааудиторній діяльності, А. Лутошкін, М. Лукашевич, О. Снісаренко, Л. Сніцар, О. Чернишов – у громадській діяльності, О. Хмизова та В. Ягоднікова вивчали формування лідерських якостей школярів.

Вагомий потенціал у справі формування лідерських якостей студентської молоді має волонтерська діяльність – добровільна, соціально спрямована, неприбуткова діяльність, що здійснюється волонтерами шляхом надання волонтерської допомоги (ст. 1 Закону України «Про волонтерську діяльність (2011)» [1]).

Питання доброчинності, молодіжного лідерства і волонтерства стали предметом досліджень О. Балдинюк, О. Безпалько, Р. Вайноли, І. Звереві, Н. Заверико, А. Капської, Н. Коляди, О. Кравченко, О. Лісовця, Н. Левченко, О. Лозовицького, Н. Романової та ін.

У широкому сенсі лідерство часто трактується дослідниками як процес спрямування поведінки інших людей з метою досягнення спільних цілей, а у працях окремих учених-педагогів розглядається як вид обдарованості, обумовлений підвищеною здатністю орієнтуватися, розуміти та приймати інших людей. При цьому лідерська обдарованість розуміється як володіння будь-якою цінністю, важливою для суспільства та, як виключна здібність встановлювати конструктивні взаємини з іншими. Однак, дискусії вчених навколо цієї проблематики продовжуються довгі часи, що пов'язано з багатозначністю, поліфонічністю цього явища та різними підходами до його природи [3, с 43].

Лідерські якості студентів – це певний рівень динамічного розвитку особистості молоді людини у навчально-виховному та соціальному

середовищі ЗВО, що передбачає активну громадянську позицію, готовність до плідної соціально-орієнтовної діяльності, спрямованість на саморозвиток та вдосконалення, позитивне перетворення оточуючої дійсності, вміння приймати відповідальні рішення, визначати цілі та оптимальні шляхи їх досягнення, організовувати та залучати інших студентів до творчої спільної навчальної, наукової та громадської діяльності [3, с. 44].

Функції волонтерства спрямовані й на людей, які потребують допомоги, і на самого волонтера. До їх переліку ми відносимо такі функції: соціалізації; самопізнання; формування соціального капіталу; пізнавальну та професіоналізацію. Завдяки волонтерству збагачується професійний досвід, набуваються навички, розширюється діапазон знань, розвивається креативно-творча діяльність. Тому це важливий засіб виховання та соціалізації особистості, соціальної взаємодії, саморозвитку, самовдосконалення й самореалізації.

Тому, саме волонтерську діяльність дослідники, теоретики та практики називають ключовою складовою у справі формування особистісних та професійних якостей загалом та ефективного формування лідерських якостей студентської молоді зокрема [2].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Закон України Про волонтерську діяльність : Закон України від 19 квіт. 2011 р., № 3236 VI, зі змінами. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3236-17#Text> (дата запиту: 27.04.2023).
2. Коляда Н.М., Поліщук Н.М. Волонтерська здоров'язбережувальна діяльність як форма соціального становлення студентської молоді. *Соціальна робота та соціальна освіта*. 2021. № 1 (6). С. 184–191. Режим доступу: <http://sroso.udpu.edu.ua/article/view/234181>
3. [Тесленко В.](#) Формування лідерських якостей у студентів вищого навчального закладу. *Педагогічні інновації: ідеї, реалії, перспективи*. 2015. Вип. 1. С. 42–51.

**ЗАКОНОДАВЧЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ТА ОБОВ'ЯЗКІВ ВНУТРІШНЬО
ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ**

Підтримка внутрішньо переміщених осіб є одним із пріоритетних напрямів державної політики. Соціальна робота з особами, які вимушено залишили місця проживання, здійснюється відповідно до основних нормативно-правових актів, Указів Президента України, постанов та розпоряджень Кабінету Міністрів України.

Україна вперше зіткнулася з масовим явищем появи внутрішньо переміщених осіб у 1986 році. Аварія на Чорнобильській атомній електростанції зумовила необхідність евакуація населення через високий рівень радіоактивного забруднення прилеглих до станції територій. Загалом до кінця літа 1986 року було евакуйовано 90 784 особи з 81 населеного пункту. Частину мешканців міст Прип'яті й Чорнобиля було переселено до Києва, Чернігова, інших міст України та республік СРСР [1].

До прийняття основних законів щодо внутрішньо переміщених осіб, які постраждали внаслідок Чорнобильської аварії, захист цієї категорії населення регулювався Постановою Ради Міністрів Української РСР «Про додаткові заходи щодо посилення охорони здоров'я та поліпшення матеріального становища населення, яке проживає на території, що зазнала радіоактивного забруднення в результаті аварії на Чорнобильській АЕС» (1989) [5].

Уперше на законодавчому рівні був урегульований статус внутрішньо переміщених осіб Законом України «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи» (1991) [10] та Постановою Кабінету Міністрів України «Про Порядок відселення та самостійного переселення громадян з територій, що зазнали радіоактивного забруднення внаслідок аварії на Чорнобильській АЕС» (1992) [8].

У зв'язку з окупацією росією східних територій України та Криму велика кількість людей змушені були переїжджати в більш безпечні місця проживання.

З метою забезпечення захисту прав та інтересів людей, які стали жертвами конфлікту на території України, 20 жовтня 2014 року був прийнятий Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» [6].

Відповідно до Закону внутрішньо переміщеною особою є «громадянин України, іноземець або особа без громадянства, яка перебуває на території України на законних підставах та має право на постійне проживання в Україні, яку змусили залишити або покинути своє місце проживання у результаті або з метою уникнення негативних наслідків збройного конфлікту, тимчасової окупації, повсюдних проявів насильства, порушень прав людини та надзвичайних ситуацій природного чи техногенного характеру» [6].

14 статей Закону покликані забезпечити на законодавчому рівні захист прав та інтересів людей, які стали жертвами війни та території України. Зокрема, основні положення статті 7 спрямованні на забезпечення реалізації прав зареєстрованих внутрішньо переміщених осіб на зайнятість, пенсійне забезпечення, загальнообов'язкове державне соціальне страхування, соціальні послуги, освіти.

Відповідно до Закону внутрішньо переміщенні особи також мають виборчі права, право на отримання комунальних послуг, кредитів на придбання земельних ділянок, придбання та будівництво житла [6].

Основні положення щодо обліку внутрішньо переміщених осіб, що були прописані в Законі України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» (2014), отримали деталізацію в Постанові «Про облік внутрішньо переміщених осіб» (2014), останні зміни до якої були внесені в серпні 2022 року. Документом затверджено порядок оформлення і видачі довідки про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи [7]. З метою обліку внутрішньо переміщених осіб уповноважений орган веде Єдину інформаційну базу даних про внутрішньо переміщених осіб, держателем якої є Мінсоцполітики, до якої вноситься відповідна інформація [7].

Механізм видачі довідки про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи регулюється Постановою Кабінету Міністрів України «Порядок

оформлення і видачі довідки про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи» (2014) [11]. Деякі зміни до Постанови були внесені у 2022 році у зв'язку з введенням воєнного стану в Україні.

Механізм соціальних виплат внутрішньо переміщеним особам прописаний у Постанові Кабінету Міністрів України «Порядок призначення (відновлення) соціальних виплат внутрішньо переміщеним особам» (2016) [3]. Підставою для отримання соціальних виплат є подана заява до уповноваженого органу, що здійснює соціальні виплати на території, де зазначена особа перебуває на обліку за місцем її фактичного проживання/перебування, незалежно від факту реєстрації місця проживання/перебування, до якої додається довідка про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи.

Окрім соціальних виплат внутрішньо переміщені особи мають право на отримання соціальних послуг. Норми надання соціальних послуг особам певного віку та особам різного соціального статусу, які вимушено покинули свої домівки, визначено Законом України «Про соціальні послуги» (2019) [9]. Соціальні послуги розглядаються як дії, спрямовані на профілактику складних життєвих обставин, подолання таких обставин або мінімізацію їх негативних наслідків для осіб/сімей, які в них перебувають. Соціальні послуги надаються людям, що потрапили в складні життєві обставини та потребують допомогти й підтримки у забезпеченні своїх основних потреб. Одним з чинників, що зумовлює складні життєві обставини, відповідно до Закону, є шкода завдана бойовими діями, терористичним актом, збройним конфліктом, тимчасовою окупацією. У залежності від ситуації, в якій перебуває особа/сім'я, може надаватися одна або одночасно декілька соціальних послуг. Вони спрямовані на соціальну профілактику, соціальну підтримку та соціальне обслуговування. Соціальні послуги залежно від кожного конкретного випадку можуть надаватися екстрено, одноразово, тимчасово або постійно. Надання послуг здійснюється у вигляді матеріальної допомоги, технічних послуг, а також через консультування, посередництво, супровід, кризове втручання тощо.

Державну цільову підтримку щодо отримання освіти мають діти, зареєстровані як внутрішньо переміщені особи. Зокрема, вони мають певну підтримку під час здобуття вищої освіти. Так частиною 15 статті 44 Закону України «Про вищу освіту» (2014) передбачено, що держава забезпечує дітям, зареєстрованим як внутрішньо переміщені особи, таку державну цільову підтримку для здобуття вищої освіти:

- повну або часткову оплату навчання;
- безоплатне проживання в гуртожитках;
- отримання кредитів для навчання;
- забезпечення підручниками;
- соціальні стипендії та ін. [4].

Аналіз державної нормативно-правової бази засвідчив, що в Україні на законодавчому рівні розроблена система соціально-правового захисту внутрішньо-переміщених осіб. Нормативні документи відповідно до вимог часу постійно оновлюються, що дає підстави для належного надання соціальних послуг, пільг, виплат.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Внутрішньо переміщені особи.
URL: https://vue.gov.ua/%D0%92%D0%BD%D1%83%D1%82%D1%80%D1%96%D1%88%D0%BD%D1%8C%D0%BE_%D0%BF%D0%B5%D1%80%D0%B5% (дата звернення: 12.09.2023).
2. Порядок оформлення і видачі довідки про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи : Постанова Кабінету Міністрів України від 1 жовтня 2014 р. № 509.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/509-2014-%D0%BF#n9> (дата звернення: 12.09.2023).
3. Порядок призначення (відновлення) соціальних виплат внутрішньо переміщеним особам : Постанова Кабінету Міністрів України від 8 червня 2016 р. № 365.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/365-2016-%D0%BF#Text> (дата звернення: 10.09.2023).

***СУТНІСТЬ ПОНЯТТЯ «НЕГАТИВНІ ПРОЯВИ» СЕРЕД ДІТЕЙ У ЗАКЛАДАХ
ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ***

Негативні прояви – це явище неоднозначне: від звички запізнюватися на уроки до проявів агресії та протиправних суспільних дій.

Один із основних аспектів «негативних проявів» у загальноосвітніх школах – це небажана поведінка учнів, така як булінг, фізичне або вербальне насильство, крадіжки, вживання наркотиків, алкоголю та інші антисоціальні дії. Це явище може створювати в школі атмосферу страху та незахищеності, що серйозно підриває якість навчання та психологічний комфорт учнів.

Другий аспект – це негативні соціальні прояви, такі як відсутність толерантності, дискримінація, стереотипи та інші форми соціальної нерівності. Такі явища можуть призвести до відчуття відчуженості та виключення для деяких учнів, що негативно впливає на їхню самооцінку і самоповагу.

Третій аспект – це негативні академічні прояви, такі як плагіат, спроби обману під час контрольних та іспитів, недбалість до навчання та інші порушення норм академічної чесності. Це може призвести до нерівності в можливостях отримання якісної освіти та підготовки до майбутнього життя.

Негативні прояви у поведінці дослідники визначають як спеціальний засіб, психологічний захист, що розглядається в медичній психології, коли йдеться про аномалії психічного розвитку. Психологічною основою негативних реакцій у всіх випадках є незадоволення якихось надзвичайно істотних для дитини потреб соціального характеру: потреби в спілкуванні, схваленні, пошані, потреби в емоційному контакті – емоційному співзвуччі із значущим іншим (однолітком або близьким дорослим). Блокування потреби стає джерелом глибоких переживань, які у міру їх усвідомлення дитиною сприяють виникненню у неї негативних тенденцій у поведінці. Як реакція на неуспіх (у досягненні бажаного) негативна реакція є компенсаторною, захисною. Вона допомагає дитині вистояти у складній для неї життєвій ситуації: в одних

випадках – за рахунок зовнішнього знецінення істотної для неї потреби, в інших – шляхом ствердження себе за рахунок нарочитої недисциплінованості, блазнювання тощо [1, с. 73].

Науковці радять розрізнити негативну реакцію і звичайну неслухняність за двома суттєвими ознаками: по-перше, домінування соціальних стосунків, оновлене ставлення до іншої людини. Як правило, дитина демонструє негативну реакцію не на саму дію, яку вона відмовляється виконувати, а на вимогу чи прохання дорослого. Вона не робить чогось тільки тому, що це запропонувала їй конкретна доросла людина. Тож негативізм є актом соціального характеру: він, перш за все, адресований людині, а не змісту того, про що дошкільника просять. Для негативізмів характерна вибірковість: дитина ігнорує вимоги одного члена сім'ї або одного вихователя, а з іншим досить слухняна. Головна мета дії – зробити навпаки, тобто прямо протилежно тому, що їй сказали. По-друге, нове ставлення дитини до власного афекту. Дитина не діє під впливом афекту, а чинить усупереч власному бажанню. За різкої форми негативізму можна спостерігати, як правило, протилежну відповідь на будь-яку пропозицію, зроблену авторитетним тоном [2, с. 62].

Однак важливо зауважити, що «негативні прояви» у закладах загальної середньої освіти не завжди є невиправданими або непоправними. Багато з них є результатом впливу оточуючого середовища, сімейних проблем, а також психологічних аспектів. Тому важливо розуміти, що ці явища можна врегулювати та запобігти через відповідні педагогічні та психологічні заходи.

Змістовна робота над поняттям «негативні прояви» у школі передбачає впровадження програм профілактики та виховання, розвиток міжособистісних навичок, формування в учнів толерантного та відповідального ставлення до навчання та один до одного. Навчальні заклади повинні бути місцем, де кожен учень має можливість розвивати свій потенціал і відчувати себе в безпеці та повазі.

Над попередженням таких явищ щоденно працюють вчителі, класні керівники, спеціалісти психологічної служби, педагоги – організатори. Під час

декади оновлено куточки спеціальної реклами щодо питань профілактики наркоманії, алкоголізму, тютюнопаління, ВІЛ-інфекції, пропаганди здорового способу життя, для учнів проведено заходи щодо попередження споживання наркотичних речовин, слабоалкогольних, алкогольних напоїв, щодо формування здорового способу життя та відповідального ставлення до репродуктивного здоров'я та його збереження, а саме:

- цикл бесід, годин спілкування, годин психолога, виховних заходів, інформаційних вісників, в тому числі в режимі онлайн через Google Meet, Zoom з профілактики алкоголізму, тютюнопаління, наркоманії;

- перегляд короткометражних відеороликів з подальшим обговоренням: «Куріння як соціальна проблема», «Молодь проти паління», «Про шкідливість наркотиків», «Знати, щоб жити», «Що каже молодь про здоровий спосіб життя», «Відповідальність починається з мене»;

- конкурси презентацій, відеороликів агітбригад серед учнів 6-8 класів «Ми пропагуємо здоров'я», «Бути здоровим чи ні - твій вибір!», «Крок до майбутнього через здоровий спосіб життя», «Здоров'я виглядає так!»;

- виставки малюнків з теми «Боротьба зі шкідливими звичками - справа всіх і кожного»;

- корекційно-ігрові вправи «Здорова дитина – багата Україна», вправи щодо попередження конфліктних ситуацій, зняття емоційного напруження [3, с. 105].

Поняття «негативні прояви» у закладах загальної середньої освіти є однією з ключових тем, які вимагають ретельного аналізу та уваги з боку освітнього співтовариства. Ця сутність насамперед відноситься до небажаних поведінкових, соціальних та академічних проявів серед учнів у навчальних закладах, і вона має значний вплив на навчальний процес, психологічний стан учасників освітнього процесу, а також загальну атмосферу в школах.

Отже, поняття «негативні прояви» у закладах загальної середньої освіти важливе для розуміння та вирішення проблем, які впливають на навчання та соціальну адаптацію учнів. Це завдання вимагає спільних зусиль соціальних

працівників, учителів, батьків, психологів та адміністрації навчальних закладів з метою створення здорового та сприятливого середовища для розвитку молодого покоління.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Горчакова, Н.В. Соціальна профілактика поведінкових аномалій підлітків у шкільному середовищі: методологія та практика. Київ: Видавництво «Освіта», 2018. 243 с.
2. Довбня О. В. Програма соціально-педагогічної діяльності з профілактики булінгу серед молодших підлітків у закладах загальної середньої освіти. Сучасні реалії та перспективи соціального виховання особистості в різних соціальних інституціях : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., Харків, 20 листоп. 2020 р. /за ред. М. П. Васильєвої. Харків: ХНПУ, 2020. С. 61–63.
3. Іванова, С. М. Соціальна профілактика негативних явищ в системі освіти: теорія і практика. Педагогічний процес: теорія і практика. 2017. №4(57). С. 103-108.

Ганна САВЧУК-ГОЛОВНЯ

СОЦІАЛЬНА ПІДТРИМКА ДІТЕЙ В УМОВАХ РЕФОРМУВАННЯ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

В Україні триває процес трансформації системи соціальних послуг на місцевому рівні. Особлива увага приділяється послугам, спрямованим на превенцію вразливості, раннє виявлення та втручання для ефективної допомоги дітям та їх сім'ям, а також молоді, яка цього потребує. Реформа децентралізації посилює роль територіальних громад у цьому процесі. На поточному етапі важливо визначити, які саме політики мають реалізовуватися на національному та місцевому рівнях для соціальної підтримки найбільш вразливих категорій населення шляхом підвищення якості послуг та забезпечення сталості, безперервності та інтегрованості надання послуг.

Конвенція ООН про права дитини визначає, що в усіх діях щодо дітей, незалежно від того, здійснюються вони державними чи приватними установами, що займаються питаннями соціального забезпечення, судами, адміністративними чи законодавчими органами, першочергова увага приділяється якнайкращому забезпеченню інтересів дитини. Адже установи, служби і органи, відповідальні за піклування про дітей або їх захист, мають відповідати нормам, встановленим компетентними органами в галузі безпеки й

охорони здоров'я, зокрема з точки зору численності і придатності їх персоналу та компетентного нагляду.

Оскільки децентралізаційна реформа та реформа місцевого самоврядування направлені на покращення добробуту громадян, новостворені об'єднані територіальні громади, відповідно до чинного законодавства, повинні у своїх діях не забувати про забезпечення інтересів дітей. Так, стаття 4 Закону України «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей» визначає функціонування служб у справах дітей органів місцевого самоврядування в ОТГ. Тобто чинне законодавство визначає, що виконавчі органи рад ОТГ відповідальні за захист прав дітей. Проте захист прав дітей здійснюється, зокрема, службами у справах дітей.

З метою виконання законів України органи місцевого самоврядування в ОТГ повинні на себе взяти відповідні повноваження. Неможливість органу місцевого самоврядування виконувати передбачені законами повноваження з питань захисту прав дітей може призвести до визнання такого органу неспроможним та поставити під сумнів доцільність його подальшого функціонування.

Згідно Закону України «Про охорону дитинства» державна політика спрямована на реалізацію цільових програм з охорони дитинства, надання дітям пільг, переваг та соціальних гарантій у процесі виховання, навчання, підготовки до трудової діяльності, заохочення наукових досліджень з актуальних проблем дитинства. На підтвердження того, що в умовах децентралізації держава намагається покласти певну відповідальність на органи місцевого самоврядування щодо забезпечення прав дитини, слугує й той факт, що під час обговорення питання реалізації Плану заходів першого етапу Національної стратегії реформування системи інституційного догляду та виховання дітей на 2017-2026 роки Уповноважений Президента України з прав дитини відзначив, що основне завдання в умовах децентралізації – збудувати спроможну громаду, яка буде відповідальною за безпеку та благополуччя кожної дитини, яка проживає на її території, аби діти не відривались від сім'ї і отримали всі

необхідні послуги, щоб не потрапити в інтернатні заклади. Це свідчить про те, що на місцевому рівні є необхідним створення дієвого механізму забезпечення прав дитини, адже той, перш за все, інституційний механізм, який діє на сьогоднішній день, з огляду на положення законів України “Про місцеве самоврядування в Україні” та “Про місцеві державні адміністрації” не є запорукою та гарантією належного стабільного та сучасного функціонування органів влади у сфері забезпечення прав дитини. Тому дослідження суб’єктів державної політики у сфері захисту прав дітей, їх позитив та недоліки у роботі є надзвичайно корисним та актуальним, що дасть можливість покращити вироблення та реалізацію державної політики щодо захисту прав дітей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Закон України “Про місцеве самоврядування в Україні”
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text>
2. Закон України “Про місцеві державні адміністрації”
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/586-14#Text>
3. Закон України “Про охорону дитинства”
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text>
4. Закон України «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей»
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/20/95-%D0%B2%D1%80#Text>
5. Конвенція ООН про права дитини
https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text
6. Національна стратегія реформування системи інституційного догляду та виховання дітей на 2017-2026 роки
<https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchannya-ditej-u-specialnih-zakladah-osviti/nacionalna-strategiya-reformuvannya-sistemi-internativ>

І. Г. САРАНЧА

ІНКЛЮЗИВНА ОСВІТА ЯК КЛЮЧОВИЙ ЕЛЕМЕНТ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ І ПРАКТИЧНІ ВИКЛИКИ

Аналіз сучасних теоретичних підходів до інклюзивної освіти відображає багатогранність та постійну еволюцію цієї концепції. Інклюзивна освіта стала ключовим напрямком у сфері освіти, спрямованою на забезпечення доступу до якісної освіти для всіх учнів, незалежно від їхньої фізичної, інтелектуальної, соціальної чи емоційної інвалідності. Давайте розглянемо деякі з ключових сучасних теоретичних підходів до інклюзивної освіти:

1. Психолого-педагогічний підхід:

- **Розвитковий підхід:** цей підхід акцентує на індивідуальному розвитку кожного учня та зміцненні його здібностей. Він враховує індивідуальні потреби та особливості кожного дитини, надаючи педагогічну підтримку відповідно до їхнього рівня розвитку.

- **Варіативний підхід:** Цей підхід покликаний створити варіативні методи навчання та організації уроків, які враховують різноманітні потреби учнів і можливості різних навчальних стилів.

2. Соціально-культурний підхід:

- **Культурна компетентність:** Цей підхід визнає важливість врахування культурних та соціальних особливостей учнів, щоб забезпечити їм навчання в контексті, зрозумілому та прийнятному для них.

- **Співробітництво з громадськістю:** Він вдосконалює співпрацю між школами, сім'ями, громадами та органами соціального захисту з метою покращення доступу до освіти та підтримки для дітей з особливими потребами.

3. Політичний підхід:

- **Права людини:** Інклюзивна освіта підтримує права людини на освіту та недискримінацію. Вона висвітлює важливість забезпечення рівного доступу до освіти для всіх груп населення.

- **Урядова політика:** Чим більше країни визнають значення інклюзивної освіти, тим більше уряди розробляють та впроваджують політику, що сприяє її реалізації, включаючи фінансову підтримку та навчальні ресурси.

4. Медичний та психологічний підхід:

- **Медична модель:** Такий підхід розглядає інвалідність як медичну проблему та надає підтримку на основі діагнозу та лікування.

- **Соціальна модель:** Цей підхід аргументує, що більшість особливостей зумовлені суспільством, а не особами з інвалідністю. Він ставить під сумнів стигматизацію та негативні стереотипи щодо інвалідності та прагне до створення інклюзивного суспільства.

Ці різні підходи до інклюзивної освіти не обов'язково виключають один одного, і в практиці вони часто поєднуються. Важливо зрозуміти, що інклюзивна освіта – це багатоплановий підхід, який враховує індивідуальність кожного учня та спрямований на створення справедливого, рівного та підтримуючого середовища для всіх.

Роль соціально-педагогічної діяльності в інклюзивній освіті надзвичайно важлива, оскільки соціальні педагоги виступають важливими посередниками між навчальним закладом, учнями та їхніми сім'ями. Вони мають ключову роль у створенні сприятливого та інклюзивного навчального середовища. Можна виділити деякі аспекти ролі соціально-педагогічної діяльності в інклюзивній освіті (рис. 1):

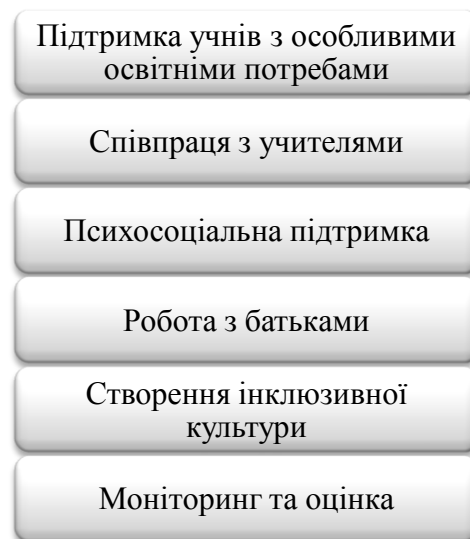

Рис. 1. Роль соціально-педагогічної діяльності в інклюзивній освіті

Підтримка учнів з особливими освітніми потребами: соціальні педагоги працюють індивідуально з учнями, які мають особливі освітні потреби, для того щоб забезпечити їхній успіх у навчанні. Вони враховують особисті потреби, можливості та особливості кожного учня і розробляють плани та стратегії для покращення їхнього навчання.

Співпраця з учителями: соціальні педагоги співпрацюють з учителями для створення інклюзивного навчального середовища. Вони надають підтримку

вчителям у викладанні учням з різними потребами, розробляють індивідуальні навчальні плани та допомагають вчителям адаптувати навчальний матеріал.

Психосоціальна підтримка: соціальні педагоги надають психосоціальну підтримку учням, особливо тим, які можуть стикатися зі стресом, тривогами або проблемами пов'язаними з навчанням. Вони допомагають учням розуміти та подолати емоційні та соціальні труднощі.

Робота з батьками: соціальні педагоги співпрацюють з батьками учнів, щоб створити партнерський підхід до навчання та підтримувати батьків у розумінні потреб своїх дітей та можливостях, які надає інклюзивна освіта.

Створення інклюзивної культури: соціальні педагоги допомагають створити атмосферу в навчальному закладі, яка підтримує різноманітність та приймає різні особистості. Вони пропагують інклюзивні цінності та сприяють розвитку толерантності та поваги до різних груп учнів.

Моніторинг та оцінка: соціальні педагоги відстежують прогрес учнів з особливими освітніми потребами та оцінюють ефективність інклюзивної освіти в навчальному закладі. Їхні спостереження та дослідження допомагають вдосконалювати підходи до навчання та підтримки.

Загалом, соціально-педагогічна діяльність грає важливу роль у створенні інклюзивної освіти, яка сприяє розвитку кожної дитини та забезпечує рівний доступ до якісної освіти для всіх учнів, незалежно від їхніх особливостей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Джаман Т. (2020). Реалізація середовищного й інклюзивного підходів до навчання в контексті інклюзивної освіти як умова євроінтеграції. *Social Work and Education*. Vol 2. No 29. P. 150-155
2. Тат'янчикова І.В., Ширіна А.В. Сходінками інклюзивної освіти : наук.-метод. посіб. Слов'янськ : Вид.-во Б.І. Маторіна, 2021. 59 с.

**ПІДГОТОВКА СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ ЗА СУЧАСНИХ УМОВ
НАВЧАННЯ**

Соціальний працівник – це фахівець, який має відповідні знання, навички та повноваження від соціальної служби (та держави). У багатьох країнах – повинен мати ліцензію на цей вид діяльності або для надання певних послуг [1].

Інноваційні тенденції – це вид діяльності, який пов'язаний із трансформацією наукових досліджень і розробок, інших науково-технологічних досягнень у новий чи покращений продукт.

Соціальна робота – динамічний фах, що має постійно оновлюваний репертуар концептуалізацій та технік. Зумовлено це як внутрішнім розвитком професії, у якій зараз вважають стандартом ретельне вивчення дієвості втручань та поширення тих із них, які виявилися здатними ефективніше розв'язувати професійні завдання, так і суспільно-політичними змінами, що формують нові очікування від соціальної роботи як суспільного інституту [3].

Підготовка соціальних працівників й досі переживає складний етап свого розвитку, потребує оновлення і корегування стратегічних і тактичних завдань з урахуванням сучасних та перспективних вимог суспільства [2].

У зв'язку з цим, пріоритетне значення у розвитку сучасної вищої соціальної освіти належить особистісно-орієнтованій парадигмі його здійснення, у визнає найвищою цінністю особистість студента, що сприяє максимальному розкриттю його потенційних можливостей та стимулюванню творчого розвитку [1].

Результатом психолого-педагогічного супроводу у процесі професійного навчання соціального працівника є досягнення вищого рівня розвитку його професійної компетентності загалом та вищого рівня розвитку певних приватних компетенцій, що сумарно та якісно представляють компетентність загальну [1].

Зміст процесу формування готовності майбутнього соціального працівника розкривається крізь призму змісту понять «готовність» і «професійний розвиток» є психолого-педагогічним фактом, «пропущеним» через процес навчання. Процес навчання дозволяє перевірити, чи дійсно студенти опановують знання, вміння, чи формуються їх духовно-моральні якості [3].

У процесі навчання викладач, діагностуючи процес оволодіння студентами знаннями, вміннями, освоєння ними цінностей, оволодіння професійним досвідом, виявляє недоліки та прорахунки у науковій та навчальній діяльності, що дозволяє коригувати процес розвитку готовності студентів до соціальної діяльності. Це і є психолого-педагогічний супровід професійного розвитку майбутніх соціальних працівників.

Принцип єдності змістовного та процесуального передбачає створення контексту професійного розвитку (самовдосконалення), що можливе в умовах комплексного навчання. Комплексне навчання – це таке навчання, у якому з допомогою всієї системи дидактичних форм, методів і засобів моделюється предметний і соціальний зміст майбутньої професійної діяльності спеціаліста, а засвоєння ним абстрактних знань як знакових систем накладено канву цієї діяльності [2].

Суттєвим висновком стає можливість пошуку сукупних умов для реалізації оновлення підготовки соціальних працівників (нормативно-правові, навчально-методичні, соціально-педагогічні, психолого-педагогічні, організаційно-управлінські акти), які повинні створити належне функціонування освітнього інноваційного середовища.

Забезпечення якісної підготовки соціальних працівників передбачає:

1. Сучасні методи і підходи. Навчання повинно відбуватися з використанням актуальних методів і підходів, які відображають сучасні тенденції у соціальній роботі.

2. Практичний досвід. Подолання практичних завдань та стажування в реальних умовах допомагають навчити майбутніх працівників ефективно впроваджувати знання у практиці.

3. Розуміння різноманітності та інклюзивність: Сучасні соціальні працівники повинні бути готові працювати з різними групами населення та розуміти важливість інклюзивного підходу.

4. Етичність і права: Розуміння етичних принципів та прав клієнтів є надзвичайно важливим для ефективної соціальної роботи.

5. Оновлення знань: Соціальні працівники повинні бути готові постійно оновлювати свої знання та навички, оскільки суспільство постійно змінюється.

Отже, завдяки сучасній підготовці, соціальні працівники будуть краще підготовлені до роботи зі складними ситуаціями, сприятимуть соціальній солідарності та розвитку суспільства, і зможуть краще відповідати потребам та викликам сучасного світу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Карпенко О. Професійні функції соціального працівника як складова професійної компетентності URL: https://library.udpu.edu.ua/library_files/psuh_pedagog_prob1_silsk_shkolu/20/visnuk_4.pdf.
2. Савельчук І. А. Підготовка соціальних працівників за сучасних умов: інноваційні тенденції URL: <http://eprints.zu.edu.ua/21947/1/22.pdf>.
3. Трубавіна І. М. Аналіз застосування форм організації соціально-педагогічної роботи з сім'єю в системі центрів соціальних служб для молоді в Україні. 2019. Вип.3. С. 135-141.

*Юрій СЕРБАЛЮК,
Віталій СПІВАК*

НОРМАТИВНЕ ВИЗНАЧЕННЯ ПРАВОВОГО КОМПОНЕНТУ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ

Підготовка здобувачів освіти до професійної діяльності у соціальній сфері потребує різносторонньої їх підготовки. Поряд з безпосередньо професійними компетентностями, спрямованих на організацію безпосередньо соціальної підтримки, соціального захисту, важливою є правим є правовий компонент. Він є, безумовно, важливою складовою у структурі особистості фахівця у будь-якій сфері, якщо той прагне стати професіоналом високого

рівня. Державна політика в галузі освіти приділяє значну увагу формуванню правової компетенції випускників всіх рівнів освіти. Зокрема, Закон України «Про вищу освіту» у ст.26 визначає правове виховання одним з основних завдань закладів вищої освіти.

Важливість правової освіти у закладах вищої освіти відзначали у своїх дослідженнях О.Іваній, Г.Камишнікова, Є.Мануйлов, Г.Попадинець, Н.Ткачова та ін. Важливість правової складової для майбутніх фахівців соціальної сфери за напрямком підготовки 23 Соціальна робота досліджували І.Гриник, І.Ковчина, А.Мекшун, С.Чернета.

Актуальність правових знань для фахівців соціономічного профілю визначена у нормативних документах, які визначають кваліфікаційні вимоги і характеристики для осіб, що працюють у соціальній сфері.

Випуск 80 «Соціальні послуги» Довідника кваліфікаційних характеристик професій працівників, затверджений Наказом Міністерства освіти і науки України від 29.03.2017 р. № 518 визначає знання, якими мають володіти керівники, професіонали, фахівці і робітники у сфері надання соціальних послуг. Першочергово визначенні у цьому переліку нормативно правові документи – Конституція України, міжнародні акти у сфері соціального захисту, закони України, постанови ВРУ, КМУ, нормативні акти профільних міністерств тощо. Саме вони закладають основу розуміння сутності соціальної роботи, її принципів, складових, підходу до визначення соціальних стандартів, видів допомог різним категоріям населення.

Професійний стандарт «Соціальний працівник», затверджений наказом Міністерства соціальної політики від 04.07.2019 р. за №1049 визначає, в першу чергу, такі професійні компетентності за трудовою дією, як здатність застосовувати законодавчі та нормативно-правові акти з питань надання соціальних послуг, соціальної допомоги особам/сім'ям, які потрапили у складні життєві обставини. Цей документ ставить перед соціальним працівником завдання виробити уміння і навички дотримуватись вимог законодавчих та

нормативно-правових актів в сфері соціального захисту населення, державних стандартів соціальних послуг.

Професійний стандарт «Фахівець із соціальної роботи», затверджений наказом Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства від 20.06.2020 р. за № 1179, за трудовою діяльністю визначає першочергового такі професійні компетентності, як здатність орієнтуватися в системі законів та нормативно-правових актів, що діють в сфері соціального захисту осіб/сімей, які перебувають у складних життєвих обставинах та потребують соціальної підтримки і надання соціальних послуг, захисту прав дітей. Серед умінь і навичок фахівця із соціальної роботи цей документ визначає наступні: аналізувати та застосовувати у практичній діяльності нормативно-правові акти, що стосуються соціального захисту окремих категорій населення.

Стандарти першого бакалаврського рівня вищої освіти галузі знань 23 Соціальна робота спеціальності 231 Соціальна робота, затверджений Наказом Міністерства освіти і науки України (далі – МОНУ) від 24.04.2019 р. за №57 та спеціальності 232 Соціальне забезпечення, затверджений наказом МОНУ від 24.05.2019 р. за №734 серед спеціальних (фахових) компетентностей визначають знання і розуміння нормативно-правової бази соціальної роботи та соціального забезпечення.

Державний стандарт другого (магістерського) рівня освіти для галузі знань 23 Соціальна робота спеціальності 231 Соціальна робота (наказ МОНУ від 24.04.2019 р. № 556) переліку нормативного змісту підготовки здобувачів вищої освіти (п.12) передбачає вміння розробляти рекомендації стосовно удосконалення нормативно-правового забезпечення соціальної роботи.

Державний стандарт другого (магістерського) рівня освіти для галузі знань 23 Соціальна робота спеціальності 232 Соціальне забезпечення (наказ МОНУ від 24.05.2019 р. № 723) у такому ж переліку нормативного змісту підготовки здобувачів вищої освіти (п.15) визначає здатність випускника визначати можливості конституційного та правового регулювання суспільних відносин.

Стандарт професійної (професійно-технічної) освіти з професії 5133 «Соціальний робітник», затверджений наказом МОНУ від 05 січня 2021 р. за № 25 серед громадянських компетентностей в першу чергу визначає необхідність знати основні нормативно-правові акти, які регулюють трудові правовідносини в Україні; основні трудові права та обов'язки працівників; правові основи державного управління в системі соціального захисту населення; види кримінальної відповідальності в системі соціального захисту населення; сучасну нормативно-правову базу соціального захисту населення.

Зазначенні документи мають нормативний характер. Вони визначають параметри, яким мають відповідати ті, хто працює у соціальній сфері і відповідно до їх посад і кваліфікації. І, як видно, правова складова їх професійної підготовки займає чільне місце. Це пояснюється тим, що вся соціальна робота, загалом, соціальний захист і соціальне забезпечення, зокрема, не можуть будуватись інакше, як на основі встановлених державою соціальних стандартів і соціальних гарантій, які визначені як у профільному законі так і в інших законах і підзаконних актах.

Успішна професійна діяльність у соціальній сфері не можлива без правової підготовки. Вона має забезпечити не лише знання переліку документів, що становлять правову базу соціальної роботи, але й глибоке знання їх змісту, здатність до їх системного аналізу з огляду на зміни, що переживає наше суспільство за останні роки. Враховуючи останній чинник, зазначимо, що у зв'язку з розв'язаною російською федерацією війною, а особливо з початком її активної фази з 24 лютого 2023 р. з'явилися нові закони і підзаконні акти, що стосуються громадян, що залишились на тимчасово окупованій території України, внутрішньо переміщених осіб, осіб, позбавлених свободи внаслідок збройної агресії проти України, а також сталися численні зміни у нормативних документах щодо соціального захисту різних категорій населення: військовослужбовців та членів їх сімей, захисників і захисниць, дітей, осіб з інвалідністю тощо.

Відслідковувати зміни у нормативно-правових актах, вчасно вносити відповідні корективи у своїй професійній діяльності – це також важливий показник професіоналізму фахівця соціальної сфери.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про затвердження Випуску 80 «Соціальні послуги» Довідника кваліфікаційних характеристик професій працівників. Наказ Міністерства соціальної політики України №518 від 29.03.2017. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0518739-17#Text> (дата звернення 19.09.2023).

2. Про затвердження стандарту вищої освіти за спеціальністю 231 «Соціальна робота» для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти : наказ Міністерства освіти і науки України від 24.04.2019 р. №557. URL: <https://cutt.ly/h3T928c> (дата звернення 19.09.2023).

3. Про затвердження стандарту вищої освіти за спеціальністю 232 «Соціальне забезпечення» для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти : наказ Міністерства освіти і науки України від 24.05.2019 р. №734. URL: <https://cutt.ly/33T3iw6> (дата звернення 19.09.2023).

4. Чернета С. Змістовий компонент формування правової компетентності у майбутніх фахівців соціальної роботи. *Humanitas*, Вип. 1, 2021. С.47-53.

Марія СКІЛЬСЬКА

ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНОЇ ФУНКЦІЇ ДЕРЖАВИ В ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ

Повномасштабне вторгнення Російської Федерації на територію нашої країни і запровадження воєнного стану стало величезним викликом для нашої суверенної держави. Перед Українською державою постали складні і невідкладні завдання. Поряд з іншими значущими державно-управлінськими функціями в час війни однією з найбільш проблемних в реалізації є соціальна функція держави. Від неї залежить своєчасна всебічна підтримка людини, яка опинилась у вирі війни – фізична, моральна, побутова, матеріальна.

Під соціальною функцією слід розуміти один із напрямків державної діяльності який полягає у створенні державою необхідних умов, що забезпечують гідне життя людини незалежно від її соціального стану, а також створення належного правового механізму її соціальної захищеності відповідно до міжнародних стандартів.

Згідно зі ст.3 Конституції України, людина, її життя та здоров'я, честь і гідність, недоторканість та безпека визнаються в Україні найвищою соціальною

цінністю; права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави; утвердження й забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави [1].

Зміст соціальної функції має широкий спектр напрямків. В державі охороняється праця і здоров'я людей, встановлюється гарантований мінімальний розмір оплати праці, забезпечується державна підтримка сім'ї, материнства, батьківства й дитинства, інвалідів і людей похилого віку, розвивається система соціальних служб, встановлюються державні пенсії, допомоги та інші гарантії соціального захисту.

В довоєнний час було все зрозуміло і реально. А чи можливо у повній мірі забезпечити реалізацію вищенаведених завдань цілого спектру соціального захисту населення у час повномасштабної війни?

Військові дії, бомбардування, окупація, втрата житла і роботи – внесли корективи у життя українців. Вразливі категорії осіб стають ще більш уразливими. Війна, зазвичай, породжує нові форми бідності й соціального відчуження, а отже й нові вразливі групи суспільства, які потребують посиленого захисту й допомоги.

З початку повномасштабного вторгнення в Україну додалися важливі завдання до соціальної функції держави: підтримка внутрішньо переміщених осіб та допомога особам, які постраждали від збройної агресії. Вони стали запорукою виживання великої частини населення нашої країни.

Перед державою гостро постала потреба невідкладно вирішувати низку складних завдань в контексті забезпечення соціального захисту населення: збереження життя і здоров'я людей, забезпечення житлом і харчуванням, соціальною підтримкою і медичним обслуговуванням.

Труднощі, перед якими опинилось наше суспільство, перевертають багато наших уявлень, породжують низку нових практик, які держава вимушена застосовувати для адаптації та виходу з цієї ситуації.

Одне з головних завдань держави в сфері соціального захисту – забезпечити наших громадян своєчасною, доступною, якісною підтримкою,

побудувати систему надання соціальних послуг та здійснення соціальної роботи, наближену до кращих європейських практик.

Починаючи з травня 2022 р. державна допомога надається внутрішньо переміщеним особам, які перемістилися з тимчасово окупованої Російською Федерацією території України або території районів проведення бойових дій, у яких житло зруйноване або непридатне для проживання внаслідок пошкодження і які подали заявку на відшкодування відповідних втрат, зокрема через Єдиний державний вебпортал електронних послуг.

Масова евакуація з небезпечних місць спричинила розширення завдань соціальної функції держави.

Вимушені переселенці забезпечуються тимчасовими помешканнями в місцях переселення, харчуванням, медичним обслуговуванням, соціальною допомогою, матеріальною та моральною підтримкою.

Важливою є допомога дружніх Європейських держав.

Відповідно до зобов'язань, згідно з Європейською соціальною хартією, Держави-учасниці зобов'язані забезпечувати захист біженців у Європі, поводитися з ними гідно й гарантувати їхні основні права.

Право на екстрений притулок та іншу екстрену соціальну допомогу не обмежується особами, які належать до певних вразливих груп, а поширюється на всіх осіб, які перебувають у небезпечній ситуації, відповідно до принципу захисту їхньої людської гідності та захисту їхніх основних прав.

Сотні тисяч українців скористалися таким правом і виїхали з небезпечних територій.

Безперечно, найбільшої уваги та захисту з боку держави потребують уразливі категорії осіб, які часто не можуть самотійно без супроводу та допомоги переселитися у більш безпечні райони чи виїхати за кордон. Тому, питання евакуації гостро поставало у перші місяці війни та може виникати у будь-який момент залежно від ситуації на фронті, а й також від забезпечення електроенергією та теплом відповідні райони чи окремі заклади. Держава несе відповідальність за забезпечення всіх осіб, які знаходяться в державних

зкладах, таких як будинки для літніх осіб, дитячі будинки, інтернати тощо. Держава має нести відповідальність за вчасну їхню евакуацію, забезпечення всім необхідним.

У воєнний час програма соціального захисту повинна враховувати не лише ризики, з якими стикаються в повсякденному житті, але й форми відсутності безпеки через військові дії. Це слід розглядати як частину розширеної програми забезпечення безпеки людини, яка включає захист від залякування та примусу.

Ще однією особливістю реалізації соціальної функції держави у воєнний час є необхідність поліпшення соціального захисту учасників бойових дій та їх сімей. Реабілітація, протезування, лікування воїнів, які отримали поранення під час бойових дій, соціальне забезпечення родин загиблих військовослужбовців – це неповний перелік важливих завдань, що постали перед соціальною державою. З метою вирішення зазначених питань Верховна Рада України 29 липня 2022 р. прийняла Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей».

Належне функціонування системи соціального захисту та підтримка постраждалих від війни осіб залишається одним з викликів для України в умовах надзвичайно складної економічної ситуації, спричиненою збройною агресією і терором з боку РФ. Сутність соціальних послуг полягає в тому, що вони надаються людям, які опинились у біді і не можуть самотійно з цим впоратись.

Завдана шкода, у тому числі психологічна, матеріальна, фізична, спричинена війною, бойовими діями, тимчасовою окупацією є одним із чинників, який негативно впливає на життя людини, сім'ї, зокрема сім'ї з дітьми, тому сьогодні більшість наших громадян потребують допомоги соціальних працівників.

Розвиток системи реалізації соціальної функції держави у воєнний період спрямований на вирішення прав людини і є одним із головних напрямів подальшого розвитку демократії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України // Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.

*А. СОБОЛЄВА,
А. ПОЛЯНИЧКО*

СІМЕЙНЕ НЕБЛАГОПОЛУЧЧЯ ТА ЙОГО СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОФІЛАКТИКА

Як відомо, будь-яку хворобу простіше попередити, ніж потім займатися її лікуванням. Ця проста життєва істина цілком може бути застосована і до проблеми профілактики сімейного неблагополуччя. На жаль, останніми роками постійні кризи, які струшують нашу країну в цілому, викликають невпевненість населення у завтрашньому дні, збільшуючи його соціальну вразливість. В таких умовах зростає ризик зростання неблагополуччя в сім'ях.

У науково-методичній літературі для визначення соціально вразливих сімей з дітьми, які потребують підтримки з боку фахівців, використовуються різні поняття. Це благополучні і неблагополучні сім'ї, функціонально-неспроможні, кризові та асоціальні сім'ї. Ці назви характеризують певні особливості життєдіяльності сімей. Приміром, у благополучній сім'ї підтримуються загально визнані цінності та моральні основи, подружжя сумлінно виконує свої взаємні зобов'язання. Така родина характеризується миролюбністю, здатністю до самостійного матеріального забезпечення, народження і виховання дітей. Проте, на жаль, не всі сім'ї можна назвати благополучними.

Неблагополучною називають сім'ю, яка в силу об'єктивних або суб'єктивних причин втратила свої виховні можливості, внаслідок чого в ній складаються несприятливі умови для виховання дитини. Причини сімейного неблагополуччя можуть бути різними: алкоголізм, наркоманія членів сім'ї, аморальний спосіб життя батьків; конфлікти між батьками, батьками і дітьми; відсутність одного з батьків; серйозні помилки та прорахунки у вихованні, які допускаються батьками через низку педагогічну культуру та неосвіченість (сім'ї, де взаєностосунки з дітьми носять формальний характер; де відсутня

єдність вимог до дитини; має місце бездоглядність, надмірна батьківська любов, надмірна суворість у вихованні, застосування фізичних покарань та ін.).

Слід мати на увазі, що неблагополучну сім'ю не можна ототожнювати з сім'єю асоціальною. Поняття «неблагополуччя» розглядається саме з погляду завдань виховання дитини. Якщо асоціальна сім'я завжди є неблагополучною для дитини, то соціалізована сім'я може бути як благополучною, так і неблагополучною з точки зору соціальних і біологічних інтересів дитини. Але зовні благополучна, за формальними ознаками достатньо соціалізована сім'я може бути для дитини неблагополучною, якщо стає причиною психологічного напруження, навіть захворювання. Протест дитини може втілитися у небажані дії, ненормативну поведінку (бродяжництво, вибір поганих друзів, виникнення різних видів залежностей, протиправні вчинки).

Фахівці виділяють основні кризові проблеми сімей, які спричиняють неблагополуччя:

- матеріальні проблеми: безробіття, відсутність житла, необхідність оформлення лікування, матеріальної допомоги пільговим категоріям сімей (особливо гостро постає для багатодітних сімей, одиноких матерів, сімей, в яких виховуються діти-інваліди, для людей, які втратили працездатність через хворобу, випускників інтернатних закладів, малозабезпечених родин);

- юридичні проблеми: прояв елементарного незнання своїх прав, невміння спілкуватися з представниками органів державної влади, психологічної незахищеності, брак коштів на відновлення таких документів, як прописка, паспорт, свідоцтво про народження та оформлення документів на опікунство, захист майнових прав когось із дорослих членів сім'ї, захист прав дитини при розлученні батьків, оформлення аліментів;

- психологічні і соціально-педагогічні проблеми виникають внаслідок недоброї психологічної атмосфери в сім'ї, емоційно-конфліктних взаємин, труднощів перехідного віку дітей, повторного шлюбу батьків, педагогічної некомпетентності батьків, гіперконтролю з боку батьків, насильства з боку одного з членів родини, бездоглядності дитини;

- соціально-правові проблеми виникають у сім'ях, де простежуються криміногенні способи життя, є раніше засуджені члени сім'ї;
- медико-соціальні проблеми виникають в сім'ях, де є особи з інвалідністю, з алко- чи наркозалежністю, психічно хворі тощо [1].

Спектр чинників кризових ситуацій в родинях охоплює різні аспекти життєдіяльності. Часто неблагополуччя родини може провокувати й одна кризова проблема – алкоголізм, безробіття, малозабезпеченість. Проте СЖО сім'ї відображають комплекс проблем, які спричиняють зовнішні прояви неблагополуччя (інвалідність – безробіття – малозабезпеченість; безробіття – алкогольна залежність – конфлікти в сім'ї). Кожна сім'я намагається вирішити проблеми власними силами, використовуючи внутрішні резерви (н-д, якщо один із батьків не працює або має алкогольну залежність, то негативний вплив цих факторів на життєдіяльність родини нівелюється позитивним впливом іншого члена подружжя).

Але виникає момент, коли внутрішніх резервів сім'ї не вистачає, щоб впоратися з негативними проявами. Відносини у таких сім'ях мають характерні особливості, які можуть розглядатися як індикатори неблагополуччя сім'ї: конфлікти між подружжям; конфлікти між батьками і дітьми; асоціальна поведінка дітей, бродяжництво; моральне та фізичне насильство в сім'ї; безвідповідальне батьківство. Зовнішні прояви, як наслідки сімейних негараздів, стають причинами звернень клієнтів до спеціалізованих служб, є причиною занесення таких сімей до банку даних як неблагополучних, які потребують соціальної допомоги.

Одним із провідних напрямів соціальної роботи з сім'єю є профілактика сімейного неблагополуччя, що здійснюється через зміцнення інституту сім'ї, підготовку молоді до подружнього життя, формування сімейних цінностей у молоді, популяризацію моделі відповідального батьківства тощо. Соціально-педагогічна профілактика сімейного неблагополуччя передбачає комплекс заходів соціальних інституцій громади (соціальних, психологічних, соціально-педагогічних, освітніх, юридичних, культурних, медичних), спрямованих на

попередження, обмеження та послаблення факторів ризику, корекцію поведінки батьків, пов'язаної з загрозою здоров'ю та соціальному добробуту членів сім'ї, а також реабілітацію тих, хто відчув на собі її наслідки.

Профілактика включає в себе як загальні заходи, так і заходи спеціального призначення. Автори виділяють три основні завдання профілактичного втручання, на основі яких ВООЗ ще у 1990 році виокремила первинну, вторинну та третинну профілактику.

Під первинною профілактикою сімейного неблагополуччя розуміється комплекс заходів, спрямованих на запобігання негативного впливу сукупності різноманітних факторів, що можуть слугувати причиною формування ризикованої поведінки. Цей вид профілактики передбачає формування в особистості неприйняття і категоричну відмову від певних стандартів поведінки, негативних звичок на користь здоров'я та здорового способу життя, соціального благополуччя. Метою первинної профілактики сімейного неблагополуччя є формування активного, адаптивного, високо функціонального життєвого стилю, спрямованого на здоров'я, соціальний добробут та здоровий розвиток дитини. Зусилля цього виду профілактики спрямовані не стільки на попередження негативного явища, скільки на формування здорового способу життя сім'ї, соціального добробуту і соціальної стійкості, збільшення ресурсності тощо.

Вторинна профілактика сімейного неблагополуччя – це комплекс освітніх, психологічних, медичних, соціально-педагогічних, культурних та інших заходів, спрямованих на роботу з сім'ями, які вже мають ризиковану поведінку, знаходяться у стані вразливості, або складних життєвих обставинах. Головною метою вторинної профілактики є формування мотивації на зміну поведінки – зменшення ризику.

Третинна профілактика сімейного неблагополуччя спрямована на попередження рецидивів негативних явищ у суспільстві та девіантної поведінки осіб, яким була властива така поведінка раніше, а також на відновлення особистісного і соціального статусу людини. Мова йде про «зменшення

шкоди». Такий вид профілактичної діяльності має медико-соціальний, соціально-правовий характер, здебільшого здійснюється в індивідуальній формі [2, с. 251].

Отже, соціально-педагогічна профілактика сімейного неблагополуччя має стати пріоритетним напрямком діяльності соціального працівника. Саме від правильного вибору виду профілактики, що буде найдоцільнішим для попередження сімейного неблагополуччя, залежить ефективність профілактичного втручання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Капська А. Й., Пеша І. В. Соціальний супровід різних категорій сімей та дітей: навч. посіб. Київ: Центр учб. літератури, 2012. С. 90–130.
2. Спіріна Т., Лях Т., Клішевич Н. Соціальна профілактика сімейного неблагополуччя у територіальній громаді. *Social Work and Education*. 2022. №2. С. 245–255.
3. Шевченко О. В. Сімейне неблагополуччя та його наслідки: кримінологічний аспект. *Вісник кримінологічної асоціації України*. 2015. №2(10). С. 237–247.

Володимир СТАРОСТА

ТЕХНІЧНА ЗАБЕЗПЕЧЕНІСТЬ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ

Під час пандемії Covid-19 суттєво зросла поширеність дистанційного навчання в усьому світі. В теперішніх умовах воєнного стану в Україні спостерігаємо використання різних форм організації навчання – аудиторне, дистанційне, змішане. За результатами опитування студентів, О. Росінська, Г. Горбенко, & О. Журавська [2] зазначають, що третина респондентів вважають дистанційне навчання (distance learning/далі DL) критичною потребою під час пандемії, інші – це перспективна форма навчання.

Проведене нами тривале емпіричне дослідження (2020-2022 рр.) на виявлення ставлення студентів до окремих аспектів DL в ускладнених умовах (Covid-19, воєнний стан в Україні) показало, що найбільше поширення в Державному вищому навчальному закладі «Ужгородський національний університет» (далі УжНУ) на початку пандемії (2020) мали наступні засоби DL (наведено в порядку зменшення кількості використовуваних навчальних

дисциплін): Moodle; Email/Е-пошта; месенджери та інші. Надалі (2021, 2022), крім наведених засобів, перевагу під час DL набуває Google Meet, Google Classroom, Zoom тощо [1].

Обов'язковою умовою, з нашого погляду, для реалізації технології DL стає забезпеченість учасників освітнього процесу відповідними технічними засобами, наприклад, дієздатними смартфонами, ноутбуками, планшетами, комп'ютерами тощо. Дане повідомлення спрямоване на продовження згаданого дослідження [1] у контексті виявлення та порівняння поглядів студентів УжНУ за деякими ознаками (стать, форма здобування освіти) щодо власного технічного забезпечення в умовах DL упродовж 2021-2022 навчального року.

Результати дослідження. Під час емпіричного дослідження до анонімного онлайн опитування з використанням Google Forms у 2021-2022 н. р. долучились 834 студенти двадцяти факультетів УжНУ. Проаналізуємо одне з питань анкети, в якому студентів бакалаврату та магістратури просили відповісти на питання: «Оцініть якість власного технічного забезпечення (смартфон, планшет, ноутбук тощо) в умовах дистанційного навчання». Відповідь за п'ятибальною шкалою: якість/рівень задоволеності 1 (низька); 2 (скоріше низька); 3 (середня/наполовину); 4 (скоріше висока/достатня); 5 (висока). Для опрацювання результатів опитування використано комп'ютерну програму IBM SPSS Statistics 23.

Отримані нами в [1] результати розрахунку t-критерію ($p \leq 0,05$) для незалежних вибірок показують статистично значуще погіршення якості власного технічного забезпечення (смартфон, планшет, ноутбук тощо) 3,82 (2020/21) \rightarrow 3,65 (2021/22) та стабілізація, тобто, відсутність статистичної відмінності у наступних сусідніх роках 3,65 (2020/21) \rightarrow 3,63 (2021/22). Для 2021-2022 н.р. у табл. 1 представлено отримані результати опитування студентів УжНУ за ознаками статі та форми навчання/здобуття освіти.

Таблиця 1

Відповіді студентів на питання анкети

Ознака порівняння	N /%	1	2	3	4	5	Разом
Стать/чол.	N	16	25	44	40	61	186
	%	8,6	13,4	23,7	21,5	32,8	100,0
Стать/жін.	N	34	84	167	157	206	648
	%	5,2	13,0	25,8	24,2	31,8	100,0
Форма навчання/денна	N	41	93	167	155	224	680
	%	6,0	13,7	24,6	22,8	32,9	100,0
Форма навчання/заочна	N	9	16	44	42	43	154
	%	5,8	10,4	28,6	27,3	27,9	100,0
Разом	N	50	109	211	197	267	834
	%	6,0	13,1	25,3	23,6	32,0	100,0

Позначення: N – кількість респондентів; якість технічного забезпечення: 1 (низька), 2 (скоріше низька), 3(50/50; наполовину), 4(достатня/скоріше висока), 5 (висока).

Таблиця 2

Деякі статистичні характеристики проведеного дослідження

Ознака порівняння	Середнє	Число респондентів	Стандартне відхилення
Стать/чол.	3,56	186	1,302
Стать/жін.	3,64	648	1,201
Форма навчання/денна	3,63	680	1,237
Форма навчання/заочна	3,61	154	1,168

Результати розрахунку t-критерію для незалежних вибірок щодо якості
технічного забезпечення студентів під час дистанційного навчання

Ознака порівняння	Групи респондентів	t	df	Sig.	MD
Стать	Чол.-Жін.	-0,776	832	0,438	-0,079
Форма навчання	Денна-Заочна	0,174	832	0,862	0,019

Позначення: t – t-критерій; df – ступені вільності; Sig. – значущість (двостороння/2-tailed); MD – середня різниця/Mean Difference.

Приймали нульову гіпотезу, згідно з якою розходження між вибірками може зумовлюватися випадковими причинами, тобто вибірки приблизно однакові за дослідженими показниками. Отримані результати розрахунку t-критерію для незалежних вибірок показують відсутність статистично значущої різниці ($p \leq 0,05$) у випадку порівняння груп студентів (табл. 3) за ознаками статі та форми здобуття освіти. Водночас, викликає занепокоєння, що 19,1% опитаних студентів незадоволені якістю власного технічного забезпечення, що з нашого погляду, приводить до погіршення умов дистанційного навчання.

Висновок. Таким чином, більшість опитаних студентів УжНУ, які долучились до опитування в 2021-2022 н.р. задоволені якістю власного технічного забезпечення в умовах дистанційного навчання, водночас, майже 20% респондентів вказують на існуючі проблеми; також встановлено статистично подібні погляди ($p \leq 0,05$) за ознаками статі та форми навчання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Староста В.І. Студентоцентроване дистанційне навчання в ускладнених умовах (пандемія Covid-19, воєнний стан в Україні). *Електронне наукове фахове видання «Відкрите освітнє е-середовище сучасного університету»*, 2023. Вип. 14. С. 63-77. DOI: <https://doi.org/10.28925/2414-0325.2023.146>.
2. Rosinska O., Horbenko H., & Zhuravska O. Researching the aspects of interaction between educators and students in the distance learning system. *Journal of Information Technologies in Education (ITE)*. 2021. no. 45. P. 45-59. DOI: <https://doi.org/10.14308/ite000731>.

**АКТУАЛЬНІТЬ ФОРМУВАННЯ ВІДНОСИНИ МІЖ ОСОБАМИ З
ІНВАЛІДНІСТЮ І СОЦІАЛЬНИМИ ПРАЦІВНИКАМИ**

Анотація. В даних тезах викладено основні умови роботи соціального працівника з клієнтом. Соціальним працівникам має бути властивий значний комунікативний потенціал – об'єктивні і суб'єктивні можливості здійснення зв'язків і взаємодії, обміну інформацією; співпереживання, взаєморозуміння, сприймання, відтворення, вплив на індивіда, групу.

Annotation. These theses outline the basic conditions of work of a social worker with a client. Social workers should have a significant communicative potential - objective and subjective opportunities for communication and interaction, information exchange; empathy, mutual understanding, perception, reproduction, influence on the individual, group.

Людина, що стала жертвою соціалізації, несе в собі невирішені проблеми, а тому є потенційним клієнтом соціальних служб. Використання в соціальній роботі терміну “клієнт” зумовлюється його семантичним значенням, яке тлумачиться як користувач, замовник та отримувач послуг. В системі соціального захисту населення більш уживаними є поняття підопічний, відвідувач, заявник, отримувач допомоги тощо. Проте, термін “клієнт” є найбільш узагальненим і визнаним на міжнародному рівні соціальної роботи.

Скрутна життєва ситуація – це ситуація, яка суб'єктивно сприймається людиною як складна особисто для неї та є такою, що об'єктивно порушує нормальну життєдіяльність.

Людина, що стала жертвою соціалізації, несе в собі невирішені проблеми, а тому є потенційним клієнтом соціальних служб. Використання в соціальній роботі терміну “клієнт” зумовлюється його семантичним значенням, яке тлумачиться як користувач, замовник та отримувач послуг. В системі соціального захисту населення більш уживаними є поняття підопічний,

відвідувач, заявник, отримувач допомоги тощо. Проте, термін “клієнт” є найбільш узагальненим і визнаним на міжнародному рівні соціальної роботи.

Клієнт соціальної роботи – людина чи група осіб, що знаходяться у скрутній життєвій ситуації внаслідок труднощів у вирішенні завдань соціалізації та потребують, у зв'язку з цим, соціальної допомоги і захисту.

Скрутна життєва ситуація – це ситуація, яка суб'єктивно сприймається людиною як складна особисто для неї та є такою, що об'єктивно порушує нормальну життєдіяльність. особи, які мають соматичні (тілесні), психічні захворювання або інвалідність; термінально (безнадійно) хворі; залежні від алкоголю, [наркотиків](#) особи та їхні родини; мігранти і меншини, що мають недостатні ресурси, можливості, жертви [расизму](#), [сексизму](#) (статевої дискримінації) або інших форм дискримінації; особи із затримками розвитку (інваліди розвитку) та їхні родини; особи похилого віку, які не можуть адекватно функціонувати; мігранти і біженці, яким не вистачає необхідних для життя ресурсів; діти, які залишилися без піклування батьків або які зазнають насилля; діти, які мають проблеми у навчанні, та їхні родини; особи, які перебувають у стресовому стані, а також діти, які покинули родину.

В Україні не всі перелічені вище групи є потенційними клієнтами соціальної роботи, але Закон [України](#) «Про соціальні послуги» говорить, що соціальна допомога має надаватися людям, котрі потрапили у складні життєві обставини [2]. Цінності соціальної роботи – ідеї та переконання, на які спираються соціальні працівники у процесі прийняття фахових рішень.

Будучи солідарними у поглядах на моральні універсали, засадничі моральні принципи соціальної роботи, визнаючи особливу значущість для неї специфічних цінностей, які визначають поведінку фахівців соціальної роботи, дослідники нерідко витлумачують їх по-різному, втілюючи у своїх формулюваннях певні відтінки смислу, встановлюючи певну їх пріоритетність. Наприклад, професор Брістольського університету Філлайда Парслоу вважає, що найважливішими є такі цінності соціальної роботи: віра у цінність кожної

особистості; віра у право кожного індивіда на самостійний вибір у житті; віра у можливість індивіда змінюватись. В іншому ракурсі розглядає їх сучасний британський фахівець із соціальної роботи Шуламїт Рамон [1]. На його погляд, у роботі з людьми з функціональними обмеженнями й проблемами психічного здоров'я соціальний працівник має дотримуватися таких цінностей: повага до особистості, право на самовизначення, право на залежність.

Благотворно впливає на фахівця соціальної роботи сповідування ним таких цінностей:

- визнання пріоритету особистості над суспільством;
- повага конфіденційності у відносинах із клієнтами;
- здатність відокремлювати особисті почуття і потреби від професійних відносин;
- прагнення до соціальних змін, подолання соціальних проблем;
- готовність до передавання знань і вмінь іншим;
- повага до індивідуальних і групових відмінностей;
- прагнення до розвитку здатності клієнта допомагати самому собі;
- готовність діяти від імені клієнта, незважаючи на можливу його фрустрацію;
- прагнення до соціальної справедливості, економічного, фізичного і розумового благополуччя всіх членів соціуму;
- прагнення до високих стандартів особистої моралі та професійної етики.

Етичні принципи роботи:

1) партнерство (налагодження партнерських стосунків із сім'ями, громадами і конкретними індивідами для вирішення їх соціальних проблем);

2) увага (уважне ставлення до клієнтів, вислуховування дітей, усіх членів сімей, окремих груп людей, та вжиття заходів, щоб їх почули представники влади громадськості);

3) представництво інтересів (захист і представництво інтересів найнезахищеніших громадян і груп перед органами влади, громадськістю, а також захист інтересів і прав дітей); .

4) визнання рівності (зосередження уваги на проблемі нерівності і дискримінації, яких можуть зазнавати люди через свій вік, стать, національність, рівень заможності, сексуальну орієнтацію, інвалідність тощо, намагання, наскільки це можливо, подолати дискримінацію, від якої страждає клієнт);

5) визнання відмінностей (прийняття факту, що клієнти мають різну статеву, расову належність, релігійні переконання, здібності, культуру, матеріальне становище, сексуальну орієнтацію, вік; повага до цих відмінностей, недопущення, щоб особисті переконання і цінності впливали на професійне ставлення до клієнтів);

Спілкування – сукупність зв'язків і взаємодій людей, спільнот, суспільств, у процесі яких відбувається обмін інформацією, досвідом, уміннями, навичками і результатами діяльності.

У процесі спілкування налагоджується контакт з клієнтом, з'ясовуються проблеми, відбувається накопичення інформації, необхідної для їх розв'язання. Під час спілкування здійснюється цілеспрямований вплив на клієнта. Від володіння методами спілкування часто залежить результат ділових переговорів соціальних працівників із представниками структур влади, ділових кіл, різних закладів та організацій. Усе це свідчить, що спілкування є однією з найважливіших і найскладніших сфер діяльності в соціальній роботі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Семигіна Т. Сучасна соціальна робота. К.: Академія праці, соціальних відносин і туризму, 2020. - 275 с.
2. Закон України «Про соціальні послуги» від 28 квітня 2019 року.
3. Богданова І.М. Соціальна педагогіка: [навч. посібник] / І.М. Богданова: рек. МОН України як навч. посібник для студ. ВНЗ / Богданова І.М. Державний заклад «Південноукраїнський нац. пед. ун-т імені К.Д. Ушинського» – Харків: Бурун Книга, 2013. – 149с.

**СОЦІАЛЬНА РОБОТА У СФЕРІ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я ЧОЛОВІКІВ І ЖІНОК:
ГЕНДЕРНИЙ ПІДХІД**

Сьогодні проблема охорони і підтримки здоров'я населення вийшла за межі медицини, діяльності медичних установ і турботи лікарів. З актуалізацією соціального аспекту означеного питання важливого значення набуло залучення до процесу попередження хвороб, лікування і реабілітації фахівців з соціальної роботи, а до наукового обігу міцно увійшов термін «соціальна робота у сфері охорони здоров'я», який науковці (І. Маруненко, О. Тимчик та ін.) визначають як «мультидисциплінарну професійну діяльність соціально-правового, психологічного і медичного характеру, спрямована на зміцнення, збереження і відновлення здоров'я клієнта / пацієнта» [7].

Зазначене підтверджує вивчення зарубіжного досвіду соціальної роботи у сфері охорони здоров'я. Автори (О. Гончаренко, Д. Данко, М. Кандиба та ін.) відзначають, що у багатьох країнах світу соціальна робота давно стала невід'ємним компонентом сфери охорони здоров'я. Так, соціальні працівники медичного профілю в США здійснюють профілактику захворюваності населення, надають соціальну і психологічну підтримку хворим та їхнім родинам, пояснюють, до якого фахівця варто звернутися після виписки з лікарні, працюють з невиліковно хворими людьми тощо [2; 3; 5].

Представляючи собою один з найпотужніших секторів для професійної самореалізації соціальних працівників, сфера охорони здоров'я потребує від цих фахівців знання гендерної специфіки порушень здоров'я у чоловіків і жінок. Так, ще на початку 1990-х рр. в США значний інтерес громадськості викликали обговорення питань, пов'язаних з проблемою здоров'я жінок. Зокрема, були оприлюднені дані досліджень, які демонстрували, що загальноприйнята інформація про причини і лікування більшості захворювань (від психічних розладів до онкозахворювань або хвороб серцево-судинної системи) в основному ґрунтується на теоріях медиків-чоловіків, які

випробовували свої ідеї на чоловіках-пацієнтах, ігноруючи тим самим стать як суттєву ознаку і залежну змінну. Відповідно в сучасній медико-соціальной роботі враховується гендерна складова, адже стать є значущим соціальним фактором, який має великий вплив на здоров'я чоловіків і жінок (спосіб і тривалість життя, схильність до певних захворювань, стурбованість власним здоров'ям та ін.).

Соціальна і культурна стратифікація у питаннях здоров'я чоловіків і жінок вивчається науковцями – медиками, соціологами, психологами, а також соціальними працівниками. Представники різних статей мають відмінні погляди на спосіб життя та необхідність звертатися за медичними послугами. Також доведено, що на стан здоров'я чоловіків і жінок, стурбованість власним здоров'ям, схильність до певних захворювань, тривалість життя і рівень смертності впливають місце проживання, навколишнє середовище, соціальне оточення, культурні традиції тощо. Проте, у наукових роботах, присвячених проблемам здоров'я чоловіків і жінок, акцент робиться на відмінностях між статями. Така позиція авторів обумовлена загальноприйнятими міфами про більшу стурбованість жінок власним здоров'ям, що детермінує часті відвідування саме жінок лікарів порівняно з чоловіками.

Історичний екскурс у дане питання показує, що у 1950-х рр. відомий американський соціолог, прибічник структурного функціоналізму Т. Парсонс вважав, що жіноцтву від природи притаманний експресивний стиль. Науковець стверджував, що суспільство дозволяє жінкам бути слабкими, демонструвати хворобливість, тобто приймати і виконувати роль «слабкої» статі. На противагу жінкам, чоловіки, намагаючись відповідати гендерному стереотипу про «сильну» стать із «залізним» здоров'ям, менше переймаються проблемами власного здоров'я. Відповідно, серед чоловічого населення нормальним явищем вважаються шкідливі звички і ризикована поведінка, ігнорування хворобливих симптомів і вчасних звернень до лікарів.

У 1980-х рр. зарубіжні автори продовжили досліджувати соціальні фактори впливу на стан здоров'я чоловіків і жінок. Зокрема, було виявлено

статеві відмінності, детерміновані змістом чоловічої і жіночої діяльності. Приміром, у багатьох зарубіжних країнах типовим чоловіком був працюючий чоловік, а типовою жінкою – заміжня домогосподарка. Відповідно, соціальні чинники, що впливали на стан здоров'я чоловіків і жінок були пов'язані з гендерними відмінностями: для чоловіка значимими були соціальний статус, робота, посада, наявність партнерки; для жінки – статус заміжньої жінки і матері, умови ведення домогосподарства. Це спричинило панування у тогочасній західній науці думки щодо статевих відмінностей у питаннях здоров'я: «Жінки хворіють, а чоловіки – помирають».

Проте у 1990-х рр. чоловіки і жінки почали відверто говорити про проблеми власного здоров'я, що в результаті призвело до розвінчання загальноприйнятих міфів про надмірну хворобливість жінок і невразливість чоловіків. Подальші соціальні трансформації призвели до зменшення вказаних гендерних відмінностей, і сьогодні прийнято вважати, що поєднання всіх трьох соціальних ролей – професійної, шлюбної і батьківської – однаково впливає на стан здоров'я обох статей. Проте, на думку багатьох авторів, поєднання зазначених гендерних ролей є більш складним для жінки через навантаження, які супроводжують їх поєднання і виконання [4].

Щоб зрозуміти гендерну специфіку захворюваності чоловіків і жінок, варто брати до уваги різні фактичні показники порушення їхнього здоров'я з урахуванням не тільки фізіологічних факторів, а й соціальних причин, зокрема способу життя. Приміром, у більшості країн світу (окрім Бангладешу, Індії, Мальдівів і Непалу) фіксується менша тривалість життя і високий рівень смертності чоловіків у всіх вікових групах. Зокрема, в Україні середні показники тривалості життя чоловіків становлять 63 роки, тоді як для жінок – 74 роки. Отже, такий значний розрив (11 років) у рівні середньої очікуваної тривалості життя чоловіків і жінок на думку науковців (М. Маєрчик, О. Плахотнік та ін.), свідчить про несприятливі умови життя чоловічого населення і високий рівень смертності від «зовнішніх» причин (нещасні випадки,

отруєння неякісними продуктами і напоями, дорожньо-транспортний і виробничий травматизм, вбивства і самогубства).

Як правило, ці випадки є гендерно детермінованим, адже пов'язані зі способом життя та особливостями роботи чоловіків. Еталони чоловічого стилю життя, чоловічої сили і чоловічого здоров'я романтизовані і вимагають жертв. Відповідно до гендерних моделей поведінки, серед чоловічого населення, особливо молодих вікових категорій, заохочується ризикована поведінка, небезпечне водіння автомобілів і мотоциклів, розв'язання конфліктних ситуацій за допомогою бійок, нехтування правилами безпеки на дозвіллі, байдужість до власного здоров'я, небезпечні умови праці тощо. Частину образу «справжнього чоловіка» складають зброя, війна, шрами. Не помічати біль, працювати без відпочинку, не дотримуватися правил гігієни, не жалітися, не звертатися до лікарів через «дрібниці» – ці девізи закладаються у свідомість багатьох хлопчиків у ранньому віці. Отже, ідеал «супермена» вимагає поведінки, яка виснажує сили організму і, порівняно з групою жінок такого ж віку, частіше стає причиною смертності в основному молодих чоловіків. Що стосується тривалості життя жінок, то їхня смертність статистично зростає і набуває масового характеру вже після 65 років [1, с. 168].

Наявні у науковій літературі факти дозволяють нам визначити загальну тенденцію гендерних особливостей стану здоров'я чоловіків і жінок. Загалом, авторами відзначаються гендерні відмінності в показниках захворюваності жінок і чоловіків: жінки частіше за чоловіків хворіють, але живуть довше; чоловіки рідше хворіють, але раніше вмирають. Однак існує ймовірність того, що насправді жінки хворіють не частіше, ніж чоловіки, а просто в силу різних обставин, більш відповідально ставляться до свого організму і при перших симптомах захворюваності поспішають його усунути. Також спостерігається, що жінки є більш вразливими до хронічних патологій, які не є основними причинами смертності. Чоловіки в більшій мірі страждають на хронічні захворювання, які загрожують життю [6, с. 161].

Таким чином, гендерно чутлива соціальна робота має допомогти виявити різні потреби жінок і чоловіків у сфері охорони здоров'я, визначити шляхи їх задоволення на основі принципів соціальної справедливості та відсутності дискримінації за ознакою статі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гендер для медій. Підручник із гендерної теорії для журналістики та інших соціогуманітарних спеціальностей / За ред. М. Маєрчик, О. Плахотнік, Г. Ярманової. Київ: Критика, 2013.
2. Гончаренко О. В., Полянничко А. О. До питання змісту медико-соціальної складової підготовки соціальних працівників. *Науковий вісник Мукачівського державного університету*. Серія «Педагогіка та психологія». Випуск 1 (11). 2020. С. 63–66.
3. Данко Д. В. Соціальна робота в медичній сфері. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія «Педагогіка, соціальна робота», 2011. Вип. 23. С. 39–41.
4. Жінки й охорона здоров'я. *Гендерна політика та інституційні механізми її реалізації в Україні. Національний огляд виконання Україною Пекінської декларації та Платформи дій і заключних документів Двадцять третьої спеціальної сесії Генеральної Асамблеї ООН* / укл.: М. Корюкалов. Київ, 2014. С. 22–27.
5. Кандиба М. Б. Зарубіжний досвід підготовки соціальних працівників у контексті соціально-медичного спрямування. *Наукові записки*. Серія «Психолого-педагогічні науки» / за заг. ред. проф. Є. І Коваленко. Ніжин: Видавництво НДУ ім. М. Гоголя, 2012. № 3. С. 154–158.
6. Левчишина М., Острополец А. Гендерне питання в охороні здоров'я. *Гендерна проблематика та антропологічні горизонти: м-ли II Всеукраїнської науково-практичної конференції 16-17 березня 2012 року*. Острого: Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2012. С. 160–162.
7. Тимчик О. В., Маруненко І. М. Медико-соціальні основи здоров'я: навч. посіб. Київ: Київськ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2013. 317 с.

Ігор СУХОДОЛЯ

ЗДОРОВИЙ СПОСІБ ЖИТТЯ ЯК СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА УМОВА СТАНОВЛЕННЯ ОСОБИСТОСТІ У ПІДЛІТКОВОМУ ВІЦІ

Здоровий спосіб життя є цінним ресурсом для зменшення кількості та впливу проблем зі здоров'ям, для одужання, подолання життєвих труднощів і для покращення якості життя. Зростає кількість наукових доказів того, що наш спосіб життя відіграє величезну роль у нашому здоров'ї. Від того, що ми їмо та п'ємо, до того, скільки фізичних вправ ми виконуємо, палимо чи вживаємо наркотики, все це впливатиме на наше здоров'я не лише з точки зору очікуваної тривалості життя, але й того, скільки ми можемо прожити, не відчуваючи хронічних захворювань.

Щороку мільйони людей у всьому світі помирають від причин, які можна запобігти та вилікувати. Пандемія COVID-19, на додаток до воєнних конфліктів, економічних і кліматичних потрясінь продемонструвала, наскільки важливим і нагальним є питання глобальної охорони здоров'я. Реалізацією цього завдання опікується низка міжнародних організацій. Так, зокрема, Міжнародний надзвичайний фонд допомоги дітям при Організації Об'єднаних Націй (далі - ЮНІСЕФ) невпинно працює над тим, щоб кожна дитина мала доступ до медичної допомоги та харчування, необхідних їй не лише для виживання, але й для добробуту.

Всесвітня організація охорони здоров'я (далі – ВООЗ), до складу якої входить 194 держави, у тому числі Україна, одним із пріоритетних стратегічних завдань визначає забезпечення здорового способу життя та сприяння благополуччю всіх громадян у будь-якому віці [1].

Досить часто інформація про здоровий спосіб життя у соціальних мережах, яку суспільство колективно вважає здоровим ідеалом, є неповною або викривленою. Зокрема вона представлена у дописах, фото та відеоматеріалах фітнес-моделей з фільтрами, бодібілдерів та їхніх харчових добавок, інформацією про детоксикацію та модні дієти, переваги «чистого харчування» тощо. Водночас дослідження регулярно показують, що форма тіла людини не є хорошим показником того, наскільки вона насправді здорова. Цілком очевидно, що погане харчування неможливо виправити у тренажерному залі, так само як і детоксикація організму не компенсує малорухливий спосіб життя.

Поняття «спосіб життя» визначається як сукупність усіх форм життєдіяльності, що розгортається на рівні повсякденності, відтворюючи притаманні соціуму як світоглядні цінності, так і підвалини матеріального буття. Спосіб життя розглядається як вихідна стала поведінкова психофізіологічна характеристика людини (групи людей, верств населення, певних класів або суспільства), яка сформована під впливом релігійних, соціальних, правових, політичних, ідеологічних, культурних факторів,

конкретних історичних обставин у країні, менталітету народу, впливу зовнішніх обставин та інших факторів [2, с. 606].

Основними формами конкретизації способу життя є категорії «рівень життя», «якість життя», «стиль життя», «стандарт життя».

Щодо визначення поняття «здоров'я», можна окреслити такі основні його ознаки:

– нормальна діяльність систем організму на всіх рівнях його організації – атомно-молекулярному, клітинному, тканинному, органному, системному, організменному.

– динамічний баланс організму та його функцій відповідно до зовнішніх впливів або стійке співвідношення організму і середовища.

– здатність до повноцінної продуктивної участі у соціальному житті та діяльності.

– здатність до відповіді на мінливі впливи навколишнього середовища (адаптації).

– відсутність захворювань, станів та змін, зумовлених хворобою.

– повне фізичне, духовне, розумове і соціальне благополуччя, гармонійний розвиток фізичних і духовних сил організму, принцип його єдності, саморегуляції і гармонійної взаємодії всіх його органів.

Підсумовуючи міркування науковців щодо окреслення поняття «здоров'я» можемо визначити основні фактори, що впливають на його загальний стан. Одним із важливих факторів, від яких залежить стан здоров'я людини безперечно, є генетика, вплив якої становить близько 20%. Іншим фактором є навколишнє середовище, яке також становить близько 20%. Очевидно, що життя в середовищі, яке наражає людину на погану їжу чи воду, на інфекційні захворювання чи інші токсини, може негативно вплинути на стан здоров'я. Третій фактор - це доступ до медичної допомоги, на яку припадає лише близько 10% загального стану здоров'я людини. Останнім фактором є спосіб життя, на який припадає приблизно 50% загального стану здоров'я людини.

Отже, найвпливовішим фактором, що визначає стан здоров'я людини є спосіб життя, який вона веде.

Спробуємо окреслити основні компоненти, що складають основу здорового способу життя людини.

1. Здорове харчування. Правильне харчування - необхідна умова для ведення здорового способу життя. Наведемо лише кілька фактів на підтвердження цього твердження. Так, надлишок солі, цукру та насичених жирів у раціоні підвищує ризик таких захворювань, як хвороби серця, діабет та інсульт. Брак таких поживних речовин, як магній, кальцій і вітаміни А, С, D, Е і К, призводить до проблем зі сном. Нестача білка може призвести до уповільнення метаболізму та збільшення ваги. Здорові жири необхідні для захисту від серцевих захворювань і можуть допомогти підтримувати високий рівень енергії.

2. Активний спосіб життя. Фізична активність допомагає підтримувати вагу в нормі, запобігає інфарктам, інсультам та іншим проблемам зі здоров'ям і загалом продовжує тривалість життя. Постійні фізичні вправи разом із здоровим харчуванням зміцнюють здоров'я

3. Управління стресом. Кожна людина відчуває стрес у різні періоди свого життя. Це нормальна реакція, яка виникає, коли людина стикається зі змінами або викликами (стресовими факторами). Тіло фізично і психічно реагує на стрес. Емоційний стрес відіграє важливу роль у багатьох захворюваннях, як прямо, так і опосередковано. Людина у стресі може відчувати тривогу, депресію або панічні атаки; біль у грудях або прискорене серцебиття; втому або безсоння, головні болі, гіпертонію, розлади шлунку та ін. Люди також частіше курять, переїдають, вживають алкоголь, надто багато працюють, сперечаються з іншими тощо, коли вони відчувають стрес. Управління стресом передбачає використання методів для покращення реакції на життєві стреси. Ці методи можуть запобігти або полегшити симптоми, спричинені стресом.

4. Здоровий сон. Розлади сну мають ряд соціальних, психологічних, економічних і фізичних наслідків. Спосіб життя може впливати на сон, і сон

має очевидний вплив на психічне та фізичне здоров'я. Здоровий режим сну покращує навчання, пам'ять, творчі здібності та настрої. Є певні процеси відновлення, які відбуваються в організмі переважно або найбільш ефективно під час сну. Достатній сон має багато переваг. Це може допомогти рідше хворіти, підтримувати здорову вагу, знизити ризик серйозних проблем зі здоров'ям, таких як діабет і серцеві захворювання, зменшити стрес і покращити настрої, мислити ясніше й досягати кращих результатів у навчанні та на роботі, краще ладнати з людьми, приймати правильні рішення та уникати травм - наприклад, сонні водії спричиняють тисячі автомобільних аварій щороку.

5. Відпочинок. Нехтування відпочинком може призвести до у край негативних наслідків. Неорганізованим плануванням і нездоровим дозвіллям люди загрожують своєму здоров'ю. Здорове дозвілля зміцнює фізичне та психічне здоров'я. Це, зокрема: 1) фізичні навантаження: будь-що, що змушує людину рухатися та прискорює пульс, можна вважати здоровою фізичною активністю. Рух може включати ходьбу, їзду на велосипеді, плавання, біг, садівництво, заняття спортом. 2) Творча діяльність: види діяльності, які дозволяють людині проявити свою творчу сторону, приміром малювання, ліплення, обробка дерева, чи гра на музичному інструменті. 3) Пізнавальна діяльність – те, що допомагає підтримувати мозок здоровим і активним - читання, розгадування кросвордів, гра в шахи вивчення нової мови тощо. 4) Суспільна діяльність: якісний час, проведений у спілкуванні з сім'єю та друзями, є життєво-важливим для підтримки здорових стосунків і зниження рівня стресу. Вона включає різноманітні заходи, такі як відвідування концерту, музею, ресторану, участі в книжковому клубі тощо. Отже, здорове дозвілля включає дії, які допомагають досягти повного фізичного, психічного та соціального благополуччя. Це заняття, які подобаються людині, вони спонукають її почуватися фізично та розумово здоровими.

Нещодавні дослідження в галузі неврології показали, що скорочення вільного часу може збільшити ризик розвитку хвороби Альцгеймера.

6. Освіта. Освіта та набуття нових знань протягом життя може сприяти покращенню фізичного та психічного здоров'я. Наприклад, поширеність деменції, хвороби Альцгеймера нижча серед освічених людей. Набуття нових знань може уповільнити процес деменції.

Зі стрімким розвитком технологій постійне навчання є необхідністю. З'являються нові відкриття, створюються нові ідеї та концепції і того, чому людина навчилася в школі роки тому, недостатньо для повноцінного життя. Освіта впродовж життя сприяє розвитку критичного мислення, соціальних навичок, самопізнання, адаптації до мінливих умов життя. Водночас опанування новими видами діяльності, які стимулюють процеси мислення та потребують постійної практики, є одним із найкращих способів зберегти мозок здоровим.

7. Відсутність шкідливих звичок (тютюнової, алкогольної, наркотичної залежності). Куріння та вживання інших речовин може призвести до серцево-судинних захворювань, астми, раку, порушень головного мозку тощо. Зловживання ліками також вважається нездоровим способом життя. Нездорова поведінка при вживанні ліків полягає у самолікуванні, вживанні ліків без рецепту, занадто великої кількості ліків. Відомо, що самолікування, зокрема антибіотиками, негативно впливає на імунну систему [3].

Підсумовуючи значимо, що здоровий спосіб життя це, передусім, активна діяльність людей, направлена на підтримання, збереження і покращення здоров'я – основної потреби і якісної характеристики людської життєдіяльності.

Здоровий спосіб життя складається лише за умови цілеспрямованої діяльності протягом життя, побудованої на балансі духовного, фізичного, емоційного, соціального складників. Такий спосіб життя не формується стихійно, а є результатом з одного боку вибору людини, з іншого - її цілеспрямованих та регулярних зусиль у цьому напрямку.

Держава, зі свого боку, сприяє утвердженню здорового способу життя населення шляхом поширення наукових знань з питань охорони здоров'я,

організації медичного, екологічного і фізичного виховання, здійснення заходів, спрямованих на підвищення гігієнічної культури населення, створення необхідних умов, в тому числі медичного контролю, для заняття фізкультурою, спортом і туризмом, розвиток мережі лікарсько-фізкультурних закладів, профілакторіїв, баз відпочинку та інших оздоровчих закладів, на боротьбу із шкідливими для здоров'я людини звичками, встановлення системи соціально-економічного стимулювання осіб, які ведуть здоровий спосіб життя.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Європейська програма роботи на 2020–2025 рр. Спільні дії для міцнішого здоров'я. – URL: <https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/345924/WHO-EURO-2021-1919-41670-59496-ukr.pdf?sequence=1&isAllowed=>
2. Філософський енциклопедичний словник : довідкове видання. – URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Shynkaruk_Volodymyr/Filosofskyi_entsyklopedychnyi_slovyk.pdf
3. Healthy lifestyle for all training course CY-31-32-2013-R3, Larnaca 29/6/14 – 6/7/14, Larnaca-Cyprus by NECI. – URL: https://www.salto-youth.net/downloads/toolbox_tool_download-file-1094/BOOKLET.pdf
4. Anna Lydia Svalastog, Doncho Donev, Nina Jahren Kristoffersen, Srećko Gajović Concepts and definitions of health and health-related values in the knowledge landscapes of the digital society Croat Med J. 2017 Dec; 58(6): 431–435. URL: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC5778676/>

О. ТЕРНОВЦІ

АНТИКРИЗОВЕ УПРАВЛІННЯ В УМОВАХ СУЧАСНОГО ЗАКЛАДУ ОСВІТИ

Умови кризових ситуацій вимагають впровадження антикризового управління. Питання управління закладом освіти в умовах війни досі не вивчалось дослідниками в силу зрозумілих обставин. Наша освіта рухалась останні десятиліття впевненими кроками до європейських стандартів, інтегрувалась в європейський освітній простір, проходила через трансформаційні процеси, реформування та виклики дистанційного навчання у зв'язку з пандемією.

Питання антикризового управління в освітній сфері України відображені у працях вітчизняних учених: Р. Вдовиченко, Г. Сльнікової, Л. Калініної, Л. Карамушки. О. Королюк, В. Маслова, В. Мельник, В. Олійника, Н. Островецької, Л. Парашенко, О. Пометун, З. Рябової, Т. Сорочан, Є. Хрикова та ін.

Наразі українці стикаються з небезпекою для свого життя та вкрай важким ступенем невизначеності майбутнього. Також під час війни треба ухвалювати чимало складних рішень. Це значно підвищує рівень тривоги. Керівники закладів та установ освіти опинились в край складній ситуації, особливо на територіях, де велись активні бойові дії, де заклади освіти зруйновані або окуповані.

Питання антикризового управління є актуальним для багатьох закладів освіти, так як проблема виживання в кризових ситуаціях є визначною. Якщо впроваджена антикризова програма буде реалізовуватись постійно, це сформує ефективне управління закладами освіти в кризових ситуаціях.

Основною метою антикризового управління є розробка та запровадження антикризової програми, здатної вивести управління на новий рівень, за для ефективного функціонування. Кризові явища в діяльності закладів освіти є переломним моментом у процесі взаємодії елементів системи управління між собою та із зовнішнім оточенням.

Антикризова програма розглядається, як прийняте рішення, оформлене документально, щодо шляхів виведення закладу освіти з кризового стану. Антикризове управління повинно бути постійним та діяти системно, охоплюючи комплекс засобів та методів. Це означає, що крім кризи в закладі освіти існує ще економічна криза в країні, що відображається на заходах антикризової програми управління.

Для керівництва закладів освіти виникли проблеми організаційного та фінансового характеру, пов'язані з необхідністю налагодити функціонування колективу в нових складних реаліях. Також кожна із зазначених груп, а саме: здобувачі освіти, батьки здобувачів, педагоги, перебували в різних побутових та психоемоційних умовах. Для кожного керівника школи або іншої освітньої установи важливо не втрачати зв'язок із учасниками освітнього процесу, зберегти колектив та організувати якісно навчання. Витримати таке навантаження під силу далеко не всім, особливо якщо всі питання потрібно вирішувати на тлі особистісних проблем та власних складних життєвих

ситуацій. Складні ситуації в роботі керівника – це майже правило, а війна загострила емоції та поглибила проблеми. Під час криз важливою є роль лідерів у колективі, які здатні підтримати команди та максимально сприяти ефективності кожного.

Освітній менеджер – емоційний лідер, має вміти поєднувати та своєчасно, відповідно до сформованої ситуації, використовувати кожен із шести запропонованих стилів Гоулмана. Джеймс Кузес та Баррі Познер виокремили фундаментальні вміння, які дозволяють лідерам досягати успіху [1]:

1. Активне впровадження змін (пошук шансів; експериментування та ризик).
2. Інспірування спільного бачення (володіння баченням майбутнього; заохочення до прогнозування).
3. Надання можливості діяти іншим (заохочення до співробітництва; зміцнення віри інших у їх власні сили).
4. Моделювання способів діяльності (подавання прикладу; планування дрібних успіхів на шляху до досягнення цілі).
5. Заохочування (підкреслювання окремого вкладу кожного з працівників; святкування досягнень).

Щоб успішно справлятися з кризовими ситуаціями, у яких зараз опинились колективи закладів освіти, керівнику потрібно вміти зберігати спокій, підтримувати оптимізм і мати раціональний погляд на ситуацію. Як відмітили слухачі-практики, найбільшого успіху досягають ті керівники, які в критичний момент здатні взяти себе в руки й не піддатися гніву, паніці, апатії та гідно вийти зі складної ситуації. Це і є компетенції емоційного інтелекту. Чим вищий щабель займає людина на кар'єрних сходах, тим більш важливою для нього є наявність емоційного інтелекту і менш важливою – технічних навичок.

Стратегічне мислення передбачає орієнтацію на розпізнавання та адекватне реагування на зміни в середовищі – нові можливості та потенційні загрози. Керівник, який не розвиває стратегічне мислення весь час стикається з

несподіванками та перешкодами. В умовах кризи ефективний менеджер має усвідомлювати власну відповідальність за довгострокове існування та розвиток свого закладу, необхідності відповідного управління цим процесом і забезпечення мотивації всього колективу на успішну діяльність та успіх закладу впродовж тривалого періоду.

При обговоренні практичних дій керівників під час прийняття управлінських рішень в кризових умовах, були виокремлено пріоритетні позиції, на які спирались менеджери:

1) Безпека працівників (опитування щодо безпечних умов перебування).

2) Наявність доступу до сервісів, програм з метою відновлення роботи в онлайн форматі.

3) Стабільність професійної діяльності – переконання та пояснення в тому, що є робота, чіткий графік та розклад роботи, створення спільного чата комунікації.

4) Підтримка позитивного настрою в колективі - дозволити прояв будь-яких емоцій, співпереживання й навіть жарти, обговорювати все, у першу чергу, гарні новини, не забувати вітати з днем народження та зі святами колег.

5) Психологічна підтримка – надсилання порад, створення груп взаємопідтримки, графік роботи психолога, телефони ліній та груп підтримки, вебінари з екстреної психологічної допомоги.

6) Медіаграмотність – заборона розповсюдження фейків, довіра тільки перевіреним джерелам інформації.

7) Розвиток самоорганізації працівників (організаційна автономія).

8) Пріоритетність (є стратегічні плани, а є першочергові).

Отже, ситуація для освітян стала вкрай непередбачуваною, потребувала прийняття нестандартних гнучких рішень в координатах антикризових стратегій. У ситуаціях розгубленості, невизначеності керівника закладу освіти важливо мати арсенал підходів, технік згуртування колективу, налаштування на спільні позитивні дії та рішення з метою організації освітнього процесу в кризових умовах війни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Теоретичний та науково-методичний часопис 2017, «Вища освіта України», № 2 (додаток 1) Тематичний випуск «Університет і лідерство».
Режим доступу: https://ihed.org.ua/wp-content/uploads/2018/09/conf_Elite-III_05.2017_ELITE.Education-for-Leadership_VOUE-II-2017-170p.pdf

*Мирослава ТОМАШЕВСЬКА,
О. ШНИЦЕР*

МЕТОДИ АКТИВІЗАЦІЇ РОЗВИТКУ КРЕАТИВНОГО МИСЛЕННЯ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Креативне мислення як феномен, його сутність та характеристики у молодшому шкільному віці знаходимо у працях як видатних педагогів та психологів минулого, так і сучасних учених: О. Антонової, Л. Виготського, В. Давидова, Л. Занкова, Г. Костюка, Н. Менчинської, Г. Шамової, А. Щукіної та ін. Вікові особливості формування креативного типу мислення у дітей молодшого шкільного віку розкрито у дослідженнях Л. Божович, Л. Виготського, Г. Костюка, А. Леонтєва, В. Моляко, О. Матюшкіна та ін. Дослідженням різних аспектів використання методів у процесі формування креативного мислення учнів початкових класів займалися такі науковці, як: А. Богущ, К. Грос, М. Вашуленко, Н. Гавриш, А. Леушина та інші.

Сучасна дошкільна освіта потребує від фахівців професіоналізму, мобільності, здатності до творчого використання нової інформації та освітніх технологій на практиці

Однією з таких інноваційних педагогічних технологій, яка активно впроваджується у ЗДО і сприяє розвитку творчих здібностей дошкільників, активізації їх креативного мислення, є технологія розвитку творчої особистості [1].

Пропонуємо оригінальні інноваційні методи у роботі з дошкільниками.

Метод спроб і помилок. Суть цього методу полягає у вирішенні проблемного завдання з дошкільниками через добір різноманітних варіантів розв'язків. Прикладом можуть бути ігри типу: «А що, коли б ... ?»; або Придумати до

казки варіанти щасливого закінчення (Наприклад: - Як могли б урятуватися колобок, півник, козенята і т. д.).

Наступний метод, який допоможе діткам розвивати креативне мислення це – **Метод контрольних запитань**. Мета: за допомогою навідних запитань підвести дітей до виконання поставленого завдання. Можемо віднести наступні дидактичні ігри: «Корисне – шкідливе», «Добре – погано», «Потрібне – непотрібне»

Метод фокальних об'єктів – перенесення властивостей одного об'єкта на інший. «Фокальним» є той об'єкт, який перебуває у фокусі, у полі зору, є головним. Його властивості детально описуються дітьми, а пізніше переносяться на інший другорядний предмет, вибраний чи вигаданий (так утворюється нова модель чи об'єкт).

Особиста аналогія(або перевтілення). Наприклад: поставити себе на місце горобця («Навіщо ти живеш?», «З ким товаришуєш?»); уявити себе кущиком («Про що ти мрієш?», «Кого ти боїшся?»); пройтися, ніби створений з каменю (глини, дерева, піску, води); зобразити об'єкт пантомімою (цуценя боїться, грається, не хоче бути прив'язане та ін.).

Фантастична аналогія– коли завдання виконується за допомогою фантастичних засобів, фантастичних персонажів: казкових героїв, чарівників, чарівної палички тощо.

Функціонально-варіативний аналіз (ФВА), коли потрібно знайти відповіді на подібні запитання, наприклад: «Що це й навіщо?», «Що ще можна робити з цим?», «Чим може служити ще цей предмет?», «Чим може бути олівець (склянка, листок, стіл)?» та ін.

Метод символічної синектик – відображення реального світу різними символами і знаками: опис предметів за картинками-символами, складання речень за схемами, заучування віршів за допомогою символів, відгадування загадок за допомогою символів, моделювання казок за допомогою символів, дидактичні ігри з використанням символів, складання речень та проведення

бесід з використанням символів, складання описових розповідей за допомогою схем.

Метод «мозкового штурму» – забезпечує комплексний пошук нетрадиційних шляхів розв’язання якоїсь проблеми з 2-7 дітьми, коли їм можна висловлювати будь-яку думку, бо критика з боку однолітків і вихователя виключається. Наприкінці слід підвести підсумок, вибрати найбільш цікаву і правильну відповідь. Цей метод досить поширений і ефективний в педагогічній практиці.

Метод моделювання казки «Казка, але по новому» - коли дітям пропонується змінити кінець старої казки, або ввести нового героя тощо [2].

Отже, методика освітніх впливів з метою формування креативного мислення в більшій мірі реалізується в ігровій, комунікативній та навчальній діяльності на заняттях і в самостійній художній діяльності. Дотримання педагогічними працівниками програмових завдань щодо креативного розвитку дошкільників, прояв власної творчості та педагогічної майстерності сприятимуть комплексному вирішенню питання розвитку творчої особистості дитини старшого дошкільного віку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Антонішина, В.Л. (2012). Дослідження креативності дітей старшого дошкільного віку. *Наукові праці. Педагогіка*, 76-79.
2. Смирнова, Є. (2002). Ігри розвиваючі мислення. *Дошкільна виховання*. 8,7-9.

**Віталій ТОМЧУК,
Наталія КОСТЕНКО**

ПРОФЕСІЙНИЙ ВІДБІР АБИТУРІЄНТІВ НА СПЕЦІАЛЬНІСТЬ «СОЦІАЛЬНА РОБОТА» У США

На сучасному етапі розвитку Сполучених Штатів Америки спостерігається значна кількість вищих навчальних закладів, їх розширення виникає наслідком активної державної підтримки. Ця ситуація є результатом споживацької парадигми вищої освіти, що є виразом прагматичного підходу, домінуючого в країні та прониклого в сферу вищої освіти США. Професійні навчальні установи були включені в «вільний ринок», де освіта розглядається як товар,

доступний для продажу. За ринковими термінами кожен сегмент суспільства «придбов» у професійної освіти те, що відповідає його інтересам: уряд - наукові знання, промисловість - виробничу інформацію (можливість впровадження наукових розробок у практиці), а приватні некомерційні організації вкладають кошти у розробки в таких галузях, як соціальні послуги, культурні івенти і інше [3, с. 32 – 38].

У суспільстві, що функціонує в умовах вільної конкуренції, концепція маркетингу або споживацька концепція має за мету закріпити систему освіти у вищих навчальних закладах, як визначено її авторами, у декількох аспектах:

1. Для «нового» студента, який є споживачем освітніх послуг, відзначається більшою політичною активністю та самостійністю. Він став споживачем освітнього сервісу, активно впливаючи на його розвиток.

2. Конкуренція між вищими навчальними закладами призводить до підвищення якості навчання. Змагання за студентів спонукає університети покращувати процеси викладання та надавати більше переваг студентам.

3. Оскільки студент є покупцем освітнього сервісу, він аналогічно до покупця на традиційному ринку ставиться критично до свого вибору освіти, і його права захищаються законом.

Ці принципи споживацької концепції відображені у документах таких державних організацій, як «Нація в небезпеці» і доповідь національного наукового фонду «Освіта американців для XXI століття», де знання прямо характеризуються як цінний товар, популярний на міжнародному ринку [1, с. 50–113].

Споживацька концепція в сфері професійної освіти передбачає, що рівень престижності вищого навчального закладу безпосередньо впливає на якість підготовки, що надається студентам, і визначає вартість освіти в цьому закладі.

Сучасні професійні школи в Сполучених Штатах Америки характеризуються високим рівнем різноманітності в змісті освіти та організації навчального процесу. Наприклад, у сучасній системі підготовки соціальних працівників в США, навчання здійснюється в школах соціальної роботи,

коледжах і університетах. Професійні навчальні заклади в Америці значно відрізняються один від одного за розміром. Великі американські університети можуть мати більше 75000 студентів, в той час як невеликі коледжі можуть навчати менше ніж 1000 студентів.

Більшість американських університетів представляють собою значні об'єднання професійних шкіл, коледжів, інститутів та науково-дослідних центрів. Американські вищі навчальні заклади прагнуть відповідати передовим вимогам як у сфері теоретичних розробок, так і у галузі практичних досягнень [5].

Під час відбору на факультети соціальної роботи в Сполучених Штатах Америки враховується кілька важливих критеріїв, які допомагають визначити придатність абітурієнта для вступу. Основні вимоги включають:

1. Попередня підготовка: Кандидат повинен мати попередню освіту або знання в галузі педагогічних і соціальних наук, які безпосередньо стосуються розвитку навичок соціального впливу.

2. Досвід роботи: Важливим фактором є наявність попереднього досвіду роботи в сфері соціальної роботи, що може включати в себе волонтерство або практичну роботу.

3. Професійний інтерес: Абітурієнт повинен проявити сформований інтерес до обраної професії, представити особисте обґрунтування свого вибору, а також мети своєї професійної кар'єри, які зазвичай вираховуються завдяки профорієнтаційній роботі.

4. Освіта: Для американських абітурієнтів потрібно успішно закінчити 12 класів спочатку початкової, а потім середньої школи, щоб мати можливість вступити до університету на факультет соціальної роботи або коледжу.

У сучасний період в Сполучених Штатах Америки процес відбору абітурієнтів вищих навчальних закладів здійснюється шляхом запрошення студентів соціальними агентствами та громадськими організаціями. Потенційні аспіранти повинні бути обізнані з різними видами агентств, де вони можуть здійснювати професійну діяльність після закінчення навчання. Однією з

ключових проблем, яка існує в США, є високі витрати на вищу освіту, що обмежує можливість доступу для багатьох студентів. Багато університетів докладають зусиль для надання стипендій найбільш обдарованим студентам, які не мають фінансової можливості для отримання освіти. Крім того, в залежності від потреб у фахівцях, федеральна або штатова влада активно фінансує підготовку соціальних працівників та наукові дослідження у сфері соціальної роботи [4].

У процесі відбору абітурієнтів на факультети соціальної роботи в навчальних закладах США враховують такі критерії:

1. Наявність достатньої попередньої підготовки в галузі поведінкових і соціальних наук, які безпосередньо стосуються розвитку навичок соціального впливу, а також проявлення інтересу до обраної професії.

2. Попередній досвід роботи як волонтера в соціальних агентствах чи громадських організаціях, набутий у різних ситуаціях. Важливим є факт, що студент виявив інтерес до цієї діяльності та має уявлення про роль соціального працівника.

3. Обґрунтування потенційним абітурієнтом: обрання саме цієї професії, мети професійної кар'єри, бажання працювати з маргінальними групами суспільства, представниками різних релігій, меншинами, людьми з різними фізичними та психічними особливостями, різними віковими категоріями тощо.

4. Рекомендації від викладачів, професійних соціальних працівників та адміністрації соціальних агентств [2, с. 124–128].

Американський досвід у сфері організації професійної підготовки фахівців у галузі соціальної роботи - це не єдиноцільний та універсальний комплекс зібраних знань і практик. Він відзначається великою різноманітністю. Необґрунтовано вважати, що конкретний досвід певного навчального закладу можна просто перенести на вітчизняні професійні школи, оскільки система професійної освіти в Сполучених Штатах сьогодні вирізняється великою

різноманітністю навчальних закладів, високою різницею у змісті навчання та особливостями організації навчального процесу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Горішна Н. Соціальна робота у США // Соціальна робота : підручник / Н. М. Горішна, В. А. Поліщук, О. П. Бартош-Пічкара, та ін. Тернопіль: ВАТ ТВПК «Збруч», 2010. Розділ II. С. 50–113.
2. Клос Л. Навчання здоров'я у практиці здоров'єзберезувальної діяльності соціального працівника: досвід США і Канади. В В. П. Андрущенко, Освіта і здоров'я підростаючого покоління: Міжнародний симпозіум, Київ, 2016. 26–28 квітня. С. 124–128.
3. Олендр Т.М. Програми підготовки студентів природничих спеціальностей, що здобувають освітньо-кваліфікаційний рівень бакалавра у США й Україні: порівняльний аспект / Т. М. Олендр // Вісник Черкаського університету: Серія «Педагогічні науки», Вип. 147. – 2012. – С. 32 – 38.
4. Собчак Н.М. Зміст і форми професійної підготовки соціальних працівників у системі неперервної освіти США: дис. ... кандидата пед. наук: 13.00.04. Тернопіль, 2004. 181 с.
5. Gerhard D. The emergence of the credit system in American education considered as a problem of social and intellectual history / D. Gerhard // American Association of University Professors Bulletin, 1995. V.41. P. 668.

Михайло ФЕДОРОВ

ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ СТАНОВЛЕННЯ ВОЛОНТЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У СОЦІАЛЬНІЙ ТА БЕЗПЕКОВІЙ СФЕРІ В УКРАЇНІ

Перед Україною стоять зовнішні і внутрішні виклики та загрози національній безпеці, що зумовлюють необхідність проведення реформ державного управління та розвитку системи державного регулювання волонтерської діяльності в Україні щодо посилення обороноздатності держави.

Запорукою на шляху створення та побудови громадянського суспільства є розвиток волонтерської діяльності в усіх сферах суспільного життя у тому числі в безпековій сфері.

Метою дослідження є історичний аналіз становлення волонтерської діяльності у соціальній та безпековій сфері в Україні.

Волонтерством займалися ще у давні часи. Швейцарський громадський діяч Жан Анрі Дюнан сприяв розвитку волонтерства. Він був вражений кривавими наслідками війни 24 червня 1859 р. коли французька армія зіткнулися з австрійськими силами біля Сольферіно, що

знаходиться на півночі Італії. Жан Анрі Дюнан допомагав організовувати допомогу пораненим солдатам, поліпшував життя поранених людей, які постраждали у битві. У 1862 р. Анрі Дюнан публікує свою книгу “Спогади про Солферіно”, з цього моменту починається інтенсивна лобіювальна кампанія, яка мала на меті отримати підтримку міжнародного корпусу добровольців, щоб допомогти пораненим солдатам у війні [1].

Книга Анрі Дюнана та його пропозиції були сприйняті з ентузіазмом, чому сприяла значна мода на філантропічні товариства в тогочасній Європі. У лютому 1863 р. Анрі Дюнан разом із чотирма іншими відомими женевськими громадянами заснував Міжнародний комітет допомоги пораненим, що у 1876 р. отримав свою сучасну назву – “Міжнародний Комітет Червоного Хреста”. Першим президентом став юрист і тодішній голова Женевського філантропічного товариства Гюстав Муаньє, якому вдалося переконати швейцарський уряд провести дві дипломатичні конференції, на першій з яких у жовтні 1863 р. було обговорено пропозиції Анрі Дюнана, а на другій конференції, яка відбулася у серпні 1864 р. – прийнято Женевську конвенцію про поліпшення долі поранених у діючих арміях. Відтоді було укладено десятки багатосторонніх договорів [1]. Анрі Дюнана можна назвати засновником волонтерства, який закликав людство до миру, безпеки, свободи та справедливості, він став лауреатом першої Нобелівської премії миру “За внесок в мирну співпрацю народів”.

В США волонтерство зародилося в ХІХ столітті. Під час Великої депресії в 1930-х рр. чисельність добровільних учасників некомерційних організацій сягала близько 3 млн. чол. За ініціативи Франкліна Рузвельта в рамках політики “Нового курсу” і з метою зниження рівня безробіття та для виконання важливої роботи зі збереження довкілля і природних ресурсів була створена організація Civilian Conservation Corps. Програма здобула надзвичайну популярність серед населення, ставши прообразом для великої кількості масових, передусім, екологічно орієнтованих проєктів [1].

Починаючи з 1990-х рр. волонтерський рух набув у США масового характеру. За оцінками фахівців, понад 50% дорослого населення США беруть участь у волонтерській діяльності, близько 80% благодійних організацій існують саме завдяки роботі волонтерів. У волонтерському русі беруть участь різні верстви населення, незалежно від рівня освіти, професії чи рівня доходів. Незважаючи на добровільність, волонтерство не виключає відповідальності за виконання норм і вимог, збереження матеріальних цінностей тощо.

Сьогодні основною структурою, завдяки якій американські волонтери можуть знайти собі заняття, а організації та особи, що потребують помічників-волонтерів, можуть заявити про свої потреби є волонтерські центри, яких у країні діє понад 500. Фінансовий еквівалент волонтерської праці на рік в США становить більш як \$ 5300 млрд [2].

Вагомий внесок у розвиток волонтерства в політичному курсі США заклав президент Дж.Буш, який у 2002 р. підтримав створення Корпусу свободи США для підтримки і координації роботи на громадських засадах, а у 2003 р. було створено Президентську раду зі служби та громадської участі.

З ініціативи президентської адміністрації було запропоновано низку законодавчих актів, які передбачали істотне розширення загальнонаціональних волонтерських програм, спрямованих на підвищення дієвості суспільно-корисної роботи, що її виконують вчителі, лікарі, пожежні, співробітники поліції та служби з надзвичайних ситуацій. Цей заклик був підтриманий мільйонами американських громадян, а участь волонтерів у забезпеченні внутрішньої безпеки держави та її громадян визнавалася невідкладною необхідністю [3].

В американських сім'ях складаються династії волонтерів. Найчастіше вони працюють у сфері обслуговування, госпіталях, релігійних організаціях, навчальних закладах, некомерційних організаціях. Волонтери навчають англійської мови іммігрантів, організують різні студії для дітей тощо. Добровольці в Америці – люди різного віку і професій з усіх сфер і прошарків суспільства [4].

Волонтерському руху в Німеччині притаманні дещо інші риси. “Добровольчий соціальний рік” – це програма (Freiwilliges Soziales Jahr (FSJ або Freiwilliges Ökologisches Jahr (FÖJ)), яка дозволяє німецькій молоді протягом року здійснювати практичну діяльність в соціальній або ж екологічній сферах, а з 2002 р. волонтерська діяльність зараховуватися як альтернатива службі в армії. FÖJ трактується як допоміжна практична діяльність на повний робочий день впродовж 6-12 місяців (з можливістю продовження до 18-ти): здійснюється в лікарнях по догляду за хворими, роботі з дітьми і молоддю (молодший медперсонал); будинках для літніх людей (санітари, прибиральники, аніматори); дитячих закладах (помічники вихователів); спецзакладах для людей з фізичними або розумовими вадами (санітари, помічники вихователів, прибиральники). До екологічної складової FÖJ відносять добровільну роботу на фермах, лісних господарствах, музеях, притулках для тварин тощо. У сприйнятті німецьких громадян, участь в таких програмах – це, перш за все, можливість здобути цінний життєвий досвід та визначитися з власним майбутнім. За різними підрахунками, до однієї третини жителів Німеччини на постійній основі беруть участь в різноманітних волонтерських проектах, вважаючи це невід’ємною складовою успішного співіснування громади [5].

Практика багатьох країн підтверджує, що діяльність волонтерів приносить суспільний прибуток та забезпечує вклад у ВВП від 4 до 8% [5].

14 вересня 1990 р. в Парижі на XI Всесвітній конференції Міжнародної Асоціації добровільних зусиль прийняли Загальну Декларацію про волонтерську діяльність. Відповідно до якої волонтерська діяльність становить фундамент громадянського суспільства, привносячи в життя людей потребу в мирі, свободі, безпеці та справедливості.

В Україні постановою Кабінету Міністрів України від 10 грудня 2003 р. “Про затвердження Положення про волонтерську діяльність у сфері надання соціальних послуг” волонтерську діяльність в Україні було офіційно визнано та закріплено на нормативно-правовому рівні.

Прийняття Закону України “Про волонтерську діяльність” від 19 квітня 2011 р. № 3236-17 пов’язують із чемпіонатом Європи з футболу у 2012 р., який проходив на території України.

Було внесено зміни та доповнення до Закону України “Про волонтерську діяльність”, у якому розширено коло пріоритетних напрямів волонтерської діяльності, а саме:

– надання допомоги громадянам, які постраждали внаслідок надзвичайної ситуації техногенного чи природного характеру, дії особливого періоду, правових режимів надзвичайного чи воєнного стану, проведення антитерористичної операції, у результаті соціальних конфліктів, нещасних випадків, а також жертвам злочинів, біженцям, внутрішньо переміщеним особам;

– надання волонтерської допомоги Збройним Силам України, іншим військовим формуванням, правоохоронним органам, органам державної влади під час дії особливого періоду, правових режимів надзвичайного чи воєнного стану, проведення антитерористичної операції [4].

Висновки

Аналіз сучасного стану українського волонтерства в умовах зовнішньої агресії зумовлює необхідність удосконалення законодавчої та нормативно-правової бази сприяння державою діяльності волонтерських організацій, посилення їх взаємодії з органами державної влади; оперативного реагування на виклики та загрози національній безпеці та надання ефективної адресної допомоги в екстремальних умовах зовнішньої агресії, територіальної анексії та окупації частини української території, що відповідає потребам і запитам конкретної людини; поширення гуманістичних та альтруїстичних ідей та настроїв в суспільстві тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гнатівський М.М. Міжнародне гуманітарне право. Довідник для журналістів: 2-ге вид., доповн. Одеса: Фенікс, 2015, 92 с.
2. Волонтерський рух: світовий досвід та українські громадянські практики: аналіт. доп.- Київ: НІСД, 2015. 36 с.

3. Слободская М.А. Добровольческая деятельность как ресурс общественного развития. URL. [Http://www.nogo.ru/speeches/ other 9.doc](http://www.nogo.ru/speeches/other_9.doc).
4. Борецька Н.П. Сучасний стан і проблеми розвитку соціально-трудо­вих відносин у добровольчестві. Соціально-трудо­ві відносини: теорія і практика: зб.наук. праць. Спец. Випуск: У 3 т. К.: КНЕУ, 2010. Т.1.С.105-112.
5. Крапівіна Г.О. Людські ресурси та їх мотивація в добровольчестві. Вісник Львівського інституту економіки і туризму: зб.наук.ст. Львів: ЛІЕТ, 2010.№5,328 с. С. 117

*Леся ФЕДОТОВА,
Наталія КОЛЯДА*

РОЛЬ ПЕДАГОГІЧНОГО ПРОЦЕСУ В СОЦІАЛІЗАЦІЇ СТУДЕНТІВ

Освітнє середовище відіграє важливу роль у соціалізації студентів, тобто процесу, за якого особа набуває соціальний досвід, навички та цінності, необхідні для успішної адаптації до суспільства [1].

Соціалізація – це процес, за якого люди навчаються приймати та адаптуватися до норм, цінностей, звичаїв та соціальних ролей у своєму оточенні. Цей процес включає в себе взаємодію з іншими людьми, від яких особа оточена, і сприяє формуванню її ідентичності та соціальних навичок.

Багато вчених досліджували соціалізацію, включаючи Еріка Еріксона, Джанет Мічел, Чарльза Куллмана, Джорджа Герберта Міда та інших. Кожен з них розвивав свою теорію та підходи до розуміння процесу соціалізації та її впливу на людей у різні етапи життя [2].

Важливу роль відіграє педагогічний процес у вищих навчальних закладах він є ключовим механізмом цієї соціалізації.

Педагогічний процес – це система взаємодій між учителями, учнями та навчальним оточенням з метою передачі знань, навичок, цінностей та розвитку особистості. Цей процес включає в себе планування уроків, викладання, навчання, оцінювання та взаємодію між всіма учасниками навчального процесу [4].

Багато педагогічних вчених і дослідників присвятили свої дослідження питанням педагогічного процесу. Серед них:

– Ян Амос Коменський – відомий як «батько педагогіки» і автор таких важливих робіт, як «Велика дидактика». Він вніс важливий внесок у розвиток педагогічної теорії та методики навчання.

– Жан-Жак Руссо – в його роботі «Еміль, або про виховання» висвітлені принципи натурального виховання та освіти.

– Марія Монтесорі – вона розробила власний підхід до виховання та навчання, відомий як метод Монтесорі.

– Лев Виготський – він розробив теорію розвитку та соціокультурного навчання, яка внесла важливий внесок у розуміння педагогічного процесу [6].

Отже, у дослідженні ми розглянемо роль педагогічного процесу в соціалізації студентів, виділимо основні аспекти та вплив цього процесу на формування особистості молодих людей:

– педагогічний процес у ЗВО включає в себе різноманітні методи навчання, виховання та підтримки студентів. Цей процес спрямований на досягнення таких цілей, як формування критичного мислення, розвиток соціальних навичок, виховання відповідальності та етичних цінностей. Все це важливо для успішної інтеграції здобувачів у суспільство;

– педагогічний процес сприяє формуванню соціальної компетентності студентської молоді. Це охоплює розуміння соціальних ролей і норм, уміння спілкуватися, вирішувати конфлікти та співпрацювати з іншими. Педагоги створюють умови для навчання здобувачів вищої освіти важливим соціальним навичкам, які стануть основою для їхньої подальшої взаємодії в суспільстві;

– педагогічний процес сприяє вихованню громадянської свідомості серед студентів. Це означає, що вони навчаються розуміти важливість участі у громадському житті, дотримуватися правил та обов'язків, пов'язаних з громадянством. Педагоги організують дискусії, проекти та інші заходи, які спонукають їх задуматись про свою роль у суспільстві;

– педагогічний процес також включає в себе культурну соціалізацію, шляхом вивчення студентами історії, мистецтва, літератури і культурних цінностей суспільства. Це допомагає здобувачам освіти розширити свій світогляд і розуміти культурний контекст, соціального середовища;

– важливим аспектом педагогічного процесу є розвиток особистості студента. Педагоги стимулюють творчість, самовираження і самостійність здобувачів освіти, допомагаючи їм розкрити свій потенціал та сформувати власну ідентичність;

– педагогічний процес сприяє розвитку критичного мислення у студентів. Викладачі стимулюють студентів аналізувати інформацію, робити власні висновки та аргументовано висловлювати свої погляди. Це розвиває навички критичного мислення, які є важливими для ефективної участі у суспільстві [3].

Здобувачі освіти є членами студентських груп та спільнот, де вони спілкуються з однолітками та отримують додатковий соціальний досвід. Педагоги можуть підтримувати ці спільноти та створювати умови для розвитку позитивних відносин між учасниками освітнього процесу. Також, викладачі можуть виступати в ролі менторів, які сприяють особистому розвитку студентів. Вони надають поради, допомагають студентам визначити свої цілі та шлях до їх досягнення [7]. Це допомагає студенту зростати як особистість та професіонал. Педагогічний процес також готує студентів до вступу в світ професійної діяльності. Викладачі надають студентам не лише теоретичні знання, але і практичні навички, які є важливими для успішної роботи в майбутньому. Педагоги також можуть впливати на формування цінностей та світогляду студентів. Вони можуть пропонувати різні точки зору та сприяти обговоренню етичних та моральних питань. Це допомагає студентам усвідомити важливість цінностей та їхню роль у суспільстві [5].

Отже, педагогічний процес вищої освіти відіграє важливу роль у соціалізації студентів. Він сприяє формуванню соціальної компетентності, громадянської свідомості, культурного багатства і особистісного розвитку

студентів. Важливо, щоб педагоги були свідомі цієї ролі і надавали студентам можливість стати в громадянські, освічені та етичні особистості, готових приносити користь суспільству.

Педагогічний процес в системі відіграє важливу роль у соціалізації студентів;

сприяє розвитку різних аспектів особистості та готує їх до активної участі у суспільстві; сприяє: формуванню цінностей та моральних норм; розвитку навичок спілкування; визначення своєї ідентичності; стимулу громадської активності; самостійному навчанню.

Цей процес є складним і багатогранним та вимагає спільних зусиль педагогів та здобувачів для досягнення успішної соціалізації. Важливо навчати їх розуміти та поважати різні гендерні ролі й ідентичності. Педагогічний процес також може стимулювати соціальну відповідальність та активність серед них. Сучасні технології та методи навчання можуть зробити педагогічний процес більш ефективним. Усі ці аспекти доповнюють загальний образ педагогічного процесу в соціалізації студентів. Важливо розуміти, що цей процес є багатогранним і вимагає комплексного підходу для досягнення позитивних результатів у розвитку і соціалізації молодих людей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вісник психології і педагогіки URL: https://www.psyh.kiev.ua/Соціальна_ситуація_розвитку_студента
2. Електронна бібліотека підручників URL: https://eduknigi.com/ped_view.php?id=91 (27.09.2023р.)
3. Лукашевич М. П. Соціалізація. Виховні механізми і технології: Навч.- метод. посібник. К. ІЗМН, 1998. 112 с.
4. Міщик Л. І. Соціальна педагогіка: Навч. посібник / Інститут змісту і методів навчання. К., 1997. 139 с.
5. Соціалізація та виховання студентської молоді у ВНЗ URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/53036305.pdf>
6. Соціологія - Навчальний посібник URL: <http://politics.ellib.org.ua/pages-11101.html> (27.09.2023р.)
7. Шашенко С.Ю. Соціальне становлення студентської молоді у позааудиторний час у вищих навчальних закладах: Автореф. дис на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук. 13.00.05 / Нац. пед ун-т ім. М. П. Драгоманова. К., 2004. 20 с.

***ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНЕ ПІДРУНТЯ ДЛЯ ВИКОРИСТАННЯ В СОЦІАЛЬНІЙ
РОБОТІ МЕТОДУ ГЕНДЕРНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ***

Імперативом сучасного суспільного розвитку виступає соціальна справедливість, що передбачає дотримання прав людини і подолання всіх видів дискримінації. На досягнення соціальної справедливості і зменшення нерівності в суспільстві спрямовані соціальна політика і соціальна робота. Між тим, в деяких випадках, як це не парадоксально, відтворюється соціальна ієрархія та пригнічення одних соціальних груп іншими.

Уведення у друг. пол. ХХ ст. до наукового обігу категорії «гендер» (соціально закріплені ролі, поведінка, діяльність і характерні ознаки, які певне суспільство вважає належними для жінок і чоловіків) дозволило побачити не лише відмінність між статями, а насамперед нерівність між ними, яка полягала у нерівномірному розподілі основних ресурсів – влади, грошей, часу. Разом із нерівністю йшлося про ієрархію, яка вбудована у гендерні відносини. Було визначено, що соціальні норми змінюються з часом, проте гендерна асиметрія залишається, що виражається в соціальній нерівності між жінками і чоловіками. Гендер почали розглядати як один із способів соціальної стратифікації суспільства, який у поєднанні з такими соціально-демографічними факторами, як раса, національність, клас, вік створює систему соціальної ієрархії.

Сьогодні проблема соціальних зв'язків, відносин між суспільством, групою та індивідом, що враховує гендерний аспект, виступає однією з ключових проблем теорії соціальної роботи. Розробка нових практичних підходів до соціальної роботи здійснюється в межах, яка відбиває специфіку реагування чоловіків і жінок як окремих соціально-демографічних груп на різні соціальні явища і процеси (безробіття, бідність, старіння, насильство, війна та ін.). Побачити ці відмінності та інтереси, усвідомити, що явища, які відбуваються в суспільстві, та рішення, які приймаються в соціально-економічній сфері, по-різному впливають на чоловіче і жіноче населення,

викликаючи неоднакові їх реакції і не завжди однакові наслідки для тих та інших, дозволяє гендерний підхід в соціальній роботі.

Гендерний підхід – стратегія, що забезпечує врахування інтересів і досвіду жінок та чоловіків як невід’ємної складової планування, реалізації, моніторингу та оцінювання політики і програм у політичній, економічній, культурній і соціальній сферах для отримання жінками та чоловіками рівних благ. Гендерний підхід до соціальної роботи і до аналізу соціальної ситуації надає можливість врахувати розмаїття поглядів, інклюзивність (включеність) думок різних соціальних груп, чутливість і критичність. Гендерна теорія передбачає зміну соціальної реальності, мета якої – забезпечення гендерної рівності [2, с. 8].

Від того, чи розпізнають фахівці з соціальної роботи гендерну нерівність на індивідуальному та інституційному рівні в безпосередній взаємодії з клієнтами або на структурному рівні в організаційних, соціальних і політичних відносинах, залежать перспективи антидискримінаційного соціального обслуговування, соціальної справедливості і соціального розвитку. Також завжди існує ризик, що, розбираючись з важкою життєвою ситуацією клієнтів, фахівці можуть опинитися під впливом стереотипів і виходити з «природного» призначення чоловіків та жінок.

Тому постійно існує потреба у дослідженнях, які передбачають так званий гендерний підхід в аналізі ситуації. Робочим інструментом застосування гендерного підходу в соціальній роботі є гендерний аналіз. Комплексний гендерний підхід або гендерний аналіз – це процес забезпечення того, що жінки і чоловіки та інші соціальні групи матимуть однаковий доступ до контролю ресурсів, переваг розвитку та прийняття рішень на усіх етапах процесу стратегічного планування. Це методологія включення суспільних інтересів і думок різних соціальних груп, врахування критерію розмаїття, вихід за межі усталених стереотипів.

Гендерний аналіз полягає у зборі інформації, що виявляє розбіжності в потребах, ролях і пріоритетах жінок і чоловіків, а так само їх доступі до

ресурсів та контролю над ними; спрямований на фактичний облік і оцінку різного роду впливів, які чинять на чоловіків і жінок соціальні інститути, програми, закони, політичний курс і / або управлінські дії – у всіх сферах життя суспільства і держави; у практиці передбачає з необхідністю наявність гендерної чутливості та розвиненої професійної рефлексії; широко використовується в науці і практиці цивілізованих країн, що стурбовані благополуччям своїх громадян і соціальною справедливістю. Метод гендерного аналізу є зручним для аналізу рівня впливу жінок і чоловіків в організації, конкретному проекті, органів управління або програм. Він передбачає збір кількісних даних і інформації, на підставі яких потім виробляється якісний аналіз і готуються пропозиції.

До специфічних принципів і методів гендерного аналізу відносяться методи математичного, соціологічного та економічного аналізу, рівні законодавства, принципи бюджетування та ін. З урахуванням специфіки науки або суспільної практики, в рамках якої аналізується гендерний вимір, обираються одиниці аналізу та індикатори. Гендерно-чутливі індикатори містять свідчення становища жінок / чоловіків відносно узгодженого нормативного стандарту і відміченої референтної групи. Наприклад, в якості гендерних індикаторів для вимірювання соціальних факторів, що впливають на тривалість життя жінок і чоловіків, можна запропонувати такі: очікувана тривалість життя за статтю; загальна кількість і гендерна структура суїцидів; частка чоловіків і жінок, зайнятих на робочих місцях зі шкідливими і небезпечними умовами праці, серед усіх зайнятих чоловіків і жінок; рівень смертності чоловіків і жінок із причин, пов'язаних з алкоголізмом і наркоманією; рівень смертності чоловіків і жінок від туберкульозу, рівень захворюваності туберкульозом і соціальними хворобами та ін.

Керуючись методологією гендерного аналізу соціальної дійсності, можна перейти безпосередньо до розробки процедур, методів та інструментарію гендерної експертизи. Методика гендерної експертизи базується на

загальнонаукових принципах гендерного підходу та на комплексі специфічних методів дослідження, що застосовуються у досліджуваній сфері.

Експертиза – це особливий спосіб вивчення соціальної дійсності, що дозволяє побачити й зрозуміти те, чого неможна просто виміряти або обчислити; він здійснюється компетентними й незалежними спеціалістами (експертами), саме відповідальному рішенню експертів надається вирішальне значення. Експертиза – це сукупність процедур, необхідних для дослідження і оцінки складових системи соціальної дійсності з метою отримання професійного висновку про її стан і можливості, та прогнозування подальшого розвитку [1, с. 143].

Методи збору і аналізу інформації під гендерним кутом зору визначаються залежно від специфіки об'єкту дослідження і спеціально підібраних індикаторів. Для аналізу практичного слідування принципам гендерної рівності можуть використовуватися такі методи: інтерв'ювання, фокус-група, анкетування, включеного спостереження, відеозйомки з подальшим аналізом, протоколювання проведених заходів та ін. Використання в соціальній роботі методу гендерної експертизи полягає у фаховому висвітленні ситуацій, з якими стикаються у професійній діяльності соціальні працівники / працівниці.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Луценко О. А. Методологія гендерного аналізу як основа гендерного підходу. *Методика викладання соціально-педагогічних дисциплін: навчально-методичний посібник*. Суми: Видавництво СумДПУ імені А.С. Макаренка, 2013. С. 134–147.
2. Марценюк Т. Гендерна рівність і недискримінація: посібник для експертів і експерток аналітичних центрів. Київ, 2014. 65 с.

**СОЦІАЛЬНА ПІДТРИМКА ЯК СПЕЦИФІЧНА СИСТЕМА ВЗАЄМОДІЇ
СОЦІАЛЬНИХ СУБ'ЄКТІВ**

Загальним моментом діяльності, пов'язаної із захистом, підтримкою, допомогою є те, що потреба в них виникає тоді, коли суб'єкт втрачає колишні можливості самостійно забезпечити своє існування та розвиток.

Захист – це активні дії з охорони життя, здоров'я суб'єктів за наявності реальних загроз з боку різних природних та соціальних факторів. Захист як особливий вид діяльності передбачає наявність трьох сторін, що взаємодіють між собою. Першою стороною виступає небезпека, її носій. Другою стороною є суб'єкт, який не має змоги самостійно себе захистити. Третьою є суб'єкт, який бере на себе обов'язок захисту слабких, не здатних самостійно протистояти небезпеці. Сильний суб'єкт ставить себе між носієм небезпеки і суб'єктом, якого потрібно захистити. Суб'єкт, якого потрібно захистити, часто виступає в ролі пасивного учасника, який сподівається на збереження себе завдяки активності, безстрашності суб'єкта, що чинитиме опір.

Поняття «соціальний захист» у вузькому розумінні означає таку взаємодію між суб'єктами, коли один із них опиняється в ситуації загрози життю, здоров'ю, а інший бере на себе зобов'язання активно боротися з цією загрозою. Підсумком має стати досягнення такого положення, коли суб'єкт, що захищається, відновлює власну здатність до подолання небезпеки, або, не маючи такої можливості, протягом тривалого часу залишається в положенні пасивного приймаючого захист.

Аналізуючи сутність поняття «соціальна допомога» ми зазначаємо, що дії, що позначаються терміном «допомога», виникають між як мінімум двома суб'єктами, один з яких не обов'язково має якусь загрозу, але не може з різних причин самостійно відновити колишнє своє становище або освоїти нові вимоги громадського життя. Допомога характеризується тим, що суб'єкт, що потребує її, виконує активну роль, виступаючи як замовник тих послуг, предметів, дій,

які дозволяють йому поступово подолати складну життєву ситуацію. Інший суб'єкт повинен мати у наявності необхідні для ослабленого суб'єкта кошти відновлення його функціонування та розвитку.

Соціальна допомога спрямована на вирішення більш складних, у порівнянні із соціальним захистом, завдань. Потрібно як забезпечити виживання певної спільності, індивідів, а й створити змогу активної діяльності з досягнення ними бажаного рівня самостійного відтворення і саморозвитку. Отримуючий допомогу виступає насамперед як споживач товарів, послуг, що надаються. Якщо взаємодія обмежується лише цим, період отримання допомоги може бути дуже великим. Соціальна допомога є двофазний процес. На першому етапі «слабкий» суб'єкт переважно споживає те, що дає йому сильніший, а на другому потрібні спільні дії суб'єктів, спрямовані на постійне зростання активності того, хто долає складну життєву ситуацію.

Тоді поступово скорочуються обсяги допомоги, змінюється її зміст. Допомога ззовні замінюється на самодопомогу. Логіка цього процесу має задавати спрямованість діяльності тих організацій, які здійснюють соціальну допомогу різним спільнотам та індивідам.

Найважливішою особливістю соціальної підтримки, яка відрізняє цей вид соціальної взаємодії від соціального захисту та допомоги, полягає в тому, що вона характеризується активністю суб'єкта, спрямованої на самостійне подолання складної життєвої ситуації. Він намагається використати наявні в нього ресурси, що дозволяє йому не опинитися в положенні, коли потрібно від когось захищатися чи просити допомоги. Однак самостійні зусилля не дають бажаного результату. Тоді виникає потреба у отриманні коштів від інших суб'єктів, які використовують наявні в них можливості для успішного подолання труднощів, що виникли в ослабленого суб'єкта. Відбувається поєднання активності двох суб'єктів, які діють у одному напрямі. Метою такої діяльності стає забезпечення через певний час повної самостійності суб'єкта, який отримує соціальну підтримку.

Соціальна підтримка повинна обов'язково включати розвиток і

саморозвиток того суб'єкта, який її отримує. У цьому полягає одна з істотних відмінностей цього виду взаємодії від тих, які визначаються поняттями «соціальний захист і допомога».

Вони можуть бути спрямовані лише на досягнення колишнього рівня існування за допомогою інших суб'єктів. Соціальна підтримка тоді має сенс, коли спрямована на придбання людиною нових знань, умінь, здібностей, які забезпечують такий рівень самостійності у подоланні різноманітних важких ситуацій, коли вже не потрібне звернення до інших суб'єктів. Відбувається процес соціальної реабілітації сім'ї, що дозволяє їй успішно справлятися з проблемами, що виникають. Таким чином, соціальна підтримка є такою взаємодією соціальних суб'єктів, коли один з них, проявляючи власну активність у подоланні труднощів, отримує допомогу від інших суб'єктів для прискорення процесу соціальної реабілітації, пов'язаної з відновленням самостійності у своєму функціонуванні та розвитку.

Такий підхід до трактування особливостей соціальної підтримки дозволяє з'ясувати, які характеристики повинен мати той суб'єкт, який отримує соціальну підтримку. Насамперед, його діяльність має визначатися особливими потребами, які спонукають до самостійного пошуку варіантів подолання кризової ситуації. Це потреби розвитку та саморозвитку, що формують орієнтації та установки на освоєння нових способів дій у кризовій ситуації. Наступним показником готовності суб'єкта до взаємодії на засадах соціальної підтримки є наявність навичок самоорганізації, які дозволяють набути вмінь, необхідних для того, щоб ефективно скористатися соціальною підтримкою.

А. Борисова зазначає, що сучасна система соціальної підтримки має на меті: по-перше, регулювання правових, економічних та соціальних стосунків сім'ї та кожного її члена із суспільством; по-друге, надання сім'ї чи окремому її члену необхідної, завчасної підтримки і допомоги у вирішенні проблем, що необхідно в контексті подальшого становлення сім'ї, її гідного утвердження в соціумі; по-третє, розвиток та відновлення взаємовигідних відносин між особами чи сім'ями, які співіснують у соціумі, з метою поліпшення якості

життя кожного із них [1, с. 101].

До суб'єкта, який надає підтримку, також ставляться особливі вимоги. Він повинен, по-перше, оцінити рівень готовності претендента на її отримання вміло скористатися додатковими засобами для відновлення своєї самостійності. По-друге, ефективність соціальної підтримки значно зростає, якщо суб'єкт, що її надає, займається навчанням новим способам поведінки в кризовій ситуації іншого, тимчасово менш самостійного суб'єкта.

Соціальна підтримка є формою організації взаємодії різних за можливостями, силам суб'єктів, яка, будучи вчасно наданою, забезпечує можливість витратити великі кошти надання соціальної допомоги та захисту малих і великих спільнот, окремих громадян.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Борисова А. Готовність сім'ї до отримання соціальної підтримки. *Věda a perspektivy*. № 5(5). 2021. С. 97–108.

2. Соціальна підтримка сімей, які перебувають в складних життєвих обставинах. URL: http://ocss.mk.ua/sotsialna_robota_z_simjami_jaki_opinilisja_zi_skladnimi_zhit_tjevimi_obstavinami (дата звернення 09.04.2023 р.).

Є. ЧУГАЙ

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ БЕЗРОБІТТЯ В УКРАЇНІ

Згідно з даними Організації Об'єднаних Націй (ООН), на сьогоднішній день, кожен третій працездатний із загального населення світу, або близько 750 мільйонів людей, стикається з відсутністю постійної роботи та заробітків, що характеризуються випадковими або сезонними виходами на ринок праці [3]. Отже, безробіття стає ключовою соціальною проблемою у сучасному суспільстві.

Безробітні, відповідно до класифікації Міжнародної організації праці (МОП), визначаються як особи у віці від 15 до 70 років, які задовольняють трьома основним умовам:

- вони не мали сталої роботи або іншого прибуткового заняття;
- активно протягом останніх чотирьох тижнів, передуючи опитуванню, вони шукали роботу або намагались організувати власний бізнес;

– вони готові приступити до роботи протягом двох найближчих тижнів.

Ця офіційна визначення безробітних від МОП враховує різні аспекти стану безробіття, включаючи активність осіб у пошуку роботи та їхню готовність до працевлаштування.

Зростання безробіття є проблемою, яка має негативний вплив як на економіку, так і на соціальний сектор суспільства. У економічному плані, безробіття призводить до скорочення купівельної спроможності населення, зменшення податкових надходжень до бюджету та втрати робочої сили для підприємств. Спад бюджетних надходжень може обмежувати можливості держави фінансувати соціальні та інфраструктурні проекти, що сприяють загальному розвитку суспільства.

Соціально, зростання безробіття створює ризик соціального напруження, оскільки безробітні часто стикаються з фінансовими труднощами та втратою соціального статусу. Крім того, держава змушена виділяти додаткові ресурси для підтримки безробітних через соціальні програми та пільги. Зусилля всіх країн спрямовані на подолання безробіття, проте ця проблема залишається актуальною в умовах сучасного світу. Експерти Міжнародної організації праці передбачають, що у середньому рівень безробіття світового населення скоріше за все буде становити 10%, і повністю ліквідувати цю проблему буде важко для жодної країни [2].

Отримавши незалежність Україна здійснює пошуки комплексного вирішення гострої проблеми безробіття. Нажаль уряд перебуває у процесі знаходження ефективних рішень щодо подолання цієї ситуації, і на сьогоднішній день проблема безробіття набула різних форм і масштабів.

Сучасні теорії ринку праці класифікують безробіття залежно від причин вивільнення робочої сили на такі типи:

1. Природне безробіття – це безробіття, яке виникає без прямого впливу зовнішніх чинників і має природні, внутрішні причини. Воно може приймати

різні форми, зокрема: добровільне безробіття, фрикційне безробіття, інституціональне безробіття.

2. Вимушене безробіття, яке є серйозною проблемою, коли працездатна людина, яка має відповідну кваліфікацію та бажання працювати, не може знайти роботу через об'єктивні причини, такі як відсутність вільних робочих місць на ринку праці. Цей вид безробіття є наслідком дисбалансу між попитом і пропозицією робочої сили та може мати серйозні економічні і соціальні наслідки.

Згідно зі статистичними даними Державної служби статистики України на 2021 рік, безробіття в країні зросло на 19,5 %. У другому півріччі 2022 року спостерігалася поліпшення ситуації на ринку праці, що призвело до зменшення рівня безробіття з 25,8 % до 21,1 %. Однак серед молоді ситуація залишається надзвичайно складною, і на момент аналогічного періоду 2022 року рівень безробіття серед молоді становив 19,1 %. Однією з основних причин є відмова молоді влаштовуватися на роботу за фахом та непрагнення переїжджати до сільських районів, що має вплив на попит на робочу силу в сільському господарстві. Найскладніша ситуація з працевлаштуванням спостерігається серед жінок, так як у чоловіків у віці від 15 до 24 років (4,2%), тоді як серед жінок цієї ж вікової групи цей показник становить 5,3%.

На регіональному рівні існує значна різниця в рівні зайнятості населення. Ця різниця обумовлена різним рівнем розвитку та економічною активністю різних областей, а також політичною нестабільністю в окремих з них. Найкраща ситуація з працевлаштуванням спостерігається в Одеській, Київській та Дніпропетровській областях, в той час як найгірша – в Луганській, Донецькій та Полтавській. Варто відзначити, що співвідношення попиту і пропозиції на ринку праці в регіонах відрізняється. Середнє навантаження на одну вакансію у Середній Україні складає 95 осіб, що на 10 осіб менше, ніж у попередньому році. Зменшення кількості осіб, які претендують на вакансію, обумовлене збільшенням пропозицій на ринку праці. Волинська область очолила рейтинг за цим показником, з кількістю кандидатів на одну вакансію, що дорівнює

59 особам. Натомість Хмельницька область приєдналася до списку найбільш проблемних областей, з навантаженням в 205 осіб на одну вакансію, витіснивши Полтавську область із цієї трійки [2].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Проблеми безробіття в Україні. URL: <http://www.refine.org.ua/pageid-5001-1.html> (дата звернення: 24.09.2023).
2. Безробіття в Україні зростає під впливом економічних факторів та застарілої системи освіти. 21 берез. 2022 р. URL: <http://www.bakertilly.ua/news/id1149> (дата звернення: 24.09.2023).
3. Пропозиції щодо подолання безробіття. URL: <http://www.uaeconomic.com/ulens-751-1.html> (дата звернення: 24.09.2023).

Оксана ШЕВЧУК

ДІАГНОСТИКА ІНДИВІДУАЛЬНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ПОДОЛАННЯ КРИЗОВИХ СИТУАЦІЙ У СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

Ситуація кризи являє собою переломний момент, перехід від стану високої напруги, тривоги, навіть паніки до активного подолання цього стану, з одного боку, і до виходу та досягнення необхідного результату – з іншого. Успішне подолання криз, перетворюючись на систему, поступово призводить до формування певних особистісних якостей, виникнення особливої життєвої ідеології людини, створення свого роду сценарію переможця.

Акумулюючи вдалий досвід виходу з криз, людина вчиться жити, перемагаючи себе та перемагаючи обставини. Під час кризи відбувається активне подолання ситуації дискомфорту, відбувається характерний позитивний навіть радісний характер цієї реакції переможця. Якщо ж вихід не знайдено, то затягується депресивний стан, зазначається негативне переживання та відхід із ситуації, яка породжує такі тяжкі переживання.

Конструктивний вихід із кризи передбачає зліт творчості, креативності, оптимізацію всіх основних сфер життя, підвищується рівень професіоналізму, посилюється особистісна зрілість, підвищується рівень рефлексії. Це супроводжується зміною в інтересах, цілях у житті, чіткіше людині видно її рух у професійній діяльності.

Існує три загальні способи подолання кризи:

1) ефективне вирішення завдяки усвідомленню сенсу кризової ситуації, використання конструктивних копінг-стратегій та внутрішніх ресурсів;

2) неефективне вирішення кризової ситуації через нездатність бачити сенс у ситуації та сильну зосередженість на емоційних переживаннях;

3) ухиляння від вирішення кризової ситуації, уникнення пов'язаних з нею негативних переживань, перекладання відповідальності за подолання ситуації на інших людей.

Якщо людина опановує ситуацію, то вона справді звільняється від проблеми, що викликала кризу, і проживання цієї проблеми робить її особистісно зрілішою, психологічно адекватнішою та інтегрованою.

Можна виділити низку психологічних характеристик особистості, які відрізняються відносною стабільністю і багато в чому визначають успішність адаптації в різних умовах діяльності. До таких характеристик С. Лукомська відносить: нервово-психічну стійкість, рівень розвитку якої сприяє толерантності до стресу; самооцінку особистості, що є ядром саморегуляції і визначає ступінь адекватності сприйняття умов діяльності та своїх можливостей; відчуття соціальної підтримки, що зумовлює почуття особистої значущості для оточуючих (особистісна референтність); особливості комунікації з оточуючими, які характеризують, зокрема, й рівень конфліктності особистості; моральну нормативність особистості, що визначає ступінь орієнтації на наявні в суспільстві норми і правила поведінки; орієнтація на дотримання вимог колективу (рівень групової ідентифікації) [2, с. 216].

Крім адаптації, психологічне благополуччя людини визначається її здатністю до посттравматичного зростання. Посттравматичне зростання – це досвід позитивних змін, що відбуваються з людиною в результаті зіткнення зі складними життєвими кризами [2, с. 216].

Діагностика – перший етап у процесі надання соціально-психологічної допомоги. Процес діагностування, окрім оцінювання, має виконувати ще кілька завдань: збирання інформації про проблеми психічного здоров'я, встановлення атмосфери підтримки і співпраці, інформування тощо.

Діагностику індивідуальних особливостей подолання кризових ситуацій ми проводили у середовищі студентської молоді. Наше дослідження проводилося на базі факультету соціальної та психологічної освіти Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини. У дослідженні взяли участь студенти II та III курсів.

Діагностика спрямованості на постстресове відновлення здійснювалася за допомогою методик «Шкала задоволеності життям (Satisfaction with Life Scale, SWLS 1985)» та «Опитувальник сенсу життя (The Meaning in Life Questionnaire, MLQ 2006)».

«Шкала задоволеності життям», створена для вимірювання загальної когнітивної оцінки людиною задоволеністю власним життям. Структура суб'єктивного благополуччя складається із двох компонентів – емоційного (афективного) та когнітивного. Увага дослідників прикута переважно до афективної складової, натомість когнітивний компонент, тобто задоволеність життям часто лишається малодослідженим. Дана методика розроблена саме для визначення загальної когнітивної оцінки суб'єктом власного благополуччя (а не певної із його галузей – фінансового благополуччя чи гарного самопочуття).

«Опитувальник сенсу життя», спрямований на визначення двох вимірів сенсу життя: наявність сенсу (чи вважає людина, що її життя має сенс) та пошук сенсу (наскільки людина мотивована на розуміння сенсу свого життя). На думку авторів методики сенс життя є потенційним посередником між релігійністю та психологічним здоров'ям, які визначають загальну задоволеність життям разом із оптимізмом та адекватною самооцінкою.

Для діагностики спрямованості молоді на посттравматичне відновлення, ми запропонували респондентам оцінити власне благополуччя за Шкалою задоволеності життям (SWLS).

Отримані дані засвідчили, що 24 % досліджуваних люблять своє життя і відчувають задоволення від кожного прожитого дня, навіть якщо доводиться вирішувати труднощі і боротись з проблемами, мають високу самооцінку і високий рівень соціальної підтримки.

26 % загалом задоволені власним життям, проблеми воєнного часу мотивують до подальшого зростання і респонденти мають сили на це. Ще 30 % здебільшого задоволені своїм життям, але мають зони розвитку, які потребують поліпшення.

20 % мають проблеми в певних сферах свого життя, відчувають бажання щось змінити, але часто не знають як. Тимчасова незадоволеність життям є нормальним явищем, яке стимулює людину змінюватися та розвиватися.

Опитаних, які не задоволені своїм життям та опитаних, які критично незадоволені своїм життям, не виявлено.

Методика Опитувальник сенсу життя (MLQ) дозволила виявити різні аспекти психологічного добробуту молоді, який спрямований на виявлення наявності сенсу життя та його пошуку.

Як виявилось в результаті підрахунків, 6 молодих людей з 10 осіб досягли високого усвідомлення сенсу свого життя (>25), також вони мають найвищі показники пошуків сенсу свого життя (від 26 до 35 балів, де 35 – максимальний показник).

4 молодих людей мають показник усвідомлення сенсу свого життя 17, а показник пошуків сенсу свого життя – 18.

Основні завдання, які постають перед особистістю при зіткненні з кризовими ситуаціями, безпосередньо пов'язані з активним використанням психологічних ресурсів. Ефективна копінг-поведінка, разом із життестійкістю та оптимізмом, допомагає особистості успішно долати життєві труднощі та перешкоди, знаходити для цього найбільш адаптивні можливості. Неконструктивна копінг-поведінка дозволяє людині в кращому випадку лише призупинити на певний час вирішення проблеми, не усуваючи в цілому її причини. В гіршому – тягне за собою ситуативні невдачі, веде до дезорганізації діяльності, невротизації, патологізації особистості [1, с. 278].

Копінг-стратегії – вирішальна складова копінг-поведінки – засоби управління діючим стрес-чинником у складних життєвих обставинах та кризових ситуаціях, які виникають як відповідь особистості на загрозу.

Незважаючи на різноплановість авторських підходів, у теорії копінг-поведінки виокремлюють базисні копінг-стратегії, до яких належать «розв'язання проблем», «пошук соціальної підтримки» та «уникання». Копінг-стратегії – певні послідовності дій, що обираються людиною в ситуаціях психологічної загрози фізичному, особистісному та соціальному благополуччю, здійснюються в когнітивній, емоційній та поведінковій сфері функціонування особистості і ведуть до успішної або менш успішної адаптації [1, с. 285].

Діагностика використання копінг-стратегій здійснювалася за допомогою методики «Методика Індикатор копінг-стратегій (Д. Амірхан)». Дана Методика призначена для діагностики домінуючих копінг-стратегій особистості, це один із найбільш вдалих інструментів дослідження базисних стратегій поведінки людини. Ідея опитувальника полягає в тому, що всі поведінкові стратегії, які формуються у людини в процесі життя, можна поділити на три групи: стратегія вирішення проблем, стратегія пошуку соціальної підтримки, стратегія уникнення.

За результатами методики «Методика Індикатор копінг-стратегій (Д. Амірхан)» всі опитуванні мають середній рівень стратегії вирішення проблем (від 22 до 30 балів); середній рівень стратегії пошуку соціальної підтримки (від 19 до 28 балів); дуже низький (80 %) та низький рівень (20 %) стратегії уникнення.

Стратегія вирішення проблем – це активна поведінкова стратегія, при якій людина намагається використовувати всі особисті ресурси, що є у неї, для пошуку можливих способів ефективного вирішення проблеми.

Стратегія пошуку соціальної підтримки – це активна поведінкова стратегія, при якій людина для ефективного вирішення проблеми звертається за допомогою та підтримкою до навколишнього середовища: сім'ї, друзів, значимих інших.

Стратегія уникнення – це поведінкова стратегія, при якій людина намагається уникнути контакту з навколишньою дійсністю, уникнути вирішення проблем.

Стратегія уникнення – одна з провідних поведінкових стратегій для формування дезадаптивної поведінки. Вона спрямована на подолання або зниження дистресу людиною, яка перебуває на нижчому рівні розвитку. Використання цієї стратегії обумовлено недостатністю розвитку особистісно-середовищних копінг-ресурсів та навичок активного вирішення проблем. Проте вона може мати адекватний чи неадекватний характер залежно від конкретної стресової ситуації, віку та стану ресурсної системи особистості.

Найбільш ефективним є використання всіх трьох поведінкових стратегій, залежно від ситуації. У деяких випадках людина може самостійно впоратися з труднощами, в інших їй потрібна підтримка оточуючих, іноді вона просто може уникнути зіткнення з проблемною ситуацією, заздалегідь подумавши про її негативні наслідки.

Конструктивне ж подолання особистісних конфліктів та криз передбачає прийняття реальності, аналіз ситуації, що склалася, здатність розрізняти головне та другорядне, виділяти складові частини, що виникли у проблемі, і вирішувати її поетапно. В цьому випадку життєва криза є поворотним пунктом життєвого шляху особистості, який призводить до нових висот розвитку людської особистості.

Таким чином, життєва криза являє собою життя особистості в її вищій, актуальній формі, усвідомлення глибокого: протиріччя всередині себе і вихід із цієї суперечності, що вимагає концентрації всіх фізичних, психічних, інтелектуальних та духовних сил людини. І такий вихід призводить до нового у розвитку людини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Єрмакова Н. О. Копінг-поведінка як особистісний ресурс у кризових ситуаціях життя / Особистість як суб'єкт подолання кризових ситуацій: психологічна теорія і практика : монографія / за ред. С. Д. Максименка, С. Б. Кузікової, В. Л. Зливкова. Суми : Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2017. 540 с.
2. Лукомська С. О. Посттравматичне зростання: теоретичні підходи, емпіричні методики та практичні рекомендації / Особистість як суб'єкт подолання кризових ситуацій: психологічна теорія і практика : монографія / за ред. С. Д. Максименка, С. Б. Кузікової, В. Л. Зливкова. Суми : Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2017. 540 с.

ЗАКОНОДАВЧІ АСПЕКТИ ОСВІТИ В ІНКЛЮЗИВНОМУ ПРОСТОРИ

Динамічні перетворення, які відбуваються в економічному, політичному, соціальному житті нашої країни, посилюють потребу в діяльних, творчомислячих фахівцях, здатних самостійно висувати й вирішувати багатоаспектні завдання в нестандартних умовах професійної діяльності.

Для того щоб відчувати себе впевнено в ситуації постійних змін, щоб адекватно на них реагувати, майбутній випускник закладу освіти повинен активізувати свій творчий потенціал, а також зуміти допомогти особі розкрити власні здібності, спрямувати їх на розв'язання проблеми, що виникла.

Розвиток творчих здібностей в умовах інклюзивної освіти сприяє формуванню таких важливих якостей, як толерантність, спостережливість, самостійність, організованість, уміння бачити і оцінювати ситуацію з різних сторін тощо.

Таким чином, однією з головних задач освіти на сучасному етапі є не тільки передача знань, умінь і навичок, а й розвиток креативності особистості.

На сучасному етапі національного відродження суспільства в закладах освіти України значна увага приділяється формуванню творчої, всебічно розвиненої особистості. Процес цей індивідуальний і тому потребує складної, багатогранної та копіткої роботи як педагогів, так і дитини. Ускладнюється він нині загальною соціальною напруженістю, психологічною неврівноваженістю усього суспільства, що важко переживає перехід до ринкової системи стосунків, із наростаючою кризою соціальної системи [2].

Суспільно-політична та економічна трансформація всіх сфер життя, а відповідно, суспільних відносин, зумовлює надзвичайну активність застосування соціально-психологічних знань у соціальному середовищі і у сфері освіти зокрема. Особливо гостро постає ця проблема для тих, хто працює з дітьми із затримкою психічного розвитку [2].

У «Конвенції про права дитини» зазначається, що розумово чи фізично неповноцінна дитина має проводити повноцінне життя в умовах, які забезпечили б її гідність, сприяли упевненості в собі, полегшували б її активну участь у житті суспільства [1].

Міністерство освіти та науки України визначає «інклюзивне навчання, як систему освітніх послуг, гарантованих державою, що базується на принципах недискримінації, врахуванні багатоманітності людини, ефективного залучення та включення до освітнього процесу всіх його учасників» [3].

Інклюзивне навчання часто вважають альтернативою інтернатній системі, за якою діти з особливими освітніми потребами навчаються в спеціальних закладах освіти та змушені проживати в інтернатних відділеннях при них через їх територіальну розгалуженість[3].

Жодна дитина не має відчувати себе іншою та виключеною з освітніх, культурних і соціальних процесів – це головне завдання інклюзії [3].

Порядок організації інклюзивного навчання у закладах загальної середньої освіти визначає, що учням відповідно до рівня підтримки та індивідуальної програми розвитку надаються психолого-педагогічні та корекційно-розвиткові послуги (допомога) у вигляді занять. Психолого-педагогічні та корекційно-розвиткові заняття можуть проводитися в індивідуальній чи груповій формі. Кількість осіб під час групових занять становить від двох до восьми з урахуванням індивідуальних особливостей учнів (однорідності порушень розвитку, віку тощо). Проведення занять в індивідуальній формі здійснюється відповідно до індивідуальної програми розвитку особи [5].

Психолого-педагогічні та корекційно-розвиткові заняття можуть проводитися у ресурсній кімнаті, медіатеці закладу освіти. Для учнів, що потребують тимчасового психологічного розвантаження або усамітнення, в ресурсній кімнаті створюється окрема зона, яка використовується незалежно від розкладу занять. Ресурсна кімната може використовуватися усіма учнями закладу освіти. Учні можуть перебувати в ресурсній кімнаті та медіатеці винятково у супроводі педагогічних працівників, асистента учня або залученого фахівця, що

проводить (надає) додаткові психолого-педагогічні та корекційно-розвиткові заняття (послуги) [5].

Стаття 20 Закону України «Про освіту» передбачає, що інклюзивне навчання здобувачів освіти базується на принципах недискримінації, врахування багатоманітності людини, ефективного залучення та включення до освітнього процесу всіх його учасників. Заклад освіти відповідно до законодавства організовує та/або забезпечує надання особам з особливими освітніми потребами психолого-педагогічних та корекційно-розвиткових послуг, а також допоміжних засобів для навчання [4].

Також важливо, що у період воєнного стану, надзвичайної ситуації або надзвичайного стану (особливого періоду) для організації інклюзивного навчання учнів з особливими освітніми потребами (зокрема з числа тих, що вимушені були змінити своє місце проживання (перебування) внаслідок збройної агресії Російської Федерації) до закладу освіти подаються копії документа, що посвідчує особу (в разі наявності) та висновку [5].

Отже, створення умов для розвитку творчих здібностей в інклюзивній освіті це перший крок до визнання ціннісної значимості і поваги до особистості кожної дитини, прийняття її індивідуальності й неповторності, забезпечення її подальшого повноцінного та гідного життя в суспільстві.

Аналіз нормативно-правової бази щодо права дітей, які потребують корекції психофізичного розвитку, на освіту, свідчить про те, що інклюзивне навчання та розвиток творчих здібностей посідає особливе місце серед актуальних проблем освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конвенція про права дитини. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/>
2. Кузава Ірина. Розвиток музично-творчих здібностей дошкільників із затримкою психічного розвитку в ігровій діяльності. Актуальні питання гуманітарних наук. Вип 32, том 1, 2020. URL: http://www.aphn-journal.in.ua/archive/32_2020/part_1/41.pdf
3. Офіційний сайт МОН України. URL: <https://mon.gov.ua/ua/tag/inklyuzivne-navchannya>
4. Про освіту : Закону України № 2145-VIII, редакція від 24.09.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
5. Про порядок організації інклюзивного навчання у закладах загальної середньої освіти від 15 вересня 2021 р. № 957: постанова кабінету міністрів України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/957-2021-%D0%BF#Text>

***ПЕРСПЕКТИВИ ВПРОВАДЖЕННЯ ДІДЖИТАЛІЗАЦІЇ ЯК ІНСТРУМЕНТ
СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ СУСПІЛЬСТВА***

Актуальність дослідження державної політики України у сфері діджиталізації полягає в тому, що необхідним інструментом соціально-економічного прогресу та одним з основних чинників інноваційного розвитку економіки є інформаційно-комунікаційні технології. Світова спільнота перейшла у епоху цифрової інтеграції. Більшість країн швидкими темпами розвивають діджитал-технології. Україна не є винятком в цьому, вона намагається удосконалювати свої наукові та технологічні можливості та продовжує діджиталізацію різних сфер, як основного елементу відбудови держави після закінчення військового стану.

Основою проведеного дослідження стали праці українських науковців та практиків у сфері діджиталізації, таких як М.С. Міхровська, І.М. Милосердна, О.М. Литвинов, А.І. Кормич, К.А. Куприна, Т.М. Краснопольська, та багато інших науковців. В процесі дослідження був використаний комплексний метод. У наукових працях було запроваджено поняття «цифрове урядування», розглянуто цифровізацію, як показник зміни розвитку людства, досліджено електронну демократію та електронне урядування, охарактеризовано законодавчу базу, як чинник регулювання електронної демократії, тощо.

Суспільне життя в Україні з кожним роком стає більш цифровим. Це потребує більш швидкому розвитку сучасних електронних форм взаємодії, більшого залучення органів влади, прозорості та відкритості діяльності державної влади, залучення громадян до прийняття управлінських рішень, тощо.

Важливими кроками на шляху діджиталізації в Україні перш за все стали: прийняття Національної програми інформатизації в 1998 році [2]; затвердження Стратегії розвитку інформаційного суспільства в Україні;

схвалення Концепції розвитку електронного урядування в Україні [3]; угода про Асоціацію між Україною та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами у 2017 році; схвалення Урядом Концепції розвитку цифрових компетентностей у 2021 році та плану заходів з її реалізації [4].

У 2016 році була розроблена програма «Цифрова адженда України 2020», метою якої був перехід до цифровізації державного управління і економіки країни [5]. А у 2020 році – Державна стратегія регіонального розвитку на 2021-2027 роки, завданнями якої стали прискорення економічного зростання, підвищення конкурентоспроможності регіонів, збільшення робочих місць, а також створення умов для повернення мігрантів. Для реалізації державної політики у сфері цифровізації у 2019 році було створено Міністерство цифрової трансформації України. Розробляється регулювання цифрового банкінгу та електронної комерції у контексті діджиталізації управління бізнесом [6].

Соціальна сфера України на сьогодні має багато проблем, тому важливим рішенням стане створення платформи, яка дозволяла б взаємодіяти між організаціями, державними органами та реєстрами; створення інформаційного та інтеграційного ресурсу; запровадження для комплексного управління соціальними програмами «цифрової» платформи рівня «держави»-«регіон»-«міста», які будуть базуватися на «діджитал» технологіях.

Висновки. Проведене дослідження показує необхідність інформаційної трансформації України. Варто зазначити, що діджиталізація в Україні повинна представляти собою повний перехід на цифрові технології, а не проявлятися тільки в поліпшенні якості певних систем чи сфер життя громадян. Тоді це буде більш результативним для економіки країни та суспільного життя населення. Отже, діджиталізація – основа добробуту України. Це світ, де створюються нові можливості для кожного громадянина. Це сфера, що визначає суть трансформацій у країні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Слово року-2019. Словник сучасної української мови та сленгу «Мислово». URL: http://myslovo.com/?page_id=4634.

2. Закон України «Про Національну програму інформатизації» Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1998, № 27-28, ст.181 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/74/98-%D0%B2%D1%80>.

3. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 20 вересня 2017 р. № 649-р «Про схвалення Концепції розвитку електронного урядування в Україні» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/649-2017-%D1%80#Text>

4. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 3 березня 2021 р. № 167-р «Про схвалення Концепції розвитку цифрових компетентностей та затвердження плану заходів з її реалізації» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/167-2021-%D1%80#Text>

5. Цифрова адженда України – 2020 («Цифровий порядок денний» – 2020): Концептуальні засади (версія 1.0). URL: <https://ucci.org.ua/uploads/files/58e78ee3c3922.pdf>.

6. Гаврилюк, О., Якушев, О., Проданова, Л., Якушева, О., & Козловська, С. (2021). Цифровий банкінг та електронна комерція у контексті діджиталізації управління бізнесом. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*, 5(40), 4–15. <https://doi.org/10.18371/fcaptr.v5i40.244845>

В. О. ЯРМОЛЮК

ФОРМУВАННЯ УПРАВЛІНСЬКИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ МАЙБУТНІХ КЕРІВНИКІВ ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ

Вимоги до управлінської компетентності майбутніх керівників закладів освіти безперервно зростають, про що підтверджують дослідження вітчизняних науковців, зокрема: Г. Білянін, Л. Даниленко, В. Жигір, Г. Єльнікової, І. Зязюна, О. Пометун, О. Попова, Т.Сорочан, Р. Шаповал та ін. Чинником звернення до питання компетентності стали кардинальні зміни як в системі освіти, так і системі генерації та передачі знань, обсяг інформації яких багаторазово зріс.

На сьогодні ефективна робота системи освіти просто неможлива без високого ступеня управлінської компетентності майбутніх керівників закладів освіти, підпорядкування будь-яких напрямів їхньої діяльності загальним цілям, чіткої спеціалізації, продуманої системи розподілу праці; об'єднання, угруповання однорідних видів робіт, їх відносної автоматизації. Значна увага приділяється цілісності системи науково-методичної роботи, яка ґрунтується на особистісно-орієнтованому підході і спрямована на розвиток управлінської компетентності, стимулювання самоосвіти вчителів та керівників навчально-виховного процесу. Особлива роль відводиться здійсненню науково-методичного супроводу інноваційних процесів, що допомагає майбутнім

керівникам шкіл і педагогічним колективам переходити на новий рівень діяльності, який задовольнив би соціум та особистість.

Аналізуючи поняття «управлінська компетентність» керівника закладу освіти, Р. Шаповал у дисертаційній роботі [1, с. 7] зазначає, що це є інтегрованим особистісним утворенням педагога, що відображає єдність його теоретичної та практичної готовності до ефективного здійснення різноманітних управлінських функцій (інформаційно-аналітичної, мотиваційно-цільової, планово-прогностичної, організаційної, контрольної-регулятивної). Р. Шаповал наголошує, що управлінська компетентність керівника закладу освіти передбачає:

- спрямованість на здійснення управлінської професійно-педагогічної діяльності (гуманістичний світогляд, настанови на пізнання й розуміння людини, підтримання процесів розвитку особистості педагога та учня; особистісне прийняття цінностей педагогічного управління);

- сформованість мотивації до вдосконалення педагогічної майстерності, сукупності особистісно-професійних якостей (енергійність, діловитість, здатність до роботи з людьми, вимогливість до себе й інших, впливовість, толерантність, емпатія);

- наявність управлінських знань і вмінь, необхідних для практичного розв'язання завдань управління закладом освіти;

- розвиненість здатності до рефлексії й самоуправління [1].

Так, Т. М. Сорочан розглядає поняття «управлінська компетентність» як єдність психологічної, теоретичної і практичної готовності до управлінської діяльності відповідно до конкретних вимог і завдань [2, с.164-165]. О. І. Пометун тлумачить її як результативно-діяльну характеристику освіти керівника [3, с. 16], І. А. Зязюн – як особливий тип організації знань, що забезпечує можливість прийняття ефективних рішень [4, с. 24]. Л. І. Даниленко визначає «управлінську компетентність» як інтегральну якість особистості, що має свою структуру, яка дозволяє вчителю у найбільш ефективний спосіб здійснювати свою діяльність, а також саморозвиток і самовдосконалення як у

системі підвищення кваліфікації, так і в процесі самостійної роботи [5, с. 44-52].

Майбутній керівник закладу освіти повинен охоплювати всі сфери діяльності науково-педагогічного колективу. Цьому критерію відповідає організаційно-управлінська класифікація, котра відображає загальні управлінські вимоги до майбутнього керівника закладу освіти. Класифікація організаційно-управлінських якостей майбутнього керівників закладу освіти складається з:

- професійна компетентність. Майбутній керівник повинен володіти професійними знаннями та вміннями в сфері управління закладами освіти;

- ділові якості. Майбутній керівник повинен вміти приймати стратегічні рішення, підприємливість (тактика дій) та особистісна організованість;

- організаторські якості. Майбутній керівник повинен вміти взаємодіяти з людьми: потяг до лідерства, вміти будувати співвідношення з управлінським персоналом, педагогами, співробітниками, учнями, органами управління, роботодавцями та ЗМІ, підбирати кадри, особистісний авторитет в суспільстві та у закладі освіти;

- моральні (духовні) якості, культура поведінки в суспільстві;

- політична культура. Майбутній керівник має розуміти інтереси держави, закладу освіти, особистості педагога, співробітника, учня, вміння рахуватися з різними точками зору;

- працездатність. Якість характеризується здатністю до тривалої здатністю до тривалої і напруженої творчої діяльності на керівній посаді у закладі освіти.

Отже, формування управлінської компетентності майбутніх керівників закладів освіти забезпечується за допомогою таких вимог: професійна компетентність, ділові якості, організаторські якості, моральні (духовні) якості, політична культура, працездатність.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Шаповал Р. В. Формування управлінської компетентності керівника дошкільного навчального закладу : автореф. дис.. на здобуття наук. ступеня. канд. пед. наук. Х., 2009. 20 с.
2. Сорочан Т. М. Підготовка керівників шкіл до управлінської діяльності: теорія і практика : монографія. Луганськ : Знання, 2005. 384 с.
3. Пометун О. І. Теорія та практика послідовної реалізації компетентнісного підходу в досвіді зарубіжних країн. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та управлінські перспективи : бібліотека з освітньої політики / під заг. ред. О. В. Овчарук. К. : К. І. С., 2004. 245 с.
4. Неперервна професійна освіта: проблеми, пошуки, перспективи : монографія / за ред. І. А. Зязюна. Київ : Віпол, 2000. 636 с.
5. Даниленко Л. І. Модернізація змісту, форм та методів управлінської діяльності директора загальноосвітньої школи : монографія. К. : Логос, 1998. 140 с.